

OWN

Περίοδος Β', τεύχος 266, Παρασκευή 20 Ιουλίου 1984

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Δ. ΑΡΜΠΟΥΖΗΣ:
Οι μεγάλες αλλαγές από τη Χούντα

1974-1984: Δέκα χρόνια
προβλήματα και
χαμένες ευκαιρίες

- ΤΥΠΟΣ
- ΚΥΠΡΙΑΚΟ
- ΑΡΙΣΤΕΡΑ
- ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΙΡΗΝΗΣ

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»**

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

**ΓΚΑΜΠΡΙΕΛ ΓΚΑΡΣΙΑ ΜΑΡΚΕΣ
ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ**

Σε υπεύθυνη μετάφραση από το πρωτότυπο
της Κλαίτης Σωτηριάδου Μπαράχας

*Ένα ακόμη έργο του πολυδιαβασμένου Νομπελίστα συγγραφέα,
που πρωτογνώρισε στο ελληνικό κοινό*

Ο Εκδοτικός Οίκος «Νέα Σύνορα Α. Α. Λιβάνη»

**ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»
ΣΟΛΩΝΟΣ 94, ΤΗΛ. 3610589-3600398**

Περίοδος Β' • Χρόνος 11ος • Τεύχος 266

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αφιέρωμα στην 10ετία 1974-1984
Δέκα χρόνια προβλήματα και χαμένες
ευκαιρίες 22- 38

Αλ. Ξύδης Το κυπριακό 10 χρόνια μετά. Τι μπορεί ακόμα να γίνει	9
Γ. Βασιλικός Συγκόττημα Λαμπράκη: Συμπτώματα ορ- γανικής κρίσης και η διάψευση των κυ- βερνητικών προσδοκιών	12
Στ. Κούλογλου Η πρόσφατη ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ δεν απάντησε στο κεντρικό δίλημ- μα	14
Χ. Βασιλείου Η απορία ενός πολίτη και κάποιο άρθρο του Α. Στρατή	16
Π. Ευθυμίου 10 χρόνια μετά ή πριν	22
Συνέντευξη του Στρατηγού Δ. Αρμπου- ζη «Η καταστροφή της Κύπρου είναι ευθύ- νη της Χούντας»	23
Γ. Πάσχος Ο πολυμέτοχος δικομματισμός, το πολί- τευμα και οι προοπτικές τους	26
Δ. Ψυχολιός Αναντιστοιχίες χωρίς σκοπό ή τέλος	30
Χ. Ροζάκης Ελληνική εξωτερική πολιτική: 1974-84. Οι εσωτερικές και διεθνείς δομές. Κοι- νωνικός επιμερισμός της ευθύνης	32
Θ. Μαραγός Ελληνική οικονομία. Δέκα χρόνια δομι- κής ακινησίας	36
Μ. Ν. Ράπτης Ο σοσιαλισμός και ο πόλεμος	39
Π. Μαρτινίδης Η αυθεντικότητα του πλαστού: Ζητήμα- τα χώρων και γούστου	43
Χ. Βακαλόπουλος Οθόνες χωρίς συνέχεια	49

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ
Το «ζεστό» και το «κρύο» των ελληνοα-
μερικανικών σχέσεων
 4 |

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

 6 |

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΕΣ

Σ. Καβουνίδης: Όλη η αλήθεια γυμνή

 18 |

Σ. Κουμανούδης: Ελληνικός υπερσου-
ρεαλισμός

 18 |

Κ. Μιτζήρας: Τα παράπονα του Βερ-
νάρδου

 19 |

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

Γ. Ιωάννου

 8 |

Γ. Καλαϊτζής

 20 |

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

 46 |

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Α. Αράγης: «Όσα θυμάμαι 1900-1969»
του Πέτρου Αποστολίδη

 48 |

ΑΥΤΟΓΚΟΛ

Σωτ. Κακίσης.

 50 |

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

 51 |

ΕΞΩΦΥΛΛΟ Μάκης Τσιπουρίδης

ΕΙΝΑΙ ΤΟΣΟ ΔΥΣΚΟΛΗ Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ;

ΕΙΝΑΙ ΔΥΣΚΟΛΟ να στοχάζεσαι για οτιδήποτε στο κέντρο της Αθήνας αυτές τις μέρες. Το «νέφος» φροντίζει συστηματικά να εξουθενώνει και τα τελευταία όρια αντοχής που επέτρεψε να διατηρήσουμε ο καύσωνας. Ακούσαμε πάντως γεμάτοι χαρά τον κ. Τρίτση να διαβεβαιώνει ότι η τελική εξόντωση του νέφους είναι θέμα μιας δεκαετίας.

ΟΜΩΣ μια άλλη δεκαετία, αυτή του '74-'84, δεν κατάφερε να διαλύσει ένα άλλο νέφος, πράγματι πολιτικό αυτή τη φορά, το νέφος που πλανάται πάνω από τους θεσμούς και συσκοτίζει την δημοκρατία που αποκαταστάθηκε μεν τις 23 Ιουλίου του '74, δεν εγκαταστάθηκε όμως στις δημόσιες λειτουργίες ως το '84.

ΑΝΑΦΕΡΟΜΑΣΤΕ σε ένα στοιχείο που το θεωρούμε ως το πιο σημαντικό και χαρακτηριστικό της δεκαετίας, στο γεγονός δηλαδή ότι η δημοκρατία δεν συνδέεται ακόμη άρρηκτα με την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας.

ΔΕΝ ΑΓΝΟΕΙ βέβαια κανείς ότι στη σύγχρονη πολιτική μας ιστορία είναι ίσως η πρώτη φορά που το πολίτευμα λειτουργεί χωρίς εγγενείς και θεσμισμένες εστίες υπονόμευσής του. Όλα τα κόμματα έχουν νομιμοποιηθεί, οι νόμοι και τα έκτακτα μέτρα που περιόριζαν προδικτατορικά την πολιτική ζωή έχουν καταργηθεί, κανένα επίσημο εμπόδιο δεν παρεμβάλλεται στην εκδήλωση του φρονήματος ή στην οργάνωση των πολιτικών κομμάτων.

ΕΝΩ ΟΜΩΣ υπάρχει αυτή η λαμπρή βιτρίνα που μας μετατρέπει σε χώρα «εφάμιλη των ευρωπαϊκών», είναι κοινή συνείδηση πως, σχεδόν ανεξήγητα, η δημοκρατία στη χώρα τελεί υπό μια ιδιότυπη κηδεμόνευση. Δεν εννοούμε φυσικά τον «ιμπεριαλισμό και τα μονοπώλια», αν και δεν είναι και εντελώς αναμάρτητα επί του θέματος και τα δύο.

ΕΝΝΟΟΥΜΕ τους «αυτόχθονες» φορείς του προβλήματος, τα κόμματα και τους κατόχους των υπάτων αξιωματών του πολιτεύματος, που ενώ θα έπρεπε να είναι οι κατεξοχήν διαφανείς χώροι της δημοκρατικής λειτουργίας της πολιτείας είναι οι κατεξοχήν εκφραστές ενός απαράδεκτου ερμητισμού στην όλη πολιτική τους συμπεριφορά.

ΚΛΑΣΙΚΟ παράδειγμα οι περίφημες πια σχέσεις Προέδρου- Πρωθυπουργού, που, αν μη τι άλλο, έχουν προάγει αισθητά την καφεμαντεία όλων των υπολοίπων Ελλήνων εκτός από τους προνομιούχους του στενού περιβάλλοντός τους.

ΣΕ ΠΟΙΑ ευρωπαϊκή χώρα θα ήταν νοητό το «πόκερ» που βλέπουμε να εξελίσσεται μεταξύ προέδρου και πρωθυπουργού, γύρω από το θέμα π.χ. της προεδρικής εκλογής και των εκλογών;

Ο κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ έχει πράγματι υποχρεώσει τους πάντες να συμπεριφέρονται όπως οι παλιοί μάγοι της φυλής, που επιχειρούσαν να διερμηνεύσουν μέσω των φυσικών φαινομένων την θεϊκή βούληση. «Ήταν χαμογελαστός ο πρόεδρος»; —άρα λύθηκαν τα θέματα. «Έπαιζε γκολφ ενώ συνετελούντο τα τάδε;» — άρα τα τάδε δεν είχαν το δείνα ειδικό βάρος.

ΔΕΝ καταλαβαίνουμε —για παράδειγμα— γιατί αποτελεί ένα είδος εθνικού μυστικού η βούληση του προέδρου όσον αφορά θέματα της απόλυτα αποκλειστικής προσωπικής αρμοδιότητάς του, όπως είναι τουλάχιστον εάν επιθυμεί καταρχήν να θέσει ή μη υποψηφιότητα.

ΟΠΩΣ ΔΕΝ καταλαβαίνουμε επίσης πως ο πρωθυπουργός και η κυβέρνησή του θεωρούν τον εκλογικό νόμο ως «κρυφό χαρτί» για την διαμόρφωση των πολιτικών συσχετισμών, ενώ αυτονοήτως όφειλαν ως πρώτη πράξη της διακυβέρνησής τους, να ψηφίσουν ένα εκλογικό νόμο σύμφωνο με τις προεκλογικές δεσμεύσεις τους και να κάνουν έτσι καθαρό το «παιχνίδι» για τον ίδιο το λαό απ' τον οποίο υποτίθεται άλλωστε ότι προκύπτουν όλες οι εξουσίες.

ΑΥΤΕΣ ΛΟΙΠΟΝ τις ημέρες του νέφους και των σημαδιακών επετείων, ας σκεφτούμε όλοι πως το «πολιτικό» νέφος απαιτεί πολύ λιγότερο χρόνο να φύγει, δεν έχει κανένα κόστος και αποφέρει σίγουρα και μεγάλα ωφέλη.

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ άρα μια καλή επένδυση για όλους;

ΑΝΤΙ

Το «ζεστό» και το «κρύο» των ελληνοαμερικανικών σχέσεων

ΞΑΦΝΙΚΑ, τα θέματα εξωτερικής πολιτικής —και άμυνας— άρχισαν να τροφοδοτούν τα οκτάστηλα του ημερήσιου Τύπου. Μερικοί μίλησαν για «μίνι-κρίση» στις σχέσεις Αθήνας - Ουάσιγκτον. Άλλοι, για «θερινή πρόκληση της Ουάσιγκτον». Και άλλοι διείδαν, σε ορισμένα δημοσιεύματα του αμερικανικού Τύπου, μια προσπάθεια «σφυγμομέτρησης» της ελληνικής κυβερνητικής αντοχής.

Η «MINI-KΡΙΣΗ» ξεκίνησε, κυρίως, με τα όσα δήλωσε ο βοηθός υπουργός Εξωτερικών, Ρίτσαρντ Μπερτ, στην επιτροπή εξωτερικών σχέσεων της αμερικανικής Γερουσίας. (Στην πραγματικότητα, ο Μπερτ απαντούσε σε ερωτήσεις που του τέθηκαν, του τύπου: «Πόσος αντιαμερικανισμός υπάρχει στην Ελλάδα;» «Πόσο αντιδυτική είναι η σοσιαλιστική κυβέρνηση του κ. Α. Παπανδρέου;» «Πόσο φιλοσοβιετική είναι η ελληνική εξωτερική πολιτική;» κ.ά. Και, φυσικά, ως πούρος Αμερικανός, ο Ρίτσαρντ Μπερτ, έδωσε ανάλογες απαντήσεις). Ύστερα, άρχισαν τα δημοσιεύματα του αμερικανικού Τύπου «Γουόλ στρητ Τζόρναλ», «Νιου Γιόρκ Τάιμς», «Ιντερνάσιοναλ Χέραλντ Τριμπιούν»: Οι σύμμαχοι ανησυχούν όχι μόνο για την αντιδυτική πολιτική του κ. Παπανδρέου, αλλά και για την χαλαρή πολιτική που ακολουθεί η κυβέρνησή του, σε ό,τι αφορά την ασφάλεια και την πάταξη της τρομοκρατίας! (*Allies grow warier of greek policy on security and terror* —τιτλοφόρησε λ.χ. η «Ιντερνάσιοναλ Χέραλντ Τριμπιούν»). Στη συνέχεια, ήλθε η υπόθεση των F-5: Αφού η ελληνική κυβέρνηση είναι «αντιδυτική» και «φιλοσοβιετική», αφού αρνείται να συνεργασθεί με τις αμερικανικές αρχές στην πάταξη της «διεθνούς τρομοκρατίας» —γι' αυτό και απέλυσε τον Ιορδανό «τρομοκράτη» Φουάτ Χουσεΐν Σάρα, ενώ απέλασε, από το ελληνικό έδαφος τον Αμερικανό πράκτορα της CIA, Χιούι... —έπεται ότι δεν πρέπει να της παραχωρηθούν τα 10-15 αεροσκάφη τύπου F-5, που θέλει ν' αγοράσει από τη νορβηγική κυβέρνηση... Έπεται ότι πρέπει να παρεμποδισθεί η αγορά αυτή!

Τρεις εκδοχές για την «μίνι-κρίση»

ΠΟΥ ΣΤΟΧΕΥΑΝ, όμως, οι Αμερικανοί, δημιουργώντας αυτή την «μίνι-κρίση», στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις; Μια πιθανή ερμηνεία θα ήταν ότι η Ουάσιγκτον «έχει κουρασθεί πλέον από τα ανησυχητικά καμώματα του κ. Παπανδρέου» (αυτό υποστηρίζεται μετά πάθους από τη Δεξιά...) και θέλει ν' απαλλαγεί από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ! Η ερμηνεία αυτή, όμως, δεν επιβεβαιώνεται από πουθενά. Οι Αμερικανοί δεν έπαυσαν να πιστεύουν ότι με τον Κ. Καραμανλή στην προεδρία της Δημοκρατίας, το ΠΑΣΟΚ θα κερδίσει και τις προσεχές εκλογές. Συνεπώς, προσαρμόζουν, ανάλογα, και την πολιτική τους.

ΜΗΠΩΣ, όμως, υπολογίζουν ότι η θέση του ΠΑΣΟΚ, είναι, τώρα —μετά το αποτέλεσμα των ευρωεκλογών της 17ης Ιουνίου— πιο αδύνατη και ο πρωθυπουργός κ. Α. Παπανδρέου πιο ευεπίφορος σε πιέσεις; Η εκδοχή αυτή δεν πρέπει, ίσως, ν' αποκλεισθεί, εν όψει και των αμερικανικών προεδρικών εκλογών. Και καθώς ο Ρέγκαν θέλει ελεύθερους χειρισμούς σε ό,τι αφορά το θέμα «Τουρκία» (και τον ενοχλούν, αφάνταστα, οι παρεμβάσεις του φιλελληνικού «λόμπυ»), σκέφθηκε πως έχει κάθε λόγο να εμφανίσει την κυβέρνηση Παπανδρέου σαν ένα «αναξιόπιστο σύμμαχο», που πότε ερωτοτροπεί με την ΕΣΣΔ, πότε ανέχεται τη δράση επιφανών «τρομοκρατών» και πότε υπονομεύει την ενότητα του ΝΑΤΟ... Συνεπώς, όσοι Αμερικανοί γερουσιαστές επιμένουν να συνδέουν τη βοήθεια προς την

Τουρκία, με την πρόοδο στο Κυπριακό ή με το καθεστώς των βασανιστηρίων που κυριαρχεί στις τουρκικές φυλακές, καλά θα κάνουν ν' αναθεωρήσουν τη στάση τους. Όσο για τον ίδιο τον κ. Παπανδρέου —που έχασε, στις ευρωεκλογές 6,49 ποσοστιαίες μονάδες και η διαφορά του, με τη Νέα Δημοκρατία, είναι, τώρα, μόνον 3,5%, ενώ στις εκλογές του 1981, ήταν 12,2%... —καλά θα κάνει να βάλει νερό στο κρασί του. Αν δεν βάλει, κακό της κεφαλής του θα κάνει. Αν βάλει, αν παύσει να είναι «αντιαμερικανός» και «αντιδυτικός», εδώ είμαστε για να τον βοηθήσουμε!

ΥΠΑΡΧΕΙ, ΟΜΩΣ, και μια τρίτη εκδοχή, που την καταγράφει ο Χ. Μπουσμπουρέλης στο «Βήμα της Κυριακής»: Οι Αμερικανοί σκέφτηκαν ότι ίσως η κυβέρνηση Παπανδρέου χρειασθεί «κάποια πρωτοβουλία», προκειμένου «ν' αναθερμάνει (ιδιαίτερα μετά τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών) την κοινή γνώμη υπέρ αυτής». Και καθώς τα εσωτερικά θέματα δεν προσφέρονται για μια τέτοια «πρωτοβουλία» —ενώ προσφέρονται οι ελληνοαμερικανικές σχέσεις...— οι Αμερικανοί προχώρησαν σε μια προληπτική κίνηση. Αντί να περιμένουν, δηλαδή, κάποια «αντιαμερικανική έκρηξη», από ελληνικής κυβερνητικής πλευράς, πήραν, πρώτοι, την πρωτοβουλία, κατηγορώντας την κυβέρνηση Παπανδρέου για «αντιαμερικανισμό», «φιλοσοβιετισμό», κτλ. (Κάποιοι άλλοι αναλυτές πίστευαν ότι η επιχείρηση «αναθέρμανσης της κοινής γνώμης υπέρ του ΠΑΣΟΚ», θα μπορούσε να εκδηλωθεί και προς την κατεύθυνση του ρυθμιστή του Πολιτεύματος. Όμως, οι σχέσεις του πρωθυπουργού με τον πρόεδρο της Δημοκρατίας, όπως απέδειξε και η συνάντηση της περασμένης Τετάρτης, βαίνουν καλώς. Πολύ καλώς).

Αντίδραση σε οργίλους τόνους

ΠΑΝΤΩΣ, και ανεξάρτητα από το ποια εκδοχή είναι επικρατέστερη, βέβαιο είναι πως η αντίδραση της ελληνικής κυβερνητικής πλευράς, στην αμερικανική αυτή επίθεση, υπήρξε εξαιρετικά βίαιη. Αν συνεχισθούν οι αμερικανικές επεμβάσεις στις εσωτερικές ελληνικές υποθέσεις —δήλωσε, αμέσως, ο κυβερνητικός εκπρόσωπος κ. Δημ. Μαρούδας— αν ανατραπεί η ισορροπία 7:10, τότε, ενδέχεται να αναθεωρηθεί το σύνολο των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, που «περιλαμβάνει τη φιλοξενία των αμερικανικών βάσεων, καθώς και της Φωνής της Αμερικής».

Η ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ήταν σαφής. Και όσο και αν οι υψηλοί, οργίλοι τόνοι, δεν εκφράζουν πάντοτε —στην διπλωματία— ανάλογες προθέσεις, η πρώτη αίσθηση ήταν ότι βαίνουμε προς νέα κρίση στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Αυτό αποκόμισε και ο αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας, κ. Ευ. Αβέρωφ, που αισθάνθηκε την ανάγκη να παρέμβει αμέσως, με μια εξαιρετικά μετριοπαθή δήλωσή του: «Επιθυμώ —είπε— να βοηθήσω στην εξάλειψη των αιτιών που οδήγησαν στην κρίση... Κανένας, απ' οποιαδήποτε πλευρά, δεν δικαιούται να τραβήξει το σχοινί στα άκρα. Οι ώρες είναι δύσκολες. Ας μην τις κάνουμε δυσκολότερες».

ΜΕΣΑ σ' αυτό το κλίμα, πραγματοποιήθηκε (την Τετάρτη, 11 Ιουλίου), η συνάντηση του πρωθυπουργού με τον Αμερικανό πρέσβη κ. Μ. Στερνς —συνάντηση που κάλυψε, όπως δήλωσε ο Α. Παπανδρέου— «ολόκληρο το πλέγμα των ελληνοαμερικανικών σχέσεων». Και, ξαφνικά, το σκηνικό της έντασης αλλάζει. Όλοι φαίνεται να ηρεμούν. Όσο για τα προβλήματα, τέθηκαν, αλλά —όπως διευκρίνισε ο πρωθυπουργός— «λύσεις δεν μπορούσαν να βρεθούν σ' αυτό το επίπεδο». Ο κ. Στερνς —συνέχισε ο Α. Παπανδρέου— θα μεταβιβάσει τώρα τις θέσεις της ελληνικής κυβέρνησης. «Είμαστε πάντοτε αισιόδοξοι ότι τα προβλήματα θα λυθούν».

ΠΑΣΟΚ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ

Σε άλλες στήλες υπάρχει συγκεκριμένη αρθρογραφία για τις νέες περιπέτειες του ΠΑΣΟΚ στο χώρο του Τύπου. Το εγχείρημα της «Ρωμιοσύνης» η επανέκδοση του «Βήματος» είναι οι πρόσφατοι σταθμοί των κυβερνητικών χειρισμών μετά την αποτυχία της «Ελεύθερης Γνώμης» και των «Ειδήσεων».

Είναι πια σαφές ότι το ΠΑΣΟΚ δεν έχει μια συγκεκριμένη πολιτική στο θέμα των σχέσεων του με τα μέσα ενημέρωσης επειδή δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική για τον εαυτό του.

Διότι αν το ΠΑΣΟΚ είχε αποσαφηνισμένες επιλογές στρατηγικής θα εξέδιδε μια δικιά του καθημερινή εφημερίδα και μάλιστα όχι «στενά» κομματική, εφημερίδα που θα «βηματοδοτούσε» την ενασχόληση όλου του υπόλοιπου Τύπου (συμπολιτευτικού ή αντιπολιτευτικού) στη σχέση τους με το ΠΑΣΟΚ.

Η αδυναμία όμως του ΠΑΣΟΚ να πραγματοποιεί, συγκεκριμένες και σταθερές επιλογές που θα τις προασπίζει καθημερινά, η ανάγκη συνεχών στροφών και μεταβολών αποκλείει αυτή τη μόνη υγιή σχέση του κυβερνητικού κόμματος με τον Τύπο.

Έτσι έχουμε τα παιχνίδια και τα παιχνιδάκια, τις προτιμήσεις και τους αποκλεισμούς, τα δάνεια και την άτεγκτη διαχείριση του δημόσιου χρήματος που όχι μόνο διαβάλλουν το ΠΑΣΟΚ αλλά το εξομοιώνουν με τα μέσα που μετέρχεται υπέρ των τελικών σκοπών του.

Τμήμα αυτού του «παιχνιδιού» βγήκε με την «αποκλειστικότητα» του «Βήματος» για τη συνάντηση Παπανδρέου-Στερνς. Η στάση του κ. Μαρούδα έδειξε πως ένας κυβερνητικός εκπρόσωπος ακροβατεί επικίνδυνα ορισμένες φορές μεταξύ της σοβαρότητας του ρόλου του και του τρόπου που υλοποιεί το έργο του.

Διότι το πρόβλημα δεν είναι αν πρέπει ή δεν πρέπει να υπάρχουν «αποκλειστικότητες». Φυσικά και πρέπει να υπάρχουν, φυσικά και είναι η επιβράβευση της διεσδυτικότητας και κινητικότητας των συντακτών ή του επιτελείου μιας εφημερίδας.

Το ζήτημα προκύπτει όταν η «αποκλειστικότητα» προκύπτει από τις αποκλειστικές προτιμήσεις της εξουσίας που βέβαια άλλου είδους κινητικότητες υποκρύπτουν και άλλες επιβραβεύσεις εξυπνοούν.

Και η περίπτωσή μας είναι αυτή κ. Μαρούδα. Αυτά.

ΚΚΕ εσ: ΕΠΕΤΑΙ ΣΥΝΕΔΡΙΟ...

Δύο ήταν οι βασικές κατευθύνσεις της τελευταίας συνεδρίασης της ΚΕ του ΚΚΕ εσ. Η μία αφορά την πορεία του κόμματος και η άλλη την εκτίμηση του ΚΚΕ εσ. για την πολιτική κατάσταση και τις προτάσεις του για την πορεία της αλλαγής.

Για την πορεία του κόμματος και τα προβλήματα που έχουν τεθεί για το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του φαίνεται να κυριάρχησε, με κατ' αρχήν γενική αποδοχή, η «μέση λύση»: Ενίσχυση του ευρωκομμουνιστικού και ανανεωτικού χαρακτήρα του ΚΚΕ εσ. και παράλληλα πρόταση στις ευρύτερες δυνάμεις της ανανεωτικής Αριστεράς για συγκρότηση επιτροπών υποστήριξης του ΚΚΕ εσ. μέσα από τις οποίες είναι δυνατό να συνδιαμορφώνεται η στάση τόσο στα επιμέρους πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα όσο και γενικότερα σε θέματα που αφορούν κεντρικές επιλογές, του ευρύτερου χώρου της ανανεωτικής Αριστεράς. Ταυτόχρονα μια σειρά προβλήματα για την μετεκλογική πορεία του κόμματος που είχαν τεθεί πριν τις εκλογές φαίνεται να παραπέμπονται στο συνέδριο που θα πραγματοποιηθεί μέσα στις καταστατικές προθεσμίες δηλαδή το πρώτο τρίμηνο του 1985. Η επιλογή αυτή —η οποία δεν προκαθορίζει από τώρα το χαρακτήρα του επόμενου συνεδρίου του ΚΚΕ εσ.— επιτρέπει σε δυνάμεις εκτός κόμματος που έδωσαν μαζί την εκλογική μάχη να αναπτύξουν τις απόψεις τους, διατηρεί τις σημερινές ισορροπίες στο χώρο του κόμματος και δίνει τη δυνατότητα στην ηγεσία του ΚΚΕ εσ. να έχει τον ουσια-

στικό λόγο για τις τελικές επιλογές και στην επόμενη εκλογική αναμέτρηση. Κοντολογίς δηλαδή κλείνει ένας κύκλος συζήτησης, που είχε ανοίξει πριν τις εκλογές γύρω από τα προβλήματα της προοπτικής του ΚΚΕ εσ. και της ανανεωτικής Αριστεράς και ανοίγει μια περίοδος διαλόγου μέσα από τον οποίο εκφράζεται η βούληση να αποσαφηνισθούν κάποιες απόψεις μέχρι το Συνέδριο. Οι επιλογές αυτές χωρίς να δημιουργούν μια νέα κατάσταση στο χώρο της ανανεωτικής Αριστεράς προσφέρουν ορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης του διάλογου γύρω από προβλήματα που τέθηκαν μετά τις εκλογές, συντηρούν τις μέχρι τώρα μορφές συνύπαρξης αυτού του χώρου, αλλά αδυνατούν να διαμορφώσουν νέα δεδομένα στο χώρο της Αριστεράς.

Η ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Είναι δυστυχώς σπάνια η εφεκτικότητα του ΠΑΣΟΚ στο διάλογο και την κριτική. Είναι γι' αυτό ευχάριστη έκπληξη η ευαισθησία του κ. Απ. Κακλαμάνη, που με λεπτό τρόπο είναι αλήθεια, αποδέχεται πως κάποια πράγματα μπορούν να βελτιωθούν και «απ' έξω».

Επειδή θεωρούμε πως πολλά σφάλματα θα είχαν αποφευχθεί και περισσότερη αποτελεσματικότητα θα υπήρχε στη διακυβέρνηση αν τέτοιου τύπου ευαισθησίες γινόταν καθημερινή πρακτική, καταγράφουμε τη συμπεριφορά του κ. Κακλαμάνη ως πράξη ευθύνης που τον τιμά.

Ο τελικός «έπαινος» θα απονεμηθεί βέβαια όταν δημοσιευτεί και ο «βελτιωμένος» νόμος...

Το γράμμα που μας απεύθυνε ο υπουργός Παιδείας σχετικά, αναφέρει:

Στις 8-6-84 το περιοδικό σας δημοσίευσε άρθρο του κ. Δ. Στασινού με τίτλο «Ο αντι-309 και η Ειδική Αγωγή», στο οποίο γίνονται ορισμένες επισημάνσεις και προτάσεις για βελτίωση των διατάξεων που αναφέρονται στην ειδική Αγωγή, στο προσχέδιο του νόμου για τη Γενική και Επαγγελματική Εκπαίδευση.

Στην προσπάθεια που καταβάλλεται από τις υπηρεσίες μας για την εξάλειψη των όποιων αντινομιών του σχεδίου, θα συμβάλουν και οι επισημάνσεις του κ. Δ. Στασινού, τον οποίο, όπως και σας, θέλουμε να ευχαριστήσουμε γι' αυτό.

Φιλικά, ο Υπουργός

ΑΠ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ

ΟΙ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ ΖΟΥΝ!

Στη συνέντευξή του στο προηγούμενο ΑΝΤΙ ο, εν τω μεταξύ πρώην Υπουργός, κ. Σάκης Πεπονής είχε απευθύνει μέσω του περιοδικού μια πρόκληση στο Λεωνίδα Κύρκο: «Καταγγέλω το φίλο μου και τιμημένο αγωνιστή Λεωνίδα Κύρκο για κυνική διαστρόφη της αλήθειας με τη μέθοδο ακριβώς της αποσιώπησης. Τον καλώ από τις στήλες του ΑΝΤΙ... κτλ». Συνέχιζε ο κ. Πεπονής ένα «κατηγορητήριο» κατά του Λεωνίδα Κύρκου στο οποίο ζητούσε απάντηση.

Απευθυνθήκαμε όπως είχαμε υποχρέωση —αλλά δεν το κρύβουμε— και ενδιαφέρον στον Λεωνίδα Κύρκο, που μας απάντησε:

Διαβάσα τη συνέντευξη του κ. Πεπονή αλλά δεν μου είναι δυνατόν να απαντήσω αν προηγούμενα δεν ανακαλέσει την βαρύτατη φράση με την οποία «διαπίστωνε» την ύπαρξη ενός άτυπου μετώπου του ΚΚΕ εσωτερικού με τη Δεξιά.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΥΡΚΟΣ

Δεν μας πέφτει λόγος να σχολιάσουμε τη θέση του Λεωνίδα Κύρκου.

Είναι ευχάριστο όμως που το κλίμα των ευρωεκλογών κάπου ζει, ότι τα αίματα είναι ακόμα «αναμμένα» κυρίως για θέματα που ακόμα «καίνε».

Είμαστε βέβαιοι για παράδειγμα πως όσο η κυβέρνηση δεν υποχρεώνει τον κάθε αρμόδιο ραδιοτηλεόρασης να γίνεται Πεπονής, όσοι έχουν υποστεί τις σχετικές «ρυθμίσεις» και μνήμη και πάθος θα διαθέτουν...

Κε Μαθιόπουλε, η μικρή αυτή ιστορία είναι γενικότερα διδακτική...

ΔΕΞΙΑ ΚΑΙ «ΜΕΣΑΙΟΣ» ΧΩΡΟΣ

Για άλλη μια φορά η «ΝΔ» επιδίωξε να ισορροπήσει ανάμεσα σε δυο καρέκλες και το κατάφερε σε επίπεδο ανακοινώσεων τουλάχιστον. Έτσι, υπό την ηγεσία του διαρκώς αμφισβητούμενου και με ανυπέρβλητο πείσμα επιμένοντος κ. Αβέρωφ, το Πολιτικό Συμβούλιο του κόμματος επιβεβαίωσε την πίστη του στις αρχές του «ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού» και την πεποίθησή του ότι εκπροσωπεί έγκυρα τον «μεσαίο χώρο».

Έχουμε επανειλημμένα αναφερθεί στο ριζικό λάθος της συλλογιστικής αυτής. Το πρόβλημα στην Ελλάδα και για τη Δεξιά, δεν είναι η «επί του χάρτου» κάλυψη κάποιων πολιτικών κενών, αλλά η διαύγεια της κοινωνικής αναφοράς του κόμματος.

Και αυτό που δυστυχώς σταθερά συνεχίζεται υπό τον μανδύα του «ριζοσπαστικού φιλελευθερισμού» είναι μια κομματική συγκρότηση απ' άκρο σ' άκρο στην Ελλάδα που στεγάζει κυρίως τα ακροδεξιά στοιχεία της παραδοσιακής «κοινωνικής λαϊκής δεξιάς»: τραμπούκους, λούμπεν «επιχειρηματίες» αεριτζήδες χαφιέδες, άνεργους, άτομα συναρτημένα με το πελατειακό σύστημα και το ντοβλέτι, που θέλουν τάχιστα την «απαλλαγή» για να γυρίσουν στις «δουλειές τους».

Σημασία δεν έχουν λοιπόν οι διακηρύξεις αλλά η καθημερινά διαμορφούμενη πραγματικότητα.

Νομίζουμε πως είναι αυτονόητο πως η Δεξιά δεν είναι μόνο αυτό που συντελείται υπό την ηγεσία Αβέρωφ. Και είναι γενικότερα επικίνδυνο για την ποιότητα της Δημοκρατίας πως τα όποια «ανανεωτικά» ρεύματα ηττώνται σταθερά μέσα στη «Νέα Δημοκρατία».

Φοβούμαστε όμως πως αυτού του είδους η οργανωτική ανάπτυξη είναι κάπου αρεστή και στους «ανανεωτικούς». Είναι το γνωστό αίσθημα των «εκλεπτυσμένων» στρατηγών που απολαμβάνουν εσωτερικά την κτηνωδία των λοχιών που έχουν υπό τας διαταγές τους.

Αλλά κατ' αναλογία, έτσι δεν την έπαθε μια άλλη φορά, η ίδια εκλεπτυσμένη πτέρυγα από τους υπό τας διαταγές της «βαρβάρους»;

Καιρός για ωριμότερες σκέψεις σε όσους θέλουν να βλέπουν λίγο πιο μακριά από το σήμερα και τα δήθεν «κέρδη» του...

ΛΑΪΚΗ «ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ»

Η υπόθεση της δίωξης δύο εκπαιδευτικών (της Καίτης Φιλιππάτου, καθηγήτριας και της Γεωργίας Ντούσια, νηπιαγωγού) από στελέχη του ΠΑΣΟΚ Χανίων το βράδυ του Σαββάτου 15/6, παραμόνης των ευρωεκλογών γεννά πολύ σοβαρά ζητήματα και ερωτήματα, που το ανησυχητικό είναι, πως εκκρεμούν ακόμα, ένα μήνα μετά.

Αναφέρουμε εν τάχει το περιστατικό, γνωστό στα Χανιά από τον τοπικό Τύπο που μνημονεύθηκε επίσης —και εύστοχα— από τον Γιώργο Βότση στην «Ελευθεροτυπία» (2/7). Οι δύο εκπαιδευτικοί γυρίζουν από ένα χωριό στα Χανιά τα ξημερώματα του Σαββάτου και αντιλαμβάνονται ότι παρακολουθούνται από δύο αυτοκίνητα ενοχλητικά. Καταφεύγουν ανήσυχοι στην Τροχαία για προστασία και όταν βγαίνουν από το κτίριο της Τροχαίας μετά τον υπηρεσιακό καθησυχασμό βρίσκονται μπροστά σε αγροτικά αυτοκίνητα με εμβλήματα του ΠΑΣΟΚ και δεκάδες εξαγριωμένα μέλη και στελέχη του ΠΑΣΟΚ (ανάμεσά τους ο γραμματέας της Νομαρχιακής Επιτροπής) που τις καθυβρίζουν και τις προπηλακίζουν, επιχειρούν να ανοίξουν βίαια το πορτ-μπαγκάζ σηκώνοντας το αυτοκίνητο (!) κατηγορώντας τις ότι πετούσαν προκηρύξεις υπέρ της ΕΠΕΝ και φωτογραφίες του Παπαδόπουλου.

Τυχαίνει όμως οι δύο εκπαιδευτικοί να μην είναι απλά δημοκρατικής ιδεολογίας αλλά και γνωστής αριστερής τοποθέτησης έτσι ώ-

στε όλα αυτά να προσλαμβάνουν τη διάσταση ενός παρόλογου εφιάλτη.

Κι όμως, η «παρεξήγηση» όχι μόνο δεν λύθηκε επί τόπου, αλλά μέχρι σήμερα οι δυο «κατηγορούμενες» αντιμετωπίζουν βία και απειλές στην καθημερινή τους ζωή.

Διαβάζοντας το ιστορικό και τον τοπικό Τύπο έχουμε την ακόλουθη (φοβούμεστε ακριβή) εικόνα των πραγμάτων:

Η οργάνωση του ΠΑΣΟΚ Χανίων, τελεί σε αναβρασμό και «επαγρύπνηση» τις παραμονές των εκλογών. Κάποιοι της ΕΠΕΝ πέταξαν προκηρύξεις και οι περιπολούντες με τα δύο αυτοκίνητα από σύμπτωση στη διέλευση ή οξύμνη φαντασία απέναντι στον «εχθρό» έβαλαν στο κυνήγι τις δυο κοπέλες.

Απ' τη στιγμή που διαμορφώθηκε η ψυχολογία ότι εντοπίστηκε ο «αντίπαλος» αποχαλινώθηκε η υπεροχή του ομοφρονούντος πλήθους απέναντι στις μονάδες. Ένα πλήθος μάλιστα που είχε και τις «πλάτες» της εξουσίας, μια και οι προπηλακισμοί συνεχίστηκαν και μ έ σ α στο τμήμα.

Θα ήταν λάθος αν πίσω από όλα αυτά, κάποιος έβλεπε το «θετικό» στοιχείο ότι εν πάση περιπτώσει υπήρξε δημοκρατική επαγρύπνηση απέναντι στη χούντα. Αντίθετα, λυπούμαστε που το λέμε, όλη αυτή η ιστορία είχε έντονα τα χαρακτηριστικά της έλλειψης ευαισθησίας, δημοκρατικού ήθους και εν τέλει της λεβεντιάς, που πρέπει να χαρακτηρίζει τις υπεύθυνες ενέργειες όχι απλά οπαδών αλλά οργανωμένων μελών και στελεχών ενός δημοκρατικού κόμματος.

Η ΤΑΞΗ ΔΕΝ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙ ΣΤΗ ΒΑΡΣΟΒΙΑ

Η Πολωνία θα παραμένει για πολύ καιρό ο διαρκής εφιάλτης των δυνάμεων της τάξης του ανατολικού συνασπισμού. Παρά τη βία του στρατιωτικού νόμου, τη μεθοδευμένη προσπάθεια ηθικής αποσύνθεσης του πολωνικού λαού, την κρατικά εμπνευσμένη επιχείρηση στροφής της νεολαίας στην απολίτικη δυτική κουλτούρα (το 'δαμε κι αυτό), οι Πολωνοί διανοούμενοι και εργαζόμενοι διατηρούν τις δικές τους αλήθειες.

Κορύφωση της επιχείρησης καταστολής είναι η δίκη των τεσσάρων ηγετικών μελών του ΚΟΡ που θα άρχιζε μετά σύντομη αναβολή στις 18 Ιουλίου. Η αναβολή ζητήθηκε απ' τον Κουρόν, τον Μίχνικ και τους συντρόφους τους, καθώς σε μια τυπική εκδήλωση στρατοδικείου, οδηγήθηκαν στη δίκη χωρίς γνώση της δικογραφίας και των «κατηγοριών». Υποθέτουμε ότι η κύρια «κατηγορία» είναι η περήφανη και αδιάλλακτη στάση των κρατουμένων που από τη φυλακή διασυνδέονται και εμπνέουν σταθερά τις παράνομες αντιστασιακές εκδηλώσεις.

Η δήλωση του Βαλέσα «έφαγα το ψωμί του ΚΟΡ στις δύσκολες μέρες του '76 μετά το Ράντομ και το URSUS», δείχνει την «υλική βάση» αυτού του αγώνα, δηλαδή τους μακρόχρονους αγωνιστικούς δεσμούς των ανθρώπων απέναντι σε μια ωμά εκμεταλλευτική και απάνθρωπη εξουσία.

Τώρα που η Πολωνία ξεχάστηκε στη διεθνή «σκακιέρα» τώρα που οι Δυτικές Τράπεζες εισπράττουν κανονικά τα τοκοχρεωλύσιά τους, τώρα είναι η στιγμή να φανεί καθαρότερα πως η Πολωνία είναι κυρίως μια υπόθεση της Αριστεράς.

Κάποτε στη δική μας χούντα στηριζόμασταν όταν νιώθαμε τη διεθνή συμπαράσταση. Θα υπάρξει μια συγκέντρωση, μια πορεία, ένα κείμενο υπογραφών έστω για το πιο προωθημένο φυλάκιο του σοσιαλισμού στη σημερινή Ευρώπη;

Ή οι Πολωνοί θα μείνουν μόνοι, από μια ευρωπαϊκή Αριστερά, που ακόμα δεν έχει συνειδητοποιήσει ότι η ενωμένη Ευρώπη από τον «Ατλαντικό ως τα Ουράλια» δεν θα μπορεί να είναι παρά μόνο η Ευρώπη που θα απαλλαγεί κατά όμοιο τρόπο από τους καπιταλιστές στη Δύση και τους κρατικούς καπιταλιστές στην Ανατολή;

Γιατί οι δυο κοπέλες όταν βρέθηκαν εν μέσω αυτής της έξαλλης ατμόσφαιρας και συστηματικής βαναυσότητας απέναντί τους, αφού δεν έπεισαν με τα λόγια, αφού δεν έπεισαν με τα ίδια τα γεγονότα (εφόσον στον έλεγχο του αυτοκινήτου τους δεν βρέθηκε «ενοχοποιητικό» υλικό), ξέσπασαν απέναντι στην πίεση λέγοντας ότι δεν είναι υποχρεωμένες να απολογηθούν για τίποτα και εν τέλει ότι η ιδεολογία του καθένα είναι δικαίωμά του.

Αυτή η πράξη περηφάνειας και γενναιότητας μέχρι σήμερα σε αρθρογραφία των πασοκικών εφημερίδων των Χανίων θεωρείται ως μια «ισχυρή» ένδειξη πως οι δυο κοπέλες «κάτι κρύβουν».

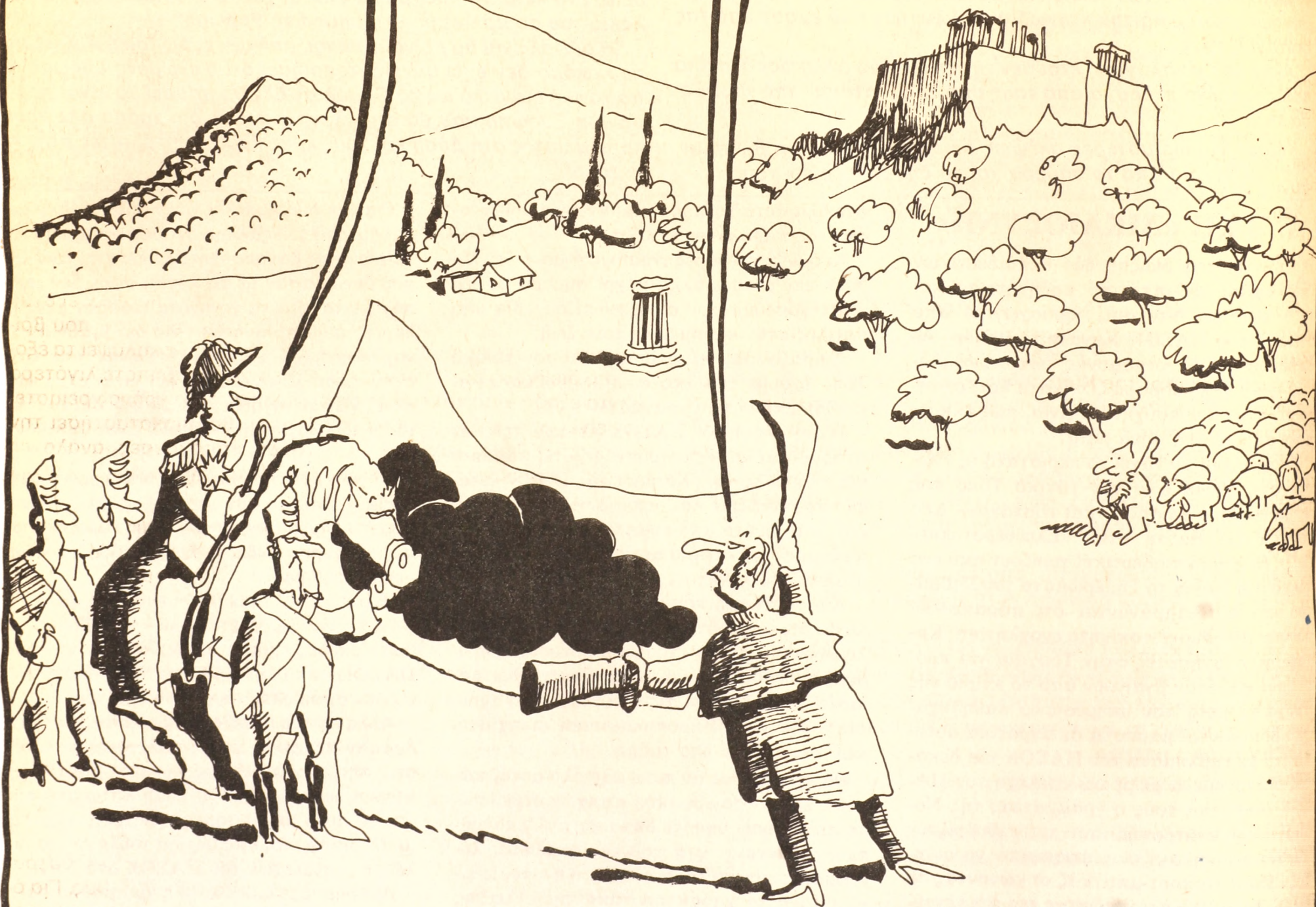
Έχουμε την φρικτή υποψία ότι κατά τη γνώμη των ιεροεξεταστών φρονημάτων οι δυο κοπέλες έπρεπε να φωνάζουν «ζήτω το ΠΑΣΟΚ» από την πρώτη στιγμή που ετέθησαν εν αμφιβολία τα φρονήματά τους.

Αλλά επειδή ακριβώς οι δυο κοπέλες αντέδρασαν σύμφωνα με τις καλύτερες παραδόσεις της αριστεράς, αρνούμενες δηλαδή να κάνουν οποιαδήποτε δήλωση κάτω από πίεση, γι' αυτό μέχρι σήμερα αντιμετωπίζονται με τέτοιο τρόπο, από μερίδα τουλάχιστον μελών και στελεχών του ΠΑΣΟΚ στα Χανιά.

Λυπούμαστε αλλά αυτή η «μικρή» ιστορία, δείχνει μια «βαθιά» πληγή. Και βέβαια ο «τρώσας και ιάσεται» με λίγα λόγια κάποιοι οφείλουν να επαναδιαπαιδαγωγηθούν ως προς θέματα δημοκρατικής δεοντολογίας και ήθους.

ΛΙΓΟ ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΚΟ
ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΣΟΥ, ΓΙΑ ΤΗΝ
ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΠΡΟΤΕΥΟΥΣΑ
ΚΥΡΙΕ ΚΛΕΑΝΘΗ..

Α... ΜΗΝ
ΤΟ ΒΛΕΠΕΤΕ ΕΤΣΙ
ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΕ...
ΜΟΛΙΣ ΓΙΝΕΙ Ο ΕΞΩΤΕΡΙ-
ΚΟΣ ΔΑΚΤΥΛΙΟΣ, ΝΑ
ΔΕΙΤΕ ΠΩΣ ΘΑ
ΔΕΙΞΕΙ!!

17.7.84
ΙΩΑΝΝΟΥ

του Γιάννη Ιωάννου

Τι μπορεί ακόμα να γίνει

του Αλ. Ξύδη

Συμπληρώνονται αυτές τις μέρες δέκα χρόνια από το πραξικόπημα της ελληνικής χούντας στην Κύπρο, κι από την τουρκική εισβολή που προκάλεσε. Δεν είναι καιρός για μεμψιμοιρίες, ούτε όμως για τους πανηγυρισμούς που προετοιμάζονται και φέτος για την «επιστροφή της δημοκρατίας» στην Ελλάδα. Την πλήρωσε η Κύπρος με χιλιάδες νεκρούς και αγνοούμενους, με 200.000 πρόσφυγες, με την κατάλυση της ακεραιότητας του νησιού.

Χρησιμότερο θα ήταν να σημαδέψουμε την επέτειο της πιο μεγάλης καταστροφής του Ελληνισμού μετά το 1922, με ενέργειες που θα επανορθώσουν κάπως το έγκλημα της χούντας και θα εξαλείψουν μερικές από τις συνέπειές του.

Ακολουθούν έξι προτάσεις. Συνθέτουν ένα σφιχτοδεμένο σύνολο ενεργειών που βρίσκονται μέσα στις δυνατότητες τις διπλωματικές, τις πολιτικές και τις στρατιωτικές (όσο μπορούμε να τις γνωρίζουμε) και της Κύπρου και της Ελλάδας. Στηρίζονται σε μια μαχητική (όχι πολεμική) διπλωματική αντιμετώπιση του προβλήματος, στη σημερινή του συγκυρία. Πώς όμως να παραβλέψουμε ότι κάθε αγώνας για μίαν υπόθεση όπως της Κύπρου (και της ίδιας της Ελλάδας) δεν μπορεί ν' αποκλείει και το ενδεχόμενο προσφυγής στα όπλα. Αν θέλεις ειρήνη, παρασκεύαζε πόλεμο, έλεγαν οι έμπειροι Ρωμαίοι.

● **Η Κυπριακή κυβέρνηση** ν' αποσύρει, επίσημα, δημόσια και πανηγυρικά ό λ ε ς τις παραχωρήσεις που έχουν κάνει από το 1974 είτε ο Μακάριος, είτε ο Κυπριανού, αφού δεν πέτυχαν το σκοπό τους. Θ' αποχτήσει έτσι όλη την ελευθερία της για να ξεκινήσει μια καινούργια διαπραγμάτευση με τους Τουρκοκύπριους (και τις άλλες μειονότητες) μόλις έχουν αποχωρήσει τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής και η ΕΛΔΥΚ, και έχουν αντικατασταθεί από τις δυνάμεις των Η. Ε. (για τις οποίες δες πρόταση 4).

● **Η Κυπριακή κυβέρνηση** να προχωρήσει στη συγκρότηση αξιόμαχων ενόπλων δυνάμεων, σε θέση ν' αντιταχθούν σε κάθε επιβουλή ενάντια στο νησί, και συγκεκριμένα σε θέση ν' αντιταχθεί σ ή μ ε ρ α σε κάθε προσπάθεια των Τούρκων να επεκτείνουν την κατοχή τους.

● Προς τον σκοπό αυτό, και ώσπου να συγκροτηθούν πλήρως αυτές οι κυπριακές δυνάμεις, να ζητήσει η **Κυπριακή κυβέρνηση** από την Ελληνική τη σημαντική ενίσχυση της ΕΛΔΥΚ σε άντρες και σε υλικό, ώστε όχι μόνο να συμβάλουν στην ταχύτατη εκπαίδευση και εκγύμναση των κυπριακών δυνάμεων, αλλά και να είναι σε θέση η Ελλάδα να επιτελέσει πιο αποτελεσματικά τις συμβατικές υποχρεώσεις της ως εγγυήτρια της Κυπριακής ανεξαρτη-

σίας, που τις έχει κάπως παραμελήσει τα τελευταία χρόνια. Φυσικά η πρόταση τούτη απευθύνεται και στην **Ελληνική κυβέρνηση** για ν' ανταποκριθεί έμπρακτα στην κυπριακή πρόσκληση μόλις τη λάβει.

● Σε πολύ στενό συγχρονισμό με τις προτάσεις 1 ως 3, η **Ελληνική κυβέρνηση** να υποβάλει επίσημα για εγγραφή στην Ημερήσια Διάταξη της προσεχούς Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε. την πρόταση του κ. Α. Παπανδρέου για αποστολή στην Κύπρο από τα Η.Ε. σημαντικής ειρηνευτικής-αστυνομικής δύναμης που να εγγυηθεί την ασφάλεια ό λ ω ν τ ω ν κ α τ ο ι κ ω ν της Κύπρου, να αντικαταστήσει το ταχύτερο τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής και την ΕΛΔΥΚ, να ξηλώσει την πράσινη γραμμή, και να εποπτεύσει στον ταχύτατο επαναπατρισμό των 50.000 Τούρκων εποίκων που βρίσκονται κι αυτοί παράνομα στο νησί. Η Ελλάδα να καλύψει τα έξοδα της διεθνούς αυτής δύναμης. (Θα είναι οπωσδήποτε λιγότερο από τα έξοδα μιας πολεμικής επιχείρησης). Όσο χρόνο χρειαστεί να μείνει στην Κύπρο η διεθνής δύναμη θα υποκαταστήσει την Κυπριακή Εθνοφρουρά και τις τυχόν υπάρχουσες ανάλογες τουρκοκυπριακές (όχι τουρκικές) δυνάμεις, και θα συνεργάζεται με την κυπριακή αστυνομία.

● Μόλις έχουν αποχωρήσει οι τουρκικές και ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις, καθώς και οι Τούρκοι έποικοι, η **Κυπριακή κυβέρνηση** να προτείνει την έναρξη διαπραγματεύσεων με τους Τουρκοκύπριους (και τις άλλες μειονότητες) με μοναδική βάση τις συμφωνίες και το σύνταγμα του 1960. Παρ' όλες τις ατέλειές τους, τα κείμενα αυτά αποδείχθηκαν τα μη-χειρόνα σε σύγκριση με όσα σχεδιάστηκαν αργότερα. Τώρα που οι Τουρκοκύπριοι πήραν μια γερή γεύση Τούρκικης κατοχής, και οι Ελληνοκύπριοι έχουν ακόμα ζωντανή την πικρή εμπειρία των Κύπριων και Ελλαδιτών ακροδεξιών που οργάνωσαν το πραξικόπημα και οδήγησαν στην εισβολή, η μεγάλη πλειονότητά τους δεν αυταπατώνται πια για τα μειονεκτήματα της πιο στενής εξάρτησης από τη μια ή την άλλη από τις μητροπόλεις, της διχοτόμησης του νησιού ή της εξ ολοκλήρου κατάληψής του από την Τουρκία ή την Ελλάδα. Τα πλεονεκτήματα μιας ανεξάρτητης, ενιαίας, αδέσμευτης και αποστρατικοποιημένης Κύπρου έχουν γίνει χειροπιαστά για όλους. Για όσους δεν τα εκτιμούν υπάρχει, όπως άλλοτε, ο δρόμος της αποδημίας. Μόνον έτσι θα επιζήσει η Κύπρος με την πλειονότητα και τις μειονότητες ενωμένες σ' ένα σύστημα διοικητικό-πολιτικό ομόσπονδο ή άλλο, που οι ίδιοι θα επιλέξουν και θα επεξεργαστούν. Τότε θα μπορέσουν να εφαρμοστούν στο σύνολό τους οι

διατάξεις των αποφάσεων των Η. Ε. (τις οποίες οι Ελληνοκύπριοι ποτέ δεν αρνήθηκαν) για ελεύθερη διακίνηση προσώπων, επιστροφή όλων των προσφύγων, ισοτιμία όλων των πολιτών χωρίς διακρίσεις κτλ.

● Για την εφαρμογή ενός τέτοιου σχεδίου που πρέπει να μελετηθεί σε όλες του τις πτυχές, και να εκτελεσθεί ταχύτατα χρειάζεται η υποστήριξη και σύμπραξη με σημαντικές δυνάμεις από όσα μέλη των Η. Ε. υπερψήφισαν τα πρόσφατα ψηφίσματα και αποφάσεις. Η επάνδρωση της ειρηνευτικής-αστυνομικής δύναμης να γίνει από όσο το δυνατόν περισσότερα μεσαία και μικρά κράτη-μέλη των Η. Ε. από τη Δυτική, Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, και από όλες τις άλλες ηπείρους, εκτός την Ελλάδα, την Τουρκία, τις δυο υπερδυνάμεις και τις άλλες που διαθέτουν «βέτο» στο Συμβούλιο Ασφαλείας προς τις οποίες πρέπει να γίνουν οι κατάλληλες προσεγγίσεις ώστε να εξασφαλιστεί αν όχι η ενεργός σύμπραξή τους, τουλάχιστον η μη χρήση του βέτο.

Είναι σχέδιο που απαιτεί κάποια ξεστράτισματα από τις ως τώρα πεπατημένες, κάποια ξεβολέματα διάφορων κατεστημένων, και ταχύτατη εκτέλεση γιατί ο καιρός στενεύει, η Γενική Συνέλευση συνέρχεται στις 18 του Σεπτεμβρίου, οι Αμερικανικές εκλογές γίνονται στις 6 του Νοέμβρη, η υπάρχουσα ειρηνευτική δύναμη ανανεώνεται στις 15 του Δεκέμβρη, και οι Τούρκοι θα κινήσουν τους μεγάλους φίλους τους στη Δυτ. Ευρώπη και στην Αμερική για να το καθυστερήσουν όσο μπορούν, αν δεν καταφέρουν να το ανατρέψουν. Είναι σε θέση να προκαλέσουν σημαντικές δυσκολίες και στην Κύπρο, αλλά κυρίως στην Ελλάδα. Ορισμένες κινήσεις τους δείχνουν κιόλας πως οι επεκτατικές τους βλέψεις έχουν προχωρήσει σε νέα φάση στο Αιγαίο, στη Θράκη και σε διεθνή βήματα που τους είναι ευνοϊκά, όπως το ΝΑΤΟ. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις έχουν εμπλακεί με το Κυπριακό πρόβλημα σε τέτοιο βαθμό που τούτο είναι τώρα πια πρόβλημα επιβίωσης της ίδιας της Ελλάδας.

* *

Ο απολογισμός της δεκαετίας δεν είναι ούτε ευχάριστος ούτε εξαιρετικά ελπιδοφόρος. Χρήσιμος όμως για όποιους, μη αποστρέφοντας τα μάτια από την πραγματικότητα, διακρίνουν ακόμα κάτι λίγα περιθώρια θεραπείας. Προτάσεις θεραπείας είναι και οι προτάσεις που διατυπώνονται παραπάνω. Ας δούμε συνοπτικά ποιες εμπειρίες και ποιες διαπιστώσεις μας οδήγησαν σ' αυτές.

Το πλέγμα των ελλαδο-κυπριακών σχέσεων, καθώς και των ελληνο-τουρκικών, θα ήταν λιγότερο μπερδεμένο, αν δεν είχε συνδυασθεί, από όλες τις μετά το 1974 κυβερνήσεις σε διάφορους βαθμούς, με τα ελλαδικά-εσωτερικά προβλήματα. Το ίδιο στην Κύπρο, ο διάδοχος του Μακάριου δεν έχει καταφέρει ακόμα (ότον έβδομο χρόνο της θητείας του) ν' αποσυνδέσει το μοναδικό εξωτερικό πρόβλημα της Κύπρου, ουσιαστικά πρόβλημα κυπρο-τουρκικών σχέσεων, από τα εσωτερικά κομματικά προβλήματα του νησιού — όπως το είχε κατορθώσει αριστοτεχνικά ο Εθνάρχης.

Για ελαφρυντικό του Προέδρου Κυπριανού πρέπει να σημειωθεί ότι ο συσχετισμός δυνάμεων στην Εγγύς και Μέση Ανατολή έχει μεταβληθεί από το 1974 ριζικά, με τις διαιρέσεις του Αραβικού κόσμου, από την κρίση του πετρελαίου, από τη σχεδόν εξόντωση των Παλαιστινίων στο Λίβανο, και από τον ιρανο-ιρακινό πόλεμο. Οι εξελίξεις αυτές μόνο τις δυο υπερδυνάμεις εξυπηρετούν, και βραχυπρόθεσμα ιδίως τις ΗΠΑ, μαζί με τους δυο πράκτορές τους, Ισραήλ και Τουρκία. Όλοι οι άλλοι λαοί της περιοχής, του Αραβικού δηλαδή Κόσμου και του Ελληνισμού, έχουν μόνο ζημιές να καταγράψουν από την κλίση αυτή της πολιτικής πλάστιγγας. Η Σοβιετική Ένωση δείχνει να υπολογίζει μόνο σε μακροπρόθεσμα οφέλη από τον κατακερματισμό και την εξασθένηση των λαών ακριβώς εκείνων που είναι, από θρησκευτικούς, παιδευτικούς, κοινωνιολογικούς λόγους οι πιο αδιάβροχοι στο σοβιετικό κομμουνισμό. Γι' αυτό έχει διαλέξει και τη στάση αναμονής.

Με τα δεδομένα αυτά η Κύπρος έχει στον άμεσο περίγυρό της ένα κύριο στήριγμα, την Ελλάδα, εκεί που το 1974 μπορούσε να υπολογίζει και στους αντικρυνούς Άραβες της Συρίας, του Λιβάνου και στους Παλαιστίνιους.

Με τη σειρά της η Ελλάδα έχει γίνει από το Γενάρη 1981 πλήρης εταίρος της ΕΟΚ, με όλα τα οφέλη και τις ζημιές που συνεπά-

γεται αυτή η μισο-ενσωμάτωση στη Δυτική Ευρώπη, και από τον Οχτώβρη 1981 έχει «σοσιαλιστική» κυβέρνηση. Όμως ως τώρα δεν έχει χειραφετηθεί, αν όχι στο βαθμό που επαγγελλόταν προεκλογικά το ΠΑΣΟΚ, τουλάχιστο όσο θα επέτρεπε μια συνεπέστερη και λιγότερο σπασμωδική εξωτερική πολιτική, ούτε από την αμερικανική, ούτε από τη νατοϊκή της εξάρτηση. Τ' ανοίγματα προς τους Βαλκανικούς γείτονες, προς τους Άραβες, προς τον Τρίτο Κόσμο, θεμελιωμένα στην ορθή αντίληψη μιας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής δεν έχουν αποδώσει ακόμα. Έτσι ο ρόλος που θα μπορούσε να παίξει η Ελλάδα σε στοιχείο σύνδεσης και διαμεσολάβησης με την ΕΟΚ δεν αναπτύχθηκε ακόμα όσο μπορεί. Οι εξηγήσεις είναι πολλές — όχι πάντα ελαφρυντικές. Εκτείνονται από τις εγγενείς αδυναμίες (έλλειψη προγράμματος, υπερβολική συνθηματολογία, βολонταρισμός, έλλειψη διπλωματικής πείρας και τεχνικής) του ΠΑΣΟΚ ως τη μεταβολή του πολιτικού συσχετισμού δυνάμεων, που αναφέρεται παραπάνω, και τη χειροτέρευση των όρων της διεθνούς οικονομίας, που έχουν κατορθώσει κι αυτούς οι Αμερικάνοι να τους ελέγχουν και να τους χρησιμοποιούν σα μηχανισμό εξωτερικής πολιτικής.

Στο Κυπριακό, παρά τις αρχικές της διαθέσεις, η κυβέρνηση δεν μπόρεσε ως τώρα να πάρει πρωτοβουλίες για πιο δυναμική υλοποίηση της «συμπαράταξης» με την Κύπρο.

Από την πρώτη στιγμή επιδίωξε να μεταβάλει την παθητική γραμμή που ακολουθιόταν προηγούμενα, με τη ρουτίνα των δηλώσεων συμπαράστασης και τις ετήσιες προσφυγές στα Ηνωμένα Έθνη. Προσπάθησε να πείσει τον Πρόεδρο Κυπριανού να βάλει τέλος στις άγονες διακοινοτικές συνομιλίες, επέβαλε για πρώτη φορά ως προϋπόθεση SINE QUA NON κάθε νέας διαπραγμάτευσης την αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής. Όμως χειρισμοί από ελλαδικής πλευράς ατυχείς που είχαν ως αποτέλεσμα κι αυτό το θέμα εξωτερικής πολιτικής να το χειρίζεται σήμερα αποκλειστικά το υπερφορτωμένο γραφείο του Πρωθυπουργού, με αχρηστευμένο το Υπουργείο Εξωτερικών και, από κυπριακής πλευράς το βάρος της αδράνειας που έχει επιβάλει η παρά φύσιν συμμαχία ΑΚΕΛ-Κληρίδη, πάνω στο οποίο εδράζει ο Κυπριανός την Προεδρία του, συντέλεσαν στην αποτελμάτωση και πάλι του Κυπριακού ως το Νοέμβρη 1983 που ήλθε το ωμό ξύπνημα του νέου πραξικοπήματος Ντενκτάς. Ο Τουρκο-κύπριος ηγέτης έδινε θαυμάσια ευκαιρία να πάρουν Κύπρος και Ελλάδα την πρωτοβουλία στα χέρια τους για δυναμικότερες αντιδράσεις, πέρα από την επιβαλλομένη προσφυγή στα Η. Ε. Δεν την άδραξαν. Το Γενάρη 1984 ήρθε από τους Τούρκους άλλη ευκαιρία δράσης με την ανταλλαγή Πρέσβων. Και τώρα καμιά αντίδραση Κύπρου-Ελλάδας παρά μόνο νέα προσφυγή στη Γενική Συνέλευση των Η.Ε. Αληθεύουν άραγε οι πληροφορίες ότι η ελληνική κυβέρνηση ήταν έτοιμη να στείλει, ως εγγυήτρια δύναμη, στρατιωτικές ενισχύσεις στην Κύπρο, μετά το πραξικόπημα Ντενκτάς, αν τις ζητούσε ο Κύπριος Πρόεδρος, αλλά ότι ΑΚΕΛ και Κληρίδης αντιτάχθηκαν κι εμπόδισαν τον Κυπριανό να τις ζητήσει;

Με τέτοιες διαπιστώσεις είναι δύσκολο να υποστηρίξει κανείς πως η πολιτική θέση της Κύπρου έχει βελτιωθεί στα δέκα χρόνια που πέρασαν. Εκτός αν θεωρηθεί επιτυχία η διατήρηση του ντε φάκτο καθεστώτος μιας διεθνώς παράνομης κατοχής, που πολλοί καλοθελητές θα ήθελαν να τη νομιμοποιήσουν. Η επίτευξη ψηφισμάτων της Γενικής Συνέλευσης των Η. Ε. και αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας κάθε φορά ευνοϊκών, με κορύφωμα την πρόσφατη απόφαση αρ. 550 της 11.5.84 που πήρε 13 ψήφους υπέρ σε σύνολο 15 (κατά: Πακιστάν, αποχή: ΗΠΑ) παραμένει μόνο θεωρητικό βήμα προς την επίλυση του Κυπριακού, όσο η καταδικαζόμενη Τουρκία (μαζί με τον Ντενκτάς) δηλώνει απροκάλυπτα και κατηγορηματικά ότι δεν το εφαρμόζει, και οι Αμερικανοί συνεχίζουν σιωπηρά σ' αυτή την περιφρόνηση προς την παγκόσμια κοινωνία (όπως ακριβώς συμβαίνει με το Ισραήλ). Μετά την απόφαση, ευνοϊκότερη της οποίας δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί, Κύπρος και Ελλάδα δε φαίνονται στο διεθνή στίβο να κάνουν τίποτε για να προωθήσουν την υλοποίησή του σε όλες τις διατάξεις της, παρά επαφίενται στον Γενικό Γραμματέα των Η. Ε. να ορμάται από την πιο «ακίνδυνη» διάταξή της, εκείνη που ως τώρα σε όλα τα ψηφίσματα αποδείχθηκε η πιο μάταιη, για να συνεχίσει προσφέροντας τις καλές υπηρεσίες του για ανεύρεση λύσης, ουσιαστικά με «διακοινοτικές» διαβουλεύσεις, κερδίζοντας χρόνο με διάφορα προσχήματα, εξυπηρετώντας έτσι την αμερικανική

γραμμή, κατά την οποία η αποτελμάτωση είναι ο καλύτερος τρόπος για να φθαρεί η αντοχή των Κυπρίων, και ν' ατονήσει η «συμπαράταξη» των Ελλήνων ώστε να περάσει κι αυτό το κρίσιμο καλοκαίρι, ν' αποφευχθεί νέα προσφυγή στα Η. Ε. και προπαντός να παρακαμφθεί ο σκόπελος των αμερικανικών εκλογών το Νοέμβρη πριν από τις οποίες το ειδικό βάρος των ελληνο-αμερικανικών ψηφοφόρων είναι μεγάλο, και το «ελληνικό λόμπυ» ιδιαίτερα υπολογίσιμο, ενώ μετά τις εκλογές μηδενίζεται, ιδίως αν τις κερδίσει ο Ρήγκαν. Αμερικανοί και Γενικός Γραμματέας πρέπει να υπολογίζουν ότι θα καταλήξουν κατά το Δεκέμβρη σε νέες «προτάσεις» που δεν μπορεί παρά να ζητούν νέες κυπριακές παραχωρήσεις, εφόσον Ντενκτάς και Τουρκία έχουν καταστήσει σαφές ότι δεν έχουν σκοπό να κάνουν το παραμικρό βήμα συνδιαλλαγής και προπαντός δεν θ' ανακαλέσουν, όπως τους ζητάει η απόφαση των Σ. Α. ούτε την «ανεξαρτησία του κράτους της Β. Κύπρου» ούτε τη διπλωματική του αναγνώριση από την Άγκυρα...

Από παραχώρηση σε παραχώρηση, στ' όνομα του διαλόγου και της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών, από την παραδοχή διακοινοτικών συνομιλιών από τον Μακάριο δίχως τον προκαταρκτικό όρο της αποχώρησης των τουρκικών στρατευμάτων κατοχής, από την παραδοχή από τον Κυπριανού μιας χαλαρότερης έννοιας διζωνικού ομόσπονδου κράτους χωρίς όχι την αποχώρηση των στρατευμάτων κατοχής, αλλά έστω την αποδοχή από τους Τούρκους των άλλων όρων των ψηφισμάτων (ελευθερία διακίνησης προσώπων, επιστροφή προσφύγων, απόδοση περιουσιών), από την περσινή νέα φάση των συνομιλιών με τους «δείκτες» του ντε Κουελιάρ, που ζητούσαν περισσότερα από τους Ελληνοκύπριους παρά τους Τουρκοκύπριους, ως την πρόσφατη νύξη κάποιας μορφής συνομιλιών με προϋπόθεση τον μη-εποικισμό από Τούρκους και την απόδοση του Βαρωσιού (τμήματος της Αμμοχώστου) όχι στην Κυπριακή κυβέρνηση αλλά στα Η. Ε., έχει κατέβει η Κυπριακή ηγεσία πολλά σκαλοπάτια για την επίτευξη λύσης. Τις παραχωρήσεις της τις έχουν εισπράξει και «κομποδέσει» ο Ντενκτάς και οι Τούρκοι, κι ας δηλώνουν πως δεν τους ικανοποιούν, δίχως να προσφέρουν το ελάχιστο αντάλλαγμα. Αντίθετα απαιτούν κι άλλα. Είναι κι αυτό στους κανόνες μιας σκληρής διαπραγματεύσεως, εφόσον το ένα μέρος και μάλιστα το αδικούμενο δε δείχνει πρόθεση να στηλώσει τα πόδια του και να δηλώσει: μη περαιτέρω, διακόπτω τις διαπραγματεύσεις, θα χρησιμοποιήσω άλλους τρόπους για να βρω το δίκιο μου. Είναι αλήθεια πως από το 1975 οι Τουρκοκύπριοι, προσποϊήθηκαν πως κρατούσαν σ' εκκρεμότητα την «ανεξαρτησία» τους με την ελπίδα κάποιας συνεννόησης με τους Ελληνοκύπριους. Όταν ξεθύμανε η χρησιμότητα της απειλής της ανεξαρτησίας ως μπλόφας, την πραγματοποίησαν στις 15 του Νοέμβρη 1983. Τώρα προχωρεί ο Ντενκτάς στην οργάνωση του «κράτους» που, ανταλλάσσει πρέσβεις με την Άγκυρα, ετοιμάζει σύνταγμα, προκηρύσσει βουλευτικές εκλογές. Α-

πειλεί ακόμα ότι θα διώξει (με Τουρκο-νατοϊκά όπλα;) από το «κυρίαρχο έδαφός του» την ειρηνευτική δύναμη των Η. Ε. τον προσεχή Δεκέμβριο, όταν έλθει για ανανέωση στο Συμβούλιο Ασφαλείας, αφού επιζήτησε στην απόφαση ανανέωσης της 15ης Ιουνίου ν' απαλειφθεί οποιαδήποτε μνεία της Κυπριακής κυβέρνησης ώστε να υποβαθμιστεί σε απλή «ελληνο-κυπριακή πλευρά» ισοτίμη με το «κράτος» του. Κύπριοι και Έλληνες διπλωμάτες εθεώρησαν μεγάλην επιτυχία το ότι πέτυχαν με αγώνα ν' αποφύγουν και αυτή τη μείωση. Δηλαδή τώρα ο Ντενκτάς «παραχωρεί» στα Η.Ε. ως τις 15 του Δεκέμβρη τη χρήση του μισού της πράσινης γραμμής, που ισοδυναμεί με το 1,5% του κυπριακού εδάφους, που ανήκει κατ' αυτόν στο «ανεξάρτητο κράτος» του. Είναι φανερό πως διαμορφώνει από τώρα τη νέα μπλόφα-απειλή που θα επικρέμεται στους Κυπρίους ως τις 15 του Δεκέμβρη.

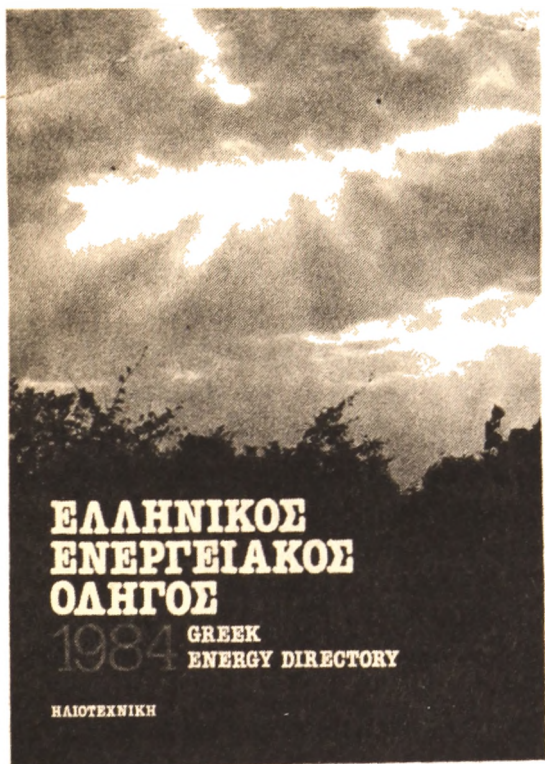
Συμπέρασμα: η πρωτοβουλία των χειρισμών εξακολουθεί να βρίσκεται στα χέρια του Ντενκτάς και των Τούρκων. Και το Κυπριακό πρόβλημα κινδυνεύει να συμπτυχθεί στην τύχη ενός τμήματος της Αμμοχώστου και στο μισό της πράσινης γραμμής. Θα ήταν το ύστατο σκαλοπάτι των παραχωρήσεων-υποχωρήσεων. Όπως κι όλοι μας και ο Ντενκτάς διαπιστώνει ότι από τις 15 του Νοέμβρη πέρσι που ξεκίνησε τη σειρά των προκλητικών του ενεργειών, Κύπρος και Ελλάδα δεν έχουν αντιδράσει «στο έδαφος» όπως τους δίνονταν η ευκαιρία, αλλά μόνο στα διεθνή βήματα των οποίων τις αποφάσεις απλώς περιφρονεί και αγνοεί, με την αναισχυντη συμπαράσταση της Τουρκίας, και τη σιωπηρή των ΗΠΑ.

Πραγματικά Ελλάς και Κύπρος δίνουν την εντύπωση αυτή τη στιγμή ότι επαναπαύονται... στις δάφνες των ψηφισμάτων και στις περιοδείες και τα μαγειρέματα του κ. ντε Κουελιάρ. Στο σημερινό Τύπο (12.7.84) βλέπω χαρακτηριστικό τίτλο «Η Λευκωσία αναμένει νέες προτάσεις ντε Κουελιάρ» και αλλού την είδηση ότι οι Τούρκοι ενισχύουν τα στρατεύματα κατοχής τους. Η πιο δραστήρια ελλαδο-κυπριακή αντίδραση εκφράζεται στα επίσημα ταξίδια των κ. Κυπριανού και Παπανδρέου που συλλέγουν διαβεβαιώσεις ανεπιφύλακτης υποστήριξης μιας Κύπρου ανεξάρτητης, ενιαίας, αδέσμευτης και αποστρατικοποιημένης, από κράτη που αυτό ακριβώς έχουν διαδηλώσει πανηγυρικά ότι επιθυμούν με την ψήφο τους στα Η. Ε.

Τι τους ζητούμε περ' από τα λόγια σε υλοποίηση της τόσο ευνοϊκής θέσης τους; Πώς μεταφράζονται σε πράξη τα πανηγυρικά ψηφίσματα και οι άριστες διαθέσεις του συνόλου σχεδόν των κρατών του κόσμου; Τι προτείνουμε οι Ελλαδικοί πρωτόβουλα πια για ν' αξιοποιήσουμε όσο γίνεται πιο γρήγορα και πιο αποτελεσματικά τα ψηφίσματα, γιατί ο καιρός (και οι Τούρκοι) δεν περιμένουν. Οι παραπάνω προτάσεις είναι δείχτες του τι μπορούμε να ζητήσουμε από τους φίλους αυτούς της Κύπρου και της Ελλάδας.

Αλέξανδρος Ξύδης 13 Ιουλίου 1984

κυκλοφορεί

Η ΑΥΓΗ

ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

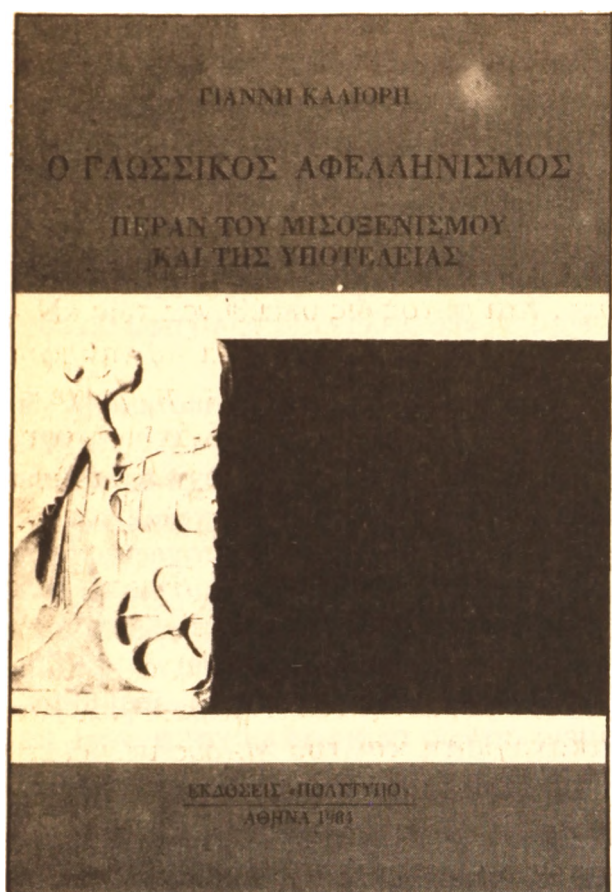
...επειδη θελετε
μια πληρη
εφημεριδα.

Κυκλοφορεί το Νο 4

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΙΟΡΗ Ο ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΑΝ ΤΟΥ ΜΙΣΘΕΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΠΟΤΕΛΕΙΑΣ

Μια πρώτη τυπολογία του γλωσσικού αφελληνισμού στα πεδία του λεξιλογίου, της μορφολογίας, της σύνταξης, της φωνητικής, της σημασιολογίας και της γραφής.

Θέσεις

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΛΗΣ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Γιάννης Μηλιός, Θάνος Μικρούτσικος: Στην υπηρεσία του έθνους (Για την ιδεολογική λειτουργία του ελληνικού τραγουδιού).

Μπάμπης Ανθόπουλος: Ανθρώπινα δικαιώματα, Σύνταγμα και «κοινωνία των πολιτών»

Μάιρα Στογιαννίδου: Κρατικός παρεμβατισμός, «κοινωνικές ανάγκες» και λαϊκή συμμετοχή.

Τάσος Κυπριανίδης: Νομιμοποίηση της εκπαιδευτικής λειτουργίας και νόμος πλαίσιο.

Γιώργος Σταμάτης: Η θεωρία της αξίας και της υπεραξίας ως θεωρία σύστασης του γνωστικού αντικειμένου της Επιστήμης της Αστικής Κοινωνίας.

Klaus Busch: Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε κρίση. Τα αίτια της αποτυχίας της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

ΙΟΥΛΗΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΗΣ 1984

8

ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ "ΛΑΜΠΡΑΚΗ"

Τα συμπτώματα μιας οργανικής κρίσης και η διάψευση των κυβερνητικών προσδοκιών

του Γιώργου Βασιλικού

Η επανέκδοση του καθημερινού «Βήματος» θα ανάγγελλε —κατά τους οργανωτές του— στο πανελλήνιο ότι η πολιτική και οικονομική δύναμη του Συγκροτήματος Λαμπράκη είχε πάλι αποκατασταθεί. Μέσα σε μία εβδομάδα όμως, το όνειρο αυτό έσβησε και το αποτέλεσμα ήταν ακριβώς το αντίθετο. Η χρόνια κρίση που μαστίζει την οδό Χρήστου Λαδά 3, βάθυνε τώρα ακόμη περισσότερο μετά την εντυπωσιακή κυκλοφοριακή αποτυχία που σημείωσε το νέο έντυπο.

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Πρακτορείου, η κυκλοφορία του καθημερινού «Βήματος», από την επανέκδοσή του, ήταν:

Τρίτη	31.183
Τετάρτη	16.083
Πέμπτη	13.540
Παρασκευή	10.545
Σάββατο	13.900

Από παντού εκφράζονται αμφιβολίες για την κυκλοφορία του Σαββάτου γιατί όλες οι εφημερίδες είχαν πέσει εκτός από το «Βήμα» και μερικοί ισχυρίζονται ότι υπάρχει εδώ «καπέλλο».

Με άλλα λόγια, δεν πιάνει τελικά ούτε τις δώδεκα χιλιάδες την ημερήσια κυκλοφορία που είχε προτού κλείσει. Και να σκεφτεί κανείς ότι οι οργανωτές της επανέκδοσής του υπολόγιζαν ότι θα έχουν μία μέση ημερήσια κυκλοφορία 35.000.

«Ούτε η "Ρωμιόσυνη" δεν εμφάνισε μια τόσο γρήγορη και κάθετη πτώση», λένε οι ειδικοί. Κι ακόμη παρατηρούν ότι το αντίπαλο φύλλο, η «Καθημερινή», άντεξε πολύ καλά στην επίθεση και κράτησε τους περισσότερους αναγνώστες που είχε πάρει από το παλιό «Βήμα», όταν αυτό δεν έβγαине.

Η σχετικά καλή κυκλοφορία του «Βήματος της Κυριακής», δεν αλλάζει την κατάσταση γιατί και αυτή η έκδοση, με την ανανέωση που έκανε το Γενάρη, δε σημείωσε καμία ιδιαίτερη επιτυχία. Μένει πάντα πολύ κάτω από το «Έθνος» και την «Ακρόπολη» της Κυριακής και πανελλήνια, τον Απρίλιο, είχε 108.026 φύλλα κυκλοφορία, ενώ στην εποχή του Ρωμίου είχε ξεπεράσει τις 200 χιλιάδες.

Έτσι όλοι οι σχεδιασμοί και οι αντικαταστάσεις στις ηγετικές θέσεις που έ-

γιναν, στα δύο περίπου χρόνια από τότε που έκλεισε το καθημερινό «Βήμα», αποδείχτηκαν τελικά αποτυχημένοι. Και οι ζημιές που θα έχει τώρα η εφημερίδα θα πρέπει να είναι πολύ μεγάλες —ίσως και να πλησιάζουν εκείνες για τις οποίες ισχυρίστηκε ο Λαμπράκης ότι την έκλεισε το 1982.

Τι θα κάνει λοιπόν τώρα ο κ. Χρήστος Λαμπράκης, όταν μάλιστα από τα στοιχεία που υπάρχουν φαίνεται ότι και τα «Νέα» έχουν μπει σε μια περίοδο μόνιμης κρίσης που παρουσιάζει σημεία επιδείνωσης;

Η εφημερίδα αυτή που χρόνια είχε τη μεγαλύτερη κυκλοφορία στην Ελλάδα, έχει πια οριστικά χάσει την πρώτη θέση που τώρα την κατέχει αμετάκλητα το «Έθνος». (Πανελλήνιες κυκλοφορίες Απριλίου: «Έθνος» 205.568 «Νέα» 136.396. Δηλαδή «δεύτερα καταϊδρωμένα» με 50% διαφορά).

Το χειρότερο όμως είναι ότι η «Απογευματινή» έχει αρχίσει να συναγωνίζεται τα «Νέα» για τη δεύτερη θέση και μάλιστα πολύ σοβαρά. Τον Απρίλιο —τελευταίο μήνα για τον οποίο υπάρχουν πανελλήνια στοιχεία— τα «Νέα» κατόρθωσαν να ξεπεράσουν την «Απογευματινή» και να κρατήσουν τη δεύτερη θέση με μία μόνο διαφορά μόλις 52 φύλλων!!!

Ιδιαίτερα στην επαρχία η θέση των «Νέων» πάει από το κακό στο χειρότερο. Τον Απρίλιο ήταν τέταρτα κατά σειρά, μετά το «Έθνος» (94.131), την «Απογευματινή» (55.371), και την «Ελευθεροτυπία» (46.761), με μόλις 38.466 φύλλα.

Η σχετική αντοχή των «Νέων» στην περιοχή της Αθήνας (Μάιος 89.689) οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις τόσο επιτυχημένες Μικρές Αγγελίες. Οι αναγνώστες που αγοράζουν την εφημερίδα για να τις διαβάσουν υπολογίζονται σε του-

λάχιστον 40.000.

Οι απώλειες στην κυκλοφορία και την κυκλοφοριακή θέση των «Νέων», φαίνεται ότι έχει φέρει και μία σημαντική μείωση της εμπορικής διαφήμισης στην εφημερίδα αυτή που κάποτε, κυριολεκτικά «πέταγε έξω τη ρεκλάμα» γιατί δεν είχε χώρο να τη δημοσιεύσει. Όπως λένε από το αντίπαλο στρατόπεδο «οι διαφημιστές υπολογίζουν πια τα «Νέα» σαν μια εφημερίδα με μόνο 90.000 πανελλήνια κυκλοφορία».

Αντίθετα από τις δύο εφημερίδες ο «Ταχυδρόμος» κρατάει πολύ καλά τη θέση του και το ίδιο ισχύει για τον «Οικονομικό Ταχυδρόμο». Τα έσοδά τους όμως, δύσκολα θα επαρκούσαν για να καλύψουν τις πολύ μεγάλες δαπάνες των δύο εφημερίδων του Συγκροτήματος.

Ο Σταύρος Ψυχάρης, έβαλε πραγματικά την προσωπική του σφραγίδα στην επανέκδοση του «Βήματος» και το συμπάρεσσε στα μέτρα του. Η αντίληψή του ότι οι διανοούμενοι συσκοτίζουν τα πράγματα ότι ο δημοσιογράφος πρέπει να γράφει σαν για αναλφάβητους «κατέβασε» ποιοτικά το φύλλο ενώ το «ΒΗΜΑ» απευθυνόταν κυρίως σε ένα διαφορετικό κοινό —στο οποίο και ατύχησε ο κ. Ψυχάρης. Απέτυχε στην έκδοση του εαυτού του ως «σοβαρός» Φιλιππόπουλος και ως «μάντζερ» του Τύπου, κατ'αντίθεσιν με τους «παραδοσιακούς» δημοσιογράφους. Αλλά αυτή η αποτυχία είναι αποτυχία της στρατηγικής του «Συγκροτήματος» και αποτέλεσμα των λαθεμένων προσωπικών επιλογών του ίδιου του κ. Λαμπράκη, που έχασε πια την επαφή του με τις αλλαγές στο «κοινό» που δεν είναι τελικά όπως το θυμάται από άλλες εποχές... Έτσι λοιπόν οι κατηγορίες των συντακτών για το ύφος του διευθυντή, την έλλειψη πολιτικού κριτηρίου («κόβει τα καλύτερα κομμά-

τια») και έλλειψη φαντασίας («έβγαλε μια εφημερίδα νεκρή») συμπίπτουν με τις προτιμήσεις του κοινού, όπως έδειξε η πρώτη κιόλας εβδομάδα.

Το θέμα όμως είναι ποιον θα βάλει στη θέση του: Ακούγεται το όνομα του Λέοντα Καραπαναγιώτη που ίσως μεταφερθεί πίσω από τα «Νέα» στο «Βήμα». Αλλά ο Καραπαναγιώτης είναι που φορτώθηκε την καταβαράθρωση του παλιού «Βήματος». Και αυτός ως υπεύθυνος των «Νέων» δεν πέτυχε να κρατήσει για την εφημερίδα αυτή την πρώτη θέση που είχε όταν την παράλαβε από το Γιάννη Καψή, και τώρα αγωνίζεται να την κρατήσει πάνω από την «Απογευματινή».

Εξάλλου αν φύγει από τα «Νέα» ποιος θα τον αντικαταστήσει εκεί; Στο «Βήμα» προκλήθηκαν τριγμοί όταν διάδοχος του Συριώτη, του Δημάκου, του Καραπαναγιώτη και του Μπουσμπουρέλη, διορίστηκε κάποιος που είχε προσυπογράψει ευχαριστήριο τηλεγράφημα προς τον Παπαδόπουλο. Τι θα γίνει λοιπόν αν αναλάβει τη διεύθυνση των «Νέων» ο σημερινός διευθυντής σύνταξης της εφημερίδας Λ. Κομίνης, διευθυντής κατά την επταετία της χουντικής απογευματινής εφημερίδας που έβγαλε τότε ο Σάββας Κωνσταντόπουλος και είχε κι αυτός συνυπογράψει το περιώνυμο ευχαριστήριο τηλεγράφημα;

Όπως είπαμε στην αρχή, η έκδοση του καθημερινού «Βήματος» επρόκειτο να είναι ο άγγελος της αποκατάστασης της ισχύος του Συγκροτήματος Λαμπράκη —με τις ευλογίες μάλιστα του ΠΑΣΟΚ. Αλλά τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως ελπίζαν.

Το τι θα γίνει τώρα μόνο ο Λαμπράκης το γνωρίζει, αν το γνωρίζει. Πάντως δύσκολα θα μείνουν έτσι όπως είναι!

□

MOTONEA
και άλλα

(για «καμικάζι» και μη)

Κυκλοφόρησε το 5ο τεύχος με:

- Το πρώτο ελληνικό τεστ της Kawasaki GPZ 900 R
- Το πρώτο ελληνικό τεστ της Yamaha DT 125 LC YPVS
- Ελληνικό πρωτάθλημα ταχύτητας: Τυμπάκι
- Τριήμερο Enduro «Οδύσσεια» στην Πελοπόννησο
- Πίνακας μεταχειρισμένων και καινούριων μοτο
- Νέα από τις διεθνείς πίστες
- Απλά μαθήματα μηχανολογίας
- Και άλλα...

MOTONEA

Το μόνο 15νθήμερο περιοδικό μοτοσυκλέτας

Η πρόσφατη ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ δεν απάντησε στο κεντρικό δίλημμα...

του Στέλιου Κούλογλου

Επιτέλους, και μία πρωτοτυπία!!! Όσοι από ενδιαφέρον ή από ανάγκη, διαβάζουν τις εκάστοτε αποφάσεις των Ολομελειών της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, ήταν μέχρι τώρα υποχρεωμένοι να υφίστανται μία διεθνή ανάλυση, πριν περάσουν στην «ταμπακίερα». Προλεταριακού διεθνισμού επιβάλλοντος, όλα τα σχετικά ντοκουμέντα, περιείχαν στην αρχή τους, κάποιες μονότονες αναλύσεις περί ιμπεριαλισμού, ώστε να περάσουν διαλεκτικά από το «γενικό» στο «ειδικό».

ΚΚΕ: Μπρος πόλεις και πίσω επαρχία

Η τελευταία απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής, ξεφεύγει από τον κανόνα, αν και ο «πανευρωπαϊκός» χαρακτήρας της πρόσφατης εκλογικής αναμέτρησης για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ίσα ίσα επέβαλλε, αυτή ειδικά τη φορά, μία διεθνή εκτίμηση. Όσο κι αν φαίνεται παράξενο, για την παρατυπία, δεν ευθύνονται παρά ο Μαρσαί και ο Μπερλιγκουέρ. Η εκλογική συντριβή των «ορθόδοξων» Γάλλων κομμουνιστών, παράλληλα με το θρίαμβο των «ανανεωτών» Ιταλών, είναι πράγματι ένα θέμα που επιβάλλει το πέρασμα κατευθείαν στο «ψητό».

Το τελευταίο είναι δύσκολο να βρεθεί σε κάποιο τμήμα της απόφασης. Πολλοί από τους αριστερούς ή τα μέλη του ΚΚΕ που ενδιαφέρονται για την κομμουνιστική επιρροή στα ελληνικά πολιτικά πράγματα, περίμεναν κάποιες ουσιαστικές εκτιμήσεις. Ο κάθε άλλο παρά αμφισβητίας αρθρογράφος του «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ» Β. Γεωργίου, εξομολογείτο σε ένα άρθρο του στις 25 Ιουνίου, ότι «*περιμέναμε αύξηση 2-3%, και δεν είχαμε παρά 0,7%*». «*Η Ολομέλεια έγινε σχεδόν 25 μέρες μετά τις εκλογές —μας λείπει ένα στέλεχος του ΚΚΕ— και μετά από τέτοια κυοφορία, περιμέναμε κάποια ουσιαστικά συμπεράσματα. Γιατί το κόμμα δεν επωφελείται από τη μεγάλη μετακίνηση ψηφοφόρων και την πτώση του ΠΑΣΟΚ; Πώς εξηγείται ότι χάσαμε ψήφους στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου είναι συγκεντρωμένη και η*

πλειοψηφία της εργατικής τάξης, ενώ την ίδια στιγμή το ΚΚΕ εσ. ανεβαίνει;»,

Πλάνα των ΚΟΒ κατά του ΚΚΕ εσ.

Το τελευταίο, αποτελεί παραδόξως τη δεύτερη πρωτοτυπία της πρόσφατης Ολομέλειας. «*Το φαινόμενο ΚΚΕ εσ.*», έλεγε ο Χ. Φλωράκης μετά τις εκλογές του 1981, «*παραπέμφθηκε για μελέτη στα αρχεία του ιστορικού τμήματος της Κεντρικής μας Επιτροπής*». Από τότε, το «λεγόμενο εσωτερικό», ως παραπεμπθέν στην ιστορία, δεν απασχολούσε τις συνεδριάσεις του ανώτερου κομματικού σώματος του ΚΚΕ. Μερικά χρόνια αργότερα επανέρχεται πανηγυρικά, καταλαμβάνοντας μία ομολογουμένως περίοπτη θέση στην απόφαση. Αλλά, δυστυχώς και πάλι, οι αφορισμοί της πρώτης μεταδικτατορικής περιόδου, καταλαμβάνουν το χώρο μιας σοβαρής ανάλυσης.

«*Υποστηριζόμενο από δυνάμεις της άρχουσας τάξης και από τις αντικομμουνιστικές καμπάνιες της αστικής προπαγάνδας*», κόμμα «*που ο ιδεολογικοπολιτικός εκφυλισμός της ηγεσίας του... έχει προχωρήσει και πέρα από τα όρια της Αριστεράς*», το ΚΚΕ εσ. «*συγκέντρωσε ένα ποσοστό 3,42% που αποτελεί βασικά μία ευκαιριακή και ετερόκλητη συνάθροιση ψηφοφόρων*». Παρ' όλα αυτά το «ευκαιριακό» και «ετερόκλητο» δεν εξηγούνται, όπως δεν εξηγείται και η προσχώρηση ή η συνεργασία των περισσότερων στελεχών που αποχώρησαν από το ΚΚΕ, με το ΚΚΕ εσ. Αν ο χαρακτήρας του είναι πράγματι «αντικομμουνιστικός», τότε φαίνεται ότι ο αντικομμουνισμός έχει μεγάλη πέραση και στο εσωτερικό του ΚΚΕ...

Στην πραγματικότητα, η ηγεσία του ΚΚΕ ξαφνιάστηκε από τα αποτελέσματα των τώως συντρόφων της... Οι προβλέψεις μιλούσαν για εξαφάνιση του ΚΚΕ εσ. και σύμφωνα με πληροφορίες μας, κάθε ΚΟΒ του ΚΚΕ, σε όλες τις γειτονιές της Αθήνας, είχαν φτιάξει συγκεκριμένα πλάνα απόσπασης ευρωκομ-

Ελληνική Λογοτεχνία • Δοκίμιο • Ξένη Λογοτεχνία
Φιλοσοφία • Εθνική Αντίσταση • Παιδικά
Ελληνικά Θέματα • Επιστημονική Φαντασία

Εξάντας

Κωλέττη 11 • Τηλ. 36.04.885
Τζαβέλα 1 • Τηλ. 36.21.236

μουνιστών ψηφοφόρων. Στην ΚΟΒ Νέας Σμύρνης για παράδειγμα, 50 ψηφοφόροι του ΚΚΕ εσ., θα ψήφισαν αυτή τη φορά σύμφωνα με τα σχετικά πλάνα, ΚΚΕ, ενώ την Κυριακή 17 Ιουνίου, το ΚΚΕ εσ. διπλασίασε σχεδόν τους ψήφους του.

Έτσι το μοναδικό σημείο αυτοκριτικής που περιέχεται στην περί ης ο λόγος απόφαση, φαίνεται ότι έχει ακριβώς να κάνει με τέτοιου είδους «σιγούρες» εκτιμήσεις. «Στα μεγάλα αστικά κέντρα —τονίζεται— πρέπει να ξεπερασθεί ένα στενά οργανωτικό και διεκπεραιωτικό στίλ» και τα μέλη δεν πρέπει να περιορίζονται «σ' ένα στενό πραχτικισμό». Σύμφωνα με άλλες πληροφορίες, η κριτική αυτή, που βασικά απευθύνεται στις καθοδηγήσεις των μεγάλων αστικών κέντρων, προσωποποιήθηκε στους υπεύθυνους της Κομματικής Οργάνωσης Αθήνας, δηλαδή τον κ. Γόντικα και την κ. Παπαρήγα...

Πόλη ή Επαρχία;

Παρά τις αυτοκριτικές αυτές, οι άλλες κατευθύνσεις της Ολομέλειας, δεν ξεφεύγουν καθόλου από αυτό το πνεύμα του οργανωτικισμού ή καλύτερα αποφεύγουν να συζητήσουν τα βασικά πολιτικο-ιδεολογικά θέματα, και κατευθύνονται περισσότερο στη βελτίωση της προπαγανδιστικής δουλειάς του κόμματος. Μόνο ένα σημείο, φαίνεται να προσεγγίζει το πρόβλημα, χωρίς όμως να προχωρεί στην ανάλυσή του:

«Σημαντικό πρόβλημα είναι το αποτέλεσμα στα μεγάλα αστικά κέντρα»... όπου «εμφανίζονται οξύτερες οι συνέπειες της βαθιάς οικονομικής κρίσης και συντελούνται ορισμένες κοινωνικές ανακατατάξεις που πρέπει να μελετηθούν βαθύτερα από το κόμμα μας».

Το κρίσιμο δίλημμα που έχει να αντιμετωπίσει το ΚΚΕ βρίσκεται πίσω ακριβώς απ' αυτή τη διαπίστωση. Η πτώση του ΚΚΕ στα μεγάλα Αστικά Κέντρα όπου οι ψηφοφόροι είναι πιο πολιτικοποιημένοι φαίνεται να οφείλεται σε δύο παράγοντες: στην πολιτική γραμμή μιας «άτυπης» υποστήριξης του ΠΑΣΟΚ, στο «στρατηγικό» όραμα που προβάλλει το ΚΚΕ ή και στα δύο μαζί. Υπέρ του πρώτου παράγοντα συνηγορεί η πτώση στην εργατική τάξη και οι συνεχείς διαφωνίες πολλών εργατικών στελεχών του για τη «χλιαρή» αντικυβερνητική του πολιτική. Υπέρ του δεύτερου η άνοδος του ΚΚΕ εσ. Χωρίς να εμφανίζεται (στις πλατιές μάζες) περισσότερο αντικυβερνητικό, το κόμμα του ευρωκομμουνισμού παρουσιάζει μία φυσιογνωμία και ένα όραμα πολύ πιο «ανθρώπινα» και «εκσυγχρονισμένα».

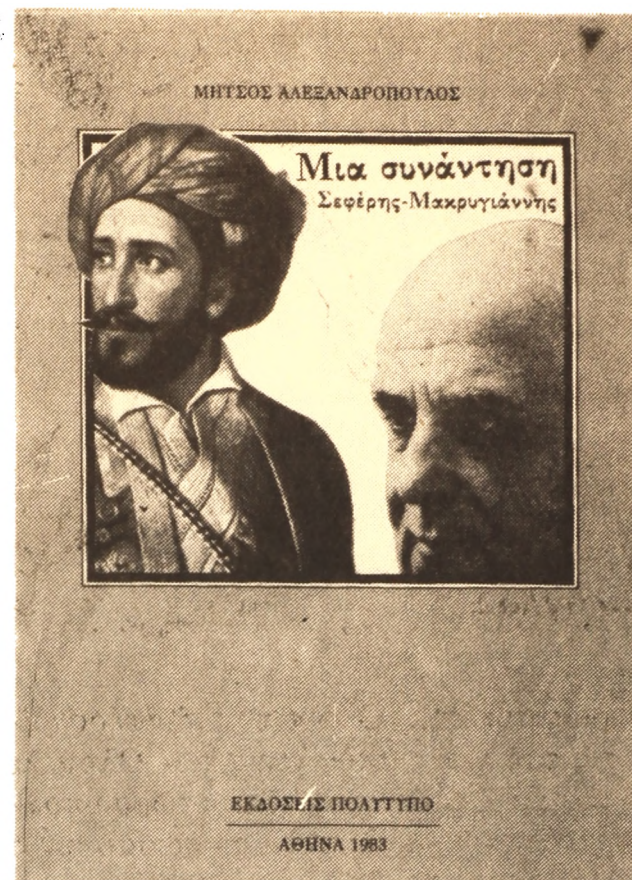
Το ΚΚΕ, κατάφερε να αντισταθμίσει την πτώση του στις μεγάλες πόλεις, με την άνοδο των ψήφων του στην ύπαιθρο. Εκεί η οικονομική κρίση είναι λιγότερο αισθητή, το «σπάσιμο» της τρομοκρατίας μετά το 1981 μαζί με την ήπια γραμμή απέναντι στο ΠΑΣΟΚ επαναπατρίζουν αρκετούς εαμογενείς ψηφοφόρους, και η φυσιογνωμία του κόμματος, δεν προκαλεί, προς το παρόν, προβλήματα. Επιπλέον πολλοί από τους νέους ψηφοφόρους, βλέπουν στο ΚΚΕ, τον συνεπή φορέα της αμφισβήτησης του παραδοσιακού πολιτικού συστήματος. Στις μεγάλες πόλεις η αμφισβήτηση έχει προχωρήσει περισσότερο, και η πριν από ορισμένα χρόνια ισχυρότατη επιρροή της ΚΝΕ, δείχνει συνεχώς να περιορίζεται στον κύκλο των οργανωμένων μελών.

Να λοιπόν το δίλημμα του ΚΚΕ: Αν αλλάξει επί το σκληρότερο την τρέχουσα πολιτική του γραμμή και εκσυγχρονίσει την φυσιογνωμία του, κινδυνεύει να χάσει από την επαρχία, με τον ίδιο τρόπο που αν παραμείνει ως έχει, θα αρχίσει να χάνει στα αστικά κέντρα.

Βεβαίως, τα τελευταία και δίνουν τον τόνο στα πολιτικά πράγματα της χώρας, και, κατά κάποιο τρόπο, δείχνουν το μέλλον. Αν η καθοδική τάση του ΚΚΕ στις μεγάλες πόλεις αποτελεί ένα μονιμότερο φαινόμενο, τότε το μεγαλύτερο από τα δύο κόμματα της κομμουνιστικής αριστεράς, θα χρειασθεί και μάλιστα γρήγορα, να επανεξετάσει και την τακτική αλλά και την στρατηγική του.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ
ΣΕΦΕΡΗΣ-ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

Μια ενδιαφέρουσα συσχέτιση της πνευματικής «συνάντησης» του Σεφέρη με τον Μακρυγιάννη δίνει την αφορμή για μία νέα ανάγνωση και επανεγγραφή των προβληματισμών του

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: «Νεφέλη» • Μαυρομιχάλη 9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία» Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

αγκάλη

ονομάζεται ο καινούργιος παιδικός σταθμός της περιοχής Φιλοππάπου στην οδό Τσάμη Καρατάση 62 & Φωτάκου δυο βήματα από το λόφο.

Ένα πανέμορφο αρχοντικό, με τον κήπο του τη σκιά των δένδρων του το διακριτικό εσωτερικό του διάκοσμο, το πλούσιο σε ερεθίσματα εκπαιδευτικό υλικό του και τους παιδαγωγούς με εφόδια την εξειδικευμένη γνώση και την αγάπη τους για το παιδί, καλωσορίζει όλους τους μικρούς του φίλους ηλικίας 2½ έως 5½ χρονών.

Έναρξη λειτουργίας: 1 Σεπτέμβρη

ώρες απασχόλησης: 7.30-3.30 μ.μ.

ύπαρξη σχολικού λεωφορείου (17.00-21.00)

πληροφορίες τηλ. 8624621 - 8215377.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ
«ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ»

**ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑΣ**
CHARLES
KAHN

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ 1982

**ΠΡΟΚΛΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ**
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
E. R. DODDS

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ 1982

**ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ**
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
VLADIMIR
LOSSKY

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ 1983

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: «ΝΕΦΕΛΗ» Μαυρομιχάλη 9
τηλ. 36.07.744 • 36.39.962.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Μ. ΚΟΤΖΙΑ και Σία
Τριμιακή 78 • τηλ. 279.720.

Η ΑΠΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗ

και κάποιο άρθρο
του Α. Στρατή

του Χάρη Βασιλείου

Από τον αναγνώστη μας Χάρη Βασιλείου πήραμε το παρακάτω άρθρο, που το θεωρούμε δόκιμη προσπάθεια αποκρυπτογράφησης των «σημείων» του μετεκλογικού άρθρου του Α. Στρατή στο Κυριακάτικο ΒΗΜΑ της 24ης Ιουνίου 1984. Πιστεύουμε ότι η δοκιμότητα των διαλαμβανομένων στο άρθρο αυτό δεν αμφισβητείται από την απάντηση σε άρθρο του Ριζοσπάστη που συνέταξε ο Α. Στρατής στο Κυριακάτικο ΒΗΜΑ της 8.7.1984.

«... Αν οι εκλογές της Κυριακής ήταν και τυπικά εθνικές εκλογές, θα είχαμε την εικόνα μιας Αριστεράς που θα ενομιμοποιείτο, από άποψη εκλογικών αποτελεσμάτων, να παίξει ουσιαστικό ρόλο στις άμεσες πολιτικές εξελίξεις. Το θέμα είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον και είναι συναρτημένο με όποια εκτίμηση μπορεί να κάνει κανείς για τον εσωτερικό συσχετισμό δυνάμεων, για την εξωτερική θέση της χώρας και για το βαθμό αντοχής των θεσμών της νεαρής μας Δημοκρατίας. Φυσικά η διατήρηση και η διεύρυνση της εκλογικής αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ κατά τις προσεχείς βουλευτικές εκλογές, του 1985, απαντά στο πρόβλημα και απαλλάσσει τον πολιτικό χάρτη της χώρας από παράγοντα που μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες πάνω στην ομαλή πορεία των πολιτικών πραγμάτων».

(Αντώνης Στρατής, «Τα τέσσερα συμπεράσματα των εκλογών», στο ΒΗΜΑ της Κυριακής, 24.6.1984).

Α. Ο χαρακτήρας του κειμένου

Το ανωτέρω κείμενο του Α.Σ. αποτελεί το τέταρτο και τελευταίο «συμπέρασμα» του στο σχετικό άρθρο που αναφέραμε, του οποίου συνιστούμε και την πλήρη ανάγνωση. Κατά τη γνώμη μας, το κείμενο αυτό αποκτά, πέραν της συνηθισμένης, δημοσιογραφικής, και πρόσθετη εγκυρότητα λόγω της ιδιότητας του συντάκτη του ως εν ενεργεία πολιτικού συμβούλου του Πρωθυπουργού και Προέδρου του ΠΑΣΟΚ. Και είναι αυτός ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του σχολιαζόμενου κειμένου, ως κειμένου που αξιώνει αφ' εαυτού μείζονα και αποτελεσματικότερη επιρροή στην διαμόρφωση της πολιτικής κοινής γνώμης, που δικαιολογεί, νομίζουμε πλήρως, και την προσεκτικότερη ανάγνωσή του, και τη γενικότερη διατύπωση των ερωτημάτων που προκαλεί.

Βεβαίως, τέτοια βαρύτητα δεν θα μπορούσε να αποδοθεί στο κείμενο αυτό, εάν ήταν ευχερές να γίνει αποδεκτό ότι η δημοσιογραφική εμφάνιση του Α.Σ. μπορεί να είναι πλήρως στεγανοποιημένη εν σχέσει με την εμφάνιση του ως πολιτικού συμβούλου, γεγονός όμως που δεν μπορεί να συμβαίνει, όταν μάλιστα οι θέσεις του κειμένου δεν ανάγονται εν τέλει σε θέματα σχετικά με την τρέχουσα πολιτική δράση, αλλά με την πολιτική φυσιογνωμία και τον ρόλο του πολιτικού κόμματος, το οποίο υπηρετεί με τις συμβουλές του.

νισή του ως πολιτικού συμβούλου, γεγονός όμως που δεν μπορεί να συμβαίνει, όταν μάλιστα οι θέσεις του κειμένου δεν ανάγονται εν τέλει σε θέματα σχετικά με την τρέχουσα πολιτική δράση, αλλά με την πολιτική φυσιογνωμία και τον ρόλο του πολιτικού κόμματος, το οποίο υπηρετεί με τις συμβουλές του.

Β. Οι θέσεις του κειμένου

1. Γίνεται λόγος για την «εικόνα μιας Αριστεράς», η οποία διακρίνεται από το ΠΑΣΟΚ, το οποίο και της «απαντά» (βλ. και πιο κάτω, υπό Β.5).

2. Σχετικά με τον πολιτικό χάρτη της χώρας εισάγεται η αντίληψη «μιας Αριστεράς», και μάλιστα «παραδοσιακής» (όπως κατονομάζεται σε προηγούμενες γραμμές του άρθρου), όπου συμπεριλαμβάνονται τόσο το ΚΚΕ, όσο και το ΚΚΕ εσωτ., χωρίς καμία απολύτως διάκριση, και χωρίς να κατονομάζεται κανένας άλλος χώρος ως «αριστερός», ούτε το ΠΑΣΟΚ.

3. Η παρουσίαση από τον Α.Σ. της ερμηνείας που ο ίδιος δίνει στο εκλογικό αποτέλεσμα της 17.6.1984 (με την υπόθεση ότι θα ήταν και τυπικά εθνικές εκλογές) χρησιμοποιώντας την διατύπωση η «μία Αριστερά (...) θα ενομιμοποιείτο, από άποψη εκλογικών αποτελεσμάτων, να παίξει ουσιαστικό ρόλο στις άμεσες πολιτικές εξελίξεις» υποδηλώνει ότι, πέραν αυτής της «απόψεως», υπάρχει και κάποια άλλη, διότι μόνον όταν κανείς αναγνωρίζει ότι υπάρχει και άλλη άποψη του εξεταζόμενου θέματος, αντίθετη μάλιστα της αναφερόμενης, μιλά με την έκφραση «από άποψη»...

4. Η ερμηνεία αυτή του εκλογικού αποτελέσματος από τον Α.Σ. φαίνεται να τον ανησυχεί σοβαρά (βλ. και πιο κάτω, υπό Β.6) σχετικά με «τον εσωτερικό συσχετισμό δυνάμεων», «την εξωτερική θέση της χώρας» και «τον βαθμό αντοχής των θεσμών της νεαρής μας Δημοκρατίας».

5. Πιστεύει και προτείνει ο Α.Σ. ότι «η διατήρηση και διεύρυνση της εκλογικής αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ κατά τις προσεχείς βουλευτικές εκλογές, του 1985, απαντά στο πρόβλημα (βλ. πιο κάτω, υπό Β.6) και απαλλάσσει τον πολιτικό χάρτη της χώρας από (τον) παράγοντα» της «μιας Αριστεράς».

6. Αποφαινεται ο Α.Σ. ότι ο «παράγοντας» αυτός είναι «πρόβλημα» που «μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες πάνω στην ομαλή πορεία των πολιτικών πραγμάτων».

Οι υπογραμμίσεις του κειμένου είναι δικές μας.

Γ. Τα ερωτήματα

1) Αυτοεξαιρείται το ΠΑΣΟΚ από τον χώρο της Αριστεράς;

Η συμπερίληψη από το σχολιαζόμενο κείμενο των ΚΚΕ και ΚΚΕ εσωτ. στην ίδια κατηγορία της «Αριστεράς», χωρίς να συμπεριλαμβάνεται και το ΠΑΣΟΚ, δεν νομίζουμε ότι αφήνει περιθώρια κάποιας αριστερής υπαγωγής και για το ΠΑΣΟΚ, σύμφωνα πάντοτε με τον χρησιμοποιούμενο από τον Α.Σ. κώδικα και την παντελή έλλειψη από το κείμενο του κάθε αντίθετης φροντίδας. Τέτοια περιθώρια, άλλωστε, αποκλείονται, πέραν των ο-

νοματοδοσιών του κειμένου, ιδίως λόγω των αντιλήψεων που προβάλλονται (βλ. πιο πάνω, υπό Β.4, 5 και 6).

Το ερώτημα αυτό που γεννάται, θα φαινόταν ακόμα πιο εύλογο, εάν σκεφτόμαστε σε τι συμπεράσματα θα κατέληγε ένας, καθ' υπόθεση απληροφόρητος για την πολιτική ζωή της χώρας, αλλά επαρκής αναγνώστης, που θα εκαιέτο να μας πει σε ποιον πολιτικό χώρο δ ε ν ανήκει το ΠΑΣΟΚ αναλύοντας μόνο το σχολιαζόμενο κείμενο.

2) Είναι σοβαρά υποστηρίξιμο να συμπεριλαμβάνεται ΚΚΕ και ΚΚΕ εσωτ. συλλήβδην στην ίδια κατηγορία, και μάλιστα της «παραδοσιακής Αριστεράς» και χωρίς άλλη περαιτέρω διάκριση; Και γιατί προβαίνει ο συντάκτης του κειμένου στην αυταπόδεικτα αβάσιμη αυτή τοποθέτησή του; Για να μας προτείνει εν συνεχεία την πλήρη «απαλλαγή» από την Αριστερά; Διότι φυσικά θα ήταν εντελώς απίστευτο και αντιφατικό να θέλει, παρ' όλες τις θέσεις που αναπτύσσονται (βλ. πιο πάνω, υπό Β.1,2,4,5 και 6), να επιφυλάξει έτσι για το ΠΑΣΟΚ αδιαφιλονίκητο τον χώρο της, έστω και μη «παραδοσιακής» Αριστεράς.

3) Είναι δυνατόν, μέσα στα πλαίσια της ισχύουσας σήμερα στην χώρα συνταγματικής τάξης, αλλά και ευρύτερα μιας Δημοκρατίας, να μη «νομιμοποιείται» απλώς και μόνο από τα εκλογικά αποτελέσματα (και μέχρι να υπάρξουν νέα, διαφοροποιητικά) ένας πολιτικός φορέας «να παίζει ουσιαστικό ρόλο στις άμεσες πολιτικές εξελίξεις» (χωρίς βεβαίως να θίγει τα δικαιώματα των μειοψηφιών και τον πυρήνα των ατομικών και των κοινωνικών δικαιωμάτων), παρά αυτό να είναι μία μόνον «άποψη» του θέματος και να υπάρχουν επομένως και άλλες «απόψεις», από τις οποίες να μην προκύπτει αυτή η νομιμοποίηση; Υπόψη δε του ότι γίνεται λόγος για «νομιμοποίηση» και όχι, ενδεχομένως, για «πολιτική αποτελεσματικότητα», ούτε καν για «νομιμότητα», που άσχετα από το θέμα μας, δεν σημαίνει πάντοτε και νομιμοποίηση, δεν μπορούμε να αντιληφθούμε ποιες άλλες «απόψεις» μπορεί να εννοεί ο Α.Σ.

4) Συμβιβάζεται η «Αλλαγή» που επαγγέλεται το ΠΑΣΟΚ με τις ανησυχίες του κειμένου για ενδεχόμενες μεταβολές που μπορούν να προκληθούν, ιδίως σε τομείς όπως είναι ο «εσωτερικός συσχετισμός δυνάμεων» και η «εξωτερική θέση της χώρας»; Και είναι συμβιβασίμη με την ιδεολογική και πολιτική τοποθέτηση του ΠΑΣΟΚ η αντίληψη ότι η «Δημοκρατία μας» συνεχίζει να είναι περιορισμένου «βαθμού αντοχής» και «νεαρή» μετά δέκα χρόνια από την απομάκρυνση του δικτατορικού καθεστώτος και δυόμισι και πλέον χρόνια υπό τη συνεχιζόμενη διακυβέρνηση της χώρας από το κόμμα αυτό; Αν έτσι είναι, αλήθεια, πώς διανοήθηκε το ΠΑΣΟΚ να ζητήσει από τον ελληνικό λαό εκλογική συναίνεση, και μάλιστα ήδη από τον Οκτώβριο του 1981, και με δεσπόζον σύνθημα τη λέξη «Αλλαγή»;

5) Προορίζεται το ΠΑΣΟΚ κατά τον Α.Σ. να «απαλλάξει τον πολιτικό χάρτη της χώρας από παράγοντα (την "Αριστερά") που μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες πάνω στην ομαλή πορεία των πολιτικών πραγμάτων», δηλαδή στον «εσωτερικό συσχετισμό δυνά-

μεων», την «εξωτερική θέση της χώρας» και τους «θεσμούς της νεαρής μας Δημοκρατίας»; Και για να πραγματοποιήσει αυτόν τον προορισμό του καλείται από τον Α.Σ. το εκλογικό σώμα στις προσεχείς βουλευτικές εκλογές να το υπερψηφίσει; Καταψηφίζοντας τότε ποιον; Αφού, σε περίπτωση που θα εισακούετο η πρόσκληση αυτή του Α.Σ., το μεν κόμμα του κ. Στρατή θα είχε το δικαίωμα να ανακράζει «Απαλλαγή», το δε κόμμα του κ. Αβέρωφ «Ο αγώνας τώρα δικαιώνεται»!

6) Η ανάληψη «ουσιαστικού ρόλου» από την «Αριστερά» σημαίνει για το ΠΑΣΟΚ «σοβαρές συνέπειες πάνω στην ομαλή πορεία των πολιτικών πραγμάτων» κατά τα λεγόμενα του Α.Σ., δηλαδή ανωμαλία; Αυτά

κάτι μας θυμίζουν..., κάτι μας θυμίζουν...

Δ. Η απορία ενός πολίτη

Εάν τα προηγηθέντα, θέσεις και συνακόλουθα ερωτήματα, βρίσκονται σε κάποια αντιστοιχία με το κείμενο, στο οποίο αναφέρονται, και εάν το κείμενο αυτό έχει πράγματι τη βαρύτητα που του δόθηκε, τότε ο γράφων τις γραμμές αυτές με την πρόθεση παρουσιάσεως μιας προσπάθειάς του αναγνώρισεως του πραγματικού πολιτικού χάρτη της χώρας, δεν έχει παρά να εκφράσει την απορία του σχετικά με την ύπαρξη βεβαιότητας για σημαντική έκταση του χάρτη αυτού και για το χρονικό σημείο αναφοράς της...

□

ΙΩΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΧΙΟΣ

Κυκλος Ελληνικών Σπουδων

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΤΕΧΝΗΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ		ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ	
15 - 29 Ιουλίου 1984 Αρμονική Τεχνολογία Ελληνική Οικολογία Φιλοσοφία για Ζωή	Θ. Π. Τάσιος Ν. Σ. Μάργαρης Ε. Σκολιμόφσκι	Αρνε Στριντ Α. Κυριακίδου-Νέστορος	Κεραμική Επιπλο
29 Ιουλίου - 12 Αυγούστου Θρησκεία και Πολιτική Τουρκία και Βαλκάνια Ελλάδα, Τουρκία, Δύση	Π. Γ. Βατικιώτης Σπύρος Βρυώνης Θάνας Βερέμης	Ν. Σβορώνος Π. Χιδίρογλου	Ψηφιδωτό Εικονογραφία
12 - 26 Αυγούστου Πνεύμα, Σώμα, Ψυχή Πρώιμος Χριστιανισμός Αθηναϊκές Ιεροτελεστίες	Ρόναλντ Λάνγκ Π. Αθανασιάδη Τζων Γκουλντ	Αντρέ Γκρην Γκαρθ Φώουντεν	Ζωγραφική Γλυπτική
28 Αυγούστου - 8 Σεπτεμβρίου Θεατρικό Σκηνικό Αρχαιολογία και Τέχνη Βυζαντινή Ζωγραφική	Γ. Τσαρούχης Ν. Χ. Σταμπολίδης Ν. Χατζηδάκης	Ι. Παπαντωνίου Δέσπω Διαμαντίδου	Συντήρηση Φωτογραφία

Συναυλία: Δ. Μούσης

Συναυλία: Α. Πλάτωνος

Εκθεση: Γ. Τσαρούχη

Ελένη Βερναδάκη
Θ. Παπαγιαννάκος

Γιάννης Κολέφας
Γ. Μπογδανόπουλος

Αλέκος Φασιανός
Θόδωρος

Φραντσέσκο Νικοσία
Μάκης Σκιαδαρέσης

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

15 Ιουλίου - 12 Αυγούστου
Νέα Ελληνικά Ι, ΙΙ, ΙΙΙ
Ιστορία Ελλ. Γλώσσας
Ελλ. Γλωσσολογία
Ελλ. Κοινωνική Ζωή

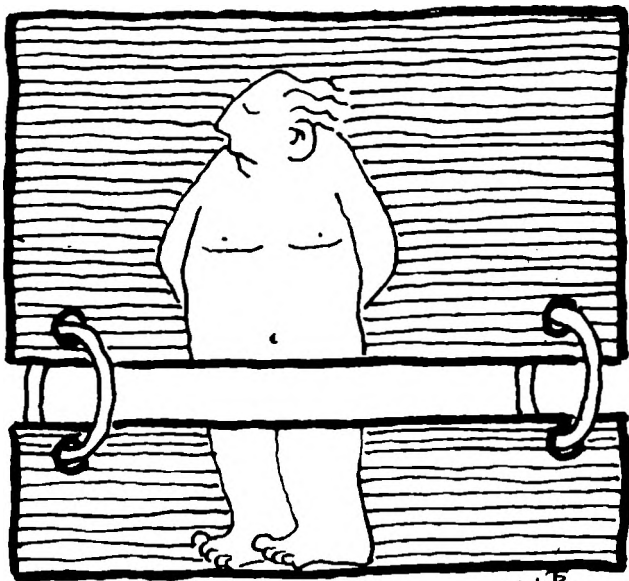
12 Αυγούστου - 8 Σεπτεμβρίου
Νέα Ελληνικά ΙΙ, ΙΙΙ, ΙV
Ελλ. Λογοτεχνία
Ιστορία Ελλ. Γλώσσας
Ελλ. Μετάφραση

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ

Ρ. Μπέρτζι, Δ. Δημητρά, Τρ. Τερρέλλ
Μ. Παπαχειμώνα, Κ. Φραγκομύχας
Ε. Τσακίρης, Μ. Στρατηγόπουλος
Ε. Παϊδούση, Σ. Ταμπάκη, Ε. Τσεφαλά

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ · ΣΤΡΑΤ. ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ 12 · ΤΗΛ. 3604448

Όλη η αλήθεια γυμνή

Ευτυχώς τα γλιτώσαμε για φέτος τα γυμνιστικά κέντρα. Τη σκαπουλάραμε για ένα χρόνο ακόμα. Κι έτσι, σχετικά ανενόχλητοι, θα μπορούμε πάλι να χαρούμε ήλιο και θάλασσα στις μακρινές εκείνες παραλίες που μας αρέσουν, ελεύθεροι από συμβάσεις, από προστασίες, από πολιορκούντες εξαγριωμένους κατοίκους των γύρω περιοχών, θα μπορούμε ν' απολαύσουμε το καλοκαίρι έτσι απλά, χωρίς πρόγραμμα.

Τα φοβάμαι αυτά τα γυμνιστικά κέντρα που τόσο θέλει ο ΕΟΤ. Τα φαντάζομαι με κάτι πελώριες μάντρες γύρω γύρω, γεμάτες τρύπες φτιαγμένες από το χέρι πολυμήχανων μπανιστηριτζήδων. Άραγε θα φυλάσσονται οι μάντρες; Και οι φύλακες θα 'ναι ντυμένοι ή γυμνοί;

Θα μπαινεις μέσα ντυμένος, θα σου δίνουν καμπίνα για τα ρούχα σου —πρώτη φρίκη. Υποθέτω θα 'χει και ομπρέλες —δεύτερη φρίκη. Από υπάλληλο γυμνιστή θα νοικιάζεις κανώ ή ποδήλατο —τρίτη φρίκη. Και κάποια ώρα θα εμφανίζεται γυμνός γυμναστής για την καθημερινή ομαδική γυμνιστική γυμναστική. Ευχαριστώ δεν θα πάρω.

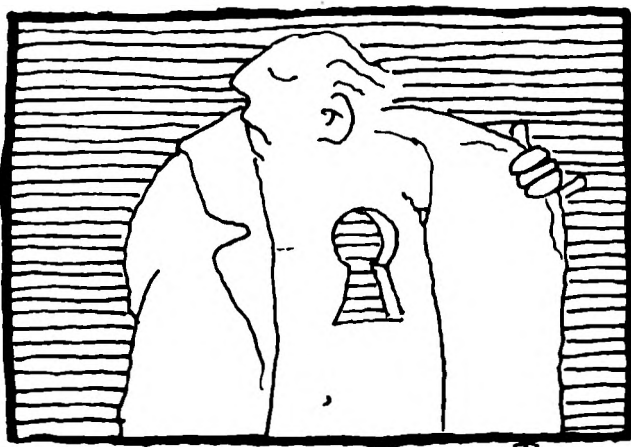
Ναι, αλλά, τα οργανωμένα κέντρα γυμνισμού είναι πολύ ηθικά. «Είμαστε περισσότερο ηθικοί από τους ηθικούς» δήλωσε ο Γερμανός πρόεδρος σχετικού τουριστικού οργανισμού. Α, ωραία λοιπόν! Βγάζεις δηλαδή τα ρούχα σου και πας κατευθείαν για ηθική αποστείρωση. Έτσι και φοράς ένα σλιπάκι διατηρείς δικαιώματα στην αμαρτία αλλά εκδυόμενος απεκδύεσαι και αυτών των δικαιωμάτων. Στα κέντρα αυτά, μας πλη-

ροφορούν, το μεγαλύτερο ποσοστό παθεριστών το αποτελούν «οικογενειάρχες, δικηγόροι, γιατροί, ιερωμένοι, δικαστικοί». Εντάξει λοιπόν. Είναι επιστήμονες (εδώ το σ προφέρεται sh, δηλαδή επιστήμονες, για να γεμίσει το στόμα από σεβασμό). Φαντάσου όμως καθώς είσαι ξαπλωμένος μακαρίως στον ήλιο να σου μπει στο κεφάλι η φριχτή υποψία: μπας και είναι παπάς ο διπλανός σου γυμνιστής;

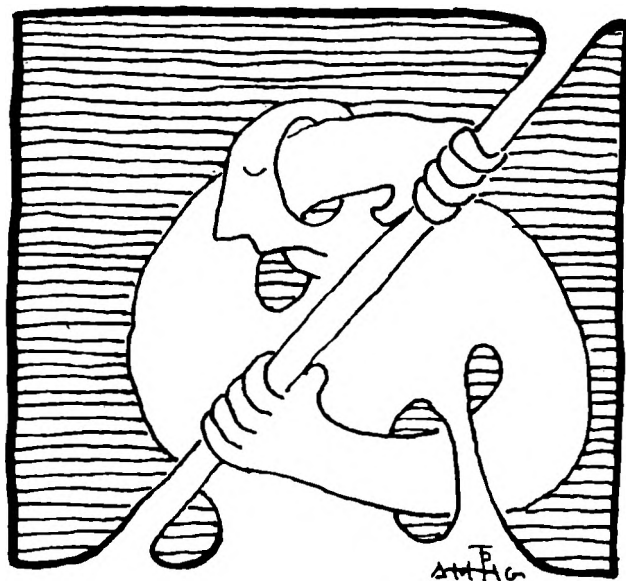
Θα πει βέβαια κανείς, και τι σε νοιάζει αν γίνουν και επίσημα γυμνιστικά κέντρα; Κατ' αρχήν βέβαια κανέναν δεν θα 'πρεπε να νοιάζει καθόλου εκτός από εκείνους τους «οικογενειάρχες, δικηγόρους, γιατρούς, ιερωμένους, δικαστικούς» που ενδιαφέρονται γι' αυτά και τους μπανιστηριτζήδες πάσης Ελλάδος που θα ξέρουν που να πάνε για μάτι στα σίγουρα. Αλλά από τον ΕΟΤ δηλώνεται ότι «προτιμούμε τον ελεγχόμενο γυμνισμό από τον ελεύθερο». Ε, να λοιπόν: αυτό το «ελεγχόμενο» και κυρίως την πρακτική εκδήλωση της «προτίμησης» φοβάμαι.

Έτσι και φτιαχτούν τα γυμνιστικά μαντριά προβλέπω ότι θα ξαμολυθούν όλα τα λυκόσκυλα της ηθικής σε παραλίες που δεν είχαν ποτέ ξαναπατήσει για να οδηγήσουν τους γυμνούς αμαρτωλούς στις φυλακές ή —ω της τιμωρίας!— στα οργανωμένα στρατόπεδα συγκέντρωσης ηθικών γυμνιστών. Και τότε πια δεν θα 'ναι μόνον η «ηθική» το καταδιωκτικό κίνητρο. Όπως εξηγεί ο ΕΟΤ (ο γυμνισμός) «μπορεί να συντελέσει στην αύξηση του τουριστικού συναλλάγματος, αφού, κατά κύριο λόγο οι άνθρωποι αυτοί που προτιμούν τις διακοπές τους σε γυμνιστικά κέντρα είναι κατά κανόνα τουρίστες με ικανοποιητικό εισόδημα». Δηλαδή, η γυμνή αλήθεια είναι, ότι πληρώνεις για να ντύνεσαι, θα πληρώνεις και για να γδύνεσαι.

Σπύρος Καβουνίδης

Ελληνικός υπερσurreαλισμός

Ένας νεολογισμός που πρεπε να γίνει το πράγμα υπάρχει. Όταν, όπως συνήθως συμβαίνει, με καθυστέρηση τουλάχιστον μιας γενιάς, άρχισαν να μεταφράζονται και εδώ τα κείμενα του γαλλικού υπερρεαλισμού, ο φιλομαθής αναγνώστης έμεινε έκπληκτος απ' αυτόν τον καινό λόγο, που οι Έλληνες μεταφραστές τον έκαναν καινότερο. Βέβαια, τα κείμενα αυτά δεν είναι εύκολα ούτε για το μέσο Γάλλο αναγνώστη και με τη μετάφρασή τους χάνουν πολλά —πάρα πολλά— αλλά μερικές φορές κερδίζουν και πολλά ταις πρεσβείαις του καλοπροαίρετου μεταφραστού.

1. Α. Μπρετόν, *Πλέθρον*, αριθ. 2, σελ. 80 σημείωση του μεταφραστή. «Νατζά: ...Διατηρούμε, όπως και ο ποιητής, τη φωνητική μεταγραφή του ονόματος αντί του τρέχοντος *Νάντια*, και για λόγους μουσικότητας της λέξης».

Θα 'πρεπε το όνομα στα γαλλικά να γράφεται *Natza*, όχι *Nadja*, για να μεταγραφεί στα ελληνικά *Νατζά*, και να είναι φωνητική η μεταγραφή. Ο φθόγγος dj στα νέα ελληνικά δεν υπάρχει, εκτός ίσως σε κάποια διάλεκτο που δεν ξέρουμε και πάντως δεν γράφουμε. Με το συλλογισμό του μεταφραστού, το παιδικό επιφώνημα τζα! στα γαλλικά θα πρέπει να μεταφραστεί «φωνητικά» dja, εφ' όσον οδός άνω κάτω μίη και εωυτή.

Αυτό που κανείς δεν θα καταλάβει ποτέ είναι γιατί το *Νατζά* είναι πιο μουσικό απ' το *Νάντια*.

Ας προσθέσουμε ακόμα ότι, όπως μας βεβαιώνει κατηγορηματικά ο Νάνος Βαλαωρίτης στον πρόλογο της *Νάντιας*,

Εξόρμηση

ΒΔΟΜΑΔΙΑΤΙΚΗ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

σελ. 7, (εκδόσεις Ύψιλον), ο ίδιος ο Μπρετόν έλεγε πάντοτε Ναντιά, αλλά μπροστά στη μουσικότητα αυτό δεν μετράει για το μεταφραστή.

2. Αυτόθι, σελ. 89.

Εδώ μεταφράζεται το ποίημα του Μπρετόν *Η ελεύθερη ένωση*. Ο μεταφραστής έχει μεγαλουργήσει: παραλείπει να μεταφράσει τριάντα φορές (30) την κτητική αντωνυμία *ma* στη φράση *ma femme*, πάνω στην οποία στηρίζεται όλο το ποίημα, π.χ., το: *Ma femme aux jambes de fusée* γίνεται: Η γυναίκα με κνήμες μαλλιού στο αδράχτι αντι: Η γυναίκα ΜΟΥ με γάμπες βεγγαλικού (Βαλαωρίτης).

Φυσικά δεν πρόκειται για παραδρομή αλλά για μεταφραστική πεποίθηση και τα πράγματα είναι πολύ σοβαρά.

Αλλά τι θέλει εδώ το *μαλλί στο αδράχτι*; Εδώ ο μεταφραστής είναι βέβαιο πως άνοιξε λεξικό, ίσως του Α. Mandeson, σελ. 647: *fusée* α) το νήμα που βρίσκεται πάνω στ' αδράχτι β) πύραυλος (φωτοβολίδα).

Αν άνοιγε κάποιο άλλο, θα 'βλεπε ότι *fusée* = αντικείμενο με μορφή ατράκτου, και ο νοών νοεΐτω. Πρέπει οι μεταφραστές να θυμούνται τα λόγια του Ν. Βαλαωρίτη: «... η μετάφραση ενός ποιήματος, έστω και υπερρεαλιστικού, δεν γίνεται μόνο με το λεξικό αλλά και παραδόξως με τον κοινό νου».

Στη μετάφραση αυτή υπάρχουν δεκαέξι (16) ακόμα υπερσurreαλισμοί: τους βρει μόνος του ο μεταφραστής.

3. Αυτόθι, σελ. 144.

Εδώ δημοσιεύεται απόσπασμα από το έργο του Μπρετόν, που ο μεταφραστής μας προσφέρει με τον τίτλο *Μύηση 17*. Αναρωτιέται κανείς ποιες είναι οι άλλες 16 μύσεις που ο Μπρετόν παραλείπει; όσο κι αν ψάξεις, δεν θα τις βρεις. Ίσως αν ο μεταφραστής είχε διαβάσει όλο το έργο του Μπρετόν, να 'χε αποφύγει αυτό τον υπερσurreαλισμό, που μας οδηγεί στα ελευσίνια μυστήρια, μόνο που δυστυχώς λείπει το *κογξ όμπαξ*.

Ο τίτλος του έργου στα γαλλικά είναι *Arcane 17*. Πρόκειται απλά, απλούστατα, για το 17ο χαρτί της τράπουλας του Ταρό που λέγεται, όπως και άλλα, *Arcane*. Έτσι ο τίτλος στα ελληνικά δεν μπορεί να είναι άλλος από το *Αρκάνα 17*, ή *Αρκάν 17*. Μέσα στο κείμενο του Μπρετόν —δυστυχώς όχι το κομμάτι που μεταφράζεται— δίνεται περιγραφή αυτού του 17ου χαρτιού της τράπουλας του Ταρό.

Φυσικά τα γαλλοελληνικά λεξικά δεν τα λένε όλα: διαβάζω σ' ένα απ' αυτά: *arcane* = *απόρρητον, πανάκεια*. Ίσως κάποιο άλλο να γράφει *μύησης* (η), δεν

το 'χω δει. Θέλει ψάξιμο η υπόθεση, κ. συνάδελφε. Τα 'χει γράψει ο Ν. Βαλαωρίτης στο «Πάλι» εδώ και χρόνια.

4. Α. Μπρετόν, *Νατζά*, σελ. 24 (*Παραλληλόγραμμες εκδόσεις*). «... να γράψω τη Νατζά στα ιταλικά»

Από το χωρίο αυτό μαθαίνουμε από πρώτο χέρι πως ο Μπρετόν όχι μόνο ήξερε ιταλικά, αλλά και ότι η πρώτη μορφή της Νατζάς —θαύμα αυτή η γενική!— ήταν γραμμένη στα ιταλικά!!

Ίσως εδώ πρέπει να αθώσουμε τον μεταφραστή και να καθίσουμε στο σκαμνί τον τυπογράφο και τον διορθωτή. Στο γαλλικό κείμενο η λέξη *Nadja* είναι γραμμένη με πλάγια στοιχεία, που στη γλώσσα των τυπογράφων λέγονται και ιταλικά. Είναι εύκολο να καταλάβει κανείς τι έγινε εδώ: κάποια οδηγία για τον τυπογράφο μπήκε στο κείμενο κι ο διορθωτής δεν το πήρε χαμπάρι.

4. Λ. Αραγκόν, *Το χωριό μου το Παρίσι* (εκδ. Εξάντας) σελ. 67.

Η σκηνή υπόκειται σε μπαρ' εδώ πέφτη πολλή σουρρεάλα:

...Γιατί τάχα οι αργόσχολοι γερανοί χαϊδεύουν έτσι, σιγοτραγουδώντας, το ραγισμένο μάρμαρο των τραπεζιών;

Έτσι μαθαίνουμε πως στα γαλλικά μπαρ γυρίζουν ελεύθεροι γερανοί, που μάλιστα είναι και αργόσχολοι, εναντίον με άλλους πολύ δουλενταράδες, αλλά και σιγοτραγουδούν. Αυτό είναι όντως σουρρεαλισμός! Αν ανοίξεις όμως το γαλλικό κείμενο, βρίσκεις τη λέξη *grue*, που σημαίνει γερανός (πουλί) γερανός (μηχάνημα) αλλά και *πουτάνα*. Όμως σ' ένα υπερσurreαλιστικό μπαρ βρίσκεις μόνο γερανούς.

6. Αυτόθι, σελ. 189.

Ο Αραγκόν περιγράφει ένα πάρκο: «*Τα ίχνη του γαμίν πάνω στα φυλλαράκια της χλόης*» Να κι ένα έναρθρο απαρέμφατο μέσα στα χορτάρια.

Η λέξη «γαμώ» στα αρχαία ελληνικά —και φυσικά ένα έναρθρο απαρέμφατο είναι πάντα αρχαία ελληνικά— σημαίνει «παντρεύομαι» και λέγεται μόνο για άντρα.

Έτσι η φράση «τα ίχνη του γαμίν» σε μη «λογοτεχνικά» νέα ελληνικά θα ήταν: «τα ίχνη της παντρείας, του γάμου» και ει τι άλλο. Δυστυχώς ο Αραγκόν δεν διευκρινίζει αν ο κ. δήμαρχος ήτο παρών σ' αυτό τον πρωτότυπο γάμο μέσα σ' ένα πάρκο.

Στο γαλλικό κείμενο όμως διαβάζουμε στη θέση του ενάρθρου απαρεμφάτου: *foutre*. Η λέξη στην argot είναι α) ρήμα (= γαμώ, ν. ελλ.) αλλά και β) ουσιαστικό, *le foutre* (= το σπέρμα του άνδρα).

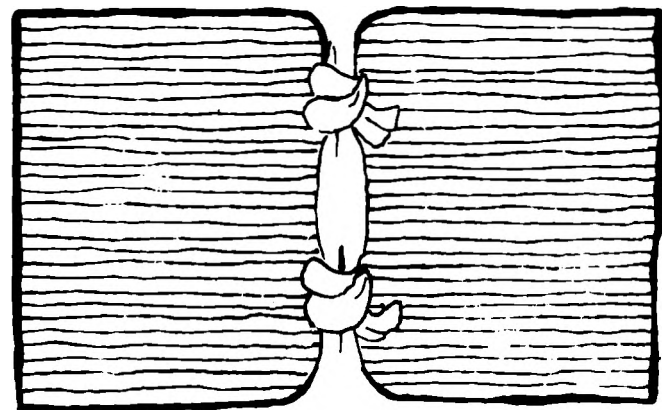
Καλά στέφανα!

Στιφανός Ν. Κουμανούδης

Τα παράπονα του Βερνάρδου

Καταδικασμένος σε κάθειρξη 20 χρόνων και 20 μηνών για ληστείες, διακεκριμένες κλοπές, παράνομη οπλοφορία και σωματικές βλάβες, έχοντας εκτίσει το μισό περίπου της ποινής του, αυτοκτόνησε χρησιμοποιώντας το σεντόνι του και τους σωλήνες του καλοριφέρ, που ήταν για να τον ζεσταίνει, ο «ληστής με τις γλαδιόλες» όπως τον ήθελαν οι αστυνομικοί και δικαστικοί συντάκτες των εφημερίδων ή κατά κόσμο ο Θ. Βερνάρδος.

Πέντε αιτήσεις αποφυλακίσεως για ανήκεστο βλάβη της υγείας του, μία αίτηση χάριτος που απορρίφθηκε και μία που εκκρεμεί, αρκετές απόπειρες αυτο-

κτονίας χρησιμοποιώντας κουτάλια, κλειδιά, ξυραφάκια και άλλα αντικείμενα, μία δραπετεύση, είχαν κατά καιρούς απασχολήσει τον Τύπο και είχαν θέσει στην κοινή γνώμη το ερώτημα «Σοβαρολογεί ή το παίζει;».

Οι διατυπώσεις που θα χρειαστούν για να κλείσει η υπόθεση δεν θα κρατήσουν πάνω από μερικές μέρες και εξαντλούνται σε κάποιες εκθέσεις προς το υπουργείο, τη διενέργεια μίας ένορκης διοικητικής εξέτασης, την υποβολή κάποιων αιτήσεων προς τη διεύθυνση των φυλακών και κάποιων συλλυπητηρίων προς τους οικείους.

Είναι πιθανόν «το σκάνδαλο» της διαρροής των θεμάτων στις εξετάσεις των Δικαστικών υπαλλήλων —που έχει πάρει διαστάσεις «εθνικού θέματος»— και τα στοιχήματα για την πολιτική τοποθέτηση (sic) των δύο, καταγγελλόμενων ως υπευθύνων, πρωτοδικών να επισκιάσουν και επικαλύψουν την τελευταία πετυχημένη απόπειρα του Βερνάρδου, ο οποίος παρ' όλο ότι πριν τρία, κοντά, χρόνια παρακολούθησε —τι λέτε;— θέατρο, παρακαλώ, στις Φυλακές του Κορυδαλλού μαζί με τους υπουργούς Δικαιοσύνης και Πολιτισμού, συνέχισε, λένε, σε κάθε συνάντησή του με δημοσιογράφους, να παραπονιέται —ο αθεόφοβος— για τις συνθήκες στις οποίες ήταν αναγκασμένος να ζει.

Κώστας Μιντζήρας

ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ - ΤΑΣΟΥΛΑ - ΣΟΥΛΑ

ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΠΤΖΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΗ
ΓΙΑ ΤΟ ΘΑΡΡΟΣ ΚΥΡΙΕ
ΜΗΠΩΣ ΞΕΡΕΤΕ
ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ Η
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ;

ΑΣΕ ΜΑΣ
ΡΕ ΦΙΛΕ!...
ΠΟΥ ΡΣΤΑΣ
ΟΠΟΙΟΥ ΝΑΝΑΙ
ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ
ΚΟΜΜΑ ΔΕΝ ΕΧΕΙΣ;
ΡΣΤΑ ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΣΕ

ΡΕ ΤΑΚΗ
ΕΣΥ ΓΙΑ ΜΕΝΑ
ΕΙΣΑΙ ΤΟ ΚΟΜΜΑ
ΜΠΑΣ ΚΑΙ ΞΕΡΕΙΣ
ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ Η
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ;

ΒΡΗΚΕΣ
ΤΗΝ ΣΡΑ
ΚΑΥΜΕΝΕ!...
ΓΡΑΜΜΑΤΕΑ
ΣΤΗΝ ΚΟΒΑ
ΔΕΝ ΕΧΟΥΜΕ;
ΡΣΤΑ ΑΥΤΟΥ

ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ;
ΦΑΙΝΕΤΑΙ ΔΕΝ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ
ΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΩ ΚΟΜΜΑΤΟΣ Ε;
ΔΕΝ ΤΙΣ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ!

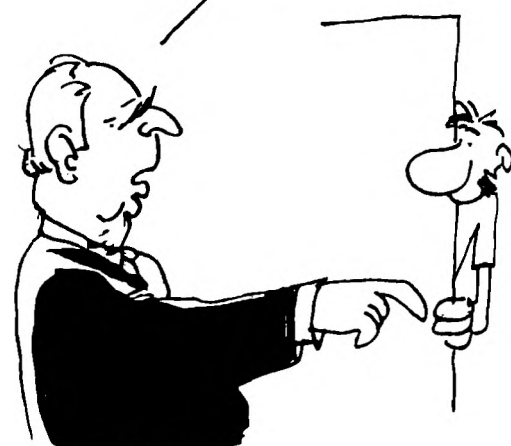

ΓΙΑ ΜΑ
ΑΚΟΥΣΕ
ΤΙΣ
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ
ΚΟΜΜΑΤΟΣ

ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΛΕΜΕ
ΠΩΣ ΣΩΗ ΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΙ-
ΤΕΥΣΗ ΧΤΙΚΙΑΣΑΜΕ ΜΕ
ΚΑΤΙ ΤΕΤΟΙΑ, ΓΙΑΥΤΟ ΔΕ
ΜΑΣ ΕΜΕΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ.
ΡΣΤΑ ΛΟΙΠΟΝ ΤΟΥ ΑΝΤΡΕΑ,
ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΙΝΑΙ ΘΑ
ΞΕΡΕΙ

ΕΟΧΙ ΚΥΡΙΕ!...
ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ
ΕΙΜΑΙ ΟΚΑΡΑΜΑΛΗΣ
ΚΑΙ ΟΧΙ ΕΓΩ!
ΡΣΤΑ ΜΑ ΣΟΥ ΠΕΙ

Ο ΑΝΤΡΕΑΣ ΔΕΝ ΞΕΡΕΙ ΤΙ ΛΕΕΙ!
ΕΓΩ ΣΤΑΝ ΜΟΥ ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΕ
Ο ΓΚΙΖΙΚΗΣ ΕΙΜΟΥΝΑ ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ
ΡΣΤΑ ΤΟΥ ΓΚΙΖΙΚΗ ΜΑ ΣΟΥ ΠΕΙ

ΜΑ ΣΑΣ ΕΞΗΓΗΣΑ
Ο ΚΥΡΙΟΣ ΔΕΝ ΞΕΡΕΙ ΑΓ'ΑΥΤΑ
ΜΑ ΑΠΟΤΑΥΩΝΤΕ ΛΕΕΙ
ΣΕ ΚΑΠΟΙΟΥ ΥΠΕΥΘΥΝΟ

ΟΡΙΣΤΕ!

ΟΧΙ.ΟΧΙ!
ΤΙΠΟΤΑ
ΤΙΠΟΤΑ!

ΜΑ ΠΩΣ ΤΙΠΟΤΑ,
ΕΣΥ ΔΕΝ ΘΕΣ ΝΑ ΜΑΘΕΙΣ
ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ;
ΠΩΣ ΕΚΑΝΑ ΕΚΕΙΝΗ ΤΗ ΔΙΑΣΕΗ;
ΕΙΧΑΜΕ ΤΙΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΜΑΣ
ΡΣΤΑ ΤΕΣ ΝΑ ΣΟΥ ΠΟΥΝ

ΜΠΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΖΕΙΣ
ΠΩΣ ΕΤΕΙ ΕΥΧΟΜΑ ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ
ΤΙ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ, ΕΧΟΥΜΕ
ΤΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ ΜΑΣ ΕΚΕΙ
ΚΑΤΩ

ΚΑΙ ΠΟΥ ΕΙΜΑΙ
ΑΥΤΟΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ
ΕΚΕΙ ΚΑΤΩ;

ΝΑ ΚΟΙΤΑ ΤΙ ΕΠΙΝΕ...
ΜΑΘΑΜΕ ΠΩΣ ΚΑΠΟΙΟΣ ΜΕ ΤΟ
ΨΕΥΔΙΣΜΟ ΝΙΚΟΣ ΕΙΧΕ
ΡΑΝΤΕΒΟΥ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ
ΜΕ ΚΑΠΟΙΟΥ ΜΑΚΗ Η ΣΑΚΗ
Η ΛΑΚΗ

ΕΔΩ
ΕΔΩ

ΤΙ ΜΑΚΗ ΚΑΙ ΣΑΚΗ;
ΛΑΚΗ ΜΕ ΛΕΝΕ. ΟΝΙΚΟΣ
ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΕ ΓΙΑ ΝΑ ΔΕΙ
ΤΙ ΚΑΝΩ

..ΚΑΙ ΓΙΑ ΝΑ
ΜΑΘΩ ΤΑ ΝΕΑ,
ΕΤΕΙ ΔΕΥ ΕΙΜΑΙ
ΓΥΝΑΙΚΑ

ΝΑΙ ΕΠΕΙΔΗ
ΣΟΥ ΕΙΠΑ ΑΥΤΙ
ΝΑ ΒΑΖΕΙΣ ΤΟ
ΡΑΔΙΟ ΔΕΥ ΠΑΙΡΝΕΙΣ
ΤΟΥ ΛΑΚΗ...

ΕΤΕΙ
ΔΕΥ ΕΙΝΑΙ
ΜΑΜΑ

ΝΑΙ ΕΠΕΙΔΗ
ΕΙΧΑ ΠΕΙ ΓΙΑΤΙ
ΝΑ ΠΑΙΡΝΕΙΣ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ; ΔΕΥ
ΒΑΖΕΙΣ ΚΑΛΥΤΕΡΑ
ΤΟ ΡΑΔΙΟ. ΕΤΕΙ
ΔΕΥ ΕΙΝΑΙ ΠΑΙΔΙΑ;

ΝΑΙ ΕΠΕΙΔΗ
ΕΙΠΑ ΣΤΗ ΣΟΥΛΑ
ΔΙΑΒΑΣΕ ΚΑΜΜΙΑ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΑΥΤΙ
ΓΙ' ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ
ΑΗΔΙΕΣ / ΣΟΥΛΑΑ

ΟΡΙΣΤΕ
ΠΑΛΙ Μ' ΑΥΤΑ
ΤΑ ΜΙΚΥ ΜΑΔΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΧΕΣ
ΠΕΙ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΕΙ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΚΑΙ ΓΩ ΣΚΕΦΤΗΚΑ
Ν' ΑΚΟΥΣΟΥΜΕ
ΝΤΡΟΥΤΕΣ ΒΕΛΛΕ

ΚΙ ΟΝΙΚΟΣ
ΣΚΕΦΤΗΚΕ
ΝΑ ΤΗΛΕΦΩΝΗΣΕΙ
ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΣΕ ΜΕΝΑ

ΚΑΙ
Τ' ΑΚΟΥΣΑ
ΕΓΩ...

ΚΑΙ ΤΟΜΑΘΑ ΕΓΩ...

ΚΑΙ ΛΕΕΙ
ΣΕ ΜΕΝΑ...

ΦΩΝΑΤΕ
ΚΑΠΟΙΟΥ
ΥΠΕΥΘΥΝΟ

ΟΙΑ ΠΙΝΑΝΕ
ΕΞ ΑΙΤΙΑΣ ΣΟΥ
ΣΟΥΛΑ

ΓΙΑ
ΠΟΙΟΥ
ΔΟΥΛΕΥΕΙΣ
ΣΟΥΛΑ;

ΠΟΙΟΣ
ΣΕ ΚΡΑΤΑΕΙ;

ΠΟΙΑ
ΕΙΣΑΙ;

ΔΕΥ ΕΙΝΑΙ
ΔΙΚΙΑ ΜΑΣ

ΟΥΤΕ ΔΙΚΙΑ ΜΑΣ

ΔΡΑ ΕΙΜΑΙ
ΔΙΚΙΑ ΜΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΜΗ ΚΥΡΙΕ
ΜΗΠΩΣ ΦΕΡΕΙΣ ΠΩΣ
ΕΓΙΝΕ Η ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ;

ΑΣΕ ΜΑΣ ΡΕ ΦΙΛΕ!
ΚΟΜΜΑ ΔΕΥ ΕΧΕΙΣ;
ΡΩΤΑ ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΣΟΥ
ΝΑ ΣΟΥ ΠΕΙ !

10 χρόνια μετά ή πριν;

του Πέτρου Ευθυμίου

Περάσανε ήδη 10 χρόνια από τη σημαδιακή 23 Ιούλη του 1974. Μια ημερομηνία που θα μπορούσε να καταγραφεί ως τεράστιας σημασίας ιστορική τομή στη διαδρομή του νέου ελληνισμού. Παρόλ' αυτά, η δεκαετία '74-'84 έδειξε πως η «μεταπολίτευση» δεν ήταν μόνο ο πρόλογος μιας νέας περιόδου, αλλά και το καθυστερημένο υστερόγραφο μιας προηγούμενης.

Το 1974 έκλεισε την «παρένθεση» της εφταετίας αναβιώνοντας εκσυγχρονισμένα τις πολιτικές δυνάμεις, δομές και νοοτροπίες που η προδικτατορική περίοδος εξέτρεφε και η δικτατορία ανέστειλε —και διαφοροποίησε— τις εκδηλώσεις τους.

Κατά κάποιο τρόπο ο Κων. Καραμανλής «σφράγισε» αυτή την περίοδο επειδή ακριβώς εικονογράφησε με τον πληρέστερο τρόπο τα όριά της. Ο ηγέτης της «οχταετίας» που στη διάρκεια της θεμελιώθηκαν όλες οι σύγχρονες πληγές της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, από την άναρχη ανάπτυξη, την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και την υποβάθμιση του πολιτιστικού επιπέδου ο ίδιος ο κ. Καραμανλής επιστρέφει «ανανεωμένος» το 1974: μπορεί να επιδιώκει πια τη συναίνεση για όσα πριν χρειαζόταν το αστυνομικό κράτος.

Θα ήταν όμως μονομερες αν στη «στροφή» του '74, βλέπαμε μόνο την ανάδυση του παλαιού κόσμου με τις εκσυγχρονισμένες και εκσυγχρονιστικές προσαρμογές του.

Στη διάρκεια της χούντας συντελέστηκαν και άλλες, εξίσου σημαντικές διαδικασίες. Προκαταλήψεις συντρίφτηκαν, νέες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις ωθήθηκαν στο προσκήνιο με ριζοσπαστικό τρόπο. Η αντίσταση και το πολυτεχνείο ύψωσαν μια ολόκληρη γενιά σε μια πολιτική αυτάρκεια, που μόνο ίσως στο '41-'44 είχε ξανασυναντηθεί.

Και όμως, αυτό το «καινούργιο» περισφίχθηκε στο ασφυκτικό πλαίσιο των συνολικών ορίων της «μεταπολίτευσης». Όσα συντελέστηκαν στον κομμουνιστικό χώρο με το αίτημα της «ανανέωσης» όσα εξίσου θολά επιδιώχτηκαν σε διαφορετικό

πλαίσιο κυρίως μέσα από το ΠΑΣΟΚ, όσα ακόμα περισσότερο δεν χώρεσαν σε κομματικά σχήματα, δεν μπόρεσαν να μεταστρέψουν ποιοτικά τους βασικούς άξονες της δημόσιας ζωής της χώρας.

Εκείνο που πρέπει πάντως να αναμένεται είναι η ένταση της κριτικής από πλευράς του ΚΚΕ εσ. σε ορισμένους τομείς της κυβερνητικής πολιτικής, η οποία θα συνοδεύεται με την πρόταση του ΚΚΕ εσ. για τη μετεκλογική συνεργασία των «πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων της αλλαγής» για τη δημοκρατική εξουσία των εργαζομένων, θέσεις που δεν διαφοροποιούνται από τη στάση που είχε διαμορφώσει και πριν τις Εύρωεκλογές το ΚΚΕ εσ. απέναντι στην κυβέρνηση και το ΠΑΣΟΚ.

Ίσως, από μια σκοπιά, η διακυβέρνηση της χώρας από το ΠΑΣΟΚ να σφραγίζει το οριστικό τέλος ενός ολόκληρου κύκλου, της «δεκαετίας της μεταπολίτευσης». Γιατί το ΠΑΣΟΚ, παίζοντας το παιχνίδι των «ορίων του '74», προσχωρώντας στη σύμβαση δηλαδή που διαμόρφωσαν οι συντηρητικές δυνάμεις κυρίως με τις μεθοδεύσεις του '74-'77, περιχαρακώθηκε και αφοπλίστηκε ως δύναμη «Αλλαγής», έχοντας χάσει τη μάχη πριν καν τη δώσει.

Κι όμως, σ' όλα τα κόμματα, σε όλους τους χώρους, στην πολιτική και στον πολιτισμό, η «άλλη όψη» της δεκαετίας διατηρεί τη θέση της και διεκδικεί την αλήθεια της.

Οι δυνάμεις που άρχισαν τη διαδρομή τους το '61, που ανδρώθηκαν στη χούντα και στο Πολυτεχνείο, που δοκιμάστηκαν ποικιλότροπα το '74-'84 ωριμάζουν παντού, θέτοντας με όλο και πιο σαφή τρόπο νέα αιτήματα και νέες προτάσεις.

Αιτήματα και προτάσεις που διαρρηγνύουν τα «όρια της μεταπολίτευσης», αρνούνται τις συμβάσεις πάνω στις οποίες ισορροπεί ο παλιός κόσμος μέχρι σήμερα, διεκδικούν συνολικά μια νέα ποιότητα της δημόσιας ζωής.

Αυτή είναι και η ελπίδα για τα μετά το '84.

ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1974-1984

ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1974-1984

ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1974-1984

● ΓΙΑ ΤΑ 10 χρόνια της μεταπολίτευσης και τη δεκαετία '74-'84 το ANTI καταθέτει κάποιες προσεγγίσεις σε ορισμένα από τα κυρίαρχα θέματα της περιόδου.

Σε συνέντευξή του ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ Δ. ΑΡΜΠΟΥΖΗΣ καταγγέλλει:

«Η καταστροφή της Κύπρου είναι ευθύνη της χούντας»

Η μεταπολιτευτική ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων. Από αριστερά προς τα δεξιά: Αραπάκης, Αρμπούζης, Αβέρωφ, Κατσαδής, Ντάβος, Παπανικολάου.

Για το καθεστώς της χούντας, ο Στρατός ήταν ο κεντρικός πόλος άντλησης ισχύος και ο κατεξοχήν μηχανισμός διακυβέρνησης της κοινωνίας και ιδεολογικής νομιμοποίησης της πολιτικής της· συγχρόνως, όμως, συνιστούσε και ένα πεδίο όπου κρίνονταν οι συσχετισμοί δυνάμεων μεταξύ των ομάδων της, πολιτικά ιθύνουσας, «τάξης των στρατιωτικών». Απ' την άλλη, η κατάργηση των ποικίλων θεσμών πολιτικής διαμεσολάβησης, που λειτουργούν σε κοινοβουλευτικό - αντιπροσωπευτικό καθεστώς, είχε σαν συνέπεια, οι συγκρούσεις των κοινωνικών συμφερόντων, που αντιπροσωπεύουν τώρα οι διάφορες στρατιωτικές ομάδες, να διαπερνούν απ' ευθείας την άκαμπτη ιεραρχική δομή του στελεχικού δυναμικού των ενόπλων δυνάμεων. Ο τελευταίος αυτός παράγοντας ενδυναμώνονταν —ως προς τα αρνητικά αποτελέσματα για τη συνοχή του σώματος των αξιωματικών— και από τις συντεχνιακές προσδοκίες και διεκδικήσεις των κατώτερων στελεχών, τα οποία αποτελούσαν και εξαιρετικής σημασίας «μάζα χειρισμών» στις συγκροτούμενες συμμαχίες στους κόλπους του στρατού.

Όλα τα παραπάνω, είχαν σαν συνέπεια, η μεταπολιτευτική τάξη πραγμάτων της 23ης Ιουλίου 1974 να βρει ένα στράτευμα σε κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης.

Το επιτακτικότερο καθήκον της τότε πολιτικής ηγεσίας ήταν να αποκαταστήσει την αξιοπιστία της δημοκρατικής νομιμότητας και την επιχειρησιακή φερεγγυότητα των ενόπλων δυνάμεων —ιδιαίτερα στην περίοδο εκείνη της κυπριακής και ελληνοτουρκικής κρίσης· κοινός όρος και για τα δύο αυτά εγχειρήματα ήταν ο «πε-

ριορισμός του Στρατού στα έργα του», και, συνακόλουθα, η επανενγκαθίδρυση μηχανισμών που διασφαλίζουν την πειθαρχία του στρατεύματος, τον σεβασμό της ιεραρχίας και το, αυστηρά στρατιωτικό, επαγγελματικό πνεύμα των στελεχών του.

Ο άνθρωπος που επιλέχθηκε για τη διεκπεραίωση αυτού του έργου, ήταν ο αποστρατευθείς τον Απρίλιο του '67, στρατηγός Δ. Αρμπούζης. Στρατιωτικός καριέρας, με 34 χρόνια ενεργού βίου στις ένοπλες δυνάμεις και με επιχειρησιακή ή επιτελική συμμετοχή σε όλους τους τύπους ενόπλων συγκρούσεων της δεκαετίας 1940-1949, αλλά και μετά, (ήταν ο πρώτος Διοικητής Τάγματος του Εκστρατευτικού Σώματος Κορέας), παρέμεινε 2 χρόνια, μέχρι τον Σεπτέμβριο του '76, επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων, χειριζόμενος με πνεύμα συντηρητικού δημοκράτη και επαγγελματία επιτελούς όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές ανακατατάξεις των ενόπλων δυνάμεων. Αυτή του η ιδιότητα, μας παρακίνησε σε μία συνέντευξη μαζί του, μέσα από την οποία αναδεικνύεται και η λογική που επικράτησε στην τότε πολιτική ηγεσία για τα ζητήματα του στρατού —λογική που είναι απόρροια, μεταξύ άλλων, και του συγκεκριμένου χαρακτήρα της μεταπολίτευσης και που συνοψίζεται σε κάποιες χαρακτηριστικές απόψεις που διατυπώνει στη συνέντευξή του ο στρατηγός. Ωστόσο, μέσα από τις εξαιρετικά ισορροπημένες απαντήσεις του, δεν παραλείπει να επιμερίσει με σαφήνεια τις ευθύνες του καθεστώτος των συνταγματαρχών— επιμερισμός ακόμη πιο έγκυρος, αφού εκπορεύεται από έναν κλασσικό συντηρητικό λόγο.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ:

ΕΡ: Στρατηγέ, αναλάβετε τη διοίκηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων αμέσως μετά την πτώση της χούντας και την επακολουθήσασα μεταπολίτευση. Θα μπορούσατε να αναφερθείτε στην κατάσταση που παρουσίαζε ο στρατός εκείνη τη στιγμή;

ΑΠ: Δεν ήταν καθόλου ευχάριστη η κατάσταση του στρατιωτικού δυναμικού της χώρας την ημέρα της μεταπολίτευσης. Όχι γιατί έλειψε ποτέ από τους αξιωματικούς το πνεύμα της θυσίας, αλλά διότι είχαν προηγηθεί πολλά που επέδρασαν αρνητικά στο ηθικό. Η επτάχρονη δικτατορία είχε προκαλέσει ρήγμα στην απαραίτητη ψυχική ενότητα Λαού και Στρατού,

καθώς και ανατροπή της ιεραρχίας στο στράτευμα, με αποτέλεσμα να κλονιστεί η πειθαρχία, που είναι και η σπονδυλική στήλη των ενόπλων δυνάμεων. Εξ' άλλου, είχαν δημιουργηθεί φατρίες που αποτελούσαν πραγματικό καρκίνωμα, ενώ η πλειονότητα των στελεχών υπέφερε από την καταπίεση των υποστηρικτών της δικτατορίας και ένοιωθε ανασφάλεια. Αρνητικό αντίκτυπο επίσης είχε και το γεγονός ότι, τον Δεκέμβριο του 1967, υπακούσαμε στους όρους του τουρκικού τελεσίγραφου για την Κύπρο. Επιστέγασμα όλων αυτών των αρνητικών καταστάσεων ήταν η εγκληματική επίθεση κατά του Μακαρίου, στις 15.7.74, και η απόβαση —ή μάλ-

λον η αποβίβαση, αφού δεν προβλήθηκε σοβαρή αντίσταση— των Τούρκων στην Κύπρο, γεγονότα που προκάλεσαν την απογοήτευση και τον σοβαρό κλονισμό του ηθικού του λαού και των ενόπλων δυνάμεων. Δεν πρέπει να παραγνωρίσουμε και την πλήρη αποτυχία της γενικής επιστράτευσης, που έγινε χωρίς κανένα προπαρασκευαστικό μέτρο.

ΕΡ: Αποσαφηνίζεται έτσι την άποψή σας ότι είναι ευθύνη της χούντας η εθνική καταστροφή στην Κύπρο...

ΑΠ: Βεβαίως, διότι αν δεν προηγείτο η εγκληματική ενέργεια στην Κύπρο, δεν θα είχαμε τον «Αττίλα Ι», «Αττίλα ΙΙ», κτλ.

ΕΡ: Παρενθετικά, υπάρχει μια εντολή

σας προς τους αξιωματικούς, που είχαν υπηρετήσει τις μέρες της εισβολής στην Κύπρο, να καταστρέψουν τις αναφορές που είχαν υποβάλει στην υπηρεσία (βλ. ANTI, τχ. 49, 10.7.1976). Τις αναφορές αυτές τις είχαν συντάξει με δική σας εντολή και έμπνευση; Τι απέγιναν τα πρωτότυπα, έχουν καταχωρηθεί ως στοιχεία στο φάκελο της Κύπρου;

ΑΠ: Στο ΓΕΕΘΑ υπάρχει μια «Διεύθυνση Κύπρου», στην οποία τηρούνται αυτά. Τις αναφορές τις συνέτασσε κάθε αξιωματικός με διαταγή δική μου, αλλά η πολιτική εντολή, η έμπνευση όπως λέτε, ανήκει στην πολιτική ηγεσία. Η διαταγή μου για την καταστροφή των αντιγράφων των εκθέσεων οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένες από αυτές δημοσιεύτηκαν σε κάποια εφημερίδα, ενώ περιείχαν άκρως απόρρητα στοιχεία. Θέλω να συμπληρώσω ότι έχει ήδη γίνει από τότε επεξεργασία των αναφορών αυτών και έχουν συναχθεί συμπεράσματα.

ΕΡ: Θα θέλατε να μιλήσετε κάπως αναλυτικότερα για τα αίτια που προκάλεσαν την κατάσταση διάλυσης την οποία παρουσίαζε ο ελληνικός στρατός τον Αύγουστο του 1974; Πώς θα ιεραρχούσατε αυτά τα αίτια;

ΑΠ: Δεν μπορώ να πω ότι υπήρξε διάλυση του στρατού, υπήρχε σημαντική πτώση του αξιόμαχού του, που οφείλεται κυρίως στο ρήγμα της ενότητάς του με το λαό και στον κλονισμό της πειθαρχίας.

ΕΡ: Σχετικά με την αμυντική ικανότητα της χώρας, τώρα, θα ήθελα να μου πείτε κατά πόσο υπήρχε κάποιο σχέδιο, κάποιες στρατηγικές και στρατιωτικές προπαρασκευές και επεξεργασίες, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του Δεκεμβρίου του 1967 στην Κύπρο. Απ' την άλλη, στην επταετία 1967-1974, σημειώθηκαν πολλές και σημαντικές εξελίξεις και στον τομέα της τεχνολογίας και στα δεδομένα που προσαδιορίζουν την διεθνοπολιτική θέση της Ελλάδας. Αυτές οι αλλαγές ενσωματώθηκαν στην οργάνωση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων; Βρήκατε εσείς, όταν αναλάβατε τη διοίκηση του στρατού, κάποια νέα δεδομένα, που να δείχνουν την εξέλιξη του στρατεύματος προς αυτές τις κατευθύνσεις, που να διαφοροποιούν την κατάστασή του σε σύγκριση με το 1967, όταν αποστρατευθήκατε;

ΑΠ: Εκείνο που μπορώ να πω είναι ότι δεν είχαν πάρει σοβαρά μέτρα για την αποτελεσματική άμυνα του νησιωτικού, κυρίως, χώρου. Είναι χαρακτηριστικό ότι την ημέρα που επιτέθηκαν οι Τούρκοι στην Κύπρο είχαν εφεδρικές δυνάμεις έτοιμες ώστε, αν δίναμε εμείς αφορμή, να επιτεθούν σε κάποιο από τα νησιά μας στην περίπτωση αυτή δεν ξέρω αν είχε ληφθεί κανένα μέτρο για την ανατροπή ενός τέτοιου αποβατικού σχεδίου. Δεν είχαν ούτε επί τόπου επαρκείς στρατιωτικές δυνάμεις στα νησιά, ούτε πολλές άλλες προβλέψεις. Οι βλέψεις και οι προετοιμασίες των Τούρ-

ΑΠΟ ΟΜΙΛΙΕΣ ΤΟΥ ΣΤΡ.

Δ. ΑΡΜΠΟΥΖΗ

Αύγουστος 1974

«Πρέπει να είμεθα συσπειρωμένοι και εν εγρηγόρσει, έχοντας απόλυτον εμπιστοσύνην εις την Πολιτικήν Ηγεσίαν της Χώρας. Αι Ένοπλοι Δυνάμεις ουδέποτε βουλεύονται και η δημιουργία φατριών είναι βέβαιον ότι αποτελεί καρκίνωμα, το οποίον διασπά την εθνικήν προσπάθειαν και άγει εις την καταστροφήν των Ενόπλων Δυνάμεων, εις την καταστροφήν αυτού τούτου του Έθνους».

Νοέμβριος 1974

«Μετά την πρόσφατον λαϊκήν ετυμηγορίαν εισήλθομεν εις την τελικήν φάσιν της πολιτικής ομαλότητος. Πιστεύω ότι δεν υπάρχουν πλέον Αξκοί —ακόμη και μεταξύ εκείνων οι οποίοι είχαν κάποιον δεσμόν με τας δυνάμεις της ανωμαλίας— οι οποίοι να μην αντιλαμβάνονται τας καταστρεπτικές, τας ολεθρίας, συνεπείας της αναμιξεως των Ενόπλων Δυνάμεων εις την Πολιτικήν και της υπάρξεως φατριών και συνδέσμων εντός του σώματος των Αξκών».

Νοέμβριος 1975

«Να μη δίδετε σημασία σε διαδόσεις και κριτικές που έχουν σκοπό να μας βάζουν σε ανησυχία, κι αυτό πάλι για πολιτική εκμετάλλευση ή εξυπηρέτηση ξένων προπαγανδών. Π.χ.: "Τι θα γίνει με το Κ.Κ.; Γιατί νομιμοποιήθηκε; Πού το πάμε με τους κομμουνιστές που οργανώνονται; Τι θα γίνει με τους φοιτητές; Τι θα γίνει με την Κύπρο; με τους Τούρκους; με το ΝΑΤΟ;" κτλ. κτλ.

Τα θέματα αυτά, ανήκουν στην αρμοδιότητα της Πολιτικής Ηγεσίας, η οποία τα αντιμετωπίζει κατά τρόπον μεθοδικώτατο και μελετημένο».

κων για την πραγματοποίηση του σχεδίου τους στην Κύπρο ήταν γνωστές από τις δικές μας υπηρεσίες· το ότι δεν είχε γίνει ανάλογη προπαρασκευαστική ενέργεια, αυτό οφείλεται στο ότι ποτέ δεν πίστεψαν ότι η Τουρκία θα προβεί σε μια παρόμοια ενέργεια· να σκεφτείτε ότι όταν άρχισε η τουρκική επιχείρηση στην Κύπρο, η Χούντα θεώρησε ότι πρόκειται για πραγματοποίηση ασκήσεως, δεν πίστεψαν ποτέ οι επιτελείς της, ότι ήταν ποτέ δυνατόν να συμβεί κάτι τέτοιο. Γι' αυτό και δεν μπορώ να τους αποδώσω την κατηγορία της προδοσίας έναντι της πατρίδας, αντίθετα, με την προδοτική τους στάση έναντι του δημοκρατικού καθεστώτος..

ΕΡ: Ναι, αλλά αυτή η εγκληματική αμέλεια δεν συνιστά εξ αντικειμένου προδοτική στάση;

ΑΠ: Δεν μπορώ να το πω αυτό, διότι στην προδοσία πρέπει να υπάρχει πρόθεση, δόλος. Συμφωνώ μαζί σας ότι πρόκειται για εγκληματική αμέλεια.

ΕΡ: Αναλαμβάνοντας τη διοίκηση του Στρατού, συνεργαστήκατε με πολλούς αξιωματικούς που υπηρέτησαν τη Χούντα και δεν αποστρατεύθηκαν μετά την μεταπολίτευση. Ποια ήταν η σχέση σας μαζί τους, ποια ήταν η ποιότητα της

συνεργασίας σας;

ΑΠ: Μπορώ να πω ότι ήταν πολύ καλή η συνεργασία μου μαζί τους, κι αυτό το αποδίδω στο ότι οι ανώτατοι αξιωματικοί, οι Στρατηγοί που βρίσκονταν στην ανώτερη και την ανώτατη ιεραρχία του στρατεύματος, αναλαμβάνουν πάντα τις ευθύνες τους. Αυτοί που παρέμειναν, ο Αρχηγός Στρατού, ο Διοικητής της Στρατιάς, οι Αρχηγοί των Σωμάτων Στρατού, οι Μέραρχοι, μπορεί μεν να είχαν υπηρετήσει τη δικτατορία, αλλά έδειξαν υπευθυνότητα και αφοσίωση στο έργο τους. Επισκεπτόμουν συνεχώς τις μονάδες από τον Έβρο μέχρι τα σύνορα της Αλβανίας και διαπίστωνα κάθε φορά την προθυμία τους για συνεργασία και για βελτίωση της ποιότητας των ενόπλων δυνάμεων.

ΕΡ: Αυτό οφείλεται σε κάποιο δημοκρατικό ήθος τους, ή στην ενοχή που ένοιωθαν επειδή κάποια στιγμή της στρατιωτικής ζωής τους δεν τίμησαν τον όρκο τους;

ΑΠ: Το αίσθημα της ενοχής ίσως ορισμένοι το είχαν. Το δημοκρατικό ήθος δεν το διέθεταν όλοι.

ΕΡ: Αναφέρεστε φυσικά στους Ντάβο, Γκάτσιο...

ΑΠ: ...αυτοί ήσαν πολύ καλοί, αδιάφορο αν υπηρέτησαν τη δικτατορία... Συνεργάστηκα πολύ καλά μαζί τους...

ΕΡ: Ποιοι άλλοι ήταν που παρέμειναν;

ΑΠ: Ο Καραγιάννης, που έγινε αργότερα Αρχηγός Στρατού, ο Βορηάς που ήταν υποστράτηγος τότε και μετά έγινε αντιστράτηγος, και διάφοροι άλλοι. Όλοι τους, όμως, αντιμετώπισαν με ευσυνειδησία και ευθύνη το έργο τους. Πιστεύω ότι οι ανώτατοι αξιωματικοί θα αντιδρούσαν αν ήξεραν ποιοι αξιωματικοί έκαμαν το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου, και ότι δεν ξεκίνησε εκ των άνω, αν ήξεραν ότι ήταν απάτη.

ΕΡ: Δηλαδή, αν ήταν εκ των άνω το πραξικόπημα, έπρεπε να υπακούσουν;

ΑΠ: Ή να υπακούσουν ή να φύγουν, διαφορετικά θα είχαμε εμφύλιο σπαραγμό. Ήμουν απ' αυτούς που έφυγαν, μολονότι ο κ. Σπαντιδάκης ήλθε επανειλημμένα εκείνο το βράδυ για να με πείσει να προσχωρήσω.

ΕΡ: Όταν αναλάβατε την ηγεσία του στρατεύματος, στον μεν Στρατό υπήρξε κάποια αλλαγή, αλλά στην Αεροπορία και στο Ναυτικό παρέμειναν ο...

ΑΠ: Ο Αραπάκης και ο Παπανικολάου...

ΕΡ: Πόσο παρέμειναν αυτοί;

ΑΠ: Μέχρι το Δεκέμβριο, αν θυμάμαι καλά. Εν τω μεταξύ ανεκλήθησαν στο Ναυτικό ο Εγκολφόπουλος, ο οποίος ήταν άριστος αξιωματικός —ο Μουρίκης και ο Κονοφάγος— στην Αεροπορία ο Παπαγεωργίου, και σιγά - σιγά, με την εκκαθάριση των πλέον διαβεβλημένων, που κάναμε τον Μάρτιο του 1975, οι Ένοπλες Δυνάμεις μπήκαν σε ομαλή πορεία.

ΕΡ: Ποιοι ήταν οι στόχοι που θέσατε σαν ηγεσία του στρατεύματος;

ΑΠ: Κυρίως η ανάπτυξη του ηθικού των αξιωματικών, η εξάλειψη του φόβου που τους διακατείχε ότι κινδυνεύουν να υποστούν βαρύτερες συνέπειες λόγω της

στάσης τους κατά τη διάρκεια της επταετίας· δεύτερος στόχος ήταν η ανάπτυξη του αξιόμαχου και της επιχειρησιακής ικανότητας του στρατεύματος.

ΕΡ: Κατά τη διάρκεια της παραμονής σας στην ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων, αντιμετώπισατε κίνδυνο δικτατορικής υποτροπής;

ΑΠ: Βεβαίως, είναι η περίπτωση που ονομάστηκε «επιχείρηση πυτζάμας», τον Φεβρουάριο του 1975. Είχαμε τις πληροφορίες μας για τις κινήσεις...

ΕΡ: ...τις πληροφορίες τις είχατε εσείς προσωπικά;

ΑΠ: Τις πληροφορίες τις είχε ο κ. Αβέρωφ και ο κ. Ντάβος που ήτανε τότε Αρχηγός Στρατού. Ξέραμε ότι θα εκδηλώνονταν μετάξυ 24ης Φεβρουαρίου και 8ης Μαρτίου, και συλλάβαμε αυτούς που ξέραμε την 23η Φεβρουαρίου. Το πρώτο βράδυ στην ανάκριση ομολόγησαν ότι δεν είχαν σκοπό να ρίξουν την κυβέρνηση, αλλά να την υποχρεώσουν να βγάλει από τη φυλακή τους εγκλείστους. Μετά 4-5 μέρες συνεννοήθηκαν μεταξύ τους και τα «γύρισαν» όλα αυτά. Η κίνηση αυτή ονομάστηκε «επιχείρηση πυτζάμας». Το ζήτημα όμως είναι, ότι αν δεν τους συλλαμβάναμε εμείς θα μας έπιαναν αυτοί με τις πυτζάμες... δεν είναι εύκολο να έχεις χειροπιαστές αποδείξεις για ένα πραξικόπημα πριν εκδηλωθεί.

ΕΡ: Και αυτή η «επιχείρηση πυτζάμας» σας έπεισε πλέον ότι πρέπει να προχωρήσετε στην εκκαθάριση των ενόπλων δυνάμεων;

ΑΠ: Την εκκαθάριση την είχαμε υπόψη μας, αλλά απ' την άλλη, μας έφταναν συνεχώς και επίμονα πληροφορίες, για επικείμενη τουρκική επίθεση· δεν μπορούσαμε λοιπόν να αδυνατίσουμε την άμυνά μας, αποστρατεύοντας αλόγιστα τα στελέχη του στρατεύματος. Νοιώσαμε πιο ισχυροί το καλοκαίρι του 1975, όταν μας ήρθαν τα πρώτα καινούργια αεροπλάνα, πράγμα που βοηθούσε πάρα πολύ στην αποτελεσματικότερη προστασία του νησιωτικού χώρου.

ΕΡ: Η τότε πολιτική ηγεσία συμεριζόταν τους φόβους σας για μία ενδεχόμενη δικτατορική υποτροπή;

ΑΠ: Η πολιτική ηγεσία ενδιέφερετο πάρα πολύ γι' αυτά τα ζητήματα, και προσωπικώς ο κ. Αβέρωφ.

ΕΡ: Μήπως αυτό το ενδιαφέρον ήταν υπερβολικό, μήπως καλλιεργούνταν συνειδητά, κυρίως από τον κ. Αβέρωφ, ο φόβος της υποτροπής σε υπερβολικό βαθμό ώστε να είναι δέσμιος ο τότε πρωθυπουργός και σημερινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας από τον τότε υπουργό Εθνικής Αμύνης;

ΑΠ: Δεν νομίζω, διότι αυτό που έγινε τον Φεβρουάριο απέδειξε ότι υπήρχε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Σε επανειλημμένες περιοδείες, τόσο δικές μου όσο και των Σωματάρχων, τονιζόταν σ' αυτούς, που μεγάλωσαν με τη νοοτροπία της δικτατορίας, ότι δεν έχουμε καμιά αρμοδιότητα να κρίνουμε αν η πατρίς κινδυνεύει ή όχι, ή να αναμιχθούμε στα θέματα της πολιτικής ηγεσίας. Οτι έργο μας είναι η υπεράσπιση

της πατρίδας, όταν διαταχθούμε από την πολιτική ηγεσία. Σιγά-σιγά άρχισαν να μεταστρέφονται και να δείχνουν πραγματική διάθεση πειθαρχίας προς αυτή την κατεύθυνση.

ΕΡ: Είπατε ότι τις πληροφορίες για το «πραξικόπημα της πυτζάμας» τις είχαν ο κ. Ντάβος και ο κ. Αβέρωφ. Υπάρχει μια εκτίμηση ότι αυτοί ήταν δύο βασικοί παράγοντες που διαπραγματεύθηκαν με τους χουντικούς την έκταση, την ποιότητα, και το χαρακτήρα της αλλαγής, ότι έπαιξαν διαμεσολαβητικό ρόλο, σαν «γεφυροποιοί», για να μην υπάρξουν εκτεταμένες εκκαθαρίσεις των δικτατορικών πυρήνων του στρατού. Μήπως εσείς, με το κύρος και το ήθος σας, δώσατε την ηθική κάλυψη σε αυτήν τη στρατηγική;

ΑΠ: Ο κ. Ντάβος, όταν εγώ ανέλαβα την ηγεσία του στρατεύματος, ήταν αρχηγός του Γ' Σώματος Στρατού, και δεν έχω υπόψη μου τα περί διαμεσολαβητικού ρόλου που λέτε, όπως δεν έχω κάτι τέτοιο υπόψη μου και για τον κ. Αβέρωφ, για τον οποίο γνωρίζω ότι, κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, κοιτούσε πώς να τους «τουμπάρει». Έπειτα, η ήπια τακτική ήταν και δική μου επιλογή, διότι δεν μας συνέφερε πλέον η αφαιμάξη των ενόπλων δυνάμεων· αρκετές εκκαθαρίσεις είχαν γίνει τον Απρίλιο του 1967, τον Δεκέμβριο του 1967 και στη διάρκεια της δικτατορίας. Φρόντιζα, αντίθετα, να τους αναπτερώνω το ηθικό και τους έλεγα πως θα πρέπει να φοβούνται ότι θα δώσουν λόγο στη δικαιοσύνη μόνον εκείνοι που ήταν ένοχοι βασανιστηρίων, κλοπών, κτλ.

ΕΡ: Θέλω να σας ρωτήσω κάτι που θίξαμε προηγουμένως. Πώς είναι δυνατόν οι κ. Αραπάκης και Παπανικολάου, που ήταν αρχηγοί όπλων κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων της Τουρκίας στην Κύπρο, άρα και άμεσα υπεύθυνοι, πώς είναι δυνατόν, λοιπόν, να παραμένουν μετά στην ίδια θέση;

ΑΠ: Θέλετε να πείτε για τον κ. Αραπάκη που φημολογείται ότι γύρισε δύο υποβρύχια πίσω και δεν επέλεξε τη σύγκρουση... Ναι, δεν ξέρουμε ποια ήταν η εκτίμηση της ηγεσίας τότε, εξ' άλλου δεν «ήμουν στα πράγματα» εγώ, ούτε μπορούμε να κρίνουμε εκ των υστέρων με βεβαιότητα. Εξ' άλλου, η Κύπρος που υφίστατο την επίθεση δεν ήταν κράτος του ΝΑΤΟ, η Τουρκία δεν έκανε επίθεση σε εμάς, και εμείς δεν μπορούσαμε, χωρίς καμιά προπαγανδία, να κηρύξουμε πόλεμο στην Τουρκία. Τελικά, πιστεύω ότι το θέμα των τότε χειρισμών ήταν κάτι που αφορούσε αποκλειστικά την πολιτική ηγεσία.

ΕΡ: Αντιληφθήκατε ποτέ ανάμιξη του ΝΑΤΟ στις στρατηγικού χαρακτήρα μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν στον ελληνικό στρατό, στον αναπροσανατολισμό, δηλαδή, της επιχειρησιακής του ετοιμότητας προς ανατολάς, αντί προς τον «κίνδυνο από βορρά»;

ΑΠ: Δεν ξέρω αν παρενεβλήθη το ΝΑΤΟ στον πολιτικό παράγοντα· σε μένα δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Έπειτα, μην ξεχνάτε ότι

το ΝΑΤΟ δεν μπορούσε να «έχει λόγο» στις τότε συντελλούμενες αλλαγές, δεδομένου ότι είχαμε αποχωρήσει από το στρατιωτικό του σκέλος.

ΕΡ: Κάτι είπατε προηγουμένως για τους κινηματίες της 21ης Απριλίου, συγκεκριμένα ότι δεν ήταν «προβεβλημένοι» αξιωματικοί των ενόπλων δυνάμεων. Κατά τη γνώμη σας, ποιοι ήταν οι λόγοι και τα κίνητρα που τους ώθησαν στο πραξικόπημα;

ΑΠ: Πιστεύω ότι το κίνητρο του Παπαδόπουλου, κυρίως, αλλά ίσως και λίγων άλλων, ήταν η προσωπική φιλοδοξία. Οι υπόλοιποι παρασύρθηκαν και πίστεψαν ότι σώζουν το Έθνος και την Βασιλεία. Αυτό ήταν και το βασικό τους κίνητρο. Δευτερεύον κίνητρο ήταν οι επαγγελματικοί λόγοι: πολλοί από τους αξιωματικούς που μύησε ο Παπαδόπουλος ήταν της τάξης του 1950, τάξης που είχε πολλούς αξιωματικούς από πάνω της, αυτούς που «βγήκαν» κατά εκατοντάδες από τη Σχολή Ευελπίδων το 1947-'48-'49. Αυτοί, λοιπόν, πίστεψαν ότι με το πραξικόπημα θα λυνόνταν και το πρόβλημα της επετηρίδας. Πάντως, οι κρατούντες στην ομάδα των πραξικοματιών ήταν της τάξης του 1943 —Λέκκας, Ρουφογάλης, Ιωαννίδης, κ.ά.— που ίσως παρασύσθηκαν και από την αϊγλή της εξουσίας. Μπορώ να πω ότι, η νοοτροπία των μικρών αξιωματικών άρχισε πράγματι να αλλάζει από την άνοιξη του '75 και μετά. Θεωρώ εξ' άλλου σίγουρο ότι όταν αποχώρησα, τον Σεπτέμβριο του 1976, η πειθαρχία στο στράτευμα είχε πλήρως αποκατασταθεί, σαν συνέπεια και των μέτρων εκδημοκρατισμού στα οποία έχω και εγώ κάποιο μερίδιο ευθύνης.

ΕΡ: Η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ πήρε ορισμένα μέτρα περαιτέρω εκδημοκρατισμού στο στρατό, που έγιναν ευμενώς αποδεκτά. Εσείς πώς τα κρίνετε;

ΑΠ: Άλλα είναι θετικά και άλλα είναι αμφιβόλου αποτελεσματικότητας. Πιστεύω ότι το σημαντικότερο στο στρατό είναι η πειθαρχία· βέβαια, τώρα πρέπει να πηγαίνουμε με το καινούργιο πνεύμα —σύμφωνα με το οποίο όλα αυτά τα μέτρα είναι ίσως θετικά— ενώ εγώ είμαι του παλιού πνεύματος. Κατά τη γνώμη μου, βέβαια, η τροποποίηση του στρατιωτικού κανονισμού δεν θίγει την πειθαρχία, αλλά δεν ξέρω όμως όλες του τις λεπτομέρειες.

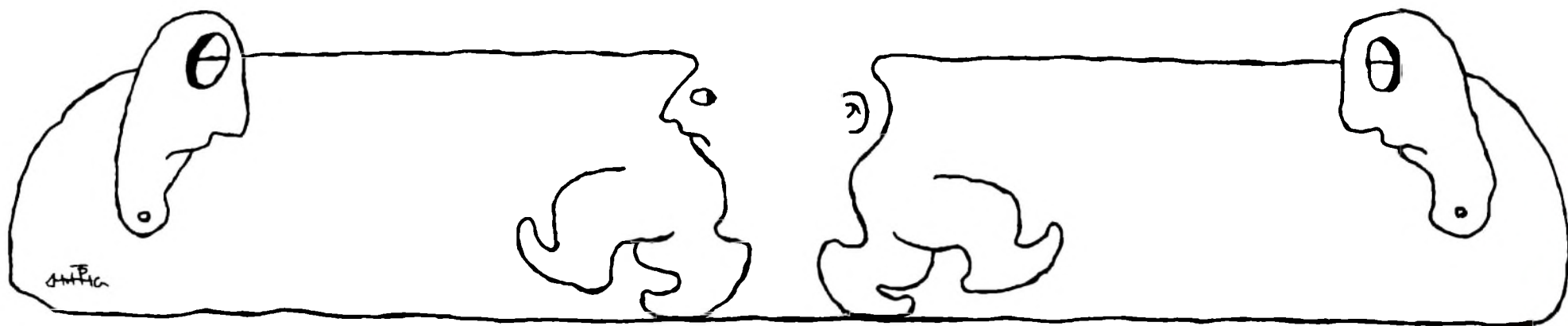
ΕΡ: Και μια τελευταία ερώτηση. Κατά την περίοδο της θητείας σας ως επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων, είχατε καλή συνεργασία με την πολιτική ηγεσία, με τον κ. Αβέρωφ;

ΑΠ: Η συνεργασία μου με τον κ. Αβέρωφ ήταν πολύ καλή και στις εισηγήσεις μου εύρισκε πάντα κατανόηση.

ΕΡ: Θεωρείται θετική τη συνεισφορά του σε εκείνη τη φάση; Θα θέλατε να κάνετε μια εκτίμηση, τώρα που βρίσκεστε εκτός στρατεύματος;

ΑΠ: Δεν θα ήθελα να τον κριτικάρω, δεν είναι σωστό πράγμα, ήταν ο πολιτικός προϊστάμενός μου. Εξ' άλλου, εάν δεν ήταν θετική η συνεισφορά του θα είχα και εγώ μέρος στην ευθύνη. □

Ο πολωμένος δικομματισμός, το πολίτευμα και οι προοπτικές τους

του Γιώργου Πάσχου

Η οξύτητα της κομματικής αντιπαράθεσης, της προσωποποίησης των πολιτικών αντιθέσεων και των αρχηγικών διαξιφισμών «εφ' όλης της ύλης» δεν είναι ασφαλώς γνώρισμα μόνο της πρόσφατης προεκλογικής περιόδου: αποτελεί συστατικό στοιχείο για την πολιτική ζωή στη μεταδικτατορική Ελλάδα, έστω και αν οι κορυφαίες, οι πιο θεαματικές αλλά και οι πιο θλιβερές στιγμές της οξύτητας αυτής εμφανίζονται, κατά κανόνα, στις προεκλογικές περιόδους. Εγκαινιάστηκε με τις λησμονημένες πια θεωρίες περί «αλλαγής φρουράς», συνεχίστηκε με την αποχώρηση από την Βουλή κατά την ψήφιση του Συντάγματος, και καλλιεργήθηκε με την σκανδαλοθηρία και τις αμοιβαίες καταγγελίες για «εθνική μειοδοσία».

Συνοπτική αναδρομή

Το κομματικό σύστημα, ο «κυριαρχούμενος πολυκομματισμός» που προέκυψε απ' τις εκλογές του 1974, ωθούσε προς την οξύτητα, που άλλοι ιστορικοί παράγοντες είχαν γεννήσει: η φραστική ή έμπρακτη οξύτητα στην αντιπαράθεση ανάμεσα στο τότε «υπερκυρίαρχο» κόμμα της Ν.Δ. και στα υπόλοιπα αντιπολιτευόμενα, αλλά κοινοβουλευτικά αδύναμα, πολιτικά κόμματα αναδεικνύονται σε κρίσιμο στοιχείο της πολιτικής επικαιρότητας και συγχρόνως σε ρυθμιστή των κομματικών ανατατατάξεων που θα ακολουθήσουν.

Με άλλα λόγια: ο ιστορικός, αλλά και ρυθμιστικός ρόλος της Νέας Δημοκρατίας κατά την περίοδο 1974-77 επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι οι «κομματικές ανακατατάξεις» συναρτώνται άμεσα με την οξύτητα της αντιπολίτευσης που ασκούν τα υπόλοιπα κόμματα. Η αντιδεξιά οξύτητα, με τη μορφή της αντιδεξιάς «συνέπειας» του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ, δεν έφθιρε μόνο τη Ν.Δ., αλλά συνέβαλε και στη δραστική αποδυνάμωση τόσο των κεντρώων σχημάτων όσο και του ΚΚΕ εσωτ. Αλλά και η Ν.Δ. με τη δική της, δεξιά αυτή τη φορά, οξύτητα συνέβαλε προς την ίδια κατεύθυνση: η τότε κυβέρνηση μόνον τυπικά αναγνώρισε και αντιμετώπισε την ΕΚΝΔ και αργότερα την ΕΔΗΚ ως την αξιωματική αντιπολίτευση: οι διαφωνίες, οι επιθέσεις, η κριτική ακόμη και η ειρωνεία προσωποποιήθηκαν μεθοδικά από τον ίδιο τον Κ. Καραμανλή στις δημόσιες αψιμαχίες του με τον ηγέτη της «Αριστεράς της Αριστεράς», τον Α. Παπανδρέου. Εξ' άλλου, η ίδια η Ν.Δ. προτίμησε εξ' αρχής και αντιμετώπισε συστηματικά το ΚΚΕ ως τον εκφραστή του ελληνικού κομμουνισμού, αναγνωρίζοντας σωστά ότι οι επιλογές του προσφέρονται για την αναπαραγωγή του ελληνικού αστισμού και της αντικομμουνιστικής ψύχωσης.

Ο πολωμένος δικομματισμός διαφάνηκε έτσι πολύ γρήγορα μετά τις εκλογές του 1977 και επικυρώθηκε το 1981, χάρη και στο εκλογικό σύστημα, με την εκλογική αποδοκιμασία της Ν.Δ. και την κοινοβουλευτική υπεροπλία του ΠΑΣΟΚ. Η με-

ταδικτατορική οξύτητα μορφοποιήθηκε, έτσι, στην ελληνική πολιτική σκηνή ως πόλωση ανάμεσα σε δύο μεγάλα κόμματα: στο ΠΑΣΟΚ και στη Ν.Δ. Το ΚΚΕ περιορίστηκε και αυτοπεριορίστηκε να διαχειρίζεται και να διαπραγματεύεται την εξωκοινοβουλευτική ισχύ του.

Στοιχεία και χαρακτήρας ενός διαφορούμενου δικομματισμού

Η οξύτητα της κομματικής αντιπαράθεσης δεν μεταβλήθηκε κατά την τελευταία τριετία, μολονότι μεταβλήθηκε ο ρόλος των πρωταγωνιστών. Ούτε ήταν, εξ' άλλου, δυνατό να εκλείψει η οξύτητα, στο βαθμό που αποτελεί απαραίτητο όρο για να διαφυλάξουν και τα δύο μεγάλα κόμματα τόσο την εσωκομματική συνοχή τους όσο και τα ουσιαστικά πολιτικά γνωρίσματά τους. Το ΠΑΣΟΚ συγκροτήθηκε, αναπτύχθηκε και υπάρχει, πρώτα απ' όλα, χάρη στην αντιδεξιά συνέπεια και ασάφειά του, ενώ η Ν.Δ., ιδιαίτερα μετά την αποχώρηση του Κ. Καραμανλή και την εκλογική της ήττα, δεν είναι δυνατό να διαφυλάξει τη συνοχή και την ανασυγκρότησή της παρά μόνον επιμένοντας να αντιμετωπίζει το ΠΑΣΟΚ ως αριστερό κόμμα. Αντίθετα, λοιπόν, με όσα συχνά συμβαίνουν σε άλλα δικομματικά συστήματα, όπου η προοπτική εναλλαγής στην εξουσία αμβλύνει ουσιαστικά και μορφολογικά την κομματική αντιπαράθεση, η διαρκής και οξύτατη ένταση ανάμεσα στη Ν.Δ. και στο ΠΑΣΟΚ προσέδωσε στον εγχώριο δικομματισμό τα ιδιαίτερα πολωτικά χαρακτηριστικά του.

α. Ο πολωμένος δικομματισμός, που δεσπόζει στην πολιτική σκηνή κατά την περίοδο 1981-84, μορφοποιείται σταδιακά ως σύγκρουση και ανταγωνισμός ανάμεσα σε δύο **μαζικά κόμματα**. Στα τρία αυτά χρόνια η Ν.Δ. υποχρεώνεται να εγκαταλείψει τα οργανωτικά της γνωρίσματα ως κόμμα-εκλογικός μηχανισμός. Υποκύπτοντας στην ανάγκη να ασκήσει αποτελεσματική αντιπολίτευση, αναδιοργανώνεται σημαντικά, συγκροτεί ή αναπτύσσει τις συνδικαλιστικές της οργανώσεις και εκμεταλλεύεται τον κατακερματισμό του κοινωνικού σώματος για να στηρίξει και υποστηρίξει συνεχτικές διεκδικήσεις, ή να αντιδρά σε κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις. Οι οργανώσεις της απεικονίζουν την αντιφατικότητά της, συγχρόνως, όμως, διαμορφώνουν ένα διεκδικητικό προσωπείο ακριβώς σε μια περίοδο που οι συνδικαλιστές του ΠΑΣΟΚ και του ΚΚΕ χρεώνονται την ουσιαστική ακινησία στον συνδικαλισμό και υποχρεώνονται να καλύπτουν τις εκάστοτε κυβερνητικές επιλογές εν' ονόματι της οικονομικής κρίσης και των κομματικών σκοπιμοτήτων της Αλλαγής.

β. Η μετεκλογική πόλωση αποδείχτηκε, εξ' άλλου, προοδευτικά, ως μία πόλωση **ιδιότυπα πολιτική**, ως ένας πολιτικός ανταγωνισμός, που στις σκοπιμότητές του δεν θυσιάζονται μόνον το πολιτικό ήθος, η ευπρέπεια και η πολιτική ιδεολογία

και μνήμη (όταν λ.χ. ψηφοφόροι της Δεξιάς υπερψήφισαν υποψήφιους του ΚΚΕ, έναντι των υποψηφίων του ΠΑΣΟΚ στις δημοτικές εκλογές), αλλά συγχρόνως αποβάλλονται οι όποιες, έστω περιορισμένες, ταξικές διαστάσεις του. Καθώς και οι δυο αντίπαλοι στηρίζονται πολιτικά και ελπίζουν εκλογικά στα πολυάριθμα μεσαία και μικροαστικά στρώματα των πόλεων και της υπαίθρου, καθώς δηλαδή θεμελιώνουν την πολιτική και εκλογική ισχύ τους πάνω στις ίδιες μερίδες του κοινωνικού σώματος, η πόλωση ανάμεσά τους «υπερπολιτικοποιείται» αναγκαστικά, αυτοπεριορίζεται στη βίαιη καταγγελία του αντιπάλου, στο δίλημμα «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά», ακριβώς για να μπορέσει να διατηρηθεί πολιτικά συνεπής και ταξικά ανούσια, για να μπορέσουν να παραμείνουν οι κοινωνικές της διαστάσεις αδιαφανείς και ανενεργές.

Ένα από τα βασικά επιχειρήματα των οπαδών του δικομματισμού, διεθνώς, είναι η προοδευτική αποσαφήνιση των προγραμματικών διαφορών ανάμεσα στα δυο μεγάλα κόμματα, αποσαφήνιση που βοηθά και τα κόμματα και τους εκλογείς. Οι πρόσφατες ευρωεκλογές στη χώρα μας ήρθαν να δείξουν σε όλο της το μεγαλείο τη νεοελληνική εκδοχή του δικομματισμού: ο ελληνικός δικομματισμός δεν προώθησε, δεν μορφοποίησε ούτε αποσαφήνισε σε όλες τους τις διαστάσεις τις προγραμματικές διαφορές των δυο κομμάτων· δεν διαμόρφωσε προγράμματα αλλά, αντίθετα, εξουθένωσε και τελικά εξασφάλισε τα όποια προγράμματα διέθεταν η κυβέρνηση και η αξιωματική αντιπολίτευση.

Οι ριζικές διαφωνίες για τα επιμέρους ζητήματα στη διαχείριση της οικονομικής κρίσης, οι έντονες αντιπαραθέσεις για τις ποικίλες θεσμικές μεταρρυθμίσεις, ή για τον χειρισμό θεμάτων εξωτερικής πολιτικής, οι κοινοβουλευτικές αντεγκλήσεις, οι προεκλογικές οδομαχίες, αλλά και η μετεκλογική αντιμετώπιση της ενδοκομματικής διαφωνίας, όλα αυτά τα δημοκρατικά ή αντιδραστικά, τα προοδευτικά ή συντηρητικά, τα ευπρεπή ή απρεπή, τα ηθικά ή ανήθικα, επιδεβαιώνουν ότι η πόλωση ανάμεσα στα δυο κόμματα και στους «πληθυσμούς» τους 1) κλιμακώνεται διαρκώς και σε βαθμό συχνά επικίνδυνο για την πολιτική ομαλότητα, 2) χωρίς, όμως, να περιέχει τα οργανωτικά και πολιτικά διλήμματα και τη δυναμική μιας αντικαπιταλιστικής, δηλαδή μιας σοσιαλιστικής σχεδίασης.

Η ουσία, το περιεχόμενο αυτής της πόλωσης, που ασφαλώς δεν μεταβάλλεται με το memorandum μεταξύ ΠΑΣΟΚ και ΚΚΕ, προσδίδει στον εγχώριο δικομματισμό ένα διαφορούμενο χαρακτήρα: η πόλωση ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και στη Ν.Δ. είναι μια πόλωση πραγματική, που κατά την τελευταία τριετία μορφοποιήθηκε οριστικά ως σύγκρουση ανάμεσα στη μεταρρύθμιση και στη συντήρηση. Η σύγκρουση αυτή περιέχει ριζικές και βαθύτατα εσωτερικευμένες πολιτικές διαφωνίες για την ιστορία και το μέλλον της χώρας· διαφωνίες, που καθιστούν περίπου αδύνατη στο άμεσο μέλλον την πολιτική σύμπραξη των δυο κομμάτων. Συγχρόνως όμως αυτή η πόλωση παραμένει τεχνητή, όχι μόνο διότι τα δυο μεγάλα κόμματα την κλιμακώνουν κατά βούληση, ανάλογα με τις επίκαιρες

σκοπιμότητες, αλλά κυρίως διότι στα διλήμματά της δεν περιέχει, δεν στηρίζεται ούτε αναπτύσσει τη σοσιαλιστική προοπτική.

Αυτός ακριβώς ο διαφορούμενος χαρακτήρας της πόλωσης γονιμοποίησε και τροφοδότησε το δίλημμα «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά»· αυτός αποτελεί το πολιτικό θεμέλιο, που πάνω του στηρίζεται το ζεύγος Εθνική Λαϊκή Ενότητα-Αυτοδυναμία.

1981-1984: κυβερνητική φθορά και ενεργός παρουσία του πολιτειακού αυθέντη

Ο ουσιαστικός αυτός περιορισμός τη πόλωσης, σε συνδυασμό με την κοινοβουλευτική και εξωκοινοβουλευτική υπερόπλια του ΠΑΣΟΚ (και του ΚΚΕ) έναντι της Ν.Δ., αποτέλεσαν τον κύριο πολιτικό όρο για την ομαλή, δηλαδή για την κοινοβουλευτική λειτουργία του πολιτεύματος και τη μη ενεργοποίηση των προεδρικών εξουσιών, μετά τις βουλευτικές εκλογές του 1981. Η γενική αυτή διαπίστωση δεν αρκεί, ωστόσο, για να διακριθθούν οι πραγματικοί, μεταβαλλόμενοι και μεταβληθέντες συσχετισμοί ανάμεσα στον Π.τ.Δ., από τη μια μεριά, και στην Κυβέρνηση και τον Πρωθυπουργό, από την άλλη.

Δεν είναι βέβαια, δυνατό να αναλυθούν εδώ οι επιμέρους συνταγματικές ή πολιτικές διαστάσεις της εκάστοτε συμπεριφοράς του Π.τ.Δ., ή τα στοιχεία που συνθέτουν τη συνολική εικόνα της πολιτικής ανομοιογένειας στο εσωτερικό της εκτελεστικής εξουσίας, κατά την περίοδο 1981-84. Θα περιοριστώ σε δύο μόνο σημεία, που θεωρώ κρίσιμα όχι μόνο για τις πολιτειακές μετατοπίσεις της περιόδου αυτής, αλλά και για τα διλήμματα που αφορούν τις άμεσες προοπτικές, τόσο του κομματικού συστήματος όσο και του πολιτεύματος.

α. Η δημόσια παρουσία και συμπεριφορά του Κ. Καραμανλή κατά την τελευταία τριετία παρουσιάζει πολιτειολογικά και πολιτικά σημαντικές διαφοροποιήσεις. Οι διαφορές αυτές επιτρέπουν μια γενική διάκριση σε δύο βασικές και περίπου ισομεγέθεις περιόδους. Κατά την πρώτη περίοδο, ο Κ. Καραμανλής αποφεύγει οποιαδήποτε, σαφή ή υπαινικτική, δημόσια παρέμβαση στους κομματικούς διαξιφισμούς. Ακολουθώντας την πολιτειακή πρακτική των προηγούμενων Προέδρων της Δημοκρατίας, απομακρύνεται από την πολιτική σκηνή και συνεργάζεται ομαλά με την Κυβέρνηση και τον Πρωθυπουργό. Υποτάσσεται στους μετεκλογικούς συσχετισμούς για να παραμείνει ο κοινοβουλευτικά άψογος Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο αμέτοχος αλλά και ο ανεύθυνος για την πόλωση ή τις παρεκτροπές που χαρακτηρίζουν την κομματική πρακτική. Κατά τη δεύτερη περίοδο, ο Π.τ.Δ. εγκαταλείπει σταδιακά και με ιδιαίτερη προσοχή τη σιωπή του. Με μεταβαλλόμενη διακριτικότητα και αμφισημία διαδηλώνει, ως γνήσιος και χαρισματικός «εθνάρχης», προς όλες τις κατευθύνσεις την ακομμάτιστη μετριοπάθεια και σωφροσύνη του, με τη μορφή παρατηρήσεων ή διορθωτικών παραινήσεων κατά του πολιτικού φανατισμού, της άγονης παρελθοντολογίας,

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ - ΜΑΡΤΕΝ
Λαμπράκηδες
Ιστορία μιας γενιάς

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις

«ΝΕΦΕΛΗ» • Μαυρομιχάλη
9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και
Σια» • Τσιμισκή 78 • τηλ.
279.720

Παιδότοπος παιδικός σταθμός νηπιαγωγείο

“Ενας χώρος στην αποκλειστική διάθεση των παιδιών. Οι ανάγκες του παιδιού για επικοινωνία, παιδαγωγικό παιχνίδι, δημιουργική συλλογική δραστηριότητα, αντιμετωπίζονται με την αγάπη, τη ζεστασιά και με ξεχωριστή ευθύνη από ανθρώπους ειδικούς.

Ντίνα Καψάλη
Λεωφ. Πεντέλης 53 - Χαλάνδρι
Τηλ. 68.28.047

του διχασμού και της οξύτητας. Γίνεται, έτσι, ο άφθαρτος και φερέγγυος εγγυητής της πολιτικής ομαλότητας και ο μέγας «ψηφοσυλλέκτης» το «μήλον της έριδος» και για τα δύο κόμματα. Οι παρεμβάσεις του στη δημόσια ζωή δεν δημιουργούν άμεσες συνταγματικές εμπλοκές, συναρτώνται, όμως, και συμβαδίζουν, στη συχνότητά τους τουλάχιστον, με την εικαζόμενη εξωκοινοβουλευτική αποδυνάμωση της Κυβέρνησης.

Η κυβερνητική φθορά δεν εκφράζεται, λοιπόν, μόνο με κάποιες κινητοποιήσεις, απεργίες, ή εκλογικές επιτυχίες της Ν.Δ. Εκδηλώνεται και με τη μορφή μιας όλο και εντονότερης παρουσίας του Π.τ.Δ. στην πολιτική σκηνή. Πρόκειται για μια παρουσία, που διαψεύδει με σαφήνεια την πολιτική του υποταγή στην Κυβέρνηση, υπενθυμίζει την πολιτική του αυτοδυναμίας και υπογραμμίζει την πραγματική αλλά και την τυπική (συνταγματική) δύναμη που συγκεντρώνεται στο πρόσωπό του.

6. Ο τρόπος που λειτούργησε ο Κ. Καραμανλής κατά την περίοδο 1981-84 ενίσχυσε τελικά το κύρος του πολύ γρήγορα και σε απρόσμενο βαθμό. Αυτή η προσωπική ακτινοβολία του αναγνωρίστηκε δημόσια και τονώθηκε με τις ποικίλες δηλώσεις του Πρωθυπουργού (ιδιαίτερα με την αυτοδέσμευσή του για την επανεκλογή του Κ. Καραμανλή ως Π.τ.Δ.). Πρόκειται για μια ακτινοβολία που ξεπερνά σαφώς την πολιτική εμβέλεια και τα εκλογικά ποσοστά της Ν.Δ. και καθιστά ιδιαίτερα δυσχερείς τους τυχόν αντιδεξιούς κυβερνητικούς χειρισμούς στο μέλλον. Έως σήμερα, πάντως, ο Π.τ.Δ. και ο Πρωθυπουργός διαχειρίστηκαν με επιτυχία την πολιτική ανομοιογένεια στο εσωτερικό της εκτελεστικής εξουσίας. Μια επιτυχία, που συνοδεύτηκε με τέτοια συνταγματική σταθερότητα και σαφήνεια, ώστε να συνηγορεί, κατ' αρχήν, στην εντύπωση της «αντικειμενοποίησης» των πολιτειακών μας θεσμών στην κοινοβουλευτική εκδοχή τους.

Ευρωεκλογές 1984: κρίση δικομματισμού και πολιτειακές προοπτικές.

Ποια είναι, λοιπόν, η σημασία των πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων για τις προοπτικές του ισχύοντος κομματικού συστήματος, αλλά και της λειτουργίας του πολιτεύματος;

Η απάντηση δεν είναι καθόλου εύκολη, αν θέλει κανείς να αποφύγει τα στοιχήματα της συνηθισμένης σεναριογραφίας. Ωστόσο, στους επόμενους μήνες θα χρειαστεί να «λυθούν» δύο κεντρικές πολιτικές εκκρεμότητες, δύο ζητήματα που αφορούν και ενδιαφέρουν όλες τις αποχρώσεις του πολιτικού μας βίου. Πρόκειται α) για την εκλογή του Π.τ.Δ., και β) για την ψήφιση του νέου εκλογικού συστήματος. Το ΠΑΣΟΚ, ως Κυβέρνηση, διαθέτει την πρωτοβουλία των κινήσεων και χειρισμών, συγχρόνως όμως είναι και ο κατ' εξοχήν υπεύθυνος, θεσμικά και πολιτικά, τόσο για τη μελλοντική συνταγματική ομαλότητα όσο και για τις κατευθύνσεις των γενικότερων πολιτικών εξελίξεων και των ειδικότερων κομματικών συσχετισμών. Πιο συγκεκριμένα:

Τα πρόσφατα εκλογικά αποτελέσματα δεν έχουν – ούτε αυτά – αναλυθεί στις «λεπτομέρειές» τους. Δεν είναι λ.χ. γνωστό αν η μείωση της εκλογικής δύναμης του ΠΑΣΟΚ, οφείλεται και σε ποιο βαθμό, στην κυβερνητική φθορά ή σε (προσωρινή ή οριστική;) «παλιννόστηση» ψήφων και ψηφοφόρων· δεν έχει μελετηθεί η συγκεκριμένη επίδραση του εκλογικού συστήματος στην εκλογική συμπεριφορά των ποικίλων μερίδων του εκλογικού σώματος, ή η σχετική σταθερότητα ή αστάθεια των εκλογικών επιλογών στις επιμέρους μη αστικές περιοχές. Δεν έχει συζητηθεί η γενικότερη πολιτική και η ειδικότερη εκλογική σημασία του τεράστιου αριθμού «κυμαινομένων» ψηφοφόρων στη μεταδικτατορική Ελλάδα, που με μεγάλη ευκολία χαρακτηρίστηκαν και εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται «κεντρώοι».

Θα προτιμήσω, λοιπόν, και εγώ, να υποθέσω ότι τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών αποτελούν σαφείς ενδείξεις-

πρόκριμα για τα ήδη πολύ στενά περιθώρια κινήσεων και χειρισμών που διαθέτει πια η Κυβέρνηση. Διότι η εκλογική διαφορά ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και στη Ν.Δ. έχει ελαχιστοποιηθεί τόσο, ώστε η ανατροπή της δεν είναι απίθανη· ο συσχετισμός ανάμεσά τους δεν έχει «αποκρυσταλλωθεί», η Δεξιά δεν έχει εξαντλήσει τα όρια ανάπτυξής της. Όποια προεκλογική πολιτική παροχών και αν ασκήσει η Κυβέρνηση, η επιδείνωση όλων σχεδόν των οικονομικών μεγεθών, οι παλινδρομήσεις, οι υπαρκτές, εικονικές, εικαζόμενες και προβλεπόμενες εσωκομματικές και ενδοκυβερνητικές «συνωμοσίες», «υπονομεύσεις», «αποστασίες», διαφωνίες και εντάσεις, η δεδομένη απουσία προγραμματισμού, ο κρατικός αυταρχισμός, που με τόση επιείκεια βαφτίστηκε «αλαζονεία της εξουσίας», και πολλά ακόμη που αφορούν την τραυματισμένη φερεγγυότητα της Κυβέρνησης και την αμφίβολη ικανότητά της να «κυβερνήσει» στην πολύμηνη προεκλογική περίοδο μετά τη θερινή ανακωχή, όλα αυτά καθιστούν ήδη εκκρεμή και αδέσιο το συσχετισμό ανάμεσα στα δύο μεγάλα κόμματα, που θα αναδείξουν οι επόμενες βουλευτικές εκλογές. Πάντως, και με τα σημερινά δεδομένα, η ανατροπή του συσχετισμού αυτού και η ανάδειξη της Δεξιάς σε ισχυρότερο κοινοβουλευτικό κόμμα μοιάζει να είναι, σε μεγάλο βαθμό, μόνο ζήτημα χρόνου!

Τι σημαίνουν οι παραπάνω πολύ γενικές εκτιμήσεις για τις προοπτικές του κομματικού συστήματος και του πολιτεύματος;

Πρώτα απ' όλα, σημαίνουν ότι ο δικομματισμός, που ανέδειξαν οι εκλογές του 1981, *διέρχεται ήδη μια σημαντική και οξύτατη κρίση*. Μια κρίση, που δεν εκφράζεται στους υπάρχοντες κοινοβουλευτικούς συσχετισμούς, αλλά στην *επικαιρότητα που ήδη διαθέτουν οι πιθανές προοπτικές τους*. Διότι το δικομματικό σύστημα και οι κανόνες του «παιχνιδιού» του προϋποθέτουν και σημαίνουν, εξ' ορισμού, την ύπαρξη μιας κοινοβουλευτικά αυτοδύναμης κυβέρνησης (δηλαδή μιας κυβέρνησης που δεν είναι ούτε συμμαχική, ούτε στηρίζεται σε ψήφους ανοχής). Ο συγκεκριμένος, όμως, τρόπος που μειώθηκε η απόσταση ανάμεσα στα δύο μεγάλα κόμματα, τα πολιτικά μεγέθη που ανέδειξαν οι ευρωεκλογές, καθιστούν στο μέλλον αμφίβολη την κοινοβουλευτική αυτοδυναμία οποιουδήποτε από τα δύο, ακόμη και με το ισχύον εκλογικό σύστημα. Εξάλλου, με την ευαίσθητη πια συνοχή που τα χαρακτηρίζει, η απόλυτη πλειοψηφία των 151 βουλευτών δεν αρκεί για την ικανότητα διακυβέρνησης, πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για τη θέσπιση ή υλοποίηση κρίσιμων μεταρρυθμίσεων.

ΠΑΣΟΚ: Διλήμματα και κατάσταση εγκλωδισμού

Η θέσπιση εκλογικών συστημάτων δεν στηρίζεται, βέβαια, μόνο στα μαθηματικά αλλά και στη Χημεία. Ωστόσο, οι κυβερνητικές επιλογές δεν είναι πολλές στην αφετηρία τους. Το 41,6% δεν είναι μόνον το κατώτατο όριο ασφαλείας της Κυβέρνησης. Συγχρόνως, τη δεσμεύει, διότι και της ταιριάζει και τη συμφέρει, να μην διακινδυνεύσει κάποια εντυπωσιακή στροφή προς το κέντρο ή την αριστερά, να μην ανατρέψει δηλαδή την ασάφειά της. Η ίδια, όμως, ασάφεια εξαντλείται εξ' αντικειμένου, όταν συνδεθεί με τις εκλογικές προοπτικές και το εκλογικό σύστημα. Το ΠΑΣΟΚ μοιάζει για πρώτη φορά στην ιστορία του εγκλωδισμένο, υποχρεωμένο να επιλέξει ανάμεσα στη δεξιά παλινόρθωση και στην αριστερή συνεργασία. Πρόκειται για μια επιλογή που διασαλεύει ήδη τα συστατικά στοιχεία της τακτικής και στρατηγικής του και, μαζί μ' αυτά, την ίδια την κομματική και κυβερνητική συνοχή.

Είναι σε θέση, εσωκομματικά και πολιτικά, να εγκαταλείψει η Κυβέρνηση τα ποικίλα προνόμια του δικομματισμού, να αναγνωρίσει τη χρεωκοπία της ιδεολογίας και της πρακτικής που στήριξαν την αντιδεξιά αυτοδυναμία της, ανοίγοντας το δρόμο σε μια προγραμματική και προγραμματισμένη συνεργασία με την Αριστερά; Μπορεί να αντέξει στις φθορές και

στους κινδύνους μιας τέτοιας συνεργασίας; Είναι σε θέση να εγκαταλείψει όλα τα παραπάνω πολιτικά και ιδεολογικά γνωρίσματα της και μαζί με αυτά την αντιδεξιά μήτρα της και το σύνδρομο της αποστασίας για να συνεργασθεί με κάποιο εκ των ενόντων κατασκευασμένο κεντρώο σχήμα; Θα προτιμήσει «απλώς» να διακινδυνεύσει την επάνοδο της Δεξιάς στην εξουσία με τη διατήρηση του ισχύοντος εκλογικού συστήματος, ή θα θεσπίσει κάποιον άλλο ανάλογο ληστρικό νόμο (λ.χ. με υψηλές «αποκλειστικές ρήτρες»), με στόχο να αποτρέψει «αποστασίες», αλλά κυρίως να εξαφανίσει εκλογικά, να απαγορεύσει έμμεσα το ΚΚΕ εσωτ. (με την ανοχή της Ν.Δ. – που έχει ανάλογα συμφέροντα –, του ΚΚΕ και του Π.τ.Δ.); Ή, τέλος, θα αναβάλει για τις μεθεπόμενες βουλευτικές εκλογές την εφαρμογή του νέου εκλογικού νόμου, αφήνοντας αέριες τις ελπίδες της Δεξιάς για τις εκλογές του 1985;

Όταν το ΠΑΣΟΚ λύσει αυτά τα πρωταρχικά πολιτικά διλήμματα, τότε μόνο θα μπορεί να επανέλθει στα μαθηματικά και στη Χημεία, με τις τεράστιες δυνατότητες τερατογενέσεων που προσφέρουν αυτές οι επιστήμες.

Η μεταβολή, εξ' άλλου, του συχτησμού δυνάμεων ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ και στη Ν.Δ. μεταβάλλει, όπως σημειώθηκε, και τους πολιτικούς όρους της λειτουργίας του πολιτεύματος. Ειδικότερα, μεταβάλλει τους πραγματικούς συσχετισμούς ανάμεσα στην Κυβέρνηση και στον Π.τ.Δ. Η νέα αυτή ισορροπία αποτελεί και μια νέα δοκιμασία για την αντοχή του κοινοβουλευτικού χαρακτήρα του πολιτεύματος. Δοκιμασία που μπορεί να αποκτήσει ποικίλες συνταγματικές και πολιτικές διαστάσεις, αλλά που θα μπορούσε άριστα και κάκιστα να συγκαλυφθεί με την αποδοχή προεδρικών παρεμβάσεων κατά την επεξεργασία του εκλογικού συστήματος. Διότι στο εκλογικό σύστημα «παίζεται» και η πολιτική ισχύς του Κ. Καραμανλή. Εφόσον, βέβαια, το ΠΑΣΟΚ και ο Πρωθυπουργός ξεπεράσουν ανώδυνα τις εσωκομματικές αντιδράσεις και επιμείνουν στην επανεκλογή του Κ. Καραμανλή ως Π.τ.Δ.

Η «νεαρή Δημοκρατία», ο κ. Στρατής και η Αριστερά

Οι επιλογές που πρέπει να κάνει, λοιπόν, το ΠΑΣΟΚ στους επόμενους μήνες περιέχουν σύνθετα και κεντρικά διλήμματα, τόσο για τον ίδιο τον χαρακτήρα του κυβερνώντος κόμματος όσο και για τις ευρύτερες πολιτικές και πολιτειακές εξελίξεις. Στο πολυσχολιασμένο άρθρο του στο μετεκλογικό «Βήμα της

Κυριακής», ο Αντώνης Στρατής εγκανίασε το νέο περιεχόμενο των προεκλογικών εκδιασμών που μεθοδεύει το ΠΑΣΟΚ προς την Αριστερά: «Αν οι εκλογές ήταν και τυπικά εθνικές θα είχαμε την εικόνα μιας Αριστεράς που θα ενομιμοποιείτο, από άποψη εκλογικών αποτελεσμάτων, να παίζει ουσιαστικό ρόλο στις άμεσες πολιτικές εξελίξεις. Το θέμα είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον και συναρτημένο με όποια εκτίμηση μπορεί να κάνει κανείς για τον εσωτερικό συσχετισμό δυνάμεων, για την εξωτερική θέση της χώρας και για το βαθμό αντοχής των θεσμών της νεαρής μας Δημοκρατίας». «Εξαιρετικά ενδιαφέρον θέμα», πράγματι, να υπενθυμίζει ο πραγματιστής σύμβουλος του Πρωθυπουργού, ο οπαδός της πολιτικής ομαλότητας, ότι η δημοκρατία μας είναι «νεαρή», να κινδυνολογεί προς τα αριστερά, ομολογώντας συγχρόνως με κυνισμό και χωρίς ίχνος αυτοκριτικής ευαισθησίας, ότι δέκα χρόνια μετά τη μεταπολίτευση και ύστερα από τρία χρόνια διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ, ούτε η λαϊκή κυριαρχία κατοχυρώθηκε ούτε η εθνική ανεξαρτησία ενισχύθηκε τόσο, ώστε να αντέχουν σε μια Αριστερά που θα «παίζει ουσιαστικό ρόλο στις άμεσες πολιτικές εξελίξεις». Μα ακριδώς η Αριστερά είναι που αυτό λέει, αυτά ζητάει και γι' αυτά αγωνίζεται.

Ίσως, όμως, έχει δίκιο ο Αντ. Στρατής. Ίσως πρέπει να αναμένουμε και το 1985 για να κατανοήσουμε, αναδρομικά πια, τον χαρακτήρα της μεταπολίτευσης του 1974 αλλά και το συγκεκριμένο περιεχόμενο των πολιτικών όρων πάνω στους οποίους στηρίζεται και λειτουργεί η προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία μας. Για να κατανοήσουμε αν τα εκλογικά αποτελέσματα του 1981 και τα προβλεπόμενα για το 1985 οξύνουν καταστροφικά τη δυσκαμψία του πολιτικού μας συστήματος. Για να καταλάβουμε τι σημαίνει να είναι η Αριστερά νόμιμη και νομιμόφρων. Για να διαγνώσουμε, τέλος, ως πού φτάνουν οι αντιφάσεις του ΠΑΣΟΚ και ο καιροσκοπισμός του εγχώριου λαϊκισμού.

Ως τότε η Αριστερά πολλά έργα έχει να κάνει, από εκείνα που όλα αυτά τα χρόνια αμέλησε. Και πρώτα απ' όλα να αποσαφηνίσει, να επεξεργαστεί σε βάθος όλα εκείνα τα γνωρίσματα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, που συνδέουν την ανανέωσή της με τον έγκαιρο και σαφή πολιτικό διαφορισμό και διαχωρισμό της τόσο από το ΠΑΣΟΚ όσο και από το ΚΚΕ. Γιατί μόνον έτσι θα μπορέσει να αντισταθεί στον εξανδραποδισμό της.

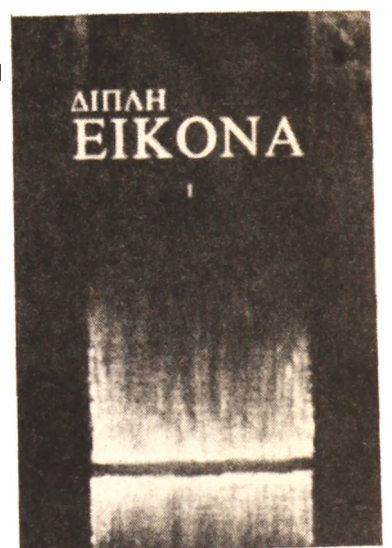
Θεσσαλονίκη
30.6.1984

ΔΙΠΛΗ ΕΙΚΟΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΟ 1ο ΤΕΥΧΟΣ

- Το Άγνωστο Γλυπτό του Παρθένη
- Ο ζωγράφος Δανιήλ
- Καναδική ινδιάνικη τέχνη
- Υπερρεαλισμός και σύγχρονες αναβιώσεις της Ελληνικής Μυθολογίας

Κεντρική Διάθεση: Εκδόσεις Νεφέλη
Μαυρομιάλη 9, 106 79, Αθήνα
τηλ. 36.39.962 – 36.07.744

ΔΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
Σε όλα τα βιβλιοπωλεία

νηπιαγωγείο

το αστεράκι

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό αστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο – Διδασκαλία και επίβλεψη από έμπειρο προσωπικό.
- Παιχνίδι και μάθηση σ' ένα περιβάλλον φροντίδας και αγάπης για τό παιδί.
- Έλāτε νά γνωριστούμε και νά συζητήσουμε για τό παιδί σας.

Γκόλφω Π. Εύθυμιου
Βαλαμώνας 4 και Άσκληπιού τηλ. 6447830 – 3635419.

Αναντιστοιχίες χωρίς σκοπό ή τέλος

του Δημήτρη Ψυχογιού

Η αναντιστοιχία μεταξύ πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων αποτελεί βασική υπόθεση στην πολιτική θεωρία της αριστεράς: ενώ οι καταπιεζόμενοι και εκμεταλλευόμενοι αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, οι πολιτικές δυνάμεις που (συνήθως) κυριαρχούν είναι από συντηρητικές ως αντιδραστικές, αυτές δηλαδή που εκφράζουν τα συμφέροντα καταπιεστών κι εκμεταλλευτών. Πρόκειται ουσιαστικά για την ίδια υπόθεση που στηρίζει τις έννοιες «τάξη καθεαυτή» και «τάξη για τον εαυτό της», ή αντιθέτει στην «αντικειμενική ταξική θέση» την «υποκειμενική συνείδηση».

Την ίδια υπόθεση την ξανασυναντάμε, με κάπως μετατοπισμένα τα σκέλη των αναντιστοιχιών ή αντιθέσεων, και στα πλαίσια της αριστεράς: Οι, αριστεριστικές συνήθως, μειοψηφίες θεωρούν πως «ρεβιζιονιστικές», «αντεπαναστατικές», «δ ο γ μ α -

τικές», «συμβιβαστικές», «προδοτικές» κτλ., κομματικές ηγεσίες έχουν παγιδεύσει τους αριστερούς σε φορείς που είτε με την πρακτική τους διαψεύδουν τη θεωρία τους, είτε έχουν φθάσει στο επαίσχυντο σημείο να έχουν διαστρεβλώσει αυτή την ίδια την επαναστατική θεωρία.

Έχοντας τάξει τους εαυτούς τους στην υπηρεσία μακροπρόθεσμων, ιστορικών στόχων η κομμουνιστική και σοσιαλιστική αριστερά δεν θα μπορούσαν να επιζησουν χωρίς αυτή τη θεμελιακή υπόθεση της «αντιστοιχίας», διότι υποτίθεται ότι η έλευση του σοσιαλισμού θα είναι το αποτέλεσμα ήδη δεδομένων νομοτελειών —και οι νομοτέλειες δεν αλλάζουν ανάλογα με τα προσωπικά μας γούστα, τις συγκυρίες, τα δυσάρεστα εκλογικά συμβάντα. Όλα αυτά μπορεί να συσκοτίζουν ή να επικαλύπτουν την πραγματικότητα, αλλά η μέρα που οι κοινωνικές δομές θα γίνουν διαφανείς και η «βάση» θ' αντικατοπτρισθεί χωρίς παραμορφώσεις στο «εποικοδόμημα» σίγουρα θα έρθει. Κι όσο περισσότερο κάποιο κόμμα ή ομάδα είναι πεισμένο πως υπηρετεί την ιστορία, τόσο η έκταση και το βάθος των αναντιστοιχιών που το οριοθετούν ως μειοψηφικό αυξάνονται.

Με τη μεταπολίτευση η θεωρία της αναντιστοιχίας ήταν στο φόντο της. (Γι' αυτό και, επετειακά, την ανασύρουμε από τη σχετική αφάνεια που είχε περιπέσει τελευταία). Η αριστερά στο σύνολό της ξεπλάγη από τη θριαμβευτική επιτυχία του Κ. Καραμανλή και του κόμματός του. Τα συνθήματα που ακούστηκαν στην πρώτη επίσημη πορεία για το Πολυτεχνείο, *σήμερα ψηφίζουμε και λαέ ντροπή σου για την εκλογή σου*, τι άλλο έδειχναν παρά τη βαθιά οδύνη για την εκλογική συμπεριφορά του αλλοτριωμένου και ανεργάτιστου λαού, που αδιαφορούσε για τη σωστή αντανάκλαση των ταξικών σχέσεων στο πολιτικό επίπεδο; Πολύ περισσότερο κι από την κομμουνιστική αριστερά ένωσε προδομένο το ΠΑΣΟΚ κι ο αρχηγός του. Κι αν ακόμη δεν είχαν πιστέψει το προεκλογικό σύνθημα *στις 18 σοσιαλισμός*, οπωσδήποτε περίμεναν κάτι καλύτερο από το «πενιχρό» 12% που τους έδωσαν οι κάλπες.

Οι αριστεριστές δεν είχαν ιδιαίτερους λόγους ν' ασχολούνται με τα εκλογικά αποτελέσματα, γιατί η πίστη στις εξωκοινοβουλευτικές διαδικασίες ήταν βαθειά ριζωμένη και σχεδόν θέμα αρχής τότε. Η μάχη στο φοιτητικό κι εργατικό χώρο τους συνέπαιρνε. (Οι αντίπαλοί τους επινόησαν τον *αριστεροχουντισμό* για να διαβάλουν εκ των προτέρων κάθε προσπάθεια δυνα-

μικής διεκδίκησης αιτημάτων). Αλλά κυρίως τους συνέπαιρνε ο αγώνας για τη διεκδίκηση του τίτλου ΚΚΕ. Εκείνη την εποχή, μόνον ο Αρειος Πάγος του αναγνώριζε επίσημα τον τίτλο: Το Εσωτερικό, η ΕΔΑ, η ΟΜΛΕ, το ΕΚΚΕ, η ΟΣΕ, ο «Μαχητής», το ΕΛΕΚ, η ΕΔΕ, οι «400», οι «77», κτλ., κτλ., αρνιόντουσαν να δεχτούν πως η νομιμοποίηση του ΚΚΕ από το αστικό κράτος καθιστούσε ταυτόχρονα και νόμιμους τους κληρονομικούς τίτλους ιδιοκτησίας του πάνω στην εργατική τάξη, στην προδικτατορική ΕΔΑ, στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, στους πολιτικούς πρόσφυγες.

Ήταν μια εποχή που άνθιζαν εκατοντάδες λουλούδια. Τα έτρεφε το λίπασμα της αντιδικτατορικής αντίστασης, του Πολυτεχνείου, του Μάη του '68, της Πολιτιστικής επανάστασης στην Κίνα, του αγώνα του Βιετνάμ. *Η γενική τάση στην εποχή μας είναι η επανάσταση* είχε δηλώσει ο Πρόεδρος Μάο κι αυτό είχε γίνει πίστη σημαντικού κομματιού της αριστεράς, ανεξάρτητα από το αν ήταν μαοϊκή ή όχι. Σημαντικό ήταν όχι με την ποσοτική έννοια του όρου αλλά με βάση τη δυνατότητά του να δημιουργεί πολιτικά γεγονότα. Για να εκδηλωθεί στο φως της ημέρας αυτή η υπόγεια, αντικειμενική τάση έπρεπε να υπάρξει και το αναγκαίο υποκείμενο, που θα ξεπηδούσε από την τέφρα του ΚΚΕ. Αφού λυνόταν πρώτα αυτή η αναντιστοιχία ανάμεσα στην ηγεσία και τη βάση του κομμουνιστικού κινήματος, στη συνέχεια θα επιλυόταν και η άλλη, ανάμεσα στην ταξική θέση και την πολιτική τοποθέτηση των «ευρύτερων λαϊκών μαζών».

Η αντίθεση του Εσωτερικού προς το ΚΚΕ δεν καθοριζόταν βέβαια από την επαναστατική ευφορία των ετών του '60. Το «Γραφείο Εσωτερικού του ΚΚΕ» θεωρούσε πως εκπροσωπούσε νόμιμα το ΚΚΕ— με βάση τους συσχετισμούς στην περίφημη *12η Ολομέλεια* της ΚΕ του «ενιαίου». Φυσικά, το πραγματικό πρόβλημα ήταν ποιον αναγνώριζε η Μόσχα και οι εγχώριοι κομμουνιστές. Για τη Μόσχα ήταν ήδη γνωστό, οι εκλογές του '74 έδειξαν επιπλέον πως, στα πλαίσια της *Ενωμένης Αριστεράς*, οι του «Εξωτερικού» είχαν την αδιαφιλονίκητη πλειοψηφία. Μάταια το Εσωτερικό, με τη στρατηγική της διαβόητης *ΕΑΔΕ* προσπάθησε να διορθώσει την αναντιστοιχία. Οι εκλογές του '77 την επικύρωσαν οριστικά και αμετάκλητα.

Από τη μεριά του το ΚΚΕ είχε ως πρώτο στόχο ν' αντισταθεί στις επιθέσεις του Εσωτερικού και, σε πολύ μικρότερο βαθμό, των αριστεριστών. Ν' αποδείξει πως, στα πλαίσια της κομμουνιστικής αριστεράς, *ένα είναι το κόμμα*. Ουσιαστικά, μόνον το ΠΑΣΟΚ είχε λυμένα τα χέρια για να στραφεί στους άλλους απατημένους, αυτούς που είχαν ψηφίσει ΕΔΗΚ και ΝΔ, και να τους φέρει στη σωστή οδό. Αφού, με συνοπτικές διαδικασίες, επιλύθηκαν ήδη από τις αρχές του '75 τα εσωκομματικά προβλήματα με τη διαγραφή όσων μακροπρόθεσμα υπονόμειναν την ακριβή αντιστοιχία Παπανδρέου-ΠΑΣΟΚ, έβαλε πλώρη για τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού, αδιαφορώντας για τους καυγάδες των κομμουνιστών που οπωσδήποτε το βοηθούσαν. Όχι ότι αν το πρόβλημα του κόμματος ήταν τότε λυμένο η κομμουνιστική αριστερά θα κατάφερνε περισσότερα πράγματα: πλήθος ιδεολογικοί, ιστορικοί, διεθνείς, εγγενείς λόγοι αναγκάζουν τους Έλληνες κομμουνιστές να κλείνονται στο καβούκι τους —καταγγέλοντας ταυτόχρονα ότι αυτό οφείλεται στον «αντικομμουνισμό» των αντιπάλων τους, που θέλουν *τους κομμουνιστές στη γωνία*.

Οι εκλογές του '77 ξεκαθάρισαν οριστικά την κατάσταση στα πλαίσια της κοινοβουλευτικής αριστεράς: ο καταποντισμός της *Συμμαχίας* έδειξε πως όσοι αμφισβητούσαν τη νομιμότητα των τίτλων του ΚΚΕ (Εσωτερικό, ΕΔΑ) ή του ΠΑΣΟΚ (Σοσιαλιστική Πρωτοβουλία, Σοσιαλιστική Πορεία) είχαν απλώς αναντίστοιχους προς την πραγματικότητα στόχους. Τα δύο, μεγάλα πλέον, κόμματα της αριστεράς είχαν αποδείξει πως αποτελούσαν τους αδιαμφισβήτητους εκπροσώπους της. Ταυτόχρονα, το ΠΑΣΟΚ απεδείκνυε πως μπορούσε ν' αμφισβητήσει την πολιτική πρωτοκαθεδρία της ΝΔ.

Οι εξωκοινοβουλευτικοί είχαν άλλα προβλήματα: η μάχη των επιγόνων του Μάο στην Κίνα, η σύγκρουση Κίνας-Βιετνάμ, η ρήξη Αλβανίας-Κίνας, έσπειραν τη σύγχυση στο χώρο των μαρξιστών-λενινιστών όπου άρχισαν οι αλυσιδωτές διασπάσεις. Η άμπωτις του φοιτητικού κινήματος, ελληνική και διεθνής, δεν αφήνει πολλά περιθώρια ανάπτυξης ούτε στους μαρξολενινιστές, ούτε στους τροτσκιστές, ούτε στους αντιαυταρχικούς ή αυτόνομους. Ακόμα κι όταν κάποια στιγμή ξεσπά το κίνημα των καταλήψεων το '79, είναι χαρακτηριστικό της διάλυσης που επικρατεί στο χώρο της επαναστατικής αριστεράς ότι το κίνημα θα ξεφουσκώσει αμέσως μόλις ικανοποιηθούν τα στενά κορπορατίστικα συμφέροντα των φοιτητών, χωρίς ν' αφήσει πολιτικά ίχνη πίσω του. Οι φοιτητικές οργανώσεις των κοινοβουλευτικών κομμάτων θα επιβάλουν ξανά την κυριαρχία τους αμέσως μόλις περάσει ο πυρετός των καταλήψεων. Επαναλαμβάνεται δηλαδή και στην Ελλάδα ό,τι έγινε και στην τελευταία αναλαμπή του φοιτητικού κινήματος στην Ευρώπη, τις ιταλικές φοιτητικές κινητοποιήσεις του '77 που κι αυτές δεν άφησαν τίποτα πίσω τους.

Το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ επιχειρούν πια, μετά το '77, να διορθώσουν την κύρια αναντιστοιχία, αυτή που στο συνολικό κοινωνικό χώρο διαθλά τις ταξικές θέσεις σε «αταίριαστους» πολιτικούς φορείς. Όλοι ξέρουμε πως η επιχείρηση του ΠΑΣΟΚ στέφθηκε από πλήρη επιτυχία ενώ του ΚΚΕ απέτυχε παταγωδώς. Το μόνο που κατάφερε το τελευταίο ήταν να επιδείξει για μια ακόμη φορά την ηγεμονική του θέση στα πλαίσια της κομμουνιστικής αριστεράς: οι «αναθεωρητές» του Εσωτερικού υποχρεώθηκαν το '81 να μεταβληθούν στη μεγαλύτερη εξωκοινοβουλευτική ομάδα του ελληνικού πολιτικού χώρου. Το ΠΑΣΟΚ έχει κάθε δικαίωμα να θριαμβολογεί: *ο αγώνας τώρα δικαιώνεται*, οι μη προνομιούχοι αντιστοιχίσαν, επιτέλους, τις ταξικές τους θέσεις και την πολιτική τους έκφραση. *Ο αγώνας συνεχίζεται* όμως για το ΚΚΕ, που εξακολουθεί βέβαια να πιστεύει πως όσοι ιστορικά, νομοτελειακά του ανήκουν, εξακολουθούν να παραπλανώνται, αφού κατά κύριο λόγο ανήκουν ακόμη στο ΠΑΣΟΚ κι όχι στο ίδιο.

Είναι η πρώτη φορά στην ελληνική πολιτική ιστορία που κάποιο κόμμα, το ΠΑΣΟΚ, μπορεί να ισχυριστεί πως πέτυχε πλήρη (ή μάλλον καθοριστική) αντανάκλαση των ταξικών δομών στο πολιτικό εποικοδόμημα: ούτε καν το ΕΑΜ δεν είχε δηλώσει πως αποτελούσε ταξική συμμαχία. Συσπείρωνε στη βάση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα ενάντια στον κατακτητή, ενάντια στους δοσίλογους δηλαδή με συνθήματα που ήταν κατά κύριο λόγο πολιτικά, όπως συνέβαινε πριν με βενιζελικούς-αντιβενιζελικούς, ή αργότερα με Κέντρο-ΕΡΕ.

Θεωρητικά το ΠΑΣΟΚ δεν είχε άδικο όταν μιλούσε για *ραντεβού με την ιστορία*: είναι γνωστό πως από τη στιγμή που το προλεταριάτο (με τους συμμάχους του) βρεθεί στην εξουσία, τελειώνει η προϊστορία του ανθρωπίνου γένους κι αρχίζει η ιστορία του. Οι ταξικές δομές γίνονται πλέον διαφανείς, οι άνθρωποι μπορούν ν' αποφασίζουν έχοντας πλήρη επίγνωση της κοινωνικής πραγματικότητας, αφού αυτό καθ' εαυτό το γεγονός της άρσης της αναντιστοιχίας δείχνει πως η «ψευδής συνείδηση» έχει ξεπεραστεί. Η μόνη ένσταση που χωρά εδώ είναι

πως στην εξουσία δεν βρίσκεται το προλεταριάτο —αφού, στο κάτω κάτω, το ΠΑΣΟΚ δεν δηλώνει προλεταριακό κόμμα κι ο Ανδρέας Παπανδρέου είναι αμφίβολο αν έχει διαβεί την πύλη εργοστασίου έστω και ως επισκέπτης. Η ζωή όμως μας διδάσκει πως ο προλετάριος είναι έννοια και ο χειροπιαστός εργάτης συζητήσιμη εμπειρική προσέγγισή της, μια που το εργατικότερο από όλα τα κόμματα που υπάρχουν, το Εργατικό Κόμμα της Βρετανίας, δεν έφερε το τέλος της προϊστορίας —όπως δεν το έφεραν άλλωστε και τα κόμματα (μπολσεβίκοι, ΚΚ Κίνας, τριτοκοσμικά) που ρητά ή σιωπηρά δέχθηκαν πως οι αγρότες αποτελούν καλύτερη προσέγγιση στην έννοια προλετάριοι σε σχέση με τους εργάτες των χωρών τους.

Φυσικά, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πως οι κνίτες αποτελούν την καλύτερη δυνατή εμπειρική προσέγγιση στους ιδανικούς μαρξικούς προλετάριους και να διεκδικεί επομένως την *πραγματική αλλαγή* οριοθετώντας έτσι την αναντιστοιχία στα πλαίσια της αριστεράς με βάση τη θεωρία ότι το ΠΑΣΟΚ δεν τηρεί το πρόγραμμά του. Το πρόβλημα όμως είναι πως στις πρόσφατες εκλογές ορισμένοι ξανασυσκότισαν τις ταξικές δομές φεύγοντας από το ΠΑΣΟΚ χάριν της Νέας Δημοκρατίας —που ξεσπάθωσε ν' αποδείξει πως το ΠΑΣΟΚ με την ΑΤΑ μειώνει το πραγματικό εισόδημα των εργαζομένων, με το άρθρο 4 τους περιορίζει τα συνδικαλιστικά δικαιώματα, με τους φόρους ξεζουμίζει τους μισθωτούς. Το Εσωτερικό, από την άλλη, εξασφάλισε ένα ποσοστό που θα το παρασύρει, φαίνεται, ξανά στην άγονη καταγγελία της υποτιθέμενης αναντιστοιχίας ΚΚΕ - ελλήνων κομμουνιστών. Το ΕΚΚΕ, τέλος, μπορεί κι αυτό να συνεχίσει ν' αμφισβητεί τη νομιμότητα των τίτλων του ΚΚΕ αφού ξεπέρασε ακόμη και τον καλύτερο εαυτό του, το σκορ του των εκλογών του '77 —έχοντας μάλιστα κι αυτό, με απόφαση του Αρείου Πάγου ξανά, εξασφαλίσει το μονοπώλιο του τίτλου απέναντι στο ΕΚΚΕ-ΜΑΚΚΕ (που όμως δεν φαίνεται διατεθειμένο, ακολουθώντας ως προς αυτό το παράδειγμα του Εσωτερικού, να το βάλει κάτω).

Δέκα χρόνια λοιπόν μετά τη μεταπολίτευση —κι ενώ για μια μικρή περίοδο φαινονταν τα σχετικά προβλήματα να έχουν καταλαγιάσει— ξανανοίγει ο κύκλος των αναντιστοιχιών, και το φαινόμενο να παίρνει τη γνώριμη στους αριστερούς μαθηματικούς μορφή της σπειροειδούς ανέλιξης. Οι αναντιστοιχίες παίρνουν τελικά τη μορφή του κινητήρα της ιστορίας, της διαδικασίας χωρίς σκοπό ή τέλος. Θα μπορούσε ίσως ν' αποκληθεί και εννοιολογικός-ιστορικός φαύλος κύκλος.

Θα μπορούσε άραγε ποτέ η αριστερά να ξεφύγει απ' αυτόν; Ίσως, αν πρωτ' απ' όλα παραδεχόταν πως οι ταξικές δομές δεν είναι τόσο απλές ούτε τόσο διαφανείς όσο συνήθως νομίζεται —πως οι θέσεις στον ταξικό ιστό δεν είναι έτσι εύκολα, διαγυμνού οφθαλμού, ορατές· αν, στη συνέχεια, παραδεχόταν πως δεν είναι δυνατόν η πολιτική έκφραση των «αναντιστοιχούντων» ομάδων να είναι συνεχώς το προϊόν παρεξηγήσεων, συγκυριών, εκβιασμών, πολώσεων, ψευδών διλημμάτων· αν, ακόμη, παραδεχόταν πως ακόμη και η χωρίς παραμορφώσεις αντανάκλαση της ταξικής δομής στην πολιτική δεν συνεπάγεται αναγκαστικά το αίσιον και ευτυχές τέλος των προσπαθειών μας· κι αν, τέλος, έμπαινε το πρόβλημα όχι μόνον του αρπακτικού «μοιράσματος» της πίτας αλλά και του τι περιέχει τέλος πάντων αυτή η πίτα. Ίσως τότε αρχίζαμε να βλέπουμε πως η αναντιστοιχία δεν βρίσκεται ανάμεσα στις ταξικές δομές και τα πολιτικά κόμματα: στο κάτω κάτω πόσο διαφορετικά είναι μεταξύ τους τα κόμματα της αριστεράς ως προς αυτά που προτείνουν, ως προς την πρακτική τους, ως προς την οργάνωσή τους; Δέκα χρόνια μετά, μπορούμε, πιστεύω, να διαπιστώσουμε πως η πραγματική αναντιστοιχία είναι ανάμεσα στις δυνατότητες και τις προτάσεις, τις πράξεις, την οργάνωση.

□

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
**1974-84 Οι εσωτερικές και διεθνείς δομές
Κοινωνικός επιμερισμός της ευθύνης**
του Χρήστου Ροζάκη

Ίσως ο σχοινοτενής τίτλος του άρθρου αυτού να ηχεί εκκεντρικός ή αυτάρεσκος· πιστεύω, όμως, πως αποδίδει μian πραγματικότητα, με τον υπαινιγμό του: η ελληνική εξωτερική πολιτική της δεκαετίας 1974-84 συνιστά ένα από τα πιο κρουστάλλινα δείγματα της αλληλουχίας της εσωτερικής κοινωνικής και οικονομικής δυναμικής – όπως και του διεθνούς περιβάλλοντος – με τη στάση και την απόφαση της πολιτικής εξουσίας. Οι διακυμάνσεις της τελευταίας, που είναι συχνές και έντονες μέσα στη δεκαετία, αποτυπώνουν πιστά αντίστοιχες μετατοπίσεις στον κοινωνικοοικονομικό ιστό της χώρας, ενώ ακόμα κι οι αντιφάσεις κι οι αντινομίες της εξωτερικής πολιτικής μας φιλοξενούν μέσα τους πολύτροπες προσδοκίες κι επιδιώξεις των νεοελληνικών δομών σε μια σχέση διαφάνειας κι αμεσότητας.

Οι παραπάνω συμπυκνωμένες και δυσανάγνωστες προτάσεις μπορεί να διασπαστούν σε τρεις κεντρικές υποθέσεις, που συγκρατούν όλο το θεωρητικό οικοδόμημα αυτού του άρθρου: **Υπόθεση πρώτη:** η πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών, στα 1974, δεν αποτελούσε μόνον ένα γεγονός μιας μηχανικής πολιτειακής μεταβολής, αλλά μια σημαντική ιστορική καμπή που απελευθέρωνε οριστικά τις διαδικασίες μιας κοινωνικής και οικονομικής ανακατάταξης. Ανακατάταξης, η οποία είχε, βέβαια, ξεκινήσει πολύ πριν από την έλευση της δικτατορίας και η οποία είχε βίαια διακοπεί από αυτήν. **Υπόθεση δεύτερη:** η εξωτερική πολιτική της πρώτης μεταδικτατορικής δεκαετίας εκφράζει δυο αντιθετικές κοινωνικοοικονομικές αντιλήψεις που παλεύουν, μέσα από την έκφρασή τους στην εξουσία, να ολοκληρωθούν και να επιδιώσουν. Την αντίληψη, από τη μια μεριά, ενός προχωρημένου και στερεότυπου αστικού εκσυγχρονισμού, με διεθνιστικές προεκτάσεις, και την αντίληψη, από την άλλη, μιας «αυτόνομης» ανάπτυξης της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, στα πλαίσια ενός προστατευτικού – και συνακόλουθα, «ανεξάρτητου και κυρίαρχου» – κράτους. **Υπόθεση τρίτη:** ένας σοβαρότατος παρεμβατικός παράγοντας, στη διαμόρφωση της μεταδικτατορικής εξωτερικής πολιτικής, υπήρξε και είναι το διεθνές περιβάλλον. Και ειδικότερα το στοιχείο της ύφεσης στις σχέσεις των δύο πόλων, της Δύσης και της Ανατολής. Για όσο χρονικό διάστημα ίσχυε η κατάσταση της ύφεσης, οι δυνατότητες της ελληνικής πολιτικής να αναθεωρήσει τους πάγιους προσδιορισμούς της υπήρξαν σημαντικές. Μέσα σε αυτό το εύκρατο, αλλά φευγαλέο, κλίμα σχηματίστηκε η ενδοσυστημική μετατόπιση της Ελλάδας από τον μονολιθικό άξονά της με τις Η.Π.Α. στις πιο πολύπλοκες σχέσεις με τη Δυτική Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο. Και μέσα σε αυτό το κλίμα αυτοπεποίθησης των μικρών κρατών διατυπώθηκαν, από την τότε αντιπολίτευση του ΠΑΣΟΚ, οι αισιόδοξες αρχές του «τρίτου δρόμου». Αντίθετα, με την αναίρεση της ύφεσης στις διεθνείς σχέσεις – που βαθμιαία υποχωρεί από τα 1979 και μετά – η εξωτερική πολιτική μας αρχίζει να συναντά σοβαρά εμπόδια στην επιτέλεση των στόχων της.

Οι τρεις προτάσεις – υποθέσεις μας οδηγούν σε μια συστηματική οργάνωση της ανάλυσής μας για την ελληνική εξωτερική πολιτική πάνω στην απλή βάση μιας χρονικής διάκρισης που, όμως, να στοιχειοθετείται από αυτές τις προτάσεις. Κι η διάκριση αυτή συμπί-

πτει ουσιαστικά με τις δυο περιόδους, 1974-81 και 1981-84, στις οποίες δύο διαφορετικές κυβερνήσεις καθοδηγούνται από δύο διαφορετικά οράματα εξωτερικής πολιτικής· και οι οποίες λειτουργούν, από μια σύμπτωση εντυπωσιακή, σε ένα διαφορετικό διεθνές περιβάλλον. Η πρώτη μέσα στο στοργικό πλαίσιο της ύφεσης, η δεύτερη μέσα στις αντιξοότητες του τρέχοντος αντιυφεσιακού συνδρόμου.

Η περίοδος του εκσυγχρονισμού και της δυτικής ενσωμάτωσης, 1974-81

Η δικτατορία των συνταγματαρχών έδρασε ως ένας αλλοιωτικός παράγοντας στην ιστορία των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων του ελλαδικού χώρου, οι οποίες και παρουσιάζουν μια νέα αιχμή στη δεκαετία του '60. Η απομάκρυνση από τις φοβίες του εμφύλιου, η οικονομική ανόρθωση μέσα στην, έστω, κακότεχνη καπιταλιστική οργάνωση είχαν οδηγήσει τα πράγματα σε ένα φυσικό δρόμο εκσυγχρονισμού. Εκσυγχρονισμού που είχε την έννοια μιας πολιτικής ομαλοποίησης με ελεγχόμενα, δημοκρατικά κέντρα απόφασης, μιας αποτύπωσης των αστικών – καπιταλιστικών κατευθύνσεων στους θεσμούς και, κυριότατα, μian απελευθέρωση του κλειστού κυκλώματος λειτουργίας της πολιτείας και της οικονομίας από τους αποκλεισμούς του παρελθόντος· που σήμαινε την είσοδο νέων κοινωνικών μονάδων στον αστικό – καπιταλιστικό πυρήνα, και μια θεμελίωση του οικονομικού οικοδομήματος πάνω στην αντίληψη ενός παραγωγικού κράτους. Ταυτόχρονα, κι ως εύλογο επακόλουθο των εσωτερικών ανακατατάξεων και της αλλαγής του διεθνούς σκηνικού – απομάκρυνση της απειλής παγκόσμιας σύγκρουσης, προσέγγιση των υπερδυνάμεων (ιδιαίτερα από το 1963 και μετά) –, αρχίζει μια συγκρατημένη προσπάθεια μείωσης του εξαρτησιακού φόρτου της χώρας από τις Η.Π.Α. κι ένας περιορισμός του στα νέα λειτουργικά πλαίσια που είχαν διαμορφώσει οι νέες πολιτικές και διεθνείς συνθήκες.

Η πορεία αυτή ανακόπτεται από τη δικτατορία. Εκφραστές των πιο πρωτόγονων και αφιλόξενων προκαπιταλιστικών μορφωμάτων – που δεν ανέχονταν οποιεσδήποτε στοιχειώδεις διαδικασίες μεταλλαγών – οι δικτάτορες μεταβάλλουν την ιστορική ροή, επιφέροντας σημαντικές διαστρεβλώσεις στην πορεία του εκσυγχρονισμού και επαναφέροντας τις διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας στην άκαμπτη, γραμμική διασύνδεσή της με τις Η.Π.Α. Η διεθνής απομόνωση των δικτατόρων και η προσήλωσή τους στο στρατιωτικό ιδεώδες της αμερικανικής προστασίας, που είχε έντονα καλλιεργηθεί στον ένστολο κόσμο μας από το 1947 και μετά, δικαιολογούν τη δυσλειτουργική προσκόλληση των συνταγματαρχών στον ατλαντισμό και στις επιταγές του.

Η επιστροφή στη δημοκρατία σημαίνει μian επανακινητοποίηση των μηχανισμών κοινωνικής ανασύνθεσης στην Ελλάδα. Τα δεδομένα, όμως, δεν είναι πια τα ίδια με αυτά της δεκαετίας του '60. Οι εκσυγχρονιστικές, βέβαια, δυνάμεις πάντα υπάρχουν τόσο στην οικονομία, όσο και στη διοίκηση· αλλά, παράλληλα, η κοινωνικοοικονομική πολιτική της δικτατορίας (αν μπορούμε να χρησιμοποιή-

σουμε αυτόν τον όρο) έχει σφραγίσει με τις επεμβάσεις της το μέλλον: η διόγκωση των παρασιτικών τομέων της ελληνικής οικονομίας κι η συνακόλουθη συρρίκνωση του οράματος ενός παραγωγικού κράτους, όπως κι η τεχνικά συγγενής έκρηξη της αστυφιλίας επηρεάζουν καταλυτικά τις πολιτικές επιλογές ή δυνατότητες. Η πολιτική της «Νέας Δημοκρατίας» στην περίοδο 1974-81 ταλαντεύεται, λοιπόν, ανάμεσα στο όραμα του καπιταλιστικού εκσυγχρονισμού – που της υπαγορεύει ένα τμήμα της στελέχωσής της κι ένα τμήμα, δυναμικό και ισχυρό της πελατείας της – και στο πρόσταγμα της αδράνειας, της απλής διαχείρισης των υπαρκτών κοινωνικοοικονομικών δομών, που της υποδείχνουν είτε τα παραδοσιακά προ-καπιταλιστικά στρώματα του εκλογικού της σώματος, είτε οι «νεότευκτες» παρακαπιταλιστικές μονάδες που διογκώθηκαν κι ανδρώθηκαν, ως ιδιαίτερες δυνάμεις, στη φάση της δικτατορίας.

Στην εξωτερική πολιτική της περιόδου 1974-81 αυτή η θεμελιώδης αντίφαση στην κοινωνική βάση της εξουσίας δεν είναι πάντα ορατή, καθώς τα συμφέροντα των διαφορετικών ομάδων που στηρίζουν τη «Νέα Δημοκρατία» δείχνουν, ακόμα, να συγκλίνουν και καθώς η επιδότητική παρουσία του Κ. Καραμανλή ζυγίζει καταλυτικά, προωθώντας την εκσυγχρονιστική ροπή στις φυσικές συνέπειές της. Έτσι οι δυο, πιο καίριες συνιστώσες της εξωτερικής πολιτικής της περιόδου ανήκουν στην νεωτεριστική αντίληψη: η μετατόπιση, δηλαδή, του κέντρου βάρους των διεθνών σχέσεων της χώρας από τον άξονα Ελλάδα – Η.Π.Α. στον άξονα Ελλάδα - Δυτική Ευρώπη και το διπλωματικό άνοιγμα προς όλες τις κατευθύνσεις – Βαλκανικά κράτη, σοσιαλιστικά κράτη, κράτη του Τρίτου Κόσμου.

Η πρώτη συνιστώσα αποτελεί ένα βαρυσήμαντο γεγονός που εκδηλώνεται, από τη μια μεριά, με ορισμένες «συμβολικές» χειρονομίες – όπως το κλείσιμο των βάσεων που είχαν παραχωρηθεί, ως διευκολύνσεις, στους αμερικανούς από τη δικτατορία, η αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ και η έναρξη διαπραγματεύσεων για την αναθεώρηση των ελληνοαμερικανικών συμφωνιών της δεκαετίας του '50 – που, όμως, κόμιζαν ένα γενικότερο μήνυμα μεταβολής στάσης της Ελλάδας απέναντι στις Η.Π.Α. Από την άλλη μεριά, το αίτημα για την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα επιδιώκει να μεταφέρει σε ένα νέο, λειτουργικό αυτή τη φορά (για τις αντιλήψεις της αστικο-καπιταλιστικής, εκσυγχρονιστικής μονάδας) άξονα το επίκεντρο των διεθνών σχέσεών μας. Η Δυτική Ευρώπη αντιπροσωπεύει, για τις εκσυγχρονιστικές ροπές, τόσο ένα υπόδειγμα κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης – που η Ελλάδα θα πρέπει να ακολουθήσει – όσο κι ένα διεθνή παράγοντα με ιδιαίτερες δυνατότητες και προοπτικές που, αργά ή γρήγορα, θα παρεμβληθεί ανάμεσα στις υπερδυνάμεις, ως ένας τρίτος, αυτοδύναμος πόλος. Έτσι η ένταξη στην Κοινότητα συμβάλλει και στην απομάκρυνση του χρόνιου πλέγματος εξάρτησης της Ελλάδας από τις Η.Π.Α., και ικανοποιεί το αίτημα παραμονής στη Δύση – που, επιπλέον, κατοχυρώνεται θεσμικά – και μεταφέρει τις διεθνείς σχέσεις της χώρας σε ένα επίπεδο, όπου οι οικονομικές, εμπορικές και πολιτιστικές σχέσεις της είναι σημαντικές. Η ένταξη είναι, ουσιαστικά, η απάντηση της εξουσίας της περιόδου στο χρόνιο και κυκλικό δίλημμα της εθνικής ταυτότητας, που ταλανίζει το νέο ελληνισμό από την ανεξαρτησία και μετά: τι είδους κοινωνία έχουμε και που ανήκουμε οργανικά –εάν ανήκουμε κάπου – στην κοινότητα των εθνών;

Το «ανήκουμε στη Δύση», που αποτελεί την απάντηση των κυβερνήσεων της «Νέας Δημοκρατίας», δεν απαγορεύει την παράλληλη ανάπτυξη μιας ανεξίτηλης, «πολυδιάστατης» εξωτερικής πολιτικής, ως ιεραρχικά δεύτερης συνιστώσας της πολιτικής της περιόδου. Αντίθετα, μάλιστα, ο εκσυγχρονισμός υπαγορεύει τόσο μια πιο πέρα δελτίωση των σχέσεων «γειτονίας» – με τα Βαλκανικά κράτη – όσο κι ένα άνοιγμα προς όλες τις κατευθύνσεις, μέσα στη λογική της λειτουργικότητας (και της χρηστικότητας) των διεθνών σχέσεων. Με δεδομένο τον βασικό ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό – που αποκλείει τις παρεξηγήσεις – οι κυβερνήσεις του 1974-81 ευθυγράμμισαν, με μια χρονική υστέρηση είκοσι, περίπου, ετών, την ελληνική εξωτερική πολιτική με τις ανάλογες πολιτικές των περισσότερων δυτικών χωρών στο πολυσχιδές κύκλωμα επικοινωνίας του σύγχρονου κόσμου.

Ένας παράγοντας που θα πρέπει να παρεμβληθεί, στο σημείο αυτό της συζήτησης, είναι η ελληνοτουρκική κρίση. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος χειρισμού της για τη διακρίδωση της ιδιοσυγκρασίας της τότε εξουσίας. Το βασικό γνώρισμα του χειρισμού είναι η προσπάθεια ενός κατευνασμού της με τα εργαλεία της νομιμότητας κι, ως ένα σοβαρό βαθμό, της δυτικής παρέμβασης. Αν αναλύαμε την πρόταση αυτή στα κύρια χαρακτηριστικά της θα λέγαμε

ΚΑΛΕΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ...

**...ΜΕ ΒΙΒΛΙΑ
ΚΕΔΡΟΣ**

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΡΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΠΕΤΡΟΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΛΗΣ
ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ
ΣΤΡΑΤΗΣ ΔΟΥΚΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΙΟΤΣΟΣ
ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΑΜΠΑΝΕΛΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ
ΜΗΤΣΟΣ ΚΑΣΟΛΑΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ

ΜΕΝΗΣ ΚΟΥΜΑΝΤΑΡΕΑΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ
ΚΩΣΤΟΥΛΑ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΤΑΤΙΑΝΑ ΓΚΡΙΤΣΗ-ΜΙΛΛΙΕΞ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΝΑΣΤΟΣ ΠΑΠΑΠΕΤΡΟΥ
ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ

ΔΙΔΩ ΣΩΤΗΡΙΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΣ ΤΣΙΡΚΑΣ

ΜΙΧΑΛΗΣ ΦΑΚΙΝΟΣ
ΑΝΤΡΕΑΣ ΦΡΑΓΚΙΑΣ
ΜΑΡΙΟΣ ΧΑΚΚΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ
ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Νύχτες και αυγές
Το κιβώτιο
Σημεία και τέρατα
Τα ανήθικα
Ιστορία
Η πλωτή πόλη
Θερμοκήπιο
Επιτάφιος θρήνος
Βάρδια
Δεκεμβριανή νύχτα
Μαουτχάουζεν
Κεκαρμένοι
Ο πρίγκηπας
Ο Γενναίος
Τηλέμαχος
Ο ωραίος λοχαγός
Δυτική Συνοικία
Η μεγέθυνση
Βυθοσκοπήσεις
Οι συνυπάρχοντες
Ο τραυματίας
αναστενάζει
Η σπηλιά
Συνοριακό επεισόδιο
Το γυμνό δένδρο
Τι παράξενα
πράγματα
Με το σκούνημα
του αγκώνα
Το μυθιστόρημα
μιας δολοφονίας
Κατεδαφιζόμεθα
Ακυβέρνητες
Πολιτείες
Οι κωπηλάτες
Η Καγκελόπορτα
Απαντα
Οι χτίστες
Το Μπακακόκ
Το γκισέ

1954 · 1984

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ
...δημιουργούμε αναγνώστες

30 ΧΡΟΝΙΑ
ΚΕΔΡΟΣ

Γεωργίου Γενναδίου 6 - Τηλ.: 36.15.783

ότι: α) οι κυβερνήσεις του Τριόδου επιχείρησαν να προορίσουν τη σημασία της κρίσης, υποβαθμίζοντάς την – όσο τους επέτρεπε, βέβαια, η διαλεκτική της – στο εσωτερικό (έτσι ώστε να αποφευχθούν κραδασμοί) και στο εξωτερικό· β) κάθε ενέργεια που αναλήφθηκε καλύφθηκε με το ένδυμα της νομιμότητας ή της «νομιμοποίησής» της. Έτσι η ελληνική στάση διαχώρισε το κυπριακό ζήτημα από τις ελληνοτουρκικές αντιθέσεις, στη βάση της χωριστής υπόστασης του κυπριακού κράτους, προώθησε τη νομική διευθέτηση των διαφορών – είτε στην κατεύθυνση του Διεθνούς Δικαστηρίου για την περίπτωση της υφαλοκρηπίδας, είτε στην κατεύθυνση των θεσμικών οργάνων από τα οποία είχαν, στο παρελθόν, εκπληγάσει οι ρυθμίσεις που τώρα αμφισβητούσε η Τουρκία – και παρέμεινε, σταθερά, πιστή στις νομότυπες διαδικασίες, όσο κι αν οι δραστηριότητες της αντίπαλης πλευράς ήταν κακόπιστες, παράνομες ή ακραίες· τέλος, γ) η πεποίθηση ότι η Δύση αποτελούσε τον φυσικό επιδιαιτητή των διαφορών – με κριτήρια κάποιας αντικειμενικότητας και ίσης απόστασης – δεν εγκαταλείφθηκε ποτέ, παρά το ιστορικά πλήγματα που η χώρα είχε υποστεί τα τελευταία χρόνια. Μέσα σε αυτή τη λογική πρέπει να τοποθετηθούν οι αγωνιώδεις προσπάθειες πειθούς που καταβάλλονται όλα αυτά τα επτά χρόνια, όπως κι οι χαρακτηριστικοί χειρισμοί για το καθεστώς της Ελλάδας στο NATO.

Ειδικότερα στην τελευταία περίπτωση έχουμε ένα πολύ καλό παράδειγμα των ορίων της συντηρητικής παράταξης στη σύγκρουση της με τις παραδοσιακές δομές της. Η αποχώρηση από το στρατιωτικό σκέλος του NATO, τον Αύγουστο του 1974, αποτελούσε μια ενέργεια που, εκτός από το συγκινησιακό περιεχόμενό της που αποσκοπούσε στην αποφόρτιση του εσωτερικού μετώπου, επιδίωκε την κινητοποίηση της δυτικής ευαισθησίας για την απορρύθμιση της λειτουργίας του NATO στην περιοχή μας. Στο θέμα αυτό έγιναν δύο σημαντικά λάθη, αποτέλεσμα της παγιδευμένης συνείδησης της δεξιάς σε ό,τι αφορά τη δυτική συμπεριφορά: πρώτον, δεν είχε ικανοποιητικά διευκρινιστεί ο βαθμός μετατόπισης του δυτικού ενδιαφέροντος στην Τουρκία κι η αλλαγή των αμυντικών προσανατολισμών του NATO. Η χειρονομία της αποχώρησης προϋπολογίστηκε ως ένας ισχυρός κλονισμός στην ομαλότητα της λειτουργίας του NATO, ενώ, στην πραγματικότητα, αποδείχθηκε μια κίνηση που ευνοούσε τη μεγιστοποίηση του ρόλου της Τουρκίας στην Ατλαντική Συμμαχία. Δεύτερο, η αναποφασιστικότητα της συντηρητικής παράταξης να επωμιστεί τις λογικές συνέπειες της πράξης της αποχώρησης από το στρατιωτικό σκέλος και να προωθήσει το έργο της σε μια ουσιαστική συνολική αποχώρηση, τη μετέτρεψαν, πολύ γρήγορα, σε ικέτιδα στις πύλες της Συμμαχίας. Θα μπορούσαμε να πούμε επιγραμματικά ότι η θεαματική ενέργεια του Αυγούστου '74 θα ήταν σημαντική, αν αποτελούσε απαρχή μιας αποδέσμευσης, κάτι τέτοιο, όμως, θα προϋπέθετε μιαν άλλη αντίληψη εξουσίας και έναν άλλο ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό.

Σε κάθε περίπτωση ο χειρισμός των εθνικών θεμάτων – όπως κι άλλες κεντρικές συνιστώσες της εξωτερικής πολιτικής – είναι ενδεικτικές της κοινωνικής καταγωγής της εξουσίας που την πραγματοποιεί. Η μετριοπάθεια στις κινήσεις, η επίδειξη συνεχούς καλοπιστίας – απέναντι σε διαρκή κακοπιστία – και προσκόλλησης στη νομιμότητα, η απόσπαση του κυπριακού (που αποτελούσε και το πιο εκρηκτικό ζήτημα, και δυνάμει το πιο επικίνδυνο για μια εμπλοκή) από τον κορμό των ελληνοτουρκικών, και το δυτικοτραφές αίτημα για αρωγή – όπου, εδώ, καλούνται οι αμερικανοί για να εγγυηθούν την ασφάλεια του Αιγαίου –, δεν είναι μόνον το αποτέλεσμα της συνειδητοποίησης των αμυντικών μας αδυναμιών της εποχής, στις οποίες μας είχε καταδικάσει η επτάχρονη δικτατορία. Είναι, ταυτόχρονα, και αποτέλεσμα της ιδιοσυγκρασίας, όπως την ονομάσαμε και πριν, των κοινωνικών εκείνων στρωμάτων που υπαγόρευσαν τον εκσυγχρονισμό και τα οποία διακρίνονται για την αναλλοίωτη πίστη τους στον ευεργετικό ρόλο της Δύσης, αλλά και για την ανάγκη ομαλοποίησης κι αδιατάρακτης ηρεμίας στο εσωτερικό και διεθνές περιβάλλον. Έστω κι αν η απόκτηση αυτών των αγαθών μπορεί να έχει ένα κόστος στο απώτερο μέλλον.

Η περίοδος του εθνισμού και του διεθνούς ρόλου, 1981-84

Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, στα 1981, σφραγίζεται από δύο δεδομένα, τα οποία επιδρούν στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής του: τη θεσμικά, πια, ολοκληρωμένη ενσωμάτωση της Ελλάδας στο δυτικό χώρο (ένταξη στην Ε.Κ. επιστροφή στο NATO) και την όξυνση του διεθνοπολιτικού κλίματος σε παγκόσμια κλίμακα.

Το κόστος μιας απομάκρυνσης από το δυτικό άξονα – και μιας εναρμόνισης με τις πρώτες, ιστορικά, προεκλογικές επαγγελίες του ΠΑΣΟΚ – δεν είναι δύσκολο να εντοπιστεί: Στο διεθνές περιβάλλον, η απομάκρυνση δε θα σήμαινε, απλά, μια βαθμιαία ανασύνταξη των γενικών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων της Ελλάδας με τις δυτικές χώρες, που θα μπορούσε, ενδεχομένως, να πραγματοποιηθεί «ανεπαισθήτως». Αλλά θα σήμαινε μια θεσμική ρήξη – έξοδος από την κοινότητα, έξοδος από το NATO – που θα επέφερε έναν κλυδωνισμό στη δυτικοευρωπαϊκή οργάνωση και συνοχή. Μια τέτοια ρήξη θα είχε ευρύτερες συνέπειες στις συνολικές σχέσεις με τη Δύση που, όπως φαίνεται, η κυβέρνηση δεν ήταν έτοιμη να επωμισθεί: οι δυσμενείς οικονομικές κι εμπορικές διακρίσεις που η Δυτική Ευρώπη – ή η Δύση ολόκληρη – θα ήταν πρόθυμη να επιβάλει στον ταράξια της ενδοσυστημικής ηρεμίας της δεν είναι παρά ένα τμήμα της προβληματικής της αποχώρησης, που, βέβαια, συνοδεύεται κι από ένα πολιτικό αντίτιμο, ιδιαίτερα σε σχέση με την ελληνοτουρκική εκκρεμότητα. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις – που δεν είναι βέβαιο ότι θα μπορούσαν να επαληθευθούν – η Δύση έχει συγκρατηθεί από μιαν ολόπλευρη υποστήριξη της Τουρκίας μέσα από την επίμονη θεσμική παρουσία της Ελλάδας στα κρίσιμα όργανά της. Το ερώτημα είναι, πάντα στη βάση των συλλογισμών: ποια θα ήταν η αντίστοιχη στάση της στην περίπτωση όχι μόνον μιας αποχής της Ελλάδας από τους κόλπους της, αλλά μιας θεσμικής ρήξης με αυτήν;

Στα ερωτήματα αυτά των συνεπειών της απομάκρυνσης από τους δυτικούς θεσμούς, το ΠΑΣΟΚ έχει απαντήσει με τη συμβιβαστική πάραμονή. Με το αιτιολογικό ότι η πολιτική του είχε παγιδευτεί από τις επιλογές των προηγούμενων κυβερνήσεων – κάτι που κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει – η τρέχουσα εξουσία καλύπτει δυο άλλες βασικές εκτιμήσεις της που φαίνεται να συνυφάνονται με τις κοινωνικές (εσωτερικές και διεθνείς) συνέπειες της ρήξης. Ποιες είναι, όμως, οι συνέπειες αυτές;

Πρώτα από όλα, η εσωτερική αναταραχή στην περίοδο προσαρμογής των δομών στις νέες συνθήκες διεθνών σχέσεων της χώρας. Στο σημείο αυτό ειδική σημασία έχει η ετοιμότητα του λαού να ανταπεξέλθει στους κραδασμούς της ρήξης. Κι αυτή η ετοιμότητα μπορεί κατά τεκμήριο να συναχθεί από το γεγονός ότι η πλειοψηφία του λαού στα 1981 – το 60% περίπου των ψηφοφόρων – τάχθηκαν υπέρ της ιδέας μιας «αντιδυτικής» πολιτικής. Σε αυτό, φυσικά, το σημαντικό τμήμα του λαού δεν υπήρξε μια ομοιογένεια κινήτρων ή στόχων: το αίτημα της αποχώρησης και το συγγενές αίτημα της ενίσχυσης της εθνικής κυριαρχίας κι ανεξαρτησίας έχει προσκρούσει επάνω σε ένα ανεξάντλητο πέτρωμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης που περιλαμβάνει ιδεολογικούς αρνητές του δυτικού δρόμου – με πληθώρα εναλλακτικών προτάσεων – γνήσια θύματα της χρόνιας εξάρτησης της χώρας από τη Δύση, όπως και περιστασιακούς αρνητές της, οι οποίοι αισθάνονται την ανάγκη της προστασίας τους από το εθνικό κράτος στη διάρκεια της διαδρομής τους προς την κοινωνικοοικονομική ωρίμαση κι επικράτηση. Για τους τελευταίους η άρνηση της Δύσης είναι περισσότερο μια συγκυριακή επιφύλαξη για το δυτικοευρωπαϊκό παρεμβατισμό στις διαδικασίες ανόδου τους, παρά μια αυθεντική αποδοκιμασία των αξιών κι αρχών του χώρου.

Αυτή, όμως, η τεκμαιρόμενη κοινωνική υποστήριξη για τη ρήξη δε φαίνεται πως ιεραρχήθηκε πολύ ψηλά στη συνείδηση της εξουσίας. Αντίθετα, οι εκτιμήσεις που φαίνεται να έχουν πρυτανεύσει αφορούν τις δομικές και θεσμικές διαστάσεις της ελληνικής πολι-

τείας. Έτσι το ζήτημα μεταφέρεται από το επίπεδο μιας απλής στατιστικής ανάλυσης των εκλογικών αποτελεσμάτων – που, σε κάθε περίπτωση, περιέχουν μια δυσδιάκριτη εντολή ως προς το σκέλος της ρήξης – στο πιο σύνθετο επίπεδο της ανοχής και της αντοχής των δομών και θεσμών σε κραδασμούς σοβαρών αλλαγών. Με τη λογική αυτή ενεργοποιείται ανάμεσα σε άλλα η ιδιοσυστασία της ελληνικής οικονομίας, οι πάγιες διασυνδέσεις της, η ελαστικότητά της ή η δυσκαμψία της στις μεταλλαγές, αλλά και η συναίνεση των αποφασιστικών θεσμών σε μια ρήξη που, βέβαια, πάντοτε καταλήγει στην πάγια φοβία της ανατροπής της εύθραυστης δημοκρατίας μας.

Μια δεύτερη συνέπεια της ρήξης που φαίνεται πως έχει απασχολήσει την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ είναι η διεθνής εκκρεμότητα που θα προκύψει. Δε θα έχει διαφύγει από τους αναλυτές της διεθνούς πολιτικής το γεγονός ότι ο μεταπολεμικός κόσμος έχει οργανωθεί πάνω στη βάση περιφερειακών συσπειρώσεων – που συνήθως έχουν περισσότερο ιδεολογικοπολιτικό και λιγότερο γεωγραφικό περιεχόμενο – κι ότι το διεθνές σύστημα, τουλάχιστον στο σκέλος των πο-

λυμερών σχέσεων, λειτουργεί με γνώμονα αυτές τις συσπειρώσεις.

Αυτή, ακριδώς, τη διάσταση του σύγχρονου κόσμου είχε θεωρητικά συλλάβει το ΠΑΣΟΚ όταν μετέθετε – ή κι όταν ακόμα τώρα σποραδικά μεταθέτει το κέντρο της διεθνούς επιλογής του από τη Δύση στη Μεσόγειο ή στον Τρίτο Κόσμο. Και θα ήταν, ενδεχόμενα, μια απόλυτα ευκατατάχτη μετατόπιση αν οι μεταβολές οι οποίες επήλθαν ανάμεσα στο χρόνο της θεωρητικής επεξεργασίας της εναλλακτικής λύσης και της εφαρμογής της πολιτικής δεν είχαν αναστρέψει την ιστορική πορεία που την ευνοούσε. Αναφέρομαι στη διάλυση της υφιστάμενης ατμόσφαιρας, στην αντίστοιχη διαμόρφωση ενός «οιονεί» ψυχροπολεμικού κλίματος και στη, συγγενή στο βάθος, διάψευση των ελπίδων για μιαν αυτοδύναμη πορεία της τριτοκοσμικής πολιτικής στις διεθνείς σχέσεις. Αυτή η μαζική οπισθοχώρηση ενός ρεύματος που είχε ιδιαίτερα ενθαρρύνει μικρές χώρες, όπως η Ελλάδα, να απομακρυνθούν από τις σφαίρες επιρροής του παρελθόντος και να αναζητήσουν περισσότερο λειτουργικές σχέσεις και «συμμαχίες» με άλλα κράτη της υφελίου, δεν μπορεί παρά να αποτέλεσε άλλο ένα σημαντικό στοιχείο στην κυβερνητική κρίση, όταν επιμετρούσε τις συνέπειες της ρήξης με το δυτικό παρελθόν.

Έτσι αντί για τη ρήξη υιοθετήθηκε ένα πολύ πιο ελαστικό σχήμα εξωτερικής πολιτικής που μπορεί να συνοψισθεί με αναφορά στα δύο κεντρικά γνωρίσματά του: το γνώρισμα του εθνισμού, με την έννοια που δίνεται στην ενίσχυση της εθνικής – κρατικής παρουσίας στις διεθνείς σχέσεις, και το γνώρισμα του ρόλου, με την έννοια της αναβάθμισης της διεθνούς θέσης της Ελλάδας, τόσο μέσα στο δυτικό σύστημα, όσο και έξω από αυτό.

Αυτά τα δύο κορυφαία μελήματα της εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ πραγματώνονται με επί μέρους πολιτικές, που τις περισσότερες φορές μετέχουν στην ιδιοσυστασία και των δύο γνωρισμάτων. Νιμίζω ότι οι παρακάτω πολιτικές συνιστούν τις σημαντικότερες εκδηλώσεις των γνωρισμάτων που προανέφερα:

α. *Η πολιτική ύφεσης και ειρήνης.* Κορμός ιδεολογικός της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης, η εκστρατεία για ύφεση και ειρήνη, εκτός από την ουσιαστική συμβολή της στην παγκόσμια ιδέα, αποδίδει στη χώρα ένα βαρύνοντα διεθνή ρόλο. Η πολιτική αυτή, σπάζοντας τα δεσμά της ιδιοτέλειας και του στενού εθνικού συμφέροντος – συνήθη χαρακτηριστικά της «χαμηλής» εξωτερικής πολιτικής των μικρών χωρών – προσφέρει στην Ελλάδα μια διάσταση δύναμης που αντλείται όχι από τη «γήινη» ισχύ της, αλλά από τους οραματισμούς της πολιτικής ηγεσίας της. Και θα έλεγα ότι αυτή η διάσταση διεθνούς ρόλου δεν εξαντλείται μόνο στον εξω-δυτικό κόσμο, αλλά διαπερνά και τη Δύση, ειδικά τη Δυτική Ευρώπη, όπου η ιδέα της ύφεσης και της διατήρησης της ειρήνης έχει ευαισθητοποιήσει μεγάλα τμήματα της κοινής γνώμης κι επανέρχεται, αργά-αργά, στο πολιτικό προσκήνιο, παρά τις αντιδράσεις ορισμένων κυβερνήσεων με καθαρά ατλαντικό προσανατολισμό.

β. *Άσκηση εθνικής πολιτικής στους κόλπους διεθνών Οργανισμών με «διεθνιστικούς» ή «υπερεθνικούς» προσανατολισμούς.* Εδώ αναφέρομαι στις προσπάθειες που καταβάλλονται, ιδιαίτερα στα πλαίσια των δυτικών μηχανισμών (Ε.Κ., ΝΑΤΟ), τόσο για τη βελτίωση της ελληνικής κατάστασης μέσα σε αυτούς ή στα καθεστώτα που ρυθμίζονται από αυτούς (επιχειρησιακός έλεγχος του Αιγαίου, μνημόνιο για προνομιακή μεταχείριση της Ελλάδας), όσο και για τη διατήρηση μιας προνομιακής ευχέρειας εθνικών επιλογών, σε ένα κλίμα που δεν ευνοεί ιδιαίτερα αποκλίσεις από τις κυρίαρχες θέσεις. Η ελληνική στάση στους δυτικούς μηχανισμούς και ειδικότερα το εγχείρημα να τηρήσει τις αποστάσεις από το ψυχροπολεμικό σύνδρομο των δύο τελευταίων χρόνων έχουν αναμφίβολα ερεθίσει τις δυτικές κυβερνήσεις. Έτσι τα αποτελέσματα είναι αμφίρροπα: από τη μια μεριά η δυτική δυσφορία δυσχεραίνει, βραχυπρόθεσμα, την επικράτηση των ελληνικών αιτημάτων – κυρίως σε σχέση με τα ελληνοτουρκικά –, ενώ, από την άλλη πλευρά, οικοδομείται βαθμιαία μια άλλη πολιτική αντίληψη για την ελληνική κατάσταση μέσα στη Δύση, αναβαθμίζεται η ελληνική θέση με τρόπο που μακροπρόθεσμα θα μπορέσει να αποδώσει καρπούς.

γ. *Η εμβάθυνση της Βαλκανικής και Μεσογειακής παρουσίας της Ελλάδας.* Απλό κατάλοιπο μιας βασικής παραμέτρου της αδέσμευτης τάσης της προεκλογικής πολιτικής άποψης του ΠΑΣΟΚ, η τρέχουσα Βαλκανική και Μεσογειακή πολιτική του κυβερνώντος κόμματος περιορίζεται – μετά από μια πρώτη περίοδο ανεπιτυχών και, ίσως, συγκεχυμένων κινήσεων – στη συνέχιση μιας στάσης που είχε ήδη υιοθετηθεί από τις προηγούμενες κυβερνήσεις. Το γενικότερο διεθνές αντι-υφιστάμενο κλίμα, η εντεινόμενη αντιπαράθεση στις σχέσεις Βορρά-Νότου, η ενδοαραβική διαμάχη δεν αποτελούν,

φυσικά, καλούς αγωγούς για τη σύσφιξη των διεθνών σχέσεων στην περιοχή. Έτσι η κυβερνητική προσπάθεια εμβάθυνσης του ελληνικού ρόλου στα Βαλκάνια και στη Μεσόγειο – όπου η Ελλάδα θα έπαιζε έναν πρωταγωνιστικό, ενοποιητικό ρόλο για τη διαμόρφωση μιας κοινής διεθνούς παρουσίας – της έχει αναμφίβολα χαρίσει ένα πρόσθετο κύρος στην περιοχή, αλλά όχι και μιαν επιτυχία στους στόχους. Η πολυμερής, θεσμική συνεργασία πολιτικού χαρακτήρα, που η κυβέρνηση θα επιθυμούσε, προσκρούει συνεχώς στις ενδο-περιφερειακές αντιθέσεις και δυσπιστίες, με αποτέλεσμα οι διμερείς σχέσεις να αποτελούν τη μόνη εφικτή γραμμή προσέγγισης.

Δεν θα περιλάβουμε στις κύριες συνιστώσες της εξωτερικής πολιτικής του ΠΑΣΟΚ τη θέση του απέναντι στα ελληνοτουρκικά, τόσο γιατί αυτά διατρέχουν όλο το πλέγμα της πολιτικής του – είναι ο αόρατος μοχλός πίσω από κάθε, σχεδόν, κίνηση όσο και γιατί η ειδική πολιτική του είναι περισσότερο «αμυντική», παρά «επιθετική». Παρά την ουσιαστική ενσωμάτωση του κυπριακού στα ελληνοτουρκικά και την αναγωγή του σε πρωτεύον εθνικό μέλημα, η πολιτική της κυβέρνησης παραμένει ευκαιριακή – αντιδρά σε ερεθισμούς, δεν προκαλεί καταστάσεις – και αποσπασματική. Είναι, βέβαια, κοινός τόπος ότι εμφανίζεται σκληρότερη από τους προκατόχους της και πως αυτή η σκληρότητα έχει αποκεντρώσει τις ακραίες διεκδικήσεις κι έχει παγώσει τα παράλογα αιτήματα. Ωστόσο είναι το ίδιο φανερό ότι, αργά ή γρήγορα, η κυβέρνηση θα χρειαστεί να διαμορφώσει μια συνολική στάση στα ελληνοτουρκικά (ενδεχομένως συνδυασμένη και με το ζήτημα της θέσης της Ελλάδας στο δυτικό αμυντικό σύστημα) που να αποπαγιδεύει τις σχέσεις από μια κρίση, η οποία αν συνεχιστεί «επ' αόριστον» δε φαίνεται να κρύβει αισιόδοξες προοπτικές για τον ελληνισμό.

Σε κάθε περίπτωση, η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ φανερώνει τη διαφορετική κοινωνική καταγωγή της από αυτήν των προηγούμενων μεταδικτατορικών κυβερνήσεων. Ξεκινώντας από τα «διαδικαστικά» στοιχεία της – τη σκληρή ρητορική της απέναντι στη Δύση ή την τακτική μιας κάποιας αποστασιοποίησης από τις δυτικές επιλογές – και προχωρώντας στην ουσιαστική πολιτική του εθνισμού και του ρόλου, η κυβερνητική πολιτική χαρακτηρίζεται από αριστερές επιλογές και από ικανοποίηση των προτιμήσεων των νεαρότερων κοινωνικών στρωμάτων που αναζητήσαν σε αυτό πολιτική στέγη και προστασία. Από την άλλη μεριά, οι δύσθυμες, αλλά, ωστόσο, καίριες αποφάσεις για παραμονή στους δυτικούς μηχανισμούς και για σεβασμό του status quo, φανερώνουν τα όρια μιας πολιτικής που παλεύει συγκυριακά με οικονομικές και κοινωνικές δομές σχεδόν ολοκληρωμένες και με ένα περιβάλλον διεθνές που αντιστρατεύεται κάθε κινητικότητα ύποπτη μεταβολής των κεκτημένων.

Ένα Υστερόγραφο

Η μεταδικτατορική εξωτερική πολιτική, με τις αντιφάσεις της και αντινομίες της, αλλά και με τις σαφείς παραμέτρους της, είναι αντιπροσωπευτική της σύνθετης σύστασης της ελληνικής κοινωνίας. Είναι δύσκολο κανείς να ισχυριστεί – κι αυτό είναι περισσότερο αισθητό στη δεύτερη μεταδικτατορική περίοδο (1981-84), που ακόμα διανύουμε – ότι η ελληνική εξωτερική πολιτική είναι πια μια «έξωθεν» καθοδηγημένη πολιτική, ή, ακόμα, μια πολιτική ενός κυρίαρχου κοινωνικού στεγανού. Αντίθετα, θα έλεγα, πως είναι πια το ευθύ αποτέλεσμα μιας διαρκούς κοινωνικής συνδιαλλαγής, μιας διαλεκτικής ζύμωσης, όπου το εσωτερικό κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο συναλλάσσεται και συγκρούεται με το ευρύτερο περιβάλλον του προτού, τελικά συνθέσει την τελική πολιτική του στάση.

Δέκα χρόνια δομικής ακινησίας

του Θ. Μαραγκού

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ της ελληνικής οικονομίας στην τελευταία δεκαετία (1974-84), που ορίζεται από τη μεταπολίτευση, δεν μπορούν να αναλυθούν και να κριθούν με βάση συγκυριακά φαινόμενα αυτής ή εκείνης της χρονιάς ή ακόμη συντομότερης περιόδου. Επίσης, αξιωματικώς ότι ο ημερολογιακός χρόνος δεν είναι το καλύτερο πλαίσιο για την τοποθέτηση και κατανόηση των (μακροχρόνιων) εξελίξεων που επισημαίνονται πιο κάτω: οι παράγοντες που τις έθρεψαν δεν εμφανίστηκαν υποχρεωτικά μια συγκεκριμένη ημερομηνία, πολύ λιγότερο δε το 1974, ενώ άλλοι εμφανίζονται εντός της περιόδου και συνεχίζουν να ασκούν την επίδραση τους και σήμερα ή έχουν παύσει στο μεταξύ να το κάνουν, ή ακόμη μόλις τώρα «αναγνωρίζονται» ως καθοριστικοί για τη σημερινή κατάσταση και το άμεσο ή απώτερο μέλλον.

Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ λοιπόν έχει μόνο συμβολική σημασία, όπως και γενικότερα οι περισσότερες προσδιορισμένες επακριβώς περίοδοι που χρησιμοποιούνται για την παρουσίαση των στοιχείων και την εικονογράφηση των φαινομένων.

ΤΟΥΤΩΝ λεχθέντων, το κύριο και κυρίαρχο γεγονός της μεταπολεμικής περιόδου είναι η ανοιχτή κρίση της ελληνικής οικονομίας που μόλις πρόσφατα άρχισε σιγά-σιγά να συνειδητοποιείται από τους πολίτες και τις πολιτικές ηγεσίες. Κάποια χαρακτηριστικά της σημάδια ήταν ολοφάνερα ήδη πριν από την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην κυβέρνηση, άλλα αναδύθηκαν στην κοινή συνείδηση μετά.

ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΑ οι κυβερνητικοί χειρισμοί, τόσο πριν όσο και μετά την πολιτική αλλαγή του 1981, αν και επιδρούν αναμφισβήτητα στην εξέλιξη της, δεν την προσδιόρισαν σε όλο της το εύρος και όλο της το βάθος, ούτε ασφαλώς μπορούσαν να το κάνουν βραχυπρόθεσμα ή ακόμα και μεσοπρόθεσμα. Αυτά, για να απαλλαγούμε από τη στεία και αποπροσανατολιστική συζήτηση για το αν ο ένας ή ο άλλος «μονομάχος» είναι υπεύθυνος για την κρίση αυτή ή για την απομάκρυνσή της.

Η ΚΡΙΣΗ είναι, εκτός από μια περίοδο προβλημάτων και διαιρέσεων των όποιων κυβερνητικών εξαγγελιών, και εξάντληση των δυνατοτήτων που περιείχε η προηγούμενη φάση ανάπτυξης, εξάντληση δυναμισμού, εξάντληση υποδομών (στην ποσότητα και τη λογική τους), εξάντληση λόγων και συνθημάτων. Αφορά το σύνολο της κοινωνίας μας, έστω κι αν στα παρακάτω δεν θίγονται παρά μόνο ορισμένες πλευρές της.

Η ΚΡΙΣΗ εκφράστηκε γενικά με μια σειρά λίγο ως πολύ γνωστά, κυρίως οικονομικά καταρχήν, φαινόμενα.

Η **ανάπτυξη της παραγωγής** (του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος - ΑΕΠ) κυριολεκτικά σταμάτησε τα τελευταία χρόνια μετά από μια περίοδο σημαντικών επιδόσεων. Στην εικοσαετία 1960-80 ο μέσος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν στην Ελλάδα 5,8%, που αποτελούσε μια από τις σημαντικότερες επιδόσεις στον κόσμο (3,8-4,1% το χρόνο για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου, 3,6% το χρόνο για τις αναπτυγμένες βιομηχανικές καπιταλιστικές χώρες, 4,2% για τις οικονομίες της Ανατολικής Ευρώπης, 6,3% για τις τέσσερις μεγαλύτερες πετρελαιοεξαγωγικές χώρες).

Η ΕΠΙΒΡΑΔΥΝΣΗ όμως της ανάπτυξης αυτής φαίνεται καθαρά αν πάρουμε χωριστά τη δεκαετία του '60 και τη δεκαετία του '70 (1970-1979). Στην πρώτη η μέση ανάπτυξη του ελληνικού ΑΕΠ ήταν 6,9% το χρόνο, ενώ στη δεύτερη έπεσε στα 4,9%. Από το 1980 και μετά η επιβράδυνση... επιταχύνεται και φθάνουμε σε ετήσιους ρυθμούς γύρω στο 1% ή στο - 1%.

ΕΙΝΑΙ σημαντικό να σημειωθεί επίσης ότι η προαναφερθείσα τάση ισχύει για όλους τους τομείς της παραγωγής, αν και άνισα. Έτσι ο μέσος ρυθμός ανάπτυξης ήταν για τις δύο περιόδους: 3,5% και 1,7% για τη γεωργία, 9,4 και 5,3% για το σύνολο του δευτερογενούς τομέα, 10,2% και 6,4% ειδικότερα για τη μεταποιητική βιομηχανία, 7,1% και 5,7% για τις υπηρεσίες.

ΕΠΙΒΡΑΔΥΝΣΗ και στασιμότητα της ανάπτυξης της παραγωγής σημαίνουν φυσικά επιβράδυνση και στασιμότητα των νέων απα-

σχολήσεων ή και μείωση των υπαρχουσών (κλείσιμο επιχειρήσεων, αντικατάσταση εγγαζομένων από μηχανικό εξοπλισμό κλπ.). Έτσι η *ανεργία* αυξήθηκε σημαντικά περνώντας από ένα 2-3% του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού σε περίπου 8% στις μέρες μας.

Η ΜΕΣΗ ετήσια αύξηση των τιμών άρχισε να επιταχύνεται από τα πρώτα χρόνια του 1970. Ήταν περίπου 2-3% στη δεκαετία 1960-70 και 14,4% στη δεκαετία 1970-80, ξεπερνώντας το 24% το 1980 και το 1981, το 21% το 1982 και «τρέχει» γύρω στο 20% έως τις μέρες μας, ενώ είναι πιθανό να πέσει κάτω από αυτό το ποσοστό για το σύνολο του 1984. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι στα χρόνια του 1960 η μέση αύξηση των τιμών στην Ελλάδα ήταν χαμηλότερη (περίπου κατά 1/3) από την ίδια αύξηση στις χώρες-μέλη της ΕΟΚ, ενώ ήταν υψηλότερη (κατά περίπου 50%) στη δεκαετία 1960-70 και η δυσμενής αυτή διαφορά εντάθηκε στη συνέχεια, αφού η ελληνική αύξηση ήταν δυο φορές σημαντικότερη το 1980, '81 και '82 και σχεδόν τρεις φορές το 1983. Ελαφρώς δυσμενέστερη ήταν η εξέλιξη αν η σύγκριση γίνει με την αύξηση των τιμών του συνόλου των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ, δηλαδή του αναπτυγμένου καπιταλιστικού κόσμου στο σύνολο του.

ΜΕ ΛΙΓΑ λόγια, η ελληνική οικονομία έχασε, στη δεκαετία, σημαντικό μέρος από την παλιά της *ανταγωνιστικότητα*. Έγινε, για το χειρότερο και για το καλύτερο, μια σχετικά «ακριβή» οικονομία. Αυτό συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό, μια και οι τρόποι με τους οποίους συνδέεται με τη διεθνή οικονομία δεν άλλαξαν αποφασιστικά, στο να δημιουργηθούν ισχυρές πιέσεις προς υποτίμηση της δραχμής. Στις πιέσεις αυτές μπορεί να αντισταθεί κανείς, για διάφορους και συζητούμενους λόγους, αλλ' όχι επ' άπειρον, εφόσον δεν έχει ή δεν δημιουργεί γρήγορα τα μέσα που θα επιβάλουν στους συνεταίρους του να πληρώσουν το ακριβότερο κόστος των όποιων (μάλλον, όμως άλλων) προϊόντων και υπηρεσιών του. Ένας από τους τρόπους που βοηθούν σε μια τέτοια, βραχυπρόθεσμη πάντως κατά κανόνα, αντίσταση είναι να συμπληρώνει τη μειωμένη ανταγωνιστικότητα του με όλο και σημαντικότερες ροές πόρων από το εξωτερικό, ιδίως πόρων που δεν είναι υποχρεωμένος να επιστρέψει (όπως τα δάνεια...). Κάποτε πιστευόταν στην Ελλάδα ότι αυτή η δυνατότητα ήταν σχεδόν απεριόριστη. Ήταν όμως σαφές, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας, ότι επρόκειτο για μια αναπαυτική ψευδαίσθηση κι ότι η επιβράδυνση ή και μείωση αυτών των ροών ήταν ήδη ορατή. Όταν έγινε ορατή και στους υπεύθυνους της οικονομικής πολιτικής η πτώση της δραχμής άρχισε να γίνεται αποδεκτή. Επιταχύνθηκε ιδιαίτερα τα 3-4 τελευταία χρόνια: το δολάριο ισοδυναμεί σήμερα με 113 δραχμές, ενώ στις αρχές της δεκαετίας δεν ξεπερνούσε τις 40 δρχ.

Οι **εξωτερικές οικονομικές σχέσεις**, για τις οποίες έγινε μνεία πιο πάνω, εξελίχθηκαν με τρόπο λίγο πιο πολύπλοκο από όσο συνήθως νομίζεται.

ΣΥΝΗΘΩΣ τονίζεται ότι το έλλειμμα του εξωτερικού εμπορίου αυξήθηκε εντυπωσιακά. Και πράγματι ήταν γύρω στα 1300 εκ. δολάρια το 1970, 3036 εκ. δολάρια το 1975, 6178 εκ. δολάρια το 1979 και 5940 το 1982.

ΟΜΩΣ εκείνο που έχει σημασία δεν είναι το απόλυτο ύψος του εμπορικού ελλείμματος, αλλά το πώς εξελίσσεται η σχέση εξαγωγών-εισαγωγών, καθώς και το αν και κατά πόσο είναι δυνατό το έλλειμμα αυτό να καλύπτεται από άλλους πόρους.

ΩΣ ΠΡΟΣ το πρώτο σημείο η εξέλιξη δεν ήταν ευθύγραμμη, αλλά πάντως δεν ήταν και καταστροφική. Οι εξαγωγές αποτελούσαν το 40,1% των εισαγωγών το 1975 (το ποσοστό αυτό ήταν σαφώς μικρότερο στα αμέσως προηγούμενα χρόνια), το 39,4% το 1977, το 38,9% το 1979, το 41,6% το 1981, το 41,1% το 1982 και γύρω στο 43-45% τους τελευταίους μήνες. Είναι δηλαδή φανερό ότι η μείωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας πίεσε τον εν λόγω συντελεστή προς τα κάτω, ο οποίος στη συνέχεια βελτιώθηκε σχετικά κάτω από την επίδραση τόσο της ύφε-

σης της παραγωγής και της κατανάλωσης όσο και της συνεχούς υποτίμησης της δραχμής. Πάντως, ενώ η πιο πάνω εξέλιξη δεν δείχνει δραματικές αλλαγές, πρέπει να σημειωθεί ότι ο συντελεστής αυτός (κάλυψης των εισαγωγών από τις εξαγωγές) είναι ένας από τους χαμηλότερους που συναντά κανείς στην Ευρώπη ή και στον κόσμο. Και ότι η αποφασιστική του βελτίωση θα είναι στο εξής ένας από τους πιο σίγουρους δείκτες μακροχρόνιας αλλαγής στις διεθνείς σχέσεις της χώρας.

ΠΟΛΥ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ μάλιστα που το έλλειμμα του εξωτερικού εμπορίου θα συναντά όλο και περισσότερες δυσκολίες για να καλυφθεί. Στο πρόσφατο παρελθόν αυτό γινόταν σχετικά άνετα με τη συνεχή αύξηση των λεγόμενων «άδηλων πόρων» και των εισροών (μη δανειακών κυρίως) κεφαλαίων. Έτσι το 1975, το τουριστικό συνάλλαγμα (643 εκ. δολ.), το ναυτιλιακό (845 εκ. δολ.), το μεταναστευτικά εμβάσματα (781 εκ. δολ.) και άλλοι άδηλοι πόροι έφτασαν συνολικά τα 2850 εκ. δολ., ενώ οι «άδηλες πληρωμές» μόλις τα 765, πράγμα που άφησε 2086 εκ. δολ. καθαρά που κάλυψαν τα 2/3 του εμπορικού ελλείμματος. Το υπόλοιπο καλύφθηκε από εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων κάθε είδους και δανεισμό.

ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ που πέρασε μεσολάβησαν ορισμένες σημαντικές αλλαγές. Οι άδηλοι πόροι αυξήθηκαν σε σχετικά βραδύτερους ρυθμούς από τις άδηλες πληρωμές, εξέλιξη που οδηγεί σε βραδύτερη αύξηση των καθαρών εισπράξεων απέναντι στο εμπορικό έλλειμμα. Το 1975 οι άδηλοι πόροι καλύπτan τις άδηλες πληρωμές κατά 372%, το 1976 κατά 405%, το 1977 κατά 422%, το 1978 κατά 426%, το 1979 κατά 414%, το 1980 κατά 393%, το 1981 κατά 294%, το 1982 κατά 297%. Η κάμψη αυτή ήταν ένας από τους παράγοντες των εξωτερικών δυσκολιών της οικονομίας.

ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ήταν η κάμψη στην καθαρή εισροή ιδιωτικών κεφαλαίων: 1380 εκ. δολ., το 1977, 1116 το 1978, 1280 το 1979, 1547 το 1980, 1196 το 1981, 706 το 1982.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ αυτή οδηγεί μαθηματικά (και παρά την εμφάνιση του νέου παράγοντα που είναι οι καθαρές εισροές από την ΕΟΚ: 148 εκ. δολ. το 1981, 550 το 1982, κοντά στο 1 δις το 1983) στον εξωτερικό δανεισμό ο οποίος έφτασε στις μέρες μας κοντά στα 12 δις δολ. (905 εκ. το 1970, 4541 εκ. το 1980).

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ που περιγράφηκαν πιο πάνω οφείλονται σε μια σειρά από, συχνά διαφορετικούς, λόγους. Είναι φανερό π.χ. ότι, όταν η μετανάστευση έχει πια σταματήσει και η παλιννόστηση συνεχίζεται, το μεταναστευτικό συνάλλαγμα δεν μπορεί να αυξάνεται με τους παλιούς ρυθμούς. Οι υπολογισμοί που ανεβάζουν τις αποταμιεύσεις των Ελλήνων του εξωτερικού σε περίπου 30 δις δολάρια ακόμα κι αν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, δεν αποτελούν με κανένα τρόπο προαναγγελία νέων εισροών στο μέλλον. Το τμήμα τους που δε θα μείνει μαζί με τους ιδιοκτήτες του για πάντα εκεί, θα μπορούσε να μεταφερθεί μαζί τους στην Ελλάδα όχι πια ως εισόδημα ή βοήθημα στις οικογένειες αλλά ως κεφάλαιο. Και μια τέτοια προοπτική συναντά όλα τα προβλήματα (ευκαιρίες επένδυσης, ασφάλεια κλπ.) που ήδη συνέβαλαν στο να καμφθούν οι εισροές ιδιωτικών κεφαλαίων γενικότερα.

ΑΝΑΛΟΓΑ ισχύουν για το ναυτιλιακό συνάλλαγμα, ιδίως σε περίοδο μείωσης του δυναμικού του ελληνικού στόλου και «διεθνοποίησης» των πληρωμάτων του.

ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΓΙΑ το τουριστικό συνάλλαγμα οι προοπτικές δεν μπορούν να είναι η επανάληψη των όσων έγιναν στις περασμένες δεκαετίες. Όχι μόνο γιατί η Ελλάδα γίνεται ακριβότερη, αλλά και γιατί ένας σχετικός κορεσμός είναι αναπόφευκτος: όταν πλησιάζεις την αναλογία ένας τουρίστας κατά κάτοικο δεν μπορείς λογικά να ελπίζεις ή να επιδιώκεις να τη διπλασιάσεις! Όσο για τα όνειρα περί αύξησης των δαπανών των τουριστών, οι ονειρευόμενοι ξεχνούν τη διεθνή κρίση ή φαντάζονται αφελώς ότι με τις σημερινές συνθήκες μικρομεσαίας μιζέριας του τομέα αυτού θα προσελκύσουν περίπου το σύνολο της διεθνούς αριστοκρατίας, τη στιγμή που πληθαίνουν οι ενδείξεις ότι απωθεί ακόμα και τους μικρομεσαίους του πελάτες...

ΤΕΛΟΣ η κρίση εκφράζεται επίσης και με τη συνεχή επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών. Το συνολικό έλλειμμα του Κράτους (τακτικός προϋπολογισμός και προϋπολογισμός δημόσιων επενδύσεων) ήταν περίπου 32 δις δρχ. το 1975, 51 δις το 1978, 65 δις το 1979, 77 δις το 1980, 98 δις το 1981, 340 το 1983 και (κατ'εκτίμηση) 366 το 1984. Μ' αυτά τα ελλείμματα πρέπει να συνυπολογιστούν και εκείνα των Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών που έφτασαν το 1983 τα 81 δις δρχ., ανεβάζοντας έτσι το συνολικό έλλειμμα του δημόσιου τομέα σε 423 δις δρχ.

ΤΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ αυτό ξεπερνάει το 10% του ΑΕΠ (3-6% στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες) και θέτει επίφοβα προβλήματα

δανεισμού του κράτους και αύξησης του πληθωριστικού νομίσματος. Δεν χρειάζονται βαθιές οικονομικές γνώσεις για να διαπιστώσει κανείς ότι η εξέλιξη αυτή οφείλεται στο ότι οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν πολύ γρήγορα και οι κρατικές εισπράξεις όχι αρκετά!

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ είναι αλλού: Ποιοι και πώς κατάφεραν, ο καθένας το κατά δύναμιν, να αποσπάσουν από το κράτος ωφέληματα και παροχές και κάτω από την επίδραση ποιων μηχανισμών το κράτος στάθηκε ανίκανο ή δε θέλησε να ισορροπήσει αυτές τις δαπάνες με ανάλογες εισπράξεις από τη μεριά του. Κι εδώ βέβαια γράφεται περίπου όλη η ελληνική ιστορία, κι όχι μόνο των τελευταίων δέκα χρόνων. Γιατί δεν αρκούν καθόλου οι σεμνότητες αναφορές στους εξωτερικούς κινδύνους (που συνεπάγονται υψηλές στρατιωτικές δαπάνες) ούτε οι αγανακτισμένες καταγγελίες μιας μυθικής (ως προς τα μεγέθη, όχι ως προς την ουσία...) φοροδιαφυγής κάποιων «μεγάλων» (που συνεπάγεται μειωμένες εισπράξεις) για να εξηγηθεί όλο το μέγεθος ή σημαντικό τμήμα τέτοιων ελλειμμάτων. Γι' αυτό και δε θα αντιμετωπιστούν με το (απαραίτητο όταν υπάρχει νομική βάση) κυνήγι κάποιων εταιριών ούτε με οικονομίες χαρτιού και μολυβιών στα δημόσια γραφεία.

ΤΑ ΟΣΑ, σχηματικά, εκτίθενται πιο πάνω συνιστούν τις κύριες εκδηλώσεις της κρίσης που ωρίμασε στη δεκαετία. Ανάλογα φαινόμενα επισημάνθηκαν, σε ανάλογους τομείς (παραγωγή, απασχόληση, τιμές, εξωτερικές ισορροπίες, δημοσιονομικές ισορροπίες) σ' όλες τις χώρες που γνώρισαν και υφίστανται ακόμη την κρίση. Από αυτή την πρώτη άποψη η ελληνική περίπτωση δεν διακρίνεται για την πρωτοτυπία της. Τα δικά της, λίγο ως πολύ ιδιόμορφα, χαρακτηριστικά μπορούν να αναζητηθούν σε μια βαθύτερη διερεύνηση των παραγόντων που έθεσαν σε κίνηση τους μηχανισμούς της κρίσης και των συγκεκριμένων ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών μέσα στις οποίες αυτή ανδρώθηκε και πήρε τις συγκεκριμένες μορφές της. Έτσι, όπως παντού, και στην Ελλάδα διαπιστώθηκε η πτωτική τάση των επιχειρηματικών κερδών ή η κάμψη και μείωση των επενδύσεων, που βρίσκονται στην καρδιά του σύνθετου φαινομένου της κρίσης. Το ποσοστό κέρδους των μεγάλων βιομηχανικών επιχειρήσεων (ΑΕ και ΕΠΕ) έπεσε συνεχώς μέσα στη δεκαετία, από επίπεδα γύρω στο 12-15% και περισσότερο στην αρχή της, στο 3-6% στο τέλος της, ενώ πέρσι για πρώτη φορά οι απώλειες των όσων έχασαν ήσαν μεγαλύτερες από τα κέρδη όσων κέρδισαν. Όσο για τις βιομηχανικές επενδύσεις, ήσαν τα τελευταία χρόνια μικρότερες κατά περίπου 9-10% από τις επενδύσεις του 1973-74, ενώ στη διάρκεια της δεκαετίας 1964-1974 είχαν πολλαπλασιαστεί επί 2,5. Στη γεωργία η συγκριτική εξέλιξη ήταν εξίσου κακή: οι επενδύσεις στη δεκαετία 1964-74 αυξήθηκαν κατά περίπου 70%, ενώ στη δεκαετία 1973-83 μειώθηκαν περίπου στο μισό.

Η ΑΜΕΣΗ σύνδεση κέρδους-επενδύσεων δεν είναι πάντα το κύριο στοιχείο που βοηθάει να καταλάβουμε την κάμψη που περιγράφηκε πιο πάνω. Πράγματι ένα αξιόλογο τμήμα των βιομηχανικών επενδύσεων και ένα τεράστιο τμήμα των γεωργικών ήταν και είναι στην ουσία επενδύσεις, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, κρατικές. Η δικιά τους κάμψη λοιπόν συνδέεται με τη γενικότερη πολιτική αντίληψη και πνοή των μεταπολεμικών κυβερνήσεων, αλλά και με τις δημοσιονομικές της δυσκολίες (οποσδήποτε σοβαρές), με την αυστηρότητα ή χαλαρότητα τους απέναντι σε αντιπαραγωγικές δαπάνες, κοινωνικές παροχές και καταναλωτικές δαπάνες της γραφειοκρατίας, με την ίδια την αδράνεια και την σχεδόν μηδενική αποτελεσματικότητα της τελευταίας.

ΛΟΓΟΙ γενικότερης πολιτικής και στρατηγικής εξηγούν επίσης σ' ένα βαθμό τη συμπεριφορά και του ξένου κεφαλαίου στη μεταπολεμική περίοδο. Όπως επίσης και του ελληνικού κεφαλαίου, όχι όμως σε βαθμό που να επιτρέπει την ανάπτυξη της φιλολογίας περί «πολιτικής αποχής» από επενδύσεις. Κι αυτό παρά τις ανοησίες ορισμένων επιχειρηματικών κύκλων περί «σοσιαλμανίας» των κυβερνήσεων Καραμανλή και του τότε Υπουργού Συντονισμού κ. Π. Παπαληγούρα, που είχε αρθρώσει έναν ιδιαίτερα αξιόλογο και συνεκτικό προβληματισμό για τη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας.

Μ' ΟΛΕΣ αυτές τις επιφυλάξεις, πρέπει πάντως να επαναληφθεί ότι ο βασικός μηχανισμός της κρίσης εξελίχτηκε στην Ελλάδα με τον ίδιο τρόπο όπως κι αλλού.

ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΣ υπήρξαν στο επίπεδο των συγκεκριμένων συνθηκών και της διαχρονικής εξέλιξης, και ήσαν σοβαρές.

ΚΑΤΑΡΧΗΝ η ελληνική οικονομία δεν μπήκε αμέσως στην κρίση στη φάση όπου αυτή οξύνθηκε απότομα με τη λεγόμενη «κρίση του πετρελαίου» το 1973 και τον τετραπλασιασμό των τιμών των

πετρελαϊκών προϊόντων. «Άντεξε» και «προσαρμόστηκε» σχετικά ικανοποιητικά (το κατά κεφαλή εισόδημα εξακολούθησε να αυξάνεται κατά περίπου 6% το χρόνο στην περίοδο 1974-79). Οι λόγοι είναι αρκετά σύνθετοι κι ασφαλώς δεν αρκεί η ποιότητα της τότε οικονομικής διαχείρισης, όπως πρόσφατα την επικλήθηκε ο κ. Γ. Μπούτος, για να εξηγήσει το φαινόμενο. Πολύ λιγότερο μάλιστα αν σκεφτεί κανείς την έλλειψη προοπτικής και πνοής που τη χαρακτήριζε και την ατομία της που οδήγησε την επενδυτική πολιτική Καραμανλή-Παπαληγούρα σε πλήρη αδράνεια, όπως και τις μεταρρυθμιστικές φιλοδοξίες στον αγροτικό τομέα του πρώην Υπουργού Γεωργιάς.

ΜΙΑ ΠΛΗΡΗΣ ανάλυση δεν είναι ασφαλώς της στιγμής και του χώρου τούτου. Ασφαλώς, όμως, έπαιξαν σημαντικό ρόλο ο χαμηλός βαθμός εκβιομηχάνισης που επέτρεψε στη λοιπή οικονομία να απορροφήσει τους κραδασμούς που όντως υπέστη ο βιομηχανικός τομέας, η ασάφεια των ταξικών καθορισμών που επέτρεψε να διασκεδαστεί και να διαχυθεί το πρώτο κύμα ενδεχόμενης ανεργίας, το σημαντικό βάρος τέλος των ροών από το εξωτερικό που απομάκρυναν τον κίνδυνο εμπλοκής από έλλειψη συναλλάγματος ή και τη χρεωκοπία που γνώρισαν άλλες χώρες. (Ο τελευταίος αυτός παράγοντας αναλύθηκε αρκετά και πιο πάνω).

ΜΕ ΛΙΓΑ λόγια, η ελληνική οικονομία είχε ακόμη πολλά περιθώρια, υπαρκτά ή σε μια μεσοπρόθεσμη προοπτική, για να απορροφήσει το πρώτο «σοκ». Ακόμα και για να προετοιμαστεί για το επόμενο (άλλο αν ελάχιστοι ασχολούνταν με αυτό, μέσα στη γενική μακαριότητα που ακόμη διακατέχει τους ομφαλοσκοπούντες συντηρητικούς ή «αντιμπεριαλιστές»).

ΤΑ ΠΕΡΙΘΩΡΙΑ αυτά δεν ήσαν ανεξάντλητα και αυτό δεν αποτελεί προφητεία εκ των υστέρων, είχε επισημανθεί από τότε. Όσο ειδικότερα για τα περιθώρια που θα μπορούσαν να είχαν αξιοποιηθεί τότε, για λόγους καθαρά τυπικούς (ανολοκλήρωτη βιομηχανική δομή) και διεθνείς (η τότε διαγραφόμενη τάση «ανάδιπλωσης» της ευρωπαϊκής κυρίως βιομηχανίας), συνάντησαν τότε αδιαφορία και περιφρόνηση ή και έντονη αντίθεση στο όνομα διαφόρων ευκαιριακών αγώνων και «κινήματων» (λησμονημένων σήμερα) στο χώρο της τότε αντιπολίτευσης (ναυπηγεία, διαλυτήρια, πετροχημικά, ενεργειακές υποδομές, υποδομές συγκοινωνίας και μεταφορών και άλλα ων ουκ έστι αριθμός).

ΕΤΣΙ το δεύτερο «σοκ» του 1979 έπληξε καίρια την ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας με αρκετά γνωστές συνέπειες έως σήμερα.

ΩΣΤΟΣΟ, η σύντομη αυτή υπόμνηση των χαμένων ευκαιριών, των λανθασμένων χειρισμών, των δραστηριοτήτων απραξιών, που σωρεύθηκαν πάνω στην αντικειμενική και άτεγκτη εξέλιξη των μηχανισμών της κρίσης, δεν πρέπει να αφήσει χωρίς έστω και μια συνοπτική απαρίθμηση τις «άλλες» ιδιομορφίες της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας που συνιστούν, ακόμα, για μερικούς «μοντέλο» ανάπτυξης, του οποίου, άσχετα από τα «καλά» του και τα «κακά» του, έληξε (φευ!) η δυνατότητα να προωθεί λύσεις και δυναμισμό.

ΣΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ που πέρασε στερεώθηκε και ενισχύθηκε ο «μικρομεσαίος» χαρακτήρας της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Το «αυτοαπασχολούμενο» τμήμα της δεν φαίνεται να μειώθηκε ως προς το μοναδικό στην Ευρώπη βάρος του μέσα στο σύνολο. Δε μειώθηκαν τα συνδεδεμένα με το κράτος και τις διοικητικές ρυθμίσεις ή «παραλείψεις» pronόμιά του. Δεν φορολογήθηκε σοβαρά ή δε φορολογήθηκε καθόλου. Δεν εμποδίστηκε, ίσα-ίσα νομιμοποιήθηκε, στην τάση του να κάνει όλο και μεγαλύτερη (αυθαίρετη; - έχει πια νόημα;) χρήση του φυσικού και κοινωνικού κεφαλαίου της χώρας χωρίς να πληρώνει το «κόστος» του, σε όποια εκδοχή. Δε μειώθηκε καθόλου η αντίσταση του (ίσα-ίσα κέρδισε και «αριστερές» περγαμηνές, αντιμπεριαλιστικές ή αντιεγκυβερνησιακές...) σε όποια, έστω και στοιχειώδη, προσπάθεια εξορθολογισμού ή εκσυγχρονισμού της δημόσιας ζωής. Κέρδισε μάλιστα και πολιτική επιρροή. Εξαχρείωσε και εξαγρίωσε τα ήθη και τις πρακτικές της κοινωνικής συμβίωσης. Ανέδειξε την αθλιότητα σε κοινωνική κοινοτυπία, ιδεολογική παλικάριά και αισθητική αξία. Πιο πεζά, η παραγωγικότητα του έπαψε να ανεβαίνει (έως τώρα είχε περιθώρια καταπατήσεων, διαφυγών, αποφυγών, εκμετάλλευσης ανθρώπων και αγορών, που κάπου εξαντλούνται), η δραστηριότητα του γεννά όλο και πιο πληθωριστικές πιέσεις, η σημασία του για την καταρράκωση των οικονομικών του κράτους και των δημόσιων επιχειρήσεων και οργανισμών γίνεται όλο και πιο εμφανής. Ακόμα και η παλιότερη του συμβολή στην απόσβεση των κραδασμών που οδηγούσαν στην ανεργία γίνεται όλο και πιο ανενεργή, με την αδιαμφισβήτητη πια

αρνητική επίδραση του τομέα αυτού σε κάθε προσπάθεια για ανάπτυξη νέων τομέων, κλάδων, τεχνολογιών που θα οδηγούσαν, θεωρητικά, σε εξυγίανση της οικονομίας και σε νέα φάση ανάπτυξης της.

ΟΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ χαρακτηριστικές όψεις της ελληνικής οικονομίας συνδυάζονται τότε αρμονικά και τότε αντιφατικά με μια βιομηχανία και μια γεωργία που προοδευτικά χάνουν τον προηγμένο δυναμισμό τους. Η κάμψη των επενδύσεων που προαναφέρθηκε έχει ασφαλώς κάποια σχέση και με την εσωτερική τους διάρθρωση και την ιστορική της συγκρότηση. Η βιομηχανία π.χ. είναι συγκεντρωμένη σε κλάδους που αυτοί καθ' αυτοί είναι υπερτροφικοί (σχεδόν 26% της βιομηχανικής παραγωγής προέρχεται από την κλωστοϋφαντουργία, και τα έτοιμα ενδύματα όταν το ανάλογο ποσοστό στην Ευρώπη δεν ξεπερνά γενικά το 10% με εξαίρεση την Ιταλία, 15%, και την Ισπανία, 19%) και που δύσκολα μπορεί να ελπίζεται ότι θα συνεχίσουν ακόμη να αναπτύσσονται. Από την εσωτερική τους δομή, δύσκολα μπορεί να παραχθεί τεχνολογική βελτίωση και παραγωγική διαφοροποίηση προς άλλους κλάδους. Ενώ το βάρος τους στην οικονομία και την πολιτική δύσκολα επιτρέπει να στραφούν οι επενδύσεις, οι χρηματοδοτήσεις, οι πιστώσεις σε άλλους, νέους και ευκαίτους κλάδους της βιομηχανίας. Ανάλογα ισχύουν στη γεωργία, μαζί με την άρνηση των αλλαγών που βασίζεται στην ελπίδα για μόνιμη κρατική ή, τώρα, κοινοτική προστασία τιμών και εισοδημάτων.

ΣΥΝΟΛΙΚΑ, διαμορφώθηκαν ντελικάτες ισορροπίες ανάμεσα σε κλάδους, κατηγορίες επιχειρήσεων και εισοδημάτων, κρατικές παροχές και επενδύσεις, προσδοκίες προστασίας ή μη ανταγωνισμού, που η οποιοδήποτε πρωτοβουλία από οπουδήποτε και αν προέρχεται θεωρείται ύποπτη και ενδεχομένως ζημιόγωνα, άμεσα για τους μεν, έμμεσα για τους δε, όταν π.χ. διαθλύνουν ότι μιας αλλαγής μύριες δύνανται να έπονται. Την ισχυρότατη αυτή αντίσταση γνώρισαν τόσο οι κυβερνήσεις της ΝΔ παλιότερα όσο και του ΠΑΣΟΚ σήμερα. Στην καθημερινή πολιτική διαμάχη οι εκάστοτε αντιπολιτευόμενοι μιλούν για «παλινωδίες», υποτιμώντας ή παραγνωρίζοντας στις περισσότερες περιπτώσεις το στερεότατο κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο των κυβερνητικών υποχωρήσεων μπροστά στην εν λόγω αντίσταση του συνόλου περίπου της ελληνικής κοινωνίας. Και πρόκειται μόνο για αντίσταση (χαρακτηριστική είναι η τελετουργική φράση που υποδέχεται από χρόνια τώρα κάθε νομοσχέδιο, υπουργική απόφαση, εγκύκλιο, διάταξη, σχέδιο, πρόγραμμα, παρέμβαση: «να αποσυρθεί και να αναδιαμορφωθεί» - ναι αλλά προς ποια κατεύθυνση...) που καμιά φορά μεταβάλλεται και σε κάποια μερική διεκδίκηση. Παρά τα επιμόνως υποστηριζόμενα ποτέ δεν μετουσιώθηκε σε αντιπαράθεση προγραμμάτων, που να περιλαμβάνουν θέβαια στόχους και μέσα και όχι ταυτολογίες περί «σωστής» ανάπτυξης και «σωστών» μεθοδεύσεων διανθισμένες με επίθετα, τύπου «λαϊκές», «αντιμονοπωλιακές» και τα τοιαύτα, που απλώς αποφεύγουν να υποδείξουν και το ποιος «χάνει» από την προώθηση τους.

ΕΤΣΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΗΚΕ στη δεκαετία που πέρασε η πραγματικότητα κι όχι μόνο η θεωρία της «δομικής ακινησίας» που σιγά σιγά επέβαλε και την πολιτική αφασία και την πολιτιστική ασυναρτησία.

ΦΥΣΙΚΑ, οι προοπτικές της κρίσης και της μετά την κρίση περιόδου, όπως και οι ιδιαίτερες προοπτικές της ευρωπαϊκής καριέρας της Ελλάδας και της ευρωπαϊκής ενοποίησης, με ή χωρίς αυτήν, προσδιορίζουν άλλου τύπου «προκλήσεις», εγκυμονούν μέλλον διαφορετικό από την ομοθετική αναπαραγωγή της μέχρι τώρα πορείας, προοιωνίζονται με λίγα λόγια άλλου είδους ταραχή. Στο τέλος όμως της δεκαετίας που μας απασχόλησε λίγοι φαίνονται να κεντρίζονται από κάτι τέτοια, κι ασφαλώς όχι το «πρόγραμμα» του κ. Αβέρωφ, οι αναζητήσεις «κεντρώων» ή «αριστερών» διευρύνσεων του ΠΑΣΟΚ ή η εξηντακονταετής πλατφόρμα του ΚΚΕ.

ΕΚΚΡΕΜΕΙ λοιπόν, όχι θέβαια καμιά βιβλική αναμόχλευση της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας ούτε καμιά αποκαλυπτικού τύπου καταγγελία της, αλλά κατ' αρχήν η διαμόρφωση και εμπέδωση της αντίληψης ότι το μέλλον της δεν περνάει μόνο από την εναγώνια αναζήτηση του πώς δε θ' αλλάξει τίποτε και των αντίστοιχων ισορροπιών στο επίπεδο των πολιτικών επιτελείων. Κατά τα άλλα έχουμε μπροστά μας... την αιωνιότητα. Ως γνωστόν η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει. Μπορεί όμως άνετα και μακάρια να οπισθοδρομεί.

Ο σοσιαλισμός και ο πόλεμος

Πρέπει να 'ναι κανείς όχι «αισιόδοξος», αλλά αθεράπευτα αφελής και ανίδεος γύρω από τους μηχανισμούς εξουσίας, και τα κλειστά γραφειοκρατικά κέντρα της αποτελούμενα ως επί το πλείστον από άτομα μικρής γενικής μόρφωσης, ήθους, αυτοελέγχου και συγκράτησης, για να θεωρηθεί ότι η τερατώδης σημερινή εξέλιξη παραγωγής και διασποράς των ατομικών όπλων «διατηρεί» κατά κάποιο τρόπο και «διαφυλάττει» την «Ειρήνη»!

του Μιχ. Ν. Ράπτη

Το εργατικό και σοσιαλιστικό παγκόσμιο κίνημα έχει συνδέσει την ύπαρξή του με τη διαρκή του αντίθεση και πάλη εναντίον της θεομηνίας των γενικών Πολέμων στους οποίους οδηγείται κατά διαστήματα η Ανθρωπότητα ιδίως στον αιώνα μας.

Όπως και εναντίον κάθε μερικότερου πολέμου, που δεν δικαιολογείται από λόγους εθνικής ανεξαρτησίας ή άμυνας, απέναντι σε κατάφορη ξενική επίθεση, εισβολή και κατάκτηση.

Οι πόλεμοι αυτοί χαρακτηρίστηκαν εσω-ιμπεριαλιστικοί, ή αποικιακοί που τα βαθύτερα αίτια τους βρίσκονται στην ανταγωνιστική αλλά και επεκτατική, εκμεταλλευτική φύση του καπιταλιστικού καθεστώτος. Είναι γνωστή η ανένδοτη πάλη της ριζοσπαστικής πτέρυγας της II Διεθνούς εναντίον του πρώτου παγκοσμίου πολέμου στην οποία διέπρεψαν ονόματα όπως εκείνο της Ρόζας Λούξεμπουργκ, του Καρλ Λήμπνεχτ, του Ν. Λένιν, του Λ. Τρότσκι. Η αντίθεση στο Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρξε πιο περίπλοκη, γιατί σε μια στιγμή πήρε μέρος και η Σοβιετική Ένωση, σε συμμαχία με τις τρεις κύριες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις της εποχής εκείνης που ήταν οι Ην. Πολιτείες, η Αγγλία, η Γαλλία.

Άκριτα και επικίνδυνα οι δυνάμεις αυτές είχαν χαρακτη-

στεί «δημοκρατικές» σε αντίθεση με τις φασιστικές του Άξονα. Ενώ επρόκειτο για αναγκαία βέβαια συγκυριακή συμμαχία με το ένα από τα μέρη του ιμπεριαλιστικού στρατοπέδου, στην οποία το διεθνές εργατικό και σοσιαλιστικό κίνημα έπρεπε να δώσει απλώς κριτική υποστήριξη, χωρίς καμιά αυταπάτη για την πραγματική φύση των καθεστώτων, των κυβερνήσεων, και των ηγετών των «δημοκρατικών» λεγομένων χωρών.

Ξέρουμε που οδήγησε η σύγχυση στο κεφαλαιώδες αυτό θέμα την ελληνική, εκτός άλλων, Αντίσταση. Οπωσδήποτε την επομένη κιόλας του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου άρχισε ό-τι ιστορικά θα μπορούσε να φανεί, σαν η προπαρασκευή του Τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου, ανάμεσα ακριβώς στους «συμμάχους» της χθες. Ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και την «Ατλαντική Συμμαχία» των «δημοκρατικών χωρών» της Δύσης.

Το εργατικό και σοσιαλιστικό παγκόσμιο κίνημα σωστά είχε θεωρήσει από τις αρχές του αιώνα μας, ότι σε περίπτωση που αργοπορούσε η Παγκόσμια Σοσιαλιστική Επανάσταση, η Ανθρωπότητα κινδύνευε να πέσει στην άβυσσο πρωτοφανούς βαρβαρότητας. Η βαρβαρότητα αυτή θα εκδηλωνότανε ως πολλαπλασιασμό του φαινομένου των οικονομικών κρίσεων,

που κατά ολόένα πιο εκτεταμένη διάρκεια θα αποδεκάζαν τεράστιες παραγωγικές δυνάμεις, και θα ῥιχναν στην εξαθλίωση ίσως την πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού, καθώς και με πολλαπλασιασμό επίσης μερικών στην αρχή πολέμων προπαρασκευαστικών κατά κάποιο τρόπο γενικής νέας σύρραξης.

Αλλά με όπλα αυτή τη φορά, μπροστά στα οποία θα ωχριά η εξαλλη φαντασία του συγγραφέα της Αποκαλύψεως, προορισμένη να σπείρει εσαεί στα πλήθη των πιστών το δέος και τον τρόμο του θεού.

Ξέρουμε ότι στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο 17 εκατομμύρια στρατιώτες σκοτώθηκαν από τα 70 εκατομμύρια που πήραν μέρος.

Αλλά πολλοί περισσότεροι ήδη πολίτες: 6 περίπου εκατομμύρια Πολωνοί, 14 εκατομμύρια Ρώσοι, 1 εκατομμύριο Γιουγκοσλάβοι, 600.000 Γερμανοί, 600.000 Γιαπωνέζοι, 3 έως 13 εκατομμύρια Κινέζοι και Ινδοί, οι περισσότεροι από πείνα, 400.000 Γάλλοι και πόσοι άλλοι Έλληνες, Αλβανοί, κτλ.

Μόνο οι Αμερικανοί δεν είχαν θύματα στη χώρα τους, αλλά άφησαν στα πεδία της μάχης της Ευρώπης και της Ασίας έως 300.000 νεκρούς.

Και η τρομερή εκατόμβη εξακολουθεί αδιάκοπα μετά τον Παγκόσμιο Πόλεμο. Στον πόλεμο της Κορέας οι Βορειοκορεάτες έχασαν 500.000 στρατιώτες και ίσως 1 εκατομμύριο πολίτες. Εξακολουθεί το αφάνταστο μαρτυρολόγιο των πολέμων της Αλγερίας, του Βιετνάμ, της Παλαιστίνης, του Αφγανιστάν, της Κεντρικής Αμερικής, του Ιράκ-Ιράν κτλ. και άλλες μερικότερες συρράξεις ακόμα και «ενδοσοσιαλιστικές» που ανεβάζουν διαρκώς τόσο τον αριθμό των θυμάτων, όσο και το επίπεδο της φρίκης από τα όπλα και τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται.

Αλλά παράλληλα με τον «διαρκή πόλεμο» εξακολουθεί και η «διαρκής γενοκτονία» από υποσιτισμό ή καθαρή πείνα σε τέτοια ή τέτοια περιοχή του «Τρίτου Κόσμου». Ξέρουμε ότι έως 700 εκατομμύρια ανθρώπων υποσιτίζονται, ότι 40.000 παιδιά πεθαίνουν κάθε μέρα, ότι εκατοντάδες χιλιάδες πεθαίνουν περιοδικά από πείνα στο Σαχέλ της Αφρικής, στο Νορντέστε της Βραζιλίας, στη Μοζαμβίκη πρόσφατα, στις Ινδίες, στο Μπαγκλαντές, στη Ουγκάντα, και αλλού.

Η δεινή οικονομική κρίση που ξέσπασε από δέκα χρόνια επιδείνωσε αφάνταστα αυτή την κατάσταση σε εκτατεμένες περιοχές του «Τρίτου Κόσμου» όπου θα συγκεντρωθούν περί το τέλος του αιώνα μας τα πέντε έκτα του πληθυσμού του πλανήτη μας.

Χώρες άλλοτε περίφημες για τον πλούτο τους, όπως η Αργεντινή, έφτασαν υπό το καθεστώς των στρατιωτικών δικτατοριών στη χρεωκοπία, με πεινασμένους ακόμα και στους δρόμους του Μπουένος Άιρες. Εύγλωττο παράδειγμα η Αργεντινή, αλλά και η Χιλή και η Βραζιλία, και το Μεξικό και η Νιγηρία και άλλες «τρίτοκοσμικές» χώρες του τεράστιου κοινωνικού κόστους που επιβάλλει η «ανάπτυξη» τους δια της ένταξής τους στο νέο καταμερισμό εργασίας όπως τον αντιλαμβάνονται τα διευθύνοντα ιμπεριαλιστικά κέντρα!

Αλλά ασφαλώς το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της βαρβαρότητας στην οποία βυθίζεται η ανθρωπότητα είναι η αφάνταστη πρόοδος ποσοτική και ποιοτική των ατομικών όπλων από τον καιρό που οι πρώτες, μικρές, πρωτόγονες ατομικές βόμβες κατέστρεψαν αστραπιαία τις πόλεις της Χιροσίμα, και του Ναγκασάκι. Είναι αλήθεια ότι λίγο πριν με «κανονικές» και μόνο βόμβες φωσφόρου 135.000 κάτοικοι της Δρέσδης έχασαν τη ζωή τους τη φρικτή νύχτα της 13 Φεβρουαρίου 1945.

Τα ατομικά όπλα άλλαξαν τη φύση του πολέμου, τις συνέπειές του, τη στάση επίσης του εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος απέναντί του.

Η άποψη που έγινε περίφημη με τη γνώμη του Κλαούζεβιτς ότι ο «πόλεμος είναι η συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα» φανερά δεν ισχύει πια. Γιατί γενικός ατομικός πόλεμος δεν επιτρέπει συνέχιση οποιασδήποτε πολιτικής και δεν αποτελεί προοπτική για οποιαδήποτε πολιτική.

Όσοι ασχολούνται σοβαρά και αντικειμενικά μ' αυτό το ζήτημα θεωρούν ότι κατά πάσα πιθανότητα γενικός ατομικός πόλεμος θα σήμαινε την καταστροφή της ανθρωπότητας από τις άμεσες, έμμεσες, και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις του.

Κι ωστόσο εκείνο που ῥναι θανάσιμα ανησυχητικό, χωρίς η κοινή γνώμη να το συνειδητοποιεί ακόμα, είναι ότι όλη η εξέλιξη των ατομικών όπλων και όλη η πρόσφατη ιδίως προπαγάνδα γύρω τους, γίνεται προς την κατεύθυνση της δυνατότητας και παραδοχής ενός τάχα «περιορισμένου ατομικού πολέμου».

Τα ατομικά όπλα έχουν γίνει τώρα «επιχειρησιακά» με ολόένα μεγαλύτερη ακρίβεια και περιορισμένη πράγματι στη χρήση του το καθένα καταστρεπτικότητα.

Αλλά ταυτόχρονα πολλαπλασιάζονται και διασπείρονται στη γη, τη θάλασσα, τον αέρα, ώστε να μην μπορούν να καταστραφούν όλα ή ένα αποφασιστικό μέρος τους, σε περίπτωση αιφνίδιας πρώτης κρούσης.

Ακόμα και τα στρατηγικά επίγεια, σε σταθερή βάση, ατομικά όπλα, άρχισαν να τοποθετούνται σε κινητές βάσεις, για τον ίδιο πάντα σκοπό.

Ταυτόχρονα αναπτύσσεται και τελειοποιείται το σύστημα που τα ανιχνεύει και τα εντοπίζει καθώς και εκείνο που αποσκοπεί να εξουδετερώσει αυτό το σύστημα, καθώς και να καταστρέψει τους πυραύλους του αντιπάλου στο διάστημα, πριν πλήξουν το στόχο τους. «Επίθεση», «ανίχνευση» και «άμυνα» στην οργανική τους αλληλεξάρτηση έχουν σαν πρακτικά κύριο αποτέλεσμα την ολόένα μεγαλύτερη «αυτοματοποίηση» του ατομικού πολέμου, με πριμοδότηση της «ξαφνικής πρώτης επίθεσης».

Γι' αυτό και πράγματι ο «Πόλεμος των Άστρων» που άνοιξε με πρωτοβουλία του Ρήγκαν αποτελεί, όπως τονίζει και η σοβιετική ηγεσία «έναν νέο θανάσιμο κίνδυνο» με τη δυνατότητα η πυρηνική ανάφλεξη να ξεκινήσει από το διάστημα.

Ταυτόχρονα από δύο χρόνια τώρα παρατηρείται μια έντεχνη πολύμορφη προπαγάνδα που αποσκοπεί να εξοικειώσει την κοινή γνώμη με το αναπόφευκτο ατομικού πολέμου, που τάχα περιορισμένες και μόνο μπορούσε να ῥχει συνέπειες, ιδίως αν ενισχυθεί η προφύλαξη του πληθυσμού σε κατάλληλα καταφύγια κτλ.

Η κατασκευή τέτοιων καταφυγίων σε εκτεταμένη κλίμακα, δεν χαρακτηρίζει πια χώρες όπως η Σοβιετική Ένωση, η Κίνα, η Σουηδία, η Ελβετία, αλλά γενικεύεται γρήγορα σ' ολόκληρη την Ευρώπη και τις Ην. Πολιτείες.

Οι «αισιόδοξοι» προβάλλουν το επιχείρημα ότι διατηρήθηκε η παγκόσμια «ειρήνη» για 40 τώρα χρόνια χάρη στον αμοιβαίο φόβο των ατομικών όπλων. Αλλά ξεχνούν πολλά σ' αυτήν την παραπλανητική «επιχειρηματολογία». Πρώτα πρώτα ότι είναι παράλογο να επαφθεί η υπεράσπιση της «Ειρήνης» σε ολόένα και περισσότερα ατομικά όπλα διασπειρόμενα στη γη, τη θάλασσα, το διάστημα και όλο πιο τελειοποιημένα σε ακρίβεια, ταχύτητα και αποπλάνηση των αντιπάλων τους. Δεύτερο ότι μεγαλώνει η αυτοματοποίηση του όλου συστήματος, λιγοστεύοντας στο ελάχιστο το χρόνο δράσεως του συστήματος «άμυνας» ή «αντεπίθεσης», και αναθέτοντας τελικά την «απόφαση» σ' ένα μηχανισμό έξω από κάθε σοβαρό έλεγχο.

Τα μηχανικά «λάθη» και μόνο τέτοιου συστήματος είναι αναπόφευκτα, και συνέβησαν ήδη επανειλημμένα, χωρίς αυτό ωστόσο να εμποδίσει την πρόοδο μεγαλύτερης ακόμα «αυτοματοποίησης». Τρίτο ότι η απειλή χρήσης των ατομικών όπλων γίνεται συχνά και από τις δύο «υπερδυνάμεις» παρά την

«ισορροπία του φόβου» με τον εξής τρόπο: Απειλούνται με χρήση ατομικών όπλων, κράτη και κυβερνήσεις που εμπλέκονται σε μερικούς πολέμους ή θεωρούνται επικίνδυνες για «ζωτικά» συμφέροντα της μιας ή της άλλης «υπερδυνάμης», ξεκινώντας από τον υπολογισμό ότι ακριβώς για να μην φθάσουμε στην «αυτοκτονική» αναμέτρηση των δυο «υπερδυνάμεων» η μια θα υποχωρήσει στον εκβιασμό της άλλης. Τον εκβιασμό της σε βάρος τρίτου.

Έτσι πολλές φορές οι Αμερικανοί, και επί Τρούμαν και Αϊζενχάουερ, και Κέννεντυ και Τζόνσον, και Νίξον, σκέφτηκαν σοβαρότατα να «ρίξουν» την ατομική βόμβα στην Κίνα, την Κορέα, την Κούβα, το Βιετνάμ ενώ οι Σοβιετικοί σκέφτηκαν πράγματι να χτυπήσουν την Κίνα, να σταματήσουν τους Αγγλο-Γάλλους στο Σουέζ και το Ισραήλ στην προέλαση του στην Αίγυπτο ή τη Συρία.

Με προτεταμένο πάντα το «πιστόλι της ατομικής βόμβας».

Σε πρόσφατα συγγράμματα όπως του Milton Leitenberg (1980) «Απειλές χρήσης των ατομικών όπλων ύστερα από τον Παγκόσμιο Πόλεμο» ή των B.M. Blechman και S. S. Kaplan (1981): «Δύναμη, χωρίς Πόλεμο: Οι στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ σαν πολιτικό εργαλείο», ή σε άλλες ακόμα μελέτες καθώς και στα απομνημονεύματα των διαφόρων Προέδρων της Αμερικής, βρίθουν οι μαρτυρίες οι σχετικές με το πώς ήδη χρησιμοποιήθηκε η απειλή των ατομικών όπλων.

Πρέπει να 'ναι κανείς όχι «αισιόδοξος», αλλά αθεράπευτα αφελής και ανίδεος γύρω από τους μηχανισμούς εξουσίας, και τα κλειστά γραφειοκρατικά κέντρα της αποτελούμενα ως επί το πλείστον από άτομα μικρής γενικής μόρφωσης, ήθους αυτοελέγχου και συγκράτησης, για να θεωρεί ότι η τερατώδης σημερινή εξέλιξη παραγωγής και διασποράς των ατομικών όπλων «διατηρεί» κατά κάποιο τρόπο και «διαφυλάττει» την «Ειρήνη»!

Για να υποτιμά δηλαδή τον κίνδυνο του ατομικού πολέμου, ενώ ολοφάνερα προετοιμάζεται, με τη διάθεση ολοένα και πιο κολοσσιαίων ποσών, και της πεμπτουσίας, της διανοητικής απασχόλησης. Κύριο κίνητρο για την ανάπτυξη και εφαρμογή της νέας προχωρημένης επιστήμης και τεχνολογίας της πληροφορικής, της μικροηλεκτρονικής, της αυτοματοποίησης, αλλά και άλλων κλάδων, έχει γίνει η προπαρασκευή του ατομικού πολέμου από τα «βιομηχανοστρατιωτικά συγκροτήματα» στις Ην. Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση.

Ο γνωστός Άγγλος ιστορικός Eduard Thomson, που τόσο έχει συμβάλλει στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο κίνημα «Ειρήνης», χρησιμοποίησε όπως είναι γνωστό τον όρο «εξοντωτισμός» για να χαρακτηρίσει την τάση που απορρέει από τα δυο αυτά συγκροτήματα, στα οποία κάπως γρήγορα και κάπως μηχανικά ανάγει την εξουσία στις δυο «υπερδυνάμεις».

Λέει ο E. Thomson: «οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση δεν έχουν, είναι βιομηχανικοστρατιωτικά συγκροτήματα» από τα οποία απορρέει σχεδόν μοιραία μια παράλογη ροπή προς τον αμοιβαίο «εξοντωτισμό».

Κανείς βέβαια δεν υποστηρίζει ότι πρόκειται για παρόμοια κοινωνικά καθεστώτα.

Αλλά ο E. Thomson θέλει να επισημάνει το κύριο βάρος που απέκτησαν, κατά τη γνώμη του, στα ηγετικά στρώματα των δυο χωρών τα «βιομηχανο-στρατιωτικά συγκροτήματα» τα συνδεδεμένα με τη φύση, λογική, και δυναμική της παραγωγής των ατομικών όπλων, και της προπαρασκευής του ατομικού πολέμου.

Σημασία δεν έχει ποιος άρχισε. Σημασία έχει ότι από μια στιγμή και πέρα επικράτησε η ίδια παράλογη τάση άμεσης αντιπαράθεσης ολοένα και περισσότερων ατομικών όπλων, ότι και οι δυο χώρες έχουν παρασυρθεί στην ίδια πορεία, που φαίνεται τώρα (αν δεν είναι πράγματι) σαν μοιραία.

Έτσι, όταν οι Αμερικανοί επέβαλαν στους Ευρωπαίους τα νέα στρατηγικής πια σημασίας ατομικά όπλα, οι Σοβιετικοί απαντούν με παρόμοια νέα όπλα στις Ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες.

Σε καμιά περίπτωση δεν τους περνά η ιδέα ότι μπορούν να αρκεστούν σε ότι ήδη έχουν (υπεραρκετά για πολλαπλή καταστροφή του πλανήτη ολόκληρου) ή ν' αρχίσουν μονομερή αποπλισμό τους. Διαγωγή που θα 'χε γρήγορα τεράστια απήχηση και θ' ανάγκαζε κατ' αρχήν τους Ευρωπαίους, κάτω από την αβάστακτη πίεση των λαών τους, ν' αρχίσουν κι αυτοί παρόμοια κίνηση. Έχουμε να κάνουμε με διευθυντικά κέντρα έξω από κάθε έλεγχο της κοινής γνώμης, επικίνδυνα μεθυσμένα από την τεράστια εξουσία τους, και κλειστά σε κάθε τέτοια επιχειρηματολογία.

Έχουμε να κάνουμε μ' ένα καινούργιο, φαινόμενο στην εξέλιξη της ανθρωπότητας, όπου η αφάνταστη πρόοδος στην τεχνολογία της δημιουργήσε ταυτόχρονα τη δυνατότητα ολικής καταστροφής της, από το γεγονός ότι η εξουσία συγκεντρώνεται σε απολύτως μειοψηφικές ομάδες, δομές, ανθρώπων, που υπακούουν σε ειδικά τους συμφέροντα, και αποχτούν από την άσκηση τέτοιας τεράστιας αντιδημοκρατικής, αυταρχικής εξουσίας ιδιαίτερη νοοτροπία, ψυχολογία, και πρακτική συμπεριφορά. Έτσι ο *μόνος δρόμος «σωτηρίας» που απομένει σε μια ανθρωπότητα «διαβολικά» παγιδευμένη από την ανισόμετρη «πρόοδο» της ανάμεσα στις «παραγωγικές της δυνάμεις» και τις κοινωνικές της δομές, είναι εκείνος της συνειδητοποίησης και δράσης των μαζών.*

Γι' αυτό και τα σύγχρονα «Κινήματα Ειρήνης», που αναπτύσσονται σε παγκόσμια κλίμακα θα πρέπει να ενισχυθούν τόσο από το εργατικό σοσιαλιστικό κίνημα, όσο και από τα άλλα νέα «κοινωνικά κινήματα», των Γυναικών, των Οικολόγων, των Εθνικών Μειονοτήτων.

Βέβαια, απ' όλα αυτά τα κινήματα, το βασικό παραμένει, πάντα, κατά τη γνώμη μας, εκείνο που διεκδικεί τις παραδόσεις και τα ιδανικά του Εργατικού Σοσιαλιστικού κινήματος, που ενέπνευσαν οι αρχέγονες ιδέες του Κ. Μαρξ, και όσων έμειναν δημιουργικά «πιστοί» σ' αυτές.

Αλλά σήμερα δεν μπαίνει ζήτημα τίτλων και πρωτοκαθεδρίας, αλλά απόδειξη στην πράξη ποιος πραγματικά αντιλαμβάνεται στην ολότητά του το ζήτημα του ατομικού πολέμου και αγωνίζεται με τη συνείδηση που απορρέει από το μέγα αυτό θέμα. *Πρόκειται για το σπουδαιότερο πρόβλημα της εποχής μας, που από την «λύση» του τέτοια ή τέτοια εξαρτώνται όλα τα άλλα. Δεν υπάρχει οποιοδήποτε καλύτερο κοινωνικό μέλλον για την ανθρωπότητα ολόκληρη κι όχι μόνο τους «εργάτες», αν δεν αρθεί έγκαιρα η υποθήκη του πυρηνικού ολοκαυτώματος αν δεν σταματήσει η τρελή όντως παράλογη, έξω από τον έλεγχό μας, κούρσα των ατομικών εξοπλισμών.*

Χρειάζεται γι' αυτό η ανάπτυξη, σε κάθε χώρα ενιαίου, μαζικού δημοκρατικού αντιπολεμικού κινήματος που να διεκδικεί πρώτα πρώτα τον μονομερή ατομικό αποπλισμό στην ίδια του τη χώρα.

Χρειάζεται σύνδεση, συντονισμός και ενοποίηση όλων των εθνικών αντιπολεμικών κινήματων, σε ευρωπαϊκή, διεθνή και παγκόσμια κλίμακα, *δυτικά και ανατολικά, στο Βορρά και το Νότο, που να προωθούν και να υποστηρίζουν κριτικά κάθε μερικό μέτρο προς το γενικό αποπλισμό χωρίς ποτέ να χάσουν από την στρατηγική τους προοπτική τον σκοπό αυτό και να παραμένουν στο στάδιο τακτικών και μόνο προσαρμογών. Για την ώρα μόνο οι «Πράσινοι» της Δυτικής Γερμανίας, καθώς και σημαντικό τμήμα των Άγγλων Εργατικών βρίσκονται στο σωστό αυτό δρόμο, ολοκληρώνουν ολοένα πιο ισορροπημένα και ριζοσπαστικά το πρόγραμμά τους.*

Ενθαρρυντικά είναι επίσης ορισμένα φαινόμενα στην Ιταλία,

Τι μπορεί να σημαίνουν για σας ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ* μιας Ασφαλιστικής Εταιρίας; (όταν είναι τόσο εντυπωσιακές) σιγουριά!

Και η σιγουριά που εμπνέει η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ στηρίζεται:

- Στα κεφάλαιά της και τα ελεύθερα αποθεματικά, που φτάνουν το 1.500.000.000 δραχμές.
- Στο σύνολο του Ενεργητικού της, που είναι πάνω από 4.000.000.000 δραχμές.
- Στα καθαρά ασφάλιστρα, που ξεπερνούν τα 2.000.000.000 δραχμές.
- Στα έσοδά της από επενδύσεις, που ανέρχονται σε 376.000.000 δραχμές.
- Στα 490.000.000 δρχ. καθαρά κέρδη της, που της χάρισαν, για τρίτη συνεχή χρονιά, τον τίτλο της πρώτης σε κέρδη Ασφαλιστικής Εταιρίας στην Ελλάδα.

ΚΑΙ ΤΟ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟ:

Αυτά τα κέρδη επενδύονται σε κοινωφελή έργα για το ξαναζωντάνεμα της ελληνικής υπαίθρου. Γιατί η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ είναι Κρατικο-Συνεταιριστική Εταιρία.

* ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟ 1983

ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ:

ΖΩΗΣ, ΜΕΤΑΦΟΡΩΝ, ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ, ΦΩΤΙΑΣ, ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ, ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ, ΧΑΛΑΖΙΟΥ, ΣΚΑΦΩΝ, ΚΤΗΝΑΣΦΑΛΕΙΕΣ.

**Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ**

κοντά σας ό,τι κι αν τύχει

Λεωφ. Συγγρού 163, 17 121 Ν. Σμύρνη, Αθήνα, Τηλ. 952 4801 - Telex 223004 AGRO GR

την Ολλανδία, τις Σκανδιναβικές χώρες, την Ελλάδα, ακόμα και στις ΗΠΑ με την προοδευτική ιδίως στάση των Εκκλησιών, στο ζήτημα του ατομικού πολέμου.

Αντίθετα στη Γαλλία π.χ. υπάρχει πάντα μεγάλη καθυστέρηση, όπου υπερισχύει η άποψη «άμυνας» της χώρας με μια πρώτη «προειδοποιητική» βολή «τακτικών» ατομικών όπλων. Σε περίπτωση π.χ που οι Σοβιετικοί προελαύνουν στο έδαφος της Δυτικής Ευρώπης με συμβατικά και μόνο όπλα!

Πρόκειται για καθαρή ανευθυνότητα, ικανή να οδηγήσει σε αστραπιαία καταστροφή της Γαλλίας, αλλά και ολόκληρης της Δυτικής Ευρώπης που πάει να ενστερνισθεί τέτοια «αυτοδύναμη ατομική άμυνα» της.

Το επιχείρημα πως «αμυνόμαστε» αν ένας εισβολέας «επιτεθεί» και μας «κατακτήσει» παίζει ένα μεγάλο ρόλο στη στάση των Ευρωπαίων.

Η μόνη σωστή απάντηση κατά τη γνώμη μας, είναι ότι η «άμυνα» στην εποχή των ατομικών όπλων, εξασφαλίζεται μονάχα με τη γενική κινητοποίηση του λαού, και την πολύμορφη αντίσταση του σε οποιοδήποτε «εισβολέα» και «κατακτητή» ακόμα βέβαια και με τα όπλα, εκτός από τα ατομικά. Μόνο λαοί που έχουν συνείδηση ότι υπερασπίζονται δημοκρατικές, κοινωνικές, και πολιτιστικές αξίες, ανώτερες, θα 'ναι διατεθειμένοι και ικανοί ν' αντισταθούν πολύμορφα σε κάθε γωνία και θέση της πατρίδας τους, όπως χθες η ελληνική, αλβανική, γιουγκοσλαβική και πολωνική αντίσταση. Όπως πιο πρόσφατα οι Βιετναμέζοι, και αργότερα οι Λιβανέζοι όπως ένας συνδυασμός της αντίστασης των Πολωνών της «Αλληλεγγύης» και των Αφγανών. Άλλωστε η ιδέα τέτοιας πολύμορφης λαϊκής αντίστασης, που αποκλείει οπωσδήποτε την προσφυγή στα ατομικά όπλα, κατέκτησε έδαφος και μέσα στο Επιτελείο Στρατού της Γαλλίας όπου ο στρατηγός της αεροπορίας Corpel εξέθεσε τέτοιες «αιρετικές» απόψεις σκανδαλιστικές. (Στο πολύκροτο βιβλίο του «Να νικήσουμε τον πόλεμο» και το οποίο έσπευσαν όλοι να ρήξουν γρήγορα στη λήθη).

Αν σοσιαλισμός στην εποχή μας σημαίνει μια πραγματικά ελεύθερη δημοκρατικά αυτοδιαχειριζόμενη κοινωνία σ' όλους τους τομείς και τα επίπεδα άμεσα από τους παραγωγούς και τους πολίτες της (όπως άλλωστε το υπέθεσε και ο Μαρξ) τότε οι οπαδοί ενός τέτοιου γενικού προσανατολισμού έχουν σαν ύψιστο καθήκον να σηκώσουν στα χέρια τους και πάλι την σημαία του πιο αποφασιστικού αγώνα εναντίον του Ατομικού Πολέμου.

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ

Ο «δαίμων» του τυπογραφείου και του μοντάζ και η απροσεξία μας έκαναν το κείμενο του συνεργάτη μας Μιχ. Ν. Ράπτη «Η θεωρητική μαρξιστική σκέψη στη σημερινή Κίνα», στο προηγούμενο τεύχος (ΑΝΤΙ τχ. 264) να χρειάζεται επιμονή και υπομονή για να διαβαστεί. Για όσους δεν κατόρθωσαν να βρουν άκρη σημειώνουμε τη σωστή σειρά:

Στη σελίδα 32, στη δεύτερη στήλη, στην όγδοη σειρά μετά τη φράση «Στους ακόμα «πιστούς» ή αναπολητές του Μάο, που θεωρούν...» η συνέχεια είναι στη σελίδα 33 στην αρχή της πρώτης στήλης «... ότι παραμένουν οι «ορθόδοξοι», και στους ανακαινιστές, τους «μοντέρνους» τους «ρεβιζιονιστές» κατά τους αντιπάλους τους». Ο αναγνώστης πρέπει μετά να συνεχίσει μέχρι το τέλος αυτής της στήλης (πρώτη στήλη σελ. 33).

Η συνέχεια του κειμένου είναι στη σελίδα 32, στη δεύτερη στήλη, στην έννατη σειρά: «Θ' αναφερθώ εδώ σε ορισμένα κείμενα που δίνουν μια χαρακτηριστική εικόνα...». Διαβάσετε κανονικά το κείμενο μέχρι το τέλος της δεύτερης στήλης στη σελίδα 32 και η συνέχειά του είναι στη σελίδα 33 στη δεύτερη στήλη: «δ) Τις ανακαλύψεις και δημοσιεύσεις νέου υλικού (κειμένων και γεγονότων) σχετικά με την ιστορία του Μαρξισμού...». Από δω και πέρα ο αναγνώστης συνεχίζει κανονικά.

Ζητάμε συγγνώμη και από το συνεργάτη μας Μιχ. Ν. Ράπτη και από τους αναγνώστες μας για το λάθος μας, ελπίζοντας να μη συναντήσουν δυσκολίες στην ανάγνωση του κειμένου, όσοι δεν μπόρεσαν να βρουν άκρη από την αρχή.

Η αυθεντικότητα του πλαστού

Ζητήματα χώρων και γούστου

Ὡς περί τούτων διανοούμενοι, ἀλλ' ἐκείνων περί οἷς ταῦτα ἔοικε.

Πλάτωνος «Πολιτεία», 510d.

Από τη θερμοκοιτίδα και το παιδικό δωμάτιο, μέχρι τους οίκους ευγενίας και τα μαυσωλεία, η ανθρώπινη ζωή κινείται συνεχώς σε διαμορφωμένους, κατασκευασμένους χώρους. Το σπίτι, η γειτονιά, το «στέκι» της παρέας, η διαδρομή ως το σχολείο ή τη δουλειά, το γήπεδο της κυριακής και το χάξι στην αγορά, δεν είναι παρά εκείνες οι αναμειγνύουσες ισομετρίας και βιωμάτων, ρευστών εντυπώσεων και παγαιωμένου (ώρου) (ή τυποποιημένων εντυπώσεων και σφύζοντος χώρου), που πάρα πολύ δύσκολα θα τις διαχώριζε κανείς σε ποσοτικά προσδιορισμένα και «καθαρά» συστατικά τα οποία αναμειγνύονται κάθε φορά —δηλαδή σε απολύτως σαφή κι απομονωμένα από περιγραφές και συναισθηματικές αξιολογήσεις αντικείμενα, και σε όρους, σημασίες και θυμικές διακυμάνσεις που απλώς αναφέρονται στα συγκεκριμένα αντικείμενα. Μόνο κάποιες βόμβες νετρονίου θα απέδιδαν ίσως στον κτισμένο χώρο τα αποκλειστικά αντικειμενικά-γεωμετρικά χαρακτηριστικά του. Μέχρι τότε, η ανθρώπινη ζωή εντός του, σε συνθήκες βαρύτερης αλλοτρίωσης όσο και σε συνθήκες υπέρτατης δημιουργικότητας, δεν μπορεί παρά να τον κρατά αξιολογικά ρευστό και μεταβλητό —εξωραϊζοντας κι ασχημαίνοντάς τον ταυτόχρονα μέσα στην κάθε κατασκευαστική ή διακοσμητική πράξη. Όπως, κατά συνέπεια, προπαθεί να δείξει αυτή η σύντομη εργασία, το ποιος βρίσκεται στην αρμοδιότερη θέση για να εκτιμήσει και να προσδιορίσει της ιδιότητες και τις αισθηματικές αξίες του κτισμένου χώρου, είναι μια υπόθεση μονίμως ανοιχτή στην πολυσχιδή υποκειμενικότητα όλων των ανθρώπων και στις ιστορικές περιδινήσεις των αντιλήψεών τους, κι οπωσδήποτε μια υπόθεση πολύ σοβαρή για να αφεθεί συλλήβδην στην ειδημοσύνη των αρχιτεκτόνων, των πολεοδόμων, ή των διακοσμητών.

Για παραδοσιακούς φιλοσόφους, όπως ο Descartes, χώρος και πραγματικότητα ουσιαστικά συμπίπτουν: Τα «res extensa», που δεν είναι παρά ο υπαρκτός κόσμος όλων των σωμάτων, έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό της υπόστασής τους το ότι καταλαμβάνουν έκταση —το ότι δηλαδή κατέχουν μια θέση μέσα στο χώρο¹. Η πραγματικότητα του χώρου είναι τόσο πρωταρχικά προφανής, ώστε ο H. More δεν δίστασε να αναγορεύσει την ταυτότητα χώρου και Θεού², μη χάνοντας και την ευκαιρία να υπογραμμίσει κάποιες από τις ιδιότητες του δεύτερου χάρη σ' εκείνες του πρώτου —«αιωνιότητα», «πληρότητα», «αυθυπαρξία» κ.ά.

Για σύγχρονους ψυχολόγους και ψυχαναλυτές, όπως ο Piaget ή ο Sami-ALI, ο χώρος δεν είναι μόνο το σύστημα αναφοράς κάθε πραγματικότητας —ένα οικουμενικό «περιέχον»—, αλλά και ένα ειδικό «περιεχόμενο» —με την έννοια των «αισθητηριακών προβολών» που ασκούνται επάνω του, της εκμάθησής και της μετατροπής του, κατά την ανάπτυξη του κάθε ατόμου, από διάχυτο τοπολογικό χώρο όπου κανένα αντικείμενο δεν ξεχωρίζει συγκεκριμένα, στον οργανωμένο προβολικό κι ευκλείδειο χώρο του ώριμου ανθρώπου, όπου το αντικείμενο έχει γίνει άλλο από υποκείμενο, ώστε να καταστούν οριστικά το καθένα «ο εαυτός του»³. Η οριστική διαύγεια της «δραστηριότητας νοημοσύνης» (intelligence opératoire), λένε οι σχετικοί μελετητές, υπερτερεί ασφαλώς, αλλά στο ασυνείδητο —την «πρωταρχική ψυχική πραγματικό-

τητα»— οι συγκεχυμένες μορφές του χώρου, αντικείμενου και υποκειμένου, παραμένουν απρόσβλητες μέσα στη συνεχή διαλεκτική «εξέλιξης και συντήρησης»⁴.

Για προπολεμικούς θεωρητικούς της Τέχνης, όπως ο B. Croce κι ο J. Dewey, ο χώρος χρησιμοποιείται με διάφορες ευκαιρίες σαν καλό παράδειγμα, σαν μεταφορά, για να αναδειχθεί ο ρόλος της Τέχνης ως μέσου υποστήριξης των υπερβατικών τάσεων της ανθρώπινης ψυχής, των οικουμενικών και θρησκευτικών ποιότητων της αισθητικής «θεώρησης» (contemplation), του ξεπεράσματος των ορίων που συνεπάγεται η λογική σύλληψη, προς τις περιοχές του «θολού» και του «αδιαφοροποιητού»⁵. Για τους θεωρητικούς αυτούς, η κατεξοχήν ιδιότητα της Τέχνης είναι να κινητοποιεί και να οξύνει μια αίσθηση ταύτισης «μ' ένα σύνολο που περιλαμβάνει τα πάντα, που είναι το ίδιο το σύμπαν μέσα στο οποίο ζούμε», όπως ακριβώς «μέσα στο λυκόφως η προοδευτική εξάπλωση του μισοσκοτάδου ανάγεται σε τερπνό χαρακτηριστικό όλου του κόσμου, η εκδήλωσή του (...) ο ίδιος ο απροσδιόριστος πλούτος της εμπειρίας, έτσι καθώς συνδέονται μεταξύ τους όλα τα αντικείμενα πάνω στα οποία είχε εστιαστεί ξεχωριστά η προσοχή μας υπό το απλετο φως, κι ενοποιούνται σ' ένα αχανές σύνολο»⁶ —σε κάτι δηλαδή που ταυτόχρονα είναι και δεν είναι ο περιβάλλων χώρος: είναι οπωσδήποτε αυτός, και είναι ακόμη περισσότερο, κάτι πέρα απ' αυτόν.

Για τον πολύ κόσμο, που έχει κάθε δικαίωμα

(ίσως και κάθε λόγο) να αγνοεί τις εκτιμήσεις των φιλοσόφων, τις θεωρίες των ψυχαναλυτών και τις απόψεις των αισθητικών, η συνείδηση του χώρου δεν απέχει ωστόσο πάρα πολύ από τις παραπάνω διαπιστώσεις, όσο κι αν η καθημερινή ζωή, με τους διαφοροποιημένους ρυθμούς, τις άμεσες πρακτικές της ανάγκες κλπ., κατακερματίζει εμφανώς χώρους και αντικείμενα, στάσεις και συμπεριφορές μέσα σ' αυτά και απέναντι σ' αυτά. Χώρος του σπιτιού, χώρος της δουλειάς, χώρος της αναψυχής, δωμάτιο της περισυλλογής και της απομόνωσης, πλατεία της διαδήλωσης ή του περιπάτου, πόλη των φιλοδοξιών και ύπαιθρος των αναπολήσεων, όλα —βιώματα και λέξεις και κίνηση— αφορούν τελικά την ίδια πραγματικότητα, σε διαρκείς όμως μεταλλαγές και αμέτρητες ιδιοποιήσεις. Αν τα δεδομένα μιας διαυγούς εμπειρίας συναντούν έτσι τις τεμαχιστικές κατατάξεις των κοινωνιολόγων και των πολεοδόμων, σε «χώρους παραγωγής» και «χώρους κατοικίας», «χώρους του διοικητικού κέντρου» και «χώρους της περιφερειακής ανάπτυξης», χώρους καθορισμένης πυκνότητας, απομονωμένους ή ενταγμένους σε ευρύτερα σύνολα, και χώρους καθορισμένης μορφολογίας, διατηρητέους, αναδομήσιμους, καλυμμένους, ελεύθερους, ή αναδασωτέους, στα υπναγωγικά οράματα ωστόσο, τις ώρες του υψηλού πυρετού ή των στιγμών που αρχίζει ν' αποκοιμιάται κανείς (κι όχι μόνο σ' αυτές), οι αντιθέσεις και οι διαφορές αμβλύνονται κι α-

τα όπου «...ο χώρος επιστρέφει στη σωματική του καταγωγή και το κορμί στη χωρική του ουσία»⁷.

Από αυτήν αποκλειστικά τη βάση αν ξεκινούσε κανείς, θα μπορούσε να ξεχωρίσει μόνο «χώρους του καταυγασμού» και «χώρους του λυκόφωτος»: χώρους δηλαδή μετρημένους, προσδιορισμένους, σχολιαζόμενους και βιούμενους κάτω από άπλετο φως και συνθήκες μιας αποδοτικής επένδυσης δραστηριοτήτων μέσα σ' αυτούς —χώρους μ' άλλα λόγια προορισμένους για τη διερευνητική οξύτητα των πιο εξεταστικών βλεμμάτων— και χώρους αφημένους στην αοριστία του μισόφωτος, ανεξαρτητοποιημένους από τη συγκεκριμένη γεωμετρία τους, την επίπλωση ή τον εξοπλισμό τους, και κεντροβαρικά προορισμένους για βιώματα που τους χρησιμοποιούν και τους υπερβαίνουν, ή βλέμματα νωθρά και αμβλυμένα που ωστόσο τους διαπερνούν. Συναφής διακριτική βάση θα ήταν: ο χώρος απέναντι στην αφυπνισμένη ή την υπνώδη συνειδηση⁸.

Τίποτα δεν προσφέρεται έτσι σε μια εύκολη, και κυρίως μια θετική, κατάταξη: Οι ίδιοι χώροι σε διαφορετικές στιγμές, ή οι ίδιοι χώροι την ίδια στιγμή αλλά για διαφορετικά άτομα, μπορεί να είναι «του καταυγασμού» ή «του λυκόφωτος», αφού προφανώς μια λειτουργική από μια συναισθηματική αντιμετώπιση του χώρου δεν ξεχωρίζει παρά περιστασιακά και σε διαφορές τόνων μονάχα, όχι σε διαφορές θεμελιακών στοιχείων⁹.

Μια σειρά αρχικών επί μέρους εντάξεων είναι πάντως δυνατή, με την έννοια πως κάποιοι χώροι προσφέρονται πολύ περισσότερο κι άλλοι πολύ λιγότερο στις ονειροπολήσεις του μισοσκόταδου: θέατρα σινεμά, μπαράκια και «ντίσκο», «pubs» και «reep-shows» (μαγαζιά με ατομικές καμπίνες όπου, ρίχνοντας κάποιο κέρμα εξασφαλίζει κανείς το κοίταγμα γυμνών χορευτριών για λίγα δευτερόλεπτα), υπνοδωμάτια και δωμάτια τηλεόρασης, κ.ο.κ., έχουν ως κατ' αρχήν προορισμό να ευνοήσουν την ονειροπόληση, τη δραπέτευση από την άμεση πραγματικότητα, τη φαντασματική οπτασία ή ταύτιση. Είναι δηλαδή χώροι όπου το πραγματικό —διαρρύθμιση, επίπλωση, διακόσμηση, εγκαταστάσεις φωτισμού κλπ.— βρίσκεται στην υπηρεσία του πλαστού: χώροι όπου κατ' εξοχήν αντικείμενα τίθενται για να αναιρεθούν, ή όπου «εδρεύει το ασυνείδητο», όπως έγραφε σ' ένα σχετικό κείμενό του ο G. Bachelard¹⁰.

Τα λαμπρά θεωρεία, οι βελούδινες πλατείες, οι πολυποικίλτες οροφές και οι ηχο-απορροφητικοί διάδρομοι, στα θέατρα, προορίζονται κυρίως για τη στιγμή όπου θα χαμηλώσουν τα φώτα κι όλα τα βλέμματα θα γίνουν βιώματα παρασυρμένα και προσηλωμένα στις καταστάσεις των σκηνικών δρωμένων¹¹. Ακόμη πιο έντονα στο σινεμά, το τέλει σκοτάδι της αίθουσας ενοποιεί το κοινό στην αποκλειστικότητα των φαντασμάτων της οθόνης, και μόνο τα πράσινα ή ροζ φωτάκια: «έξοδος κινδύνου» και «τουαλέτες», σημειώνουν την κατοίκηση του χώρου από όντα διάφορα των «σκιών» (ικανά να κινδυνεύουν σε μια πυρκαγιά, ή να υποφέρουν από κάποια πιεζόμενη και πιεστική κύστη). «Bars» και «discothèques» και «pubs» είναι,

εξίσου, οι χώροι όπου (συμπαρομαρτούντος του αλκοόλ) διαθέτει κανείς το κορμί του στις «λυκοφωτικές» εξάρσεις του ανεκπλήρωτου, του κρύφιου πάθους, της συντήμης φυγής από μια φορτική καθημερινότητα, ή μιας κόπωσης (απ' το χορό) άλλου είδους από την κόπωση της δουλειάς ή την ακινησία του γραφείου: μιας κόπωσης «απελευθερωτικής» κι «αναληπτικής» που μοιάζει να διεκδικεί το παν από το τίποτα και με το τίποτα: τα στριφογυριστά και πολύχρωμα φώτα, η ποικιλία των υλικών και η κυριαρχία ενός δυνατού ρυθμικού ήχου, διαχέουν κάθε ατομική συνειδηση μέσα σ' έναν ομαδικό μετεωρισμό θολών διαθέσεων. Ακόμη πιο χαρακτηριστικά, το σκοτάδι των ατομικών θαλάμων στα

«reep-shows» αφανίζει τον θεώμενο απέναντι στο θέαμα: Τα λειασμένα από τα πολλαπλά αγκαλιάσματα κορμιά που αναδύονται στον κεντρικό χώρο, για όσο κρατάει η εξαγορά μιας οπτικής πρόσβασης σ' αυτόν, δεν είναι παρά το κρυφτό με την επιθυμία —μιαν επιθυμία που τα χρησιμοποιεί αλλά δεν τα αφορά, που τα χρειάζεται για να τα ξεπεράσει, προς έναν ερωτισμό έξω και πέρα από το αγοραίο του «προκειμένου». Το ίδιο με τους διακριτικούς φωτισμούς της κρεβατοκάμαρης, ή τις δυνατότητες συσκοτισμού στο δωμάτιο όπου ασκείται η καθημερινή αφοσίωση στα τηλεοπτικά φαντάσματα. Το ίδιο και με κάποια πληθωρικά στολίδια του σαλονιού, τη συνολική αρχιτεκτονική κάποιων εξοχικών κατοικιών ή επαύλεων —που ολοφάνερα επιδιώκουν να μιμηθούν τις κινηματογραφικές μιμήσεις παραμυθένιων πύργων—, εισόδους πολυκατοικιών που προσποιούνται αυλές με συντριβάνια μέσα σε δεκαπέντε τετραγωνικά, κήπους που θα 'θελαν να 'ναι εκτάσεις κάποιου φέουδου, κ.ο.κ. Περιπτώσεις συνεχώς όπου τα αντικείμενα —είτε έχουν προκύψει από χειρονακτική επιδεξιότητα είτε από βιομηχανική τυποποίηση, κι άσχετα με τον αν εξυπηρετούν μια άμεση λειτουργική σκοπιμότητα— γίνονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο υλικές ρητορικές, διευθετήσεις του ονειρικού, «εφαλτήρια» προς κάτι άλλο —επίδειξη, διεκδίκηση, συμβολική ικανοποίηση...

Αντίθετα, νοσοκομεία και εργοστάσια, κτίρια γραφείων, τράπεζες, αεροδρόμια και υπεραγορές, είναι από τους χώρους όπου, κατ' αρχήν, τα βλέμματα παροτρύνονται να διακρίνουν τα πάντα με κάθε ακρίβεια και μόνον αυτά, ενώ η σύγχυση, η πλάνη κι οι συνειρμικές απογειώσεις από το συγκεκριμένο χρεώνονται με εμπόδια, απαγορεύσεις ή και τιμωρίες. Τα καθαρά περιγράμματα, οι προβολές του ποσοτικού, η οικονομία των κινήσεων και η ευκρίνεια των διαδρομών αποτελούν, κατά περίπτωση, το κύριο μέλημα που

διέπει τέτοιους χώρους, είτε το κεντρικό ζητούμενο είναι η έμμεση παροχή ιατρικών φροντίδων, είτε η αμειώτη παραγωγικότητα, είτε η αλάθητη καταμέτρηση χρημάτων, είτε ο ταχύς προσανατολισμός ατόμων κι εμπορευμάτων, είτε η αθρόα παράθεση καταναλωτικών προϊόντων. Πλην, και σ' αυτούς τους χώρους, η πρωτοκαθεδρία του διαυγούς δεν φτιάχνει μια μόνιμη κι αδιαμφισβήτητη δεοντολογία του σωστού, του αρμονικού και του ωραίου. Οι συναισθηματικές αποχρώσεις παρεισφρεύουν ξανά, αν όχι σε ατομικό επίπεδο οπωσδήποτε σε ομαδικό, και κάθε κοινωνία ή εποχή αλλιώςτικα διακρίνουν το λειτουργικό ή το αποτελεσματικό, κι αλλιώςτικα διακρίνονται απέναντι σ' αυτό. Η προβολή της θεϊκής εξουσίας του άρχοντα όσο και η εξύψωση της λαϊκής κυριαρχίας, η ανάδειξη τους κύρους μιας εταιρίας όσο και η προαγωγή του παραδοσιακού μικρεμπορίου, έχουν κατά καιρούς πάρει εντελώς ταυτόσημες αρχιτεκτονικές μορφές.

Έτσι, κι από μιαν ακόμη πλευρά —την ιστορική— ξεχωρίζουν πάντα περιοδοί στη διάρκεια των οποίων η πιο φαντασιακή, κατ' αρχήν, αντιμετώπιση του χώρου είναι και η πιο τονισμένη: κι αυτό, σε διάφορα επίπεδα και είδη αρχιτεκτονημάτων.

Οι ποικίλες γεωμετροποιήσεις της Ουτοπίας λ.χ. (στη βάση μυθικών ή κηρυγματικών περιγραφών, στη βάση των σχεδιαστικών προτάσεων του N. Ledoux ή των πεφωτισμένων προσπαθειών του R. Owen κ.ο.κ.), ή οι εσωστρεφείς κατασκευές ορισμένων «hôtel particulier» (De Beauvais, Matignon κ.ά. —μύ- όλες τις «ακανθώδεις διακοσμήσεις»¹² που γεφύρωσαν το μπαρόκ με το ροκοκό, κ.ο.κ.), είναι από τα παραδείγματα εκείνων των αρχιτεκτονικών που, πολύ περισσότερο από το να «καλύπτουν λειτουργίες», επιτηδεύονται στο να προβάλλουν φανερά αξιώσεις, να «μιλούν» πληθωρικά, να εκδηλώνουν την ονειροπόληση για κάτι πολύ πέρα απ' αυτές τις ίδιες και να την ευνοούν.

Το αν προκειται ενδεχομένως, σ' αυτές τις περιπτώσεις, για ειδικές περιόδους κοινωνικών ανακατατάξεων —περιόδους όπου μια αποδεκτή τάξη πραγμάτων αμφισβητείται και κάποια ανερχόμενα στρώματα διεκδικούν την ταυτότητα της θέσης τους υπερβαίνοντας επιδεικτικά ή απεγνωσμένα την υιοθετούμενη, με πραγματικές ή φαντασματικές εκδηλώσεις— αυτό, είναι ζήτημα μιας κοινωνικής ψυχολογίας ή μιας ανάλυσης της γενεαλογίας των μορφών και των σχέσεών τους με τις εκάστοτε κυρίαρχες ιδεολογίες, να το διερευνήσει και να το απαντήσει οπωσδήποτε δεν είναι καθόλου σπάνιο η περιφερειακό ζήτημα. (Καθώς επίσης και το πως λαϊκές διεκδικήσεις συνταιριάζουν, ως προς τις υλοποιήσεις τους, με τις πιο αριστοκρατικές κατασκευές του παρελθόντος, ή πως αρχιτεκτονήματα πομπώδη και μεγαλορρήμονα, ως προς τα κίνητρά τους, προσιδιάζουν στις πιο λαμπρές επιτεύξεις της αρχιτεκτονικής ιστορίας —από Κολοσσαίο ως το Beaubourg π.χ.).

Εκείνο που, έτσι, αποκτά εδώ ιδιαίτερη σημασία, είναι πως η προηγούμενη διάκριση ανάμεσα σε «χώρους του καταυγασμού» και «χώρους του λυκόφωτος», θα μπορούσε εξί-

σου να αντιμετωπισθεί στη βάση είτε μιας αφηγηρικής ενοποιητικής αρχής η οποία οδηγεί σ' έναν λειτουργικό κατατεμαχισμό του χώρου, είτε ενός προφανούς πολλαπλού καταμερισμού ο οποίος περιορίζεται κι ενοποιείται μέσω του φανταστικού. Πράγματι, οι κατά καιρούς κινήσεις για ένα ομοιογενές και γενικευμένο «στυλ», οι προσπάθειες για παιχνίδια πάνω στην ίδια συνθετική αρχή με παραλλαγές σε μερικά μόνο δευτερεύοντα στοιχεία, τα καλέσματα για μια φανερή «ειλικρίνεια των υλικών» κ.ο.κ. καθιστούν, αρχικά, ενιαίο το χώρο, αλλ' η συστηματική επιδίωξη πίσω απ' όλα αυτά είναι ο ορθολογικός καταμερισμός του (λ.χ. σε: «χώρο εργασίας», «χώρο ανάπαυσης», «χώρο κοινωνικών συναντήσεων» κλπ.). Η αντίθετη τάση —εξ' αρχής αποδεκτής πολυπροσωπίας του χώρου— καταλήγει να τον ενοποιεί σ' ένα άλλο, δεύτερο ας πούμε, επίπεδο (στην ονειροπόληση π.χ. του Λονδίνου ή του Παρισιού μέσα στο γραφείο των λίγων τετραγωνικών μέτρων, από τις «καρτ-ποστάλ» ή τα «πόστερς» που αναρτώνται στους τοίχους, στο

συγχρωτισμό μεσογειακού τοπίου και κεντρο-ευρωπαϊκών αγροικιών, ή αλλοπρόσβαλων διακοσμητικών αντικειμένων που συνοικούν στην ίδια επιφάνεια κλπ.), καθώς όλα ανταποκρίνονται στα οράματα μιας αυτοαναζητούμενης ταυτότητας.

Αλλά αν είναι δυνατό να συνοψιστούν έτσι οι διαφορές, ταυτόχρονα ορίζουν και μια βαθύτερη ενότητα: Το ζητούμενο δηλαδή είναι κοινό σ' όλες τις περιπτώσεις, και μόνο οι εκδηλώσεις της αναζήτησης μένουν αντίθετες ή διαφορετικές. Άρα ό,τι αποκαλούμε «γούστο», «έφεση», «προτίμηση», είναι μαζί και η διαφορά στα μέσα της αναζήτησης, αλλά και η ενότητα στο υπερβατικό του ζητούμενου. Το τέλειο και το αυθεντικό, στη μια περίπτωση, επιδιώκεται στην εσωτερική συνοχή και τη διαύγεια, στο ατόφιο φανέρωμα αυτού του πραγματικά είναι, στο ομοιογενές, το ειλικρινές, το τίμιο· το ίδιο επίσης επιδιώκεται και στην άλλη, μέσα από τη διάχυση στο ονειρικό, τις συνεχείς επικαλύψεις του πραγματικού με αφορμές φυγών, το πολυσή-

μαντο, το αναλογικό, το πλαστό...

Ένα τελευταίο ζήτημα που θα έμπαινε στην απόληξη αυτών των διαπιστώσεων, θα ήταν καθαρά αξιολογικό: Τι είναι προτιμότερο, τι είναι ορθότερο, τι είναι πρέπον, ή, ενδεχομένως, τι είναι πιο «αποτελεσματικό» σ' αυτές τις από διαφορετικές σκοπιές αναζητήσεις του αυθεντικού; Πότε η φαντασιακή μεταποίηση της εμπειρίας συμπίπτει με την άσκηση ενός «καλού γούστου», και πότε απομακρύνεται εντελώς απ' αυτήν; Απαντήσεις έχουν δοθεί πολλές και διάφορες από τους ιστορικούς της Αρχιτεκτονικής και της Τέχνης, από τους κριτικούς και τους αισθητικούς της· κι όπως τίθεται εδώ το θέμα, τέτοιες ερωτήσεις μοιάζουν να αφορούν περισσότερο τους ηθικολόγους της! Αν το ιδεώδες θα ήταν πάντως, μια όσο γίνεται πιο διαυγής και συνειδητή αισθητική επιλογή σ' οποιοσδήποτε περιπτώσεις, το ζήτημα καταλήγει αυτοαναίρουμένο κι αδιέξοδο, αφού η πιο ορθή και ειλικρινής αισθητική επιλογή είναι συνάμα η πιο παρορμητική και η πιο πρωτόγονη¹³.

Μια στάση σαν κι αυτήν εδώ, αντιμετώπισης του χώρου όχι ανάλογα με το πως πραγματικά διαμορφώνεται, αλλ' ανάλογα με το πως διαφοροποιούνται οι αντιμετώπισεις των ποικίλων διαμορφώσεών του, δεν είναι καθόλου καινούργια. Όταν ο G. Bachelard π.χ. αναφερόταν στο «σπίτι» (απ' το υπόγειο ως τη σοφίτα του, με τις γωνιές και τις μινιατούρες, τα έπιπλα και τα συρτάρια τους), περνούσε εντελώς στους συνείρμούς και τις εξάρσεις μιας «ποιητικής φαντασίας» που δεν αναφέρεται, δεν συγκρίνεται καν με την πραγματικότητα, με κεντρικό μέλημα να συσταθεί μια «μεταφυσική της φαντασίας», πέρα από κάθε θετική, συστηματική προσέγγιση. Όπως δήλωνε ο ίδιος: «...Κάθε συστηματικότητα επαναφέρει το υπερθετικό στο συγκριτικό. Για να μπορούμε στο πεδίο του υπερθετικού χρειάζεται να εγκαταλείψουμε το συστηματικό προς χάριν του φανταστικού. Πρέπει ν' ακούμε τους ποιητές»¹⁴. Στα δικά του κείμενα ο J. Baudrillard¹⁵, επιδιώκει εξίσου, κατά κάποιον τρόπο, να δείξει το παιχνίδι των αντικειμένων και των διαμορφώσεών του χώρου μέσα στις συνειδήσεις, τις συμπεριφορές και τις αντιλήψεις του κόσμου, με σκοπό νά φανεί πως περισσότερο από μια λειτουργική αξία είναι η αξία τους μέσα στην κοινωνική συμβολική που μετράει εντονότερα. Στην κατεύθυνση αυτή, όμως, εξυπακούεται ότι η συνείδηση είναι γενικά ομοιογενής, κι εκείνο που αναλύεται και διαφοροποιείται προσεκτικά στα εν λόγω βιβλία είναι οι κατηγορίες των ιδίων των αντικειμένων, μέσα στις διακυμάνσεις μιας οικονομικής όσο και μιας ιδεολογικής αγοράς.

Η σκοπιά της σύντομης αυτής εργασίας δεν στρέφεται ούτε προς μια πανοραμική παρουσίαση των ποιητικών συνειρμών απ' αφορμή το χώρο, ούτε προς μια επακριβή τυπολογία των ιδεολογικών διεργασιών στις οποίες συνεισφέρουν οι διαμορφώσεις του και τα αντικείμενα που εν γένει τον «επιπλώνουν». Ακόμη λιγότερο στρέφεται προς κάποια διάκριση που, είτε σε ψυχαναλυτική βάση («ασφαλές - ανασφαλές»), είτε σε αισθητική βάση («καλόγουστο - κακόγουστο»), είτε σε μια κοινωνική βάση («αφόρτιστες ή λειτουργικά γνήσιες μορφές - ιδεολογικά φορτισμένες»), θα ξεχώριζε με ακρίβεια το ζητητέον και διαδοτέον από το αποφευκτέον κι απορριπτέον. Όλο κι όλο που θέλει να τονίσει είναι ότι πέρα από τις ιστορικές συγκυρίες, τις ατομικές «ματαιώσεις», τις περιστασιακές επιλογές και τους συρμούς, η αποζήτηση της υπέρβασης είναι κοινή παντού, η τάση για το μεγάλο και το αυθεντικό είναι πάντα η ίδια, ακόμη κι όταν το μέσο για την εκπλήρωσή της είναι το ολοφάνερα πλαστό.

Η αίσθηση μιας πιο άμεσης ματιάς, μιας ενιαίας σύλληψης της πιο πραγματικής ουσίας του πραγματικού και μιας άψογης πληρότητας, αν λοιπόν είναι τα τελικά ζητούμενα σε κάθε περίπτωση, σ' όλες τις διαμορφώσεις και τις κατοχές του κτισμένου χώρου ή τις λογής λογής τροποποιήσεις και διακοσμήσεις του (πέρα και άσχετα από τα μέσα με τα οποία αυτές επιδιώκονται), τούτο σε τελευταία ανάλυση αρκεί για να δώσει αυθεντικότητα στο πλαστό.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αυτά, σε αντιπαράθεση με τα «res cogitans» —τα της λογικής. Βλ. «Principia» II, 4: «Η φύσις (του σώματος) συνίσταται εις αυτό ακριβώς, εις το ότι είναι μια υπόστασις έχουσα έκτασιν».
2. Βλ. «Enchiridion», όπως παρατίθεται από N.A. Kaloyeropoulou: «La théorie de l'espace chez Kant et chez Platon», ed. ION, Genève 1980.
3. «...Η συνειδητοποίηση του αντικειμένου καθεαυτού, συμβαδίζει με τη συνειδητοποίηση του εαυτού». J. Piaget: «La construction du réel chez l'enfant», Delachaux et Nestlé, Switzerland 1967, σελ. 6.
4. Sami-Alli: «L'espace imaginaire», ed. Gallimard 1974, σ.σ. 84-5.
5. Πρβλ. αντίστοιχα: «Breviario di Estetica», Laterza, 9η έκδ. 1974, και «Art, as Experience», N.Y. Milton Balch and Co, 1934.
6. Βλ. J. Dewey, ε.α. κεφ. IX.
7. Προβλ. O. Isakower: «A. Contribution to the Pathopsychology of Phenomena Associated with Falling Asleep», International Journal of Psychiatry n° 19, 1938.
8. Κι αν οι δυο κατηγορίες θα έπρεπε να χαρακτηρισθούν από κάποιες θεότητες, αυτές θα ήταν, αντίστοιχα, ο Απόλλων και ο Ενδυμίων (!)

9. Το προσόν —αν υπάρχει— της τόσο απλής και ρευστής αυτής διάκρισης, δεν έγκειται στο τι καταφέρει να κατατάξει ξεχωριστά, αλλά, όπως θα φανεί παρακάτω, στο τι δείχνει να ενοποιείται σε τελευταία ανάλυση, παρά τις αρχικές καταφανείς διαφορές του.
10. Βλ. «La poétique de l'espace», P.U.F. 1957, σελ. 28.
11. Τα καλέσματα του B. Brecht για φωτισμένες αίθουσες και «ξυπνητό κοινό», δεν συνεπάγονται κατ' ανάγκη και μια στάση απορριπτική της κάθε ονειροπόλησης.
12. Τα «rocaille», όπως αποκαλούνταν τότε. Πρβλ. B. Risebero: «The Story of Western Architecture», Herbert Press Ltd 1979, κεφ. 7.
13. Και το πεδίο της αισθητικής απόλαυσης ανήκει σίγουρα εξίσου και μ' όλους τους τρόπους, τόσο στον πιο φημισμένο «connaisseur» ή τον πιο λεπταίσθητο φιλόκαλο, όσο και στον πιο αγνοημένο και άκριτο καταναλωτή.
14. Βλ. «La poetique de l'espace», ε.α. σελ. 91.
15. Πρβλ. «Le système des objets», Gallimard 1968, και «Pour une critique de l'économie politique du signe», Gallimard 1972.

Ένα είναι το νέφος

«Το νέφος είναι πολιτικό»
Αντ. Τρίτσης - υπουργός ΧΟΠ

«Θες να ζεις σ' ένα πνευματικό νέφος;»
Μανώλης Ρασούλης - στιχουργός

«Το νέφος θα φύγει, όταν τραγουδήσει ο Καζαντζίδης»
Ανώνυμος ηλεκτρολόγος αυτοκινήτων

«Το νέφος είναι σύστημα»
Συντάκτης του περιοδικού μας

Η μεταπολίτευση επίσης ήταν νέφος. Ο Γκιζίκης όρκισε τον Καραμανλή με τη συνοδεία από τις ψαλμωδίες του αρχιεπισκόπου Σεραφείμ, ο οποίος προηγουμένως είχε ορκίσει και τον ίδιο τον Γκιζίκη. Αλλά ο ίδιος αυτός Σεραφείμ ευλόγησε πριν τρία χρόνια και τον Α. Παπανδρέου παρουσία του, προέδρου τώρα, Κ. Καραμανλή. Κι από τότε ευλογεί όλους τους αναδομοούμενους και επανακάμποντες υπουργούς του ΠΑΣΟΚ. Του ίδιου ΠΑΣΟΚ που ο πρόεδρός του μας διαβεβαίωνε πριν δέκα χρόνια ότι η μεταπολίτευση απλώς ήταν η αλλαγή φρουράς του ΝΑΤΟ. Από το στρατιωτικό του σκέλος αποχωρήσαμε με πρωτοβουλία του Κ. Καραμανλή, επανακάμψαμε επί «ΝΔ» και τώρα μετέχουμε με μισή καρδιά, όπως εξάλλου συμβαίνει και σε σχέση με το άλλο συνδικάτο, την ΕΟΚ.

Όλα τα προηγούμενα δεν έχουν καμία απολύτως σχέση μεταξύ τους ούτε και εμείς με τον Σεραφείμ. Άλλοι όμως αριστεροί και μαρξιστές έχουν σχέση με την εκκλησία. Μπορεί και να μην ασχολούμαστε με το ΝΕΦΟΣ σήμερα αν δεν καλοζυγιάζαμε ότι μέχρι και ο «Ριζοσπάστης» της Τρίτης 17/7 ασχολήθηκε με το νέφος. Λέτε, σκεφτήκαμε, να είναι όντως πολιτικό το νέφος όπως προείπε ο Αντ. Τρίτσης και να προσχώρησε στην ιδέα και το ΚΚΕ; Όπως και να 'χει το πράγμα εμείς αναρωτηθήκαμε και για το ενδεχόμενο μήπως και το νέφος είναι τελικά και πολιτιστικό. Πώς να εξηγήσουμε εξάλλου ότι η Μελίνα κάλυψε κάπου τον Άκη Τσοχατζόπουλο στις ανασκαφικές του δραστηριότητες στην Ιερά Οδό; Το πράγμα θα μπορούσε να τραβήξει σε μακρός και μάλιστα μοιάζει πως όλα τα προηγούμενα αποτελούν ανώδυνα ευφυολογήματα. Όμως μπορεί και να σημαίνουν πολλά. Ότι π.χ. το νέφος θα παραμείνει και θα συνεχίσει να θριαμβεύει πάνω απ' τα κεφάλια μας και οι ρυπαντές θα θολώνουν την όρασή μας μέχρις δακρύων. Νομίζουμε πως όλους τελικά βολεύει να υπάρχει το ρυπογόνο νέφος όχι για τίποτε άλλο αλλά γιατί αυτό τουλάχιστον αποσπά την προσοχή μας από το άλλο νέφος: ότι δηλαδή η ίδια η πολιτική μας ζωή είναι το νέφος. Και μάλιστα αυτό το νέφος έχει καταστεί σύστημα για να τσιτάρουμε κάποτε και τα δικά μας «ευφυολογήματα»...

● Έφυγε απροειδοποίητα. Ένα ασαφές και βιαστικό τηλεφώνημα με ειδοποιούσε να ψάξω στα χαρτιά του και με παρακαλούσε να τον αντικαταστήσω στην στήλη. Η ιδέα μου ψιλοάρεσε. Ο κύριος συνάδελφος, συνηθίζει να συντάσσει σε πρώτο πρόσωπο και, μεταξύ μας, έκανε κατάχρηση της ελευθερίας που απολαμβάνουν όσοι συνεργάτες του ανά χειράς εντύπου τυχαίνει να έχουν και την ευνοιά του, κατά τα άλλα, αυταρχικού εκδότη: πού και πού έστελνε «προσωπικά μηνύματα», έγραφε για φίλους και τα παρόμοια. Νισάφι. Μακάρι να 'χα και γω την ευκαιρία! Φίλε Χρήστο να 'σαι καλά εκεί που βρίσκεσαι.

● Τέτοιες λέει, σημαδιακές μέρες: 21 και 22 Ιουλίου, αυτό το Σαββατοκύριακο στο Άκτιο, στην εκδήλωση που οργανώνει η «Κινηματογραφική Λέσχη» και το «Θεατρικό Εργαστήρι» της Πρέβεζας μαζί με την «Κίνηση για τη διάδοση της σύγχρονης μουσικής». Καλά τα μουσικά προγράμματα που απολαμβάνεις! Ό,τι όμως μου άρεσε ήταν η ιδέα για την καθαριότητα της ακτής από τους συμμετέχοντες κατασκηνωτές-φεστιβαλιστές και ιδιαίτερα, η συντροφιά γύρω από τη φωτιά όπου θα γίνει και συζήτηση με θέμα: «μαγικό ή μαγικό;». Πάντα λοιπόν μ' έκαιγε η ανεκπλήρωτη εφηβική μου νοσταλγία για τον προσκοπισμό...

● Και ενώ αυτά τα πρωτοποριακά και ωραία συμβαίνουν στο Άκτιο ακούστε τι σκαρφίστηκε η νομαρχία Πέλλης, όπως μας πληροφορεί αναγνώστης μας: Στις εκδηλώσεις της κατασκήνωσης του Σωτήρα από 20 έως 24 Αυγούστου, ανάμεσα στ' άλλα, προγραμματίζει και τα ακόλουθα: πέταμα γκλίτσας, δρόμο με στάμπα γεμάτη νερό

(για γυναίκες), γαιδουροδρομίες, τσουβαλοδρομίες, αυγοδρομίες, δρόμο 20-30 μ. με τα παπούτσια των αθλητών καρφωμένα με σανίδες κ.ά. Και ο φίλος αναγνώστης σημειώνει: «σας πληροφορώ γι' αυτά σαν ελάχιστη συμβολή στην έρευνά σας για το ελληνικό κιτς...». Για να πούμε όμως και του στραβού το δίκιο: από τα δελτία Τύπου για τις εκδηλώσεις στο Άκτιο μαθαίνουμε ότι και κει θα συμβούν τα εξής θαυμάσια: οι κατασκηνωτές θα εργαστούν «για την κατασκευή μικροαντικειμένων με κοχύλια, μεταποιώντας σκουπίδια σε σουβενίρ, φτιάχνοντας καπέλα και μπλουζάκια κ.ο.κ.». Αχ, βρε Χρήστο, πως θα εμφανιστείς στο «Αντί»;

● Και μια ο λόγος περί κιτς πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Τάκης Θεοδωρόπουλος, έχει προσχωρήσει στο στρατόπεδο των πολέμιων του κιτς με τα συχνά δημοσιεύματά του στο «ΕΝΑ». Αλλά και στον «ΠΟΛΙΤΗ», την «ΑΥΓΗ», και σε άλλα καθημερινά φύλλα βλέπουμε να πυκνώνουν τα σχετικά δημοσιεύματα.

● Στο τεύχος αυτό δημοσιεύεται ένα ωραίο άρθρο του Πέτρου Μαρτινίδη.

● Αλλά αυτές οι μέρες είναι πυκνές σε μνήμες. Σαν σήμερα, πριν τρία χρόνια, έφυγε ο ακριβός μας φίλος Τάκης Χατζής. Ακούστε αύριο το απόγευμα, στο ραδιόφωνο την εκπομπή που είναι αφιερωμένη στη μνήμη του.

● Μνήμες ● ΚΥΠΡΟΣ. Την Κυριακή, κλείνει η έκθεση του αξιολόγου Κύπριου ζωγράφου Λοΐζου Σεργίου στο Πάρκο της Ελευθερίας. ● Όσοι ακόμα δεν ξεχάσατε το μαρτυρικό νησί που η τύχη του είναι άρρηκτα δεμένη με τη μοίρα του τόπου μας, επικοινωνήστε με το σωματείο «Συμπαραστάση Αγώνα Κύπρου», Νεαπόλεως 12,

Αυτή είναι είδηση

Στις 4 Ιουλίου, το Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων αναμετάδιδε από το Πρακτορείο Ρώτερ την παρακάτω είδηση, την οποία και είδαμε το επόμενο πρωινό στην κατά τ' άλλα σοβαρή «Καθημερινή» —πλην ενδιαφερομένη τα μάλα με τα όσα συμβαίνουν στις αυλές της Ευρώπης.

Ο προσωπικός σωματοφύλακας του πρίγκιπα Καρόλου, ο άνθρωπος που φρόντισε για την ασφάλειά του, καθ' όλη την περίοδο που

ήταν ανύπανδρος, αποχωρεί από τη ζωή της βασιλικής οικογένειας

την εβδομάδα αυτή, αφού προστάτευσε το διάδοχο του βρετανικού θρόνου επί 10 και πλέον χρόνια.

Εκπρόσωπος της αστυνομίας δήλωσε ότι ο αστυνομικός Τζων Μακλήν, 44 ετών, θα αποχωρήσει από την υπηρεσία το Σάββατο, αφού υπηρέτησε στην αστυνομία επί 25 χρόνια, από τα οποία τα 16 σε αποστολές προστασίας της βρετανικής βασιλικής οικογένειας.

Ο Μακλήν έγινε διάσημος, όταν οι φωτογράφοι τον πέτυχαν στην Αυστραλία να αρπάζει μια «ελαφροντυμένη» νεαρή, που ήταν μοντέλο, και που προσπάθησε, ορμώντας να φιλήσει τον πρίγκιπα Κάρολο, καθώς επιχείρησε να κάνει μια πρωινή βουτιά στη θάλασσα.

Εξαιρετος σκιέρ, ο Μακλήν έγινε

γνωστός στα διάφορα χειμερινά κέντρα διακοπών της Ευρώπης, καθώς παρακολουθούσε τον πρίγκιπα στις διάφορες πτήσεις κατά τη διάρκεια των ετησίων χειμερινών διακοπών του.

Παρέμεινε σωματοφύλακας του Καρόλου ακόμη και όταν ο πρίγκιπας νυμφεύθηκε την πριγκίπισσα Νταϊάνα, το 1981.

Στα κουτσομπολιά μιας εφημερίδας γράφτηκε ότι ο Μακλήν, που είναι σκωτσέζος, σχεδιάζει να δημιουργήσει μια σχολή για σκιέρ με την γυναίκα του, στην Ανδόρρα, το πριγκιπάτο των Πυρηνίων, μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας.

Η είδηση αυτή κόστισε 3.000 δραχμές περίπου στο Αθηναϊκό Πρακτορείο, το οποίο —όπως

και όλα τα μικρά πρακτορεία που είναι συμβεβλημένα με έναν ή και τους τέσσερεις γίγαντες (Ασσοσιέιτεντ Πρες, Ρώτερ, U.P.I., και AFP Γαλλίας)—δέχεται επιλεγμένες ειδικά ειδήσεις. Οι ειδήσεις αυτές επιλέγονται από τους αρμόδιους συντάκτες των μεγάλων πρακτορείων οι οποίοι ακολουθούν το «ένστικτο» τους ανάλογα με το κάθε κράτος αλλά και τις προδιαγραφές που δίνει το κάθε μικρό πρακτορείο. Προδιαγραφές που βασίζονται στις «ανάγκες», τα ενδιαφέροντα και τις προτεραιότητες του Τύπου στην υπηρεσία του οποίου έχουν τεθεί.

για Παρασκευή, τηλ. 65.99.635

• Πανελλήνιος Διαγωνισμός φωτογραφίας προκηρύχθηκε από τη Λαϊκή Μορφωτική Στέγη Ιμπελοκήπων στη Θεσσαλονίκη κι αυτή τη φορά. Στη διεύθυνση Πλ. Ζωοδόχου Ιηγής, Αμπελόκηποι, Θεσσαλονίκη, μπορούν να πτείλουν τις φωτογραφίες τους ρασιτέχνες και επαγγελματίες φωτογράφοι απ' όλη την Ελλάδα. Πρέπει, όμως, πρώτα να μάθετε τις λεπτομέρειες απ' τη «Λαϊκή Μορφωτική Στέγη» και γρήγορα, γιατί οι φωτογραφίες πρέπει να σταλούν το αργότερο ως τις 15 Αυγούστου. ● Ο Χρήστος

Κυριαζής παρουσίασε για το σεμινάριο της διδακτορικής του εργασίας στη φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης τον «Καραγκιόζη φιλόσοφο». Ο Καραγκιόζης, λοιπόν μπήκε στη Σορβόνη απ' το παράθυρο, ιναφωνώντας είμαι στην καρδιά του συστήματος» κι ο εγγονός του Ψυχάρη, R.D'Allonpes, καθηγητής του Χ.Κ. πρότεινε ο Καραγκιόζης μας να γίνει όχι μόνο διδάκτωρ αλλά και καθηγητής της Σορβόνης. Ευχόμαστε και ακαδημαϊκός!

● Όσοι έχετε αγανακτησει με τα προβλήματα στέγασης —δηλαδή οι αμετανόητοι ενοικιαστές— διεκδικείστε αγωνιστικά τα δικαιώματά σας όπως σας καλεί από τη Θεσσαλονίκη ο Τάσος Κάρτας: «Ενοικιαστές όλου του Κόσμου ενωθείτε» που σημειώνει με αγανάκτηση ότι, «μόνον ένας σεισμός μας σώζει»! ● Εκτός από το σεισμό, εγώ ελπίζω ότι μπορεί να μας σώσει και το νέφος ● Κι αν όχι το νέφος, τότε ίσως μπορέσει ο νέος αστέρας του πολιτικού στερεώματος, ο κ. Χρήστος Αναγνώστου, αρχηγός του πασίγνωστου κόμματος ΔΗΚΟ που διακήρυξε στην ιστορική συνάντησή του με όσους δημοσιογράφους τον τίμησαν στις 29/6/1984 ότι: «οι πολλάκις αποδοκιμασθέντες και μετεμψυχωθέντες στα ψηφοδέλτια κάποιου μεγάλου κόμματος θα εξαφανιστούν. Είναι όλοι τους νεκροί. Χρειάζεται νέος και άφθαρτος ηγέτης. Όλοι οι άλλοι πρέπει να τεθούν παρά το πλευρό του. Θα εύρουν εκεί και δόξα και τιμή». Σύμφωνα με το δελτίο Τύπου που λάβαμε μετά τα χειροκροτήματα ακολούθησαν ερωτήσεις και απαντήσεις...

● Αλλά δεν πρέπει να μείνει «α ν ε ι δ ή σ ι ο ς» —όπως διατυπώνει με νεολογισμό δικής του επινοήσεως, ούτε ο τραγουδοποιός Μανώλης Ρασούλης που εννοεί να δημοσιεύσουμε πλήρες το κείμενο του μανιφέστου του περί τη διαμάχη για το τραγούδι. Δίνουμε μόνο μια μικρή γεύση:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΑΪΤΗΣ

Ήταν συναισθηματικά φορτισμένος ο εκθεσιακός χώρος της Πινακοθήκης μας την Δευτέρα που πέρασε: Ο Γιάννης Γαΐτης, την ημέρα ακριβώς των εγκαίνιων της αναδρομικής του έκθεσης, ήταν σωματικά απών, καθηλωμένος στο κρεβάτι του νοσοκομείου. Το έργο του, όμως, ήταν εκεί, στημένο για να αναμετρηθεί με όσους ήταν έτοιμοι —και έντιμοι— να το αντιμετωπίσουν αυθύπαρκτο.

Μια βδομάδα δεν είχε περάσει που ο Γαΐτης ήταν εκεί, πεισματικά και με ακαταπόνητο κουράγιο για να παρακολουθήσει κάθε λεπτομέρεια στην παρουσίαση της δουλειάς τριάντα, τόσων, χρόνων. Στο κάτω κάτω, έπαιρνε τη μικρή ανταμοιβή μιας πολύχρονης, κοπιαστικής διαδρομής που σκόνταψε πολλές φορές στην αδιαφορία, την παρανόηση ή το χλευασμό.

Για καλή τύχη του καλλιτέχνη, η παρουσίαση της δουλειάς του είχε ολοκληρωθεί με άκρα επιμέλεια, αναδείκνυε τη σημασία κάθε έργου και αποσαφηνίζει την πορεία των αναζητήσεών του. Η «περιοδοποίηση» της δουλειάς του Γιάννη Γαΐτη ήταν κατανοητή και για τον αμύητο ακόμα επισκέπτη. Επειδή οι αναζητήσεις του συμπίπτουν με την πορεία της νεότερης τέχνης μας, είναι εξαιρετικά χρήσιμο να επισκεφθούν την Πινακοθήκη όσοι ενδιαφέρονται για το επίπονα καταχτημένο «αυτόχθον» καλλιτεχνικό προϊόν.

Αξίζει να αναλυθεί, κάποτε, πιο διεξοδικά η εξέλιξη του έργου του καλλιτέχνη σε σχέση με τα momentum της προσωπικής ζωής του, αλλά, και τις πολιτικές περιπέτειες του τόπου μας και τις κοινωνικές μετεξελίξεις. Δεν αποτελεί, βέβαια, αυτό κανένα ι-διαίτερα πρωτότυπο απόφθεγμα, αλλά στην περίπτωση του δικού μας καλλιτέχνη, διαπιστώνοντας αντιστοιχίες, επιβεβαιώνουμε

Κάνε μια προσπάθεια να με καταλάβεις Μανώλη όπως και γω κάνω το ίδιο για σένα: «Η τέχνη ενώνει τους ανθρώπους. Η αγάπη τους ανθρώπους με το Θεό. Το εμπόριο κατακερματίζει τα φαινόμενα. Το εμπόριο στην Ελλάδα με την εισβολή του μάρκετινγκ, τα μετατρέπει ωμά σε εμπορεύματα. Οι ψυχές δεν είναι απ' τη φύση τους εμπορεύματα. Και τα ρούχα της ψυχής, τα τραγούδια, δεν μπορούν κι αυτά να 'ναι ολοκληρωτικά ανταλλαχτικές αξίες. Ανοίγουν το δρόμο για την ατραπό».

την αισθαντικότητα που διακρίνει έναν άνθρωπο εφοδιασμένο με το σπάνια χάρισμα που κάποιοι αποποιούνται γιατί ακούει στο όνομα «αγωνία» και «δεκτικότητα».

Ο Γαΐτης ξεκίνησε όπως κάθε ανήσυχος καλλιτέχνης, ψαύοντας τα νεότερα «ρεύματα» και αναρωτώμενος για τρόπους, τεχνικές και μέθοδο. Έμαθε και μαθήτευσε στον εξπρεσιονισμό, το σουρεαλισμό και σε μετα-Πικασικά πειράματα. Πέρασε περιόδους «σιωπής» προς τα έξω, αλλά, την ίδια στιγμή, επεξεργαζόταν εσωτερικά όσα παρατηρούσε και πειραματιζόταν.

Από τις αρχές της δεκαετίας του '60 μέχρι το 1967 ο Γαΐτης κατασταλάζει στους δικούς του προσωπικούς τρόπους και ευτυχεί να δώσει τα κατά τη γνώμη μας καλύτερα έργα του. Το σχέδιό του εκφραστικό, ζωηρό και ώριμο μαζί, καταγράφει με την τρυφερότητα του παιδιού που ανακαλύπτει τη μαγεία των μορφών, το σχήμα του ανθρώπου. Το χρώμα είναι διάφανο και μ' όλο που γνωρίζει την πολλαπλότητα, υπακούει σε κάποια κυρίαρχη τονικότητα.

Αλλά κάποια στιγμή, ο τρυφερός και, σχεδόν χαρούμενος κόσμος, αρχίζει να υποχωρεί. Τίτλοι-σήματα αντιστοιχούν τώρα σε ανθρώπους-σχήματα που εντάσσονται σε ένα περιβάλλον από το οποίο έχει διασωθεί μόνον το περίγραμμα. Το χρώμα έχει αποβάλλει κάθε τονικότητα και παραπέμπει κυρίως στις συμβο-

λικές του σηματοδοτήσεις. Τουλάχιστον οι εξωτερικοί ερεθισμοί που προκάλεσαν αυτές τις μεταβολές, είναι προφανείς.

Η πιο πρόσφατη δουλειά του Γαΐτη αποτελεί τη λογική κατάληξη της πορείας του. Όσο κι αν η περίοδος από το 1967 μέχρι σήμερα, παρουσιάζει κάποιες μορφολογικές επανεμφανίσεις, μια προσεκτικότερη παρατήρηση αναδεικνύει τις «τελειοποιήσεις» και την ολοκλήρωση της έρευνάς του. Στα έργα της τελευταίας διετίας, ο Γιάννης Γαΐτης πειθάρχησε τις τεχνικές του και συμπλήρωσε κάθε «λεπτομερειακή» επεξεργασία των αναζητήσεών του.

Ο καθένας μας οφείλει να ελέγχει τη συνέπεια της καλλιτεχνικής δημιουργίας και να τη χαιρείται όταν τη συναντά. Ας μας επιτραπεί να τολμήσουμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι ο Γ. Γ. κατάφερε και στις δυο τελευταίες περιόδους της καλλιτεχνικής του δραστηριότητας να επιδείξει ωριμότητα, αυθεντικότητα και συνέπεια.

Ας μας επιτραπεί, όμως, την ίδια στιγμή να ξαναγυρίσουμε στα έργα του της περιόδου '60-'67. Μαζί του ξαναγυρίζουμε έτσι, σε έναν κόσμο που είναι απαλός και τρυφερός και ενθυμητικά παρηγορητικός.

Χρήστος Νησιώτης

● Στα ελληνικά, έχει κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις «Πολύπλανο», η μονογραφία του Ν. Παπαδάκη: «Γιάννης Γαΐτης».

Σε επόμενο τεύχος θα δημοσιεύσουμε όμως το πλήρες το γράμμα που περιλούζει το περιοδικό και τους συνεργάτες του. Υπομονή! Προηγούνται άλλοι. ● Αλλά πριν κλείσω και μιας και έχουν περάσει ήδη από τη στήλη αυτή αγγελτήρια γάμων, αξιοποιώ το κακό προηγούμενο για να σας γνωστοποιήσω ένα επαναστατικό προξενικό. Αντιγράψω από την πρόσκληση: «Σας γνωρίζουμε ότι αποφασίσαμε να παντρευτούμε στις 20 Ιουλίου 1984. Ο γάμος μας θα γίνει στη Μανάγου, πρωτεύουσα της Νικαράγουας.

Ελπίζουμε να σας έχουμε κοντά μας εκείνη τη μέρα —τουλάχιστο νοερά...

ΕΡΜΗΣ - ANNA

Ο Ερμής Ευαγγελίδης και η Άννα Καστανέδα (προφανώς Μεξικάνα) βρέθηκαν λοιπόν απόψε, από την Πόλη του Μεξικού, στη Μανάγκουα!

● Αχ, βρε Χρήστο! Εσύ μέχρι το Άκτιο έφτασες και εκεί σκαρώνεις σουβενίρ με κοχύλια. Εγώ μπορεί να καταφέρω να βρεθώ αύριο βράδυ στο Χόρτο, στον Παγασητικό. Θα μαζεύω κοχύλια, να στα δώσω στην Αθήνα, να φτιάξουμε μαζί μερικά σουβενίρ...

**Ο Γ. Αράγης γράφει
για το βιβλίο
του Πέτρου Αποστολίδη,
'Όσα θυμάμαι 1900-1969',
Εκδ: Κέδρος, Αθήνα
τ. Α' 1981, τ. Β' 1983**

Το δίτομο σύγγραμμα του συμπολίτη μου γιατρού Πέτρου Αποστολίδη, «Όσα θυμάμαι 1900-1969», ανήκει στο είδος των γραπτών που ονομάζουμε απομνημονεύματα. Πρόκειται για ένα αυτοβιογραφικό χρονικό που καλύπτει τα δύο τρίτα και πλέον του αιώνα μας. Για τις διάφορες ιστορικές φάσεις αυτής της χρονικής περιόδου έχουν γραφτεί ως τα σήμερα κάμποσα αυτοβιογραφικά βιβλία. Το γεγονός όμως αυτό δεν κάνει περιττή την παρουσία του «Όσα θυμάμαι» μέσα στη σχετική βιβλιογραφία. Και τούτο για δύο βασικούς λόγους. Πρώτα γιατί αποτελεί ιστορική μαρτυρία κι οι τέτοιες μαρτυρίες ποτέ δεν είναι περιττές. Κι έπειτα γιατί ο τρόπος με τον οποίο είναι γραμμένο το κάνει αξιόλογο αφηγηματικό κείμενο. Σκοπός όσων ακολουθούν δεν είναι να σχολιαστεί το συγκεκριμένο βιβλίο από ιστορική άποψη (γι' αυτό θα πρέπει να μιλήσουν οι πιο ειδικοί) αλλά από αφηγηματική.

Προτού προχωρήσω σε ιδιαίτερες παρατηρήσεις θα ήθελα να σταθώ για λίγο στο εξής. Ο συγγραφέας του «Όσα θυμάμαι» διαθέτει εκπληκτική μνήμη. Θυμάται με το νι και με το σίγμα όσα του έτυχαν εδώ και είκοσι και σαράντα και εβδομήντα χρόνια. Αλλά μια μνήμη, έστω και εκπληκτική, θα ήταν δύσκολο να συγκρατήσει τόσες λεπτομέρειες χωρίς μια κάποια άσκηση. Κι αυτό με κάνει να πιστεύω ότι ο συγ-

γραφέας ανήκει στο είδος εκείνων των ανθρώπων που καλλιεργούν τον προφορικό διάλογο αντί του γραφτού μονόλογου. Οι άνθρωποι αυτοί που ασκούσαν καθημερινά τη μνήμη τους με τον προφορικό λόγο όσο περνάει ο καιρός εκλείπουν με αποτέλεσμα να χάνεται ολοένα στις μέρες μας η αφηγηματική τους άνεση, ενάργεια και χάρη.

Όπως είπα ο συγγραφέας του «Όσα θυμάμαι» διαθέτει σπάνια μνήμη. Έτσι έχει τη δυνατότητα όταν αφηγείται κάτι να το βλέπει καθαρά και από πολύ κοντά. Αυτό σημαίνει, ανάμεσα σε άλλα, ότι παρακολουθεί τα διάφορα γεγονότα με την προοπτική της εποχής που συνέβησαν. Με συνέπεια το βλέμμα και η κρίση του να μένουν, σχεδόν ολοκληρωτικά, ανεπηρέαστα από το χρόνο που μεσολάβησε από τότε που συνέβησαν τα γεγονότα ως την ώρα που τα περιγράφει. Πρόκειται για μια λειτουργία από την οποία τα εξιστορούμενα αποκτούν αξιοπιστία και κύρος αυθεντικής μαρτυρίας.

Ένα άλλο στοιχείο αξιοπιστίας του συγγραφέα αποτελεί η ειλικρίνειά του. Τη διαισθάνεται κανείς σ' όλο το μάκρος του κειμένου, αλλά τη διαπιστώνει πιο απτά όταν ο συγγραφέας αναφέρεται ευθέως σε θετικές ενέργειες αντιπάλων και σε αρνητικές ομοειθών ή ομοϊδεατών του. Σ' αυτές τις περιπτώσεις ο Αποστολίδης βρίσκει τη δύναμη να παραμερίσει τις αντιπάθειες ή τις συμπάθειές του και να αποδώσει «τα του Καίσαρος τω Καίσαρι». Πουθενά μέσα στο κείμενό του δε φαίνεται να έχει ενδώσει σε μεροληπτικές διαθέσεις, μολονότι έζησε μέσα στη δίνη των πιο αχαλίνωτων παθών κι αγριοτήτων κι ο ίδιος υπέφερε ανείπωτα. Δε συναντούμε συχνά στα νεοελληνικά γράμματα τόσο ακέραιους συγγραφείς, είτε πρόκειται για πεζογράφους που ασχολούνται συστηματικά με τη λογοτεχνία, είτε για απομνημονευματογράφους.

Από γλωσσική άποψη το «Όσα θυμάμαι» παραπέμπει στον

προφορικό μας λόγο. Αν και ο συγγραφέας του ανήκει στους σπουδαγμένους και έχει σίγουρα ανατραφεί με γραφτά λόγια υφής, εντούτοις γράφει σύμφωνα με τη λαϊκή αίσθηση της γλώσσας. Αυτό από μια άποψη σημαίνει ότι γράφει με την ακουστική αίσθηση του λόγου κι όχι με την οπτική. Πραγματικά για να γράψει κανείς όπως γράφει ο Αποστολίδης θα πρέπει να διαθέτει εξαιρετικό αυτί. Κι αυτό αποτελεί σπουδαία αρετή για κάθε συγγραφέα —ιδιαίτερα στις μέρες μας που έχει διαφθαρεί επικίνδυνα η αίσθηση του προφορικού μας λόγου εξαιτίας της μακρόχρονης επιβολής της καθαρεύουσας. Σήμερα και παρά την επίσημη αναγνώριση της δημοτικής εξασκολούμε γλωσσικά να είμαστε οπτικοί τύποι. Μιλούμε δηλαδή, εννοώ οι σπουδαγμένοι, σύμφωνα με τις οπτικές παραστάσεις που αποκτήσαμε διαβάζοντας εξακολουθητικά κείμενα γραμμένα στην καθαρεύουσα. Και δεν αρκεί να είναι κανείς δημοτικιστής από πεποίθηση για να μιλήσει ή να γράψει τη δημοτική. Χρειάζεται, μεταξύ άλλων, ισχυρό αυτί και ενδελεχής άσκηση στην προφορική ομιλία. Κάτι που φαίνεται να έχει και με το παραπάνω ο συγγραφέας του βιβλίου για το οποίο μιλώ. Από την πλευρά αυτή το στρωτό και άνετο κύλισμα του λόγου στο συγκεκριμένο βιβλίο αποτελεί μία από τις ευχάριστες εκπλήξεις που δοκιμάζει ο αναγνώστης του.

Αλλά ο Αποστολίδης δε γράφει απλώς στρωτά και άνετα σύμφωνα με το πνεύμα της δημοτικής. Δεν καταγράφει αδιάκριτα τα πάντα —αν έκανε κάτι τέτοιο τότε θα γέμιζε μερικές χιλιάδες τυπωμένες σελίδες. Καταγράφει τα καίρια και τα χαρακτηριστικά έχοντας το χάρισμα της οικονομίας του λόγου. Με αποτέλεσμα το γράψιμό του να έχει ένταση και να μην ξεπέφτει σε χαλαρότητες ή να κάνει όπως λέμε «κοιλίες». Έτσι κι ο αναγνώστης από τ' άλλο μέρος παρακολουθεί τα εξιστορούμενα με αδιάπτωτο ενδιαφέρον. Εδώ ωστόσο θα ήθελα να σταθώ σε δυο συζητήσιμες λεπτομέρειες. Η μία αφορά ορισμένες στιγμές που ο συγγραφέας εκφράζει γνώμες. Κατά την αντίληψή μου αυτές οι γνώμες είναι ως ένα βαθμό περιοριστικές για τον αναγνώστη. Προσανατολίζουν δηλαδή τη σκέψη του αναγνώστη προς ορισμένη κατεύθυνση, ενώ αν έλειπαν ο αναγνώστης θα αφηνόταν πιο ελεύθερος να σκεφτεί πάνω στα γεγονότα σύμφωνα με τη δική του κρίση. Η άλλη αφορά τις λίγες σελίδες του βιβλίου που αποτελούν μαρτυρίες από δεύτερο χέρι. Αυτές οι μαρτυρίες, όσο κι αν έχουν ελεγχθεί από το συγγραφέα, δεν ξέρουμε ως ποιο βαθμό προέρχονται από ανθρώπους τόσο αδέκαστους όσο ο ίδιος ο συγγραφέας. Κι αυτό

τις καθιστά λιγότερο φερέγγυες από όσα αφηγείται ο Αποστολίδης ως αυτόπτης μάρτυρας. Αναρωτιέμαι αν ήταν καλύτερα να ήταν τυπωμένες με μικρότερα ή πλάγια στοιχεία.

Από όσα είπα ως εδώ θα έγινε φανερό ότι το «Όσα θυμάμαι» μας αποκαλύπτει ένα συγγραφέα με απροσδόκητες αφηγηματικές αρετές. Το βιβλίο γράφτηκε ωστόσο συμπτωματικά και όχι εξαιτίας αυτών των αρετών. Τα πράγματα, σύμφωνα με την ομολογία του συγγραφέα, έγιναν κάπως έτσι. Η μοναξιά που ένωσε ο γιατρός Αποστολίδης ύστερα από το θάνατο της γυναίκας του στάθηκε αιτία να μάθει γραφομηχανή και να δοκιμάσει να ανασυντάξει τις αναμνήσεις του. Το αρχικό δηλαδή κίνητρο για τη συγγραφή του βιβλίου ήταν η συγκεκριμένη περίπτωση και το υλικό των αναμνήσεων —οι αφηγηματικές αρετές απλώς εκδηλώθηκαν κατά το γράψιμο του κειμένου. Ας δούμε όμως ποιο ήταν το υλικό των αναμνήσεων του συγγραφέα ή καλύτερα ποιο είναι το υλικό της αφήγησής του. Μιλώντας γενικά θα έλεγα πως είναι τα γεγονότα που συνθέτουν την εσωτερική και την εξωτερική ζωή του. Στη θεωρία είναι εύκολο να κάνει διάκριση κανείς ανάμεσα στην εσωτερική και στην εξωτερική ζωή ενός ανθρώπου. Στην πράξη όμως πρόκειται για δυο πράγματα αλληλένδετα που κάποτε φτάνουν ως το σημείο να ταυτίζονται. Αρκετά συμβατικά ωστόσο μπορώ να πω ότι στο «Όσα θυμάμαι» υπάρχει ένα εσωτερικό αφηγηματικό αντικείμενο κι ένα εξωτερικό.

Το εσωτερικό ανάγεται στο προσωπικό γίνεσθαι του συγγραφέα. Στην ανεκτική πορεία που διέγραψε από το χωριατόπαιδο της Καλουτάς Ζαγοριού ως την στέρεη προσωπικότητα που κλείνει το βιβλίο με το επιγραμματικό μονοσέλιδο «Υστερόγραφο». Το πιθανότερο —το σίγουρο μάλλον— είναι ότι ο Αποστολίδης δεν έγραψε όσα έγραψε για να μας αφηγηθεί ακριβώς αυτή την πορεία. Σκοπός του ήταν να εξιστορήσει μερικές καίριες στιγμές της πρόσφατης ιστορίας μας όπως τις έζησε ο ίδιος. Εντούτοις η σταδιοδρομία του, από στενά προσωπική άποψη, διαγράφεται αυτόματα μέσα στις σελίδες του βιβλίου του και αποτελεί ένα διακριτικό ποιοτικό στοιχείο της αφήγησής του.

Το εξωτερικό αφηγηματικό αντικείμενο του «Όσα θυμάμαι» το αποτελούν τα ιστορικά περιστατικά στα οποία πήρε μέρος ο συγγραφέας. Τα ιστορικά περιστατικά... Ο Αποστολίδης γνώρισε την Τουρκοκρατία στα Γιάννινα, πήρε μέρος σε δυο πολέμους, πέρασε μια βάρβαρη αιχμαλωσία στα χέρια των Τούρκων, έζησε τη Γερmano-Ιταλική κατοχή, φυλακίστηκε, προπηλακίστηκε, κυνη-

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ-ΜΑΡΤΕΝ

Λαμπράκηδες Ιστορία μιας γενιάς

*Το ιστορικό χρονικό των
Λαμπράκηδων, της
νεολαιιστικής οργάνωσης, που
σημάδεψε μια ολόκληρη γενιά,
για πρώτη φορά αποτελεί
αντικείμενο συστηματικής
μελέτης.*

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΝΕΦΕΛΗ» • Μαυρομιχά-
λη 9 • τηλ. 36.07.744, 36.39.962
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και
Σία» • Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ήθηκε κι εξορίστηκε δυο φορές στα νησιά του Αιγαίου από τους μισοθνήεις του. Μ' άλλα λόγια είχε πολλά και υπέφερε ακόμη περισσότερο. Δεν ήταν λίγες οι φορές που έφτασε ως την έσχατη ατόγνωση περιμένοντας το θάνατο. Κι όμως όλα αυτά τα έζησε λαθιά, χωρίς ούτε μια στιγμή να υποταχτεί από τον κόσμο της πραγματικότητας. Από τους δυο τόμους του βιβλίου ο πρώτος αναφέρεται στην υποχώρηση του στρατού μας στη Μικρά Ασία και στην αιχμαλωσία του συγγραφέα. Ο δεύτερος στα παιδικά του χρόνια, στην εφηβία, στις σπουδές του και στα νεότερα χρόνια από το 1923 μέχρι το 1969. Όσο μπορώ να κρίνω οι καλύτερες σελίδες είναι αυτές που αναφέρονται στην αιχμαλωσία και στις εξορίες του συγγραφέα. Όχι πως το υπόλοιπο κείμενο δεν έχει ενδιαφέρον. Αλλά οι σελίδες αυτές, ίσως γιατί δείχνουν πιο γυμνό τον άνθρωπο στην αθλιότητα και στο μεγαλείο του, εντυπώνονται βαθύτερα. Αν αφήσουμε τους λόγους της αιχμαλωσίας κι αναρωτηθούμε ποιο ήταν το έγκλημα για το οποίο εξορίστηκε ο συγγραφέας, η απάντηση φαίνεται αρκετά παράλογη: γιατί, όπως κάθε άνθρωπος, είχε ιδέες. Ας γίνω πιο σαφής. Ο γιατρός Αποστολίδης, αν και δεν κράτησε όπλο ούτε ήταν οργανωμένος στο κίνημα, διώχτηκε κι εξορίστηκε ως αριστερός, που σημαίνει για τις σοσιαλιστικές ιδέες του. Για να φανεί καλύτερα το στοιχείο του παραλογισμού που προανάφερα θα πρέπει να πω ότι οι σοσιαλιστικές ιδέες του υπήρξαν μεταγενέστερο προϊόν του έμφυτου ανθρωπισμού του. Γιατί ο συγγραφέας σ' όλο το μάκρος της ζωής του, κι όταν ευτύχησε κι όταν δυστύχησε, στάθηκε πάνω απ' όλα ανθρωπιστής. Ο ανθρωπισμός αποτέλεσε το θεμελιώδη γνώμονα των ενεργειών του. Μ' αυτόν τον γνώμονα έκρινε όταν χρειάστηκε ακόμη και την ιδεολογία του κι όχι αντιστρόφως. Γι' αυτό δε βλέπουμε σ' αυτή την ιδεολογία την ακαμψία που χαρακτηρίζει τις ιδεολογικές ορθοδοξίες. Αλλά και γι' αυτό έχει πάντοτε την αίσθηση του ηθικά δικαιωμένου ανθρώπου.

Συνοψίζω. Ο Αποστολίδης είδε κι έπαθε πολλά. Είχε όμως το ψυχικό σθένος να μένει ακέραιος μέσα στη δίνη των παθημάτων του. Είχε ακόμη τον τρόπο να βιώνει βαθιά και γόνιμα τα γεγονότα. Έτσι κέρδισε και καταξίωσε τη ζωή του. Αφότου όμως κατάφερε να την αφηγηθεί έγκυρα, η ζωή αυτή αποτελεί πολύτιμο κεφάλαιο και για τους αναγνώστες του βιβλίου του. □

Οθόνες χωρίς συνέχεια

του Χρήστου Βακαλόπουλου

Δεν μπορώ να δείξω πια καμιά εμπιστοσύνη στους θερινούς κινηματογράφους της Αθήνας. Όχι μόνο γιατί δεν έχουν ήχο, παίζουν άθλιες κόπιες και περιφρονούν έτσι το κοινό, αλλά κυρίως γιατί δεν ανανεώνουν το ρεπερτόριό τους. Αυτό που έχει αλλάξει τα τελευταία δέκα χρόνια στις θερινές αίθουσες είναι η μυθολογία, με αποτέλεσμα την παραγωγή *εγγυήσεων ποιότητας*. Αντί δηλαδή να προβάλλονται ελεύθερα ταινίες «στο σωρό», όπως συνέβαινε κάποτε, έχουμε καταλήξει να βλέπουμε συνεχώς κάτι αθροίσματα υπολειμμάτων ταινιών, που οι αιθουσάρχες τις κυκλοφορούν «εβδομάδα φιλμ νουάρ» κι ας αγνοούν βαθύτατα και το κινηματογραφικό αυτό είδος και τις απαιτήσεις του.

Όταν υπήρχε ο «σωρός», όταν τη Δευτέρα έβλεπες στην *Ηλέκτρα* μια ταινία του Καζάν που υπήρχε στο πρόγραμμα γιατί πρωταγωνιστούσε ο Γουώρεν Μπήτι και την Τετάρτη ένα γουέστερν ακριβώς γιατί ήταν γουέστερν, χωρίς κανείς να πολυσκοτίζεται αν ανήκε στον Άρθουρ Πεν ή στον Τζων Στάρτζες, υπήρχαν πολλές ελπίδες για τους κινηματογράφοφίλους να ανακαλύψουν κάτι σπάνιο, χωρίς αυτό να υποχρεώνει τους υπόλοιπους να αισθάνονται ότι συχνάζουν σε εκθέσεις ζωγραφικής. Απ' τη στιγμή που οι αιθουσάρχες αποφάσισαν να συμπεριφερθούν σαν καλλιεργημένοι ισοπέδωσαν τα πάντα, και στο παιχνίδι αυτό συμμετέχουν οι εφημερίδες που παρουσιάζουν κάθε βδομάδα τις ίδιες πενήντα ταινίες σε διάφορες παραλλαγές προγραμματισμών, τα τελευταία επτά χρόνια.

Αυτός είναι ο θλιβερός απολο-

γισμός της θερινής κινηματογραφοφιλίας: πενήντα ταινίες που βρέθηκαν τυχαία στα γραφεία των διανομέων και οι οποίες προβάλλονται ξανά και ξανά σε άθλιες συνθήκες. Όπως άλλωστε επεσήμανε πρόσφατα η Εταιρεία Σκηνοθετών, οι ελληνικές ταινίες δε έχουν καμιά τύχη το καλοκαίρι, γιατί απλούστατα δεν ακούγονται. Το θερινό κοινό του κέντρου της Αθήνας κινδυνεύει να μεταβληθεί σ' ένα σύνολο υποβατών που διαθέτει πολιτιστικό άλλοθι.

Βλέπω στις σχέσεις μας με τους θερινούς κινηματογράφους, σ' αυτές τις μικρές υποκλίσεις στην ιδέα (κι όχι στις πρακτικές) της κινηματογραφικής καλλιέργειας, την υποβάθμιση της ερωτικής χειρονομίας μας προς τον κινηματογράφο, που προέκυψε από τη γενίκευση της κινηματογραφοφιλίας και κατά συνέπεια, την αδιαφορία για το αν ένα φιλμ του Μπαντ Μπάντιτσερ είναι καλύτερο από ένα φιλμ του «δοξασμένου» Πέκινπα. Υπήρχε μια εποχή που αυτή η σύγκριση τροφοδοτούσε δεκαήμερες συζητήσεις από τις οποίες ο Πέκινπα έβγαине εξουθενωμένος αλλά οπωσδήποτε κερδισμένος, γιατί φωτιζόταν το έργο του. Σήμερα, όλοι αγαπούν τον κινηματογράφο γενικά και αόριστα: από το *Ριζοσπάστη* μέχρι τα λογοτεχνικά περιοδικά, από τον *Ταχυδρόμο* μέχρι το *Δεκαπενθήμερο Πολίτη* σκοντάφτει κανείς σε κείμενα που δεν μπορούν να ξεχωρίσουν τα άγρια από τα ήμερα, τον Κάρπεντερ από τον Αντονιόνι, το Φασμπίντερ από τον Ντάγκλας Σερκ, το Βέντερς από τον Ταρκόφσκι. Όλοι θεωρούνται μεγάλοι, λες και έχουμε να αγωνι-

στούμε για κανένα κοινό σκοπό. Στην πραγματικότητα αγωνιζόμαστε για να δουλεύουν κάθε καλοκαίρι χωρίς απώλειες οι θερινοί κινηματογράφοι.

Ίσως λοιπόν να μην είναι τυχαίο το ότι πραγματικά οριακοί κινηματογραφιστές παραμένουν ριζικά άγνωστοι: ποιος συζητάει ή ποιος ενδιαφέρεται να προγραμματίσει ταινίες του Ρενουάρ, του Ντράγιερ, του Φριτς Λανγκ, του Χωκς, του Ρομέρ της δεύτερης περιόδου, του Μιζογκούσι, του Όζου, του Ριβέτ, του Μπρεσσόν, του Φούλερ, του Μόντε Χέλμαν; Μόνο η τηλεόραση προσπαθεί αλλά αυτή είναι μια άλλη, αθόρυβη ιστορία, γιατί η τηλεόραση δεν ενδιαφέρει καθόλου αυτούς που γράφουν και συγκεντρώνει την προσοχή μόνο όταν αποκτά υπουργούς ή προσβάλλει τα συναισθήματα των τοπικών συλλόγων. Κατά τα άλλα, ούτε καν ολόκληρος ο Χίτσκοκ δεν προβάλλεται το καλοκαίρι, ενώ το *Vetigo* και το *Rear Window* έχουν κυκλοφορήσει από καιρό σε απαστράπτουσες κόπιες στο ευρωπαϊκό εμπορικό κύκλωμα.

Δεν υπάρχουν πολλές λύσεις: ή θα είμαστε κινηματογράφοφιλοι μέχρι τέλους (δηλαδή μέχρι τις τηλεοπτικές διαφημίσεις) ή δεν θα είμαστε καθόλου. Στο ενδιάμεσο δεν υπάρχουν άνθρωποι που ενδιαφέρονται για ταινίες αλλά θεσμοί όπως η *Ταινιοθήκη της Ελλάδας* και επιχειρήσεις όπως οι θερινοί κινηματογράφοι, που απλώς προσπαθούν να επιβιώσουν. Με δυο λόγια, η κινηματογραφοφιλία δεν έχει άλλο δρόμο από το να ξαναγίνει σκοτεινή υπόθεση. □

Κυκλοφόρησε ο 19ος τόμος
του περιοδικού ΑΝΤΙ
Β' εξάμηνο 1983
Περιλαμβάνει τα τεύχη 236-250

Ευρώπη, Γαλλία, Μελαγχολία

Είπα λίγα για τα τελικά της Γαλλίας στο προηγούμενο τεύχος. Για τον ανεκδιήγητο Σιζ και τον αισθηματία Τόζα Βεσσελίνοβιτς. Τώρα, θέλω να κάνω ένα νέο πο-πουρί, όπως λένε οι Γάλλοι, ή ποτ-πουρί, όπως διορθώνουμε εμείς. Να χαρακτηρίσω, ως φιλαθλος, τις οχτώ εθνικές του Πανευρωπαϊκού Πρωταθλήματος, χωρίς ιδιαίτερη εμβριθεία, χωρίς φόβον και πάθος, αλλά με εκνευρισμό και αποστροφή.

Θ' αρχίσω ξεκαθαρίζοντας τη θέση μου: Στη φετεινή Γαλλία ούτε ομάδες πήγανε, ούτε ποδόσφαιρο είδαμε.

Έγινε απλώς μια φιλότιμη καρικατούρα αγώνων με βαρετές και προδιαγραφμένες πορείες, με αποφασισμένους Πλατινί και Μιττεράν.

Θα είμαι επιγραμματικός, όπως τους αξίζει.

● **Γαλλία.** Η Γαλλία πήρε το Κύπελλο. Κανένας δεν ενθουσιάστηκε. Η Γαλλία δεν είναι πια έκπληξη, κι είναι δύσκολο να μην έχει ύφος, να μην είναι αντιπαθής, όταν έχει δημιουργήσει λίγο καιρό πριν την έκπληξη (Παγκόσμιο Κύπελλο Ισπανίας).

Εμένα μου αρέσει ο Ροστό, που είναι παλαιού τύπου μαχητής, κάτι μεταξύ Κέμπες και Τζίτζι Ρίβα. Αλλά φαίνεται ότι ο Ροστό δεν αρέσει στον Ινταγκό.

Ο Πλατινί, όπως είπε ένας πολύ ευφυής παίκτης, εκμεταλλεύεται στο έπακρο το κουβαλητό της μπάλας των συμπαικτών του. Πονηρός, αλλά και σαρ.

Δυνατός είναι ο Μποσίς. Δεν φάνηκε το κενό του καλλιτέχνη Τρεζόρ. Υπό το μηδέν ο γκολκίπερ Μπατς (πώς δεν τον μυριστήκανε;), και μέτριοι οι υπόλοιποι.

Ας όψονται οι άτολμοι Πορτογάλοι.

● **Ισπανία.** Απεχθές συνονθύλευμα, με

μόνο αξιόλογο άτομο τον Σαντιλιάνα. Εννέα τριπλάκιες Σαραβάκοι, ευτυχώς που δεν ήταν κι ο αλλήστου μνήμης Χουανίτο. Φτάσανε στον τελικό σπρωχτά και πολύ κούτσα - κούτσα, και δεν έχουν ομάδα, ούτε πρόκειται ν' αποκτήσουν με τα μυαλά που δεν κουβαλάνε.

Ο διαβόητος Αρκονάδα είναι σαν τον Αρβανίτη. Πηδάει, πηδάει, αλλά δεν του 'χει μιλήσει κανείς για τη σωστή τοποθέτηση. Αν είναι δυνατόν να θεωρηθεί διάδοχος ενός Ιρίμπαρ κι ενός Ζαμόρα.

● **Πορτογαλία.** Συμπαθείς. Είχαμε κάνα-δυο παίκτες. Ο Σαλάνα, πρώτα-πρώτα, είναι ποδοσφαιριστής επιπέδου. Ο Ζορντάο και ο Σάουζα έχουν τσαγανό.

Παλέψανε οι άνθρωποι, τα μισοκαταφέρανε, ήτανε μονόφθαλμοι στους τυφλούς, αλλά δεν είδανε πολύ φως, λόγω ελλείψεως θάρρους και νακ.

Κι αυτοί με άσχετο τερματοφύλακα, τον τροχονόμο Μπέντο, που ήταν σαν μύγα μπρος στα δοκάρια του. Όπως βούιζε ασούμπαλα, έπιασε και μερικά με τη Γαλλία.

● **Δανία.** Τη Δανία την έφαγε ο Πιοντεκ. Τους παρα-παραμύθιασε, και μετά βρεθήκανε όπως ο Χάρολντ Λούντ στην κορυφή ουρανοξύστη, με τα μάτια δεμένα.

Παίξανε πιο καλή μπάλα, πιο θεαματική, αλλά και πιο ανεργμάτιστη.

● **Βέλγιο.** Ήρθανε και φύγανε σαν πουλάκια. Εντυπωσίασαν με το τεχνικό οφ-σάιντ, αλλά υπέστησαν φυσιολογικές ήττες, και επέτρεψαν οίκαδε να συνεχίσουν την εξυγίανση του ποδοσφαίρου τους.

(Ο Πφαφ τελείως εκτός φόρμας).

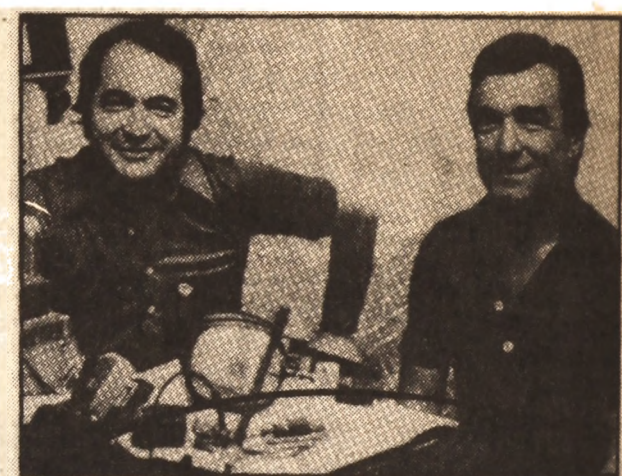
● **Γιουγκοσλαβία.** Η ενδεκάδα-κλόουν. Μας είχε πρήξει ο δραστήριος

και μια φορά κι έναν καιρό επιδειξίας στο Ηράκλειο Κρήτης Τόζα: Ομαδάρα και ομαδάρα. Και παρουσίασε έντεκα σφεντόνες που τρέχανε στο γάμο του Καραγκιόζη.

Εκτός απ' το ημίχρονο με τη Γαλλία, παιδικό πάρτυ. Μόνον ο Ζάετς. Για να δούμε.

● **Ρουμανία.** Αυτοί ήτανε σαν κι εμάς στα τελικά της Ιταλίας: Ανθισμένοι και πανευτυχείς που φτάσανε.

Ούτε ένας (1) παίκτης, ούτε μία προσπάθεια, έτσι, για δείγμα. Φαντασθείται τι Ιταλία αποκλείσανε.

ΠΕΡΑΣΤΙΚΑ ΣΤΟΝ ΤΟΖΑ

● **Δυτική Γερμανία.** Επιτέλους. Ο Κρίστοφερ Λη του τελευταίου λεπτού γύρισε το μέσα έξω, και πήγε, όπως έπρεπε από καιρό να πάει, με τον ίδιο τρόπο.

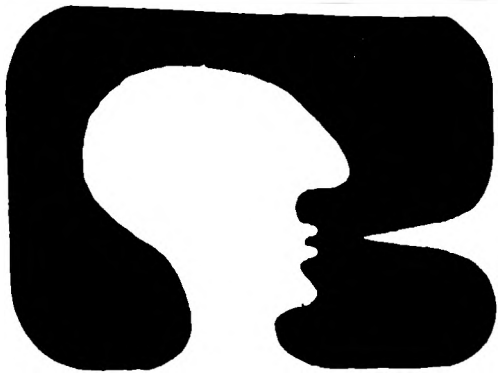
Ένας Ρουμενίγκε, ένας Μπρίγκελ, δεν φέρνουν τα Κύπελλα. Γιατί οχτώ Άλοφς φέρνουν το τίποτα.

● **Γενικώς: Μελαγχολία.** Ανία και των γονέων. Θέαμα για ανθρώπους σαν τον Μιττεράν, που έχουν επιστρατεύσει εκείνη τη μάσκα, και δεν ξέρεις αν γελάνε ή αν κλαίνει.

Κυκλοφορεί ο 19ος τόμος του περιοδικού ΑΝΤΙ • Β' εξάμηνο 1983

Περιλαμβάνει τα τεύχη 236 - 250

Με τεύχη αφιερωμένα στην Κυπριακή Λογοτεχνία και την Εναλλακτική Ραδιοφωνία

ΥΠΕΡ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

● Ο **Ξ.Α. Κοκόλης** μας έστειλε την επιστολή που ακολουθεί με το χαρακτηριστικό τίτλο: «κεράκι και λιβάνι»:

Αγαπητό μου Αντί,

Πρώτα μια περίληψη των γεγονότων, για να μας καταλάβουν και οι άλλοι:

Εσύ, στο τεύχος σου 261 (25.5.84, σ. 40-41), δημοσιεύεις «ειδηση» (τα εισαγωγικά εδώ σημαίνουν ΔΗΘΕΝ, και είναι δικά μου) για το «Πανηγύρι που οργανώνουν στην Πεντέλη ο Στέλιος και η Ειρήνη Ράμφου (...)». Πρόκειται για μια πολυτονική και πολύχρωμη εκδήλωση με άφθονη μουσική, (...) μέχρι τον Διονύση Σαββόπουλο, και (...) μέχρι τον Λουκιανό Κηλαηδόνη».

Ο φίλος Γιάννης Χάρης σε επιστολή του (τεύχος σου 263, 15.6.84, σ. 54) επισημαίνει (και μπράβο του) ότι η παραπάνω «ειδηση» σου δεν μας πληροφορούσε ότι το πανηγύρι είχε πρόσκληση-εισιτήριο δραχμών πεντακοσίων, και ότι γινόταν «υπέρ ανεγέρσεως ιερού ναού».

Εσύ (ο.π.) απαντάς με τα εξής (και μόνον) έξυπνα:

«ΣΣ. Βρε Γιάννη, στα «πανηγύρια» δεν πάει κανένας μόνο για τον «άγιο», ούτε είναι υποχρεωμένος όποιος πάει ν' ανάψει κεράκι».

Εγώ τώρα, γιατί σου γράφω; Διότι:

α) Στην απάντησή σου ξεχνάς ότι το κεράκι όποιος πήγε στην περιήρ ο λόγος «ιεράν πανηγυριν» ήταν ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΣ να το ανάψει στην είσοδο: εισιτήριο υπήρχε... Και παραβλέπεις, το γεγονός ότι κάθε κεράκι κόστιζε πέντε κατοστάρικα. (Λαμπάδες άραγε υπήρχαν;).

β) Στην απάντησή σου δε μας ζητάς να σε συγχωρήσουμε που, πρώτον, η ειδησή σου παρέλειπε τον χριστιανικότετον σκοπό της «πανηγύρεως» (αν πρόκειται για ανέγερση παγόδας και όχι ιερού ναού της Ορθοδοξίας, παρακαλώ να διαγραφεί το χριστιανικότετο) και που, δεύτερον, η παράλειψή σου αυτή (απολύτως αθώα, είμαι βέβαιος) μετέτρεψε μια ειδηση σε ΔΗΘΕΝ ειδηση.

(Εγώ προσωπικά σ' έχω συγχωρήσει και για τα δύο... Ωστόσο:)

γ) Από την απάντησή σου δεν προκύπτει ούτε η παραμικρή ανησυχία για τις επιλογές σου σ' αυτή τη στήλη των ειδήσεων ή

«ειδήσεων» ούτε για τη ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΗ διάσταση αυτών σου των επιλογών.

Ρωτώ, λοιπόν, και περιμένω απάντηση (που μπορεί να αρχίζει ή και να μην αρχίζει μ' ένα «Βρε Ξενοφώντα»):

Ψύλλοι στ' αυτιά σου μπήκανε, ή όχι;

Είσαστε όλοι συνυπεύθυνοι για κάθε μία από τις ειδήσεις σου; αν όχι, ποιος ευθύνεται για την «ειδηση»; και ποιος για την έξυπνη απάντησή;

Με αμειώτη αγάπη
Ξ. Α. Κοκόλης

ΣΣ: Επιτέλους που ζεις βρε Ξενοφώντα; Μήπως μετά το χριστιανικό ναό, την παγόδα και ποιος ξέρει ποια συναγωγή, καταλήξουμε στο χτίσιμο του πύργου της Βαβέλ;

ΜΗΧΑΝΕΣ: ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΝ ΚΑΙ ΣΤΑ ΓΚΑΡΑΖ

● Του έκλεψαν εξαρτήματα της μηχανής του μέσα από γκαράζ-πάρκινγκ του αναγνώστη μας Γ. Β. Διαμαρτύρεται δικαιολογημένα επομένως τόσο για τον τρόπο που λειτουργούν τα γκαράζ όσο και για την εξασφάλιση που προσφέρουν στους πελάτες τους.

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

«Εδώ καράβια χάνονται» και μοτοσυκλέττες κλέβονται —εμένα ευτυχώς μόνο μια μότο μου κλέψαν (μέχρι στιγμής).

Στις 24.3.84 μου πήραν από τη νέα (άλλη) μότο μου το κοντέρ, το στροφόμετρο κτλ. ΜΕΣΑ από το ΓΚΑΡΑΖ-ΠΑΡΚΙΝΓΚ του κ. Τριανταφύλλη Αθανάσιου SHEL (Κηφισίας-Αλεξάνδρας) και ΜΙΣΟ μόνο μέτρο από το φυλάκιο (του φύλακα) όπου επλήρωνα με το μήνα.

Ο Κ.Τ. είναι καλυμμένος νόμιμα και ολόκληρη τη μότο να χάσεις θα βάλει το φύλακα να πει ότι ΕΣΥ την πήρες εκείνο το βράδυ (τα γνωστά) ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΣΚΕΤΗ ΑΠΑΤΗ. Τι πληρώνουμε; ΟΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΤΙΣΤΕΣ ΕΙΜΑΣΤΕ ΑΚΑΛΥΠΤΟΙ αγορά-ανταλλακτικά, κλοπή και στην οδήγηση π.χ. εάν ένα DATSUN κάνει όπισθεν σε στροφή πάνω στην εξοχή και σκοτωθεί ο οδηγός της μότο ποιος θα φταίει;

Θα σε πουν και ΑΛΗΤΗ από πάνω.

Ευχαριστώ
Γ. Β.
Αμπελόκηποι

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ-ΙΔΕΩΝ

● Με αφορμή ένα ταξίδι διοργανωμένο από το πρακτορείο ΜΑΡΑΘΩΝ στην Ουγγαρία ο αναγνώστης μας Δημ. Χαλαυτής μας γράφει την εμπειρία του από μια διαφορά που προέκυψε στο πρόγραμμα της διαδρομής:

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Μου 'τυχε να ταξιδέψω στην Ουγγαρία μ' ένα γκρουπ συνδικαλιστών και εργαζόμενων στον «ματισμό», φίλων του ΚΚΕ. Όπως φάνηκε το πρακτορείο ΜΑΡΑΘΩΝ κερδοσκοπώντας σε βάρος μας, δεν είχε περιλάβει στο σήμα του στο Ουγγρικό πρακτορείο ένα μεγάλο μέρος από το ανακοινωμένο σε μας πρόγραμμα της εκδρομής.

Σε καταγγελία μου στον ΕΟΤ και την Τουριστική Αστυνομία, ο «καπιταλιστής» πράκτορας, όσο κι αν φαίνεται παράδοξο, βρήκε συμπαραστάτες τους «αγωνιστές συντρόφους» που όχι μόνο δεν υποστήριξαν την καταγγελία, αλλά έφτασαν στο σημείο να στείλουν «ευχαριστήρια επιστολή» στο πρακτορείο που την χρησιμοποίησε σαν «αντικαταγγελία» στον ΕΟΤ!!

Ιερή Συμμαχία κεφαλαιού-προλεταριάτου θα μου πείτε ή έκφραση ευχαριστίας για τη δωρεάν συμμετοχή των «αρχισυνδικαλιστών συντρόφων» και μελλοντική εξασφάλιση;

Τι συμπέρασμα μπορεί να βγάλει κανείς; Μήπως πως αλήθεια είναι ό,τι συμφέρει στο λαό και μάλιστα στους... πιο ίσους απ' τους ίσους «πρωτοπόρους» του και των όποιων «ελίτ» που ακμάζουν σ' όλες τις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού; Με ποια αξιοπιστία αγαπητοί σύντροφοι θα βγείτε αύριο να διεκδικήσετε τα αιτήματα των εργαζομένων. Έτσι σκοπεύετε ν' αλλάξετε τον κόσμο; Μήπως πρέπει καλύτερα ν' αρχίσετε από τους εαυτούς σας;

Φιλικά
Δημήτρης Χαλαυτής
Πολιτικός μηχανικός

ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΙ ΑΔΙΟΡΙΣΤΟΙ

● Από το Θόδωρο Μακάριο, από την Καλλιράχη Θάσου πήραμε το γράμμα που ακολουθεί. Αναφέρετε στους αδιόριστους πτυχιούχους από τα Μαθηματικά τμήματα των Πανεπιστημίων:

Αγαπητό «Αντί»,

Μέσα απ' τις τόσες χιλιάδες φωνές των ανέργων όλων των κατηγοριών έρχεται και η δική μου φωνή να εκθέσει με λίγα λόγια την κατάσταση μου και μαζί μ' αυτήν, την κατάσταση και άλλων συναδέλφων μου. Εξηγούμαι: Είμαι πτυχιούχος Μαθηματικός αδιόριστος. Τα δικαιολογητικά διορισμού μου στη Μέση Εκπαίδευση τα κατέθεσα τον Ιούνιο του '81. Στο μεταξύ τέλειωσα τη θητεία μου και τώρα είμαι άνεργος. Όπως ξέρεις οι διορισμοί μας γίνονται με την σειρά κατάθεσης των δικαιολογητικών. Τη στιγμή αυτή, τρία χρόνια μετά την υποβολή, έχω σειρά περίπου 3.300. Πέρσι διόρισαν 380 μαθηματικούς. Με απλή αριθμητική, με τον ίδιο ρυθμό

και με αρκετή αισιοδοξία θα διοριστώ μετά από 8 χρόνια τουλάχιστον. Βάλε και τρία μέχρι τώρα γίνονται ένδεκα. Ίσως ρωτήσεις τώρα τι κάνω; Σου απαντώ: Βρίσκομαι στο χωριό μου και περιμένω ή κάποιο μεροκάματο ανεϊδικευτου εργάτη —αν βρεθεί— ή αγροτικές δουλειές με μηδενικό (σε χρήμα) παρόν και αβέβαιο μέλλον. Ίσως όμως να γελάσεις ειρωνικά, δεδομένου ότι στην Αθήνα και σε διάφορες πόλεις, αρκετοί συνάδελφοι κάνοντας ιδιαίτερα μαθήματα έχουν ικανοποιητικότατη αμοιβή. Μάλλον και η εκάστοτε κυβέρνηση μ' αυτό το μάτι θα αντιμετωπίζει την κατάστασή μας, γι' αυτό και δεν ακούμε τίποτα για μας. Σε ρωτώ όμως: Είναι ορθή αυτή η αντιμετώπιση; Επειδή τακτοποιούνται ορισμένοι τυχεροί συνάδελφοι (τυχεροί λόγω τόπου διαμονής και γνωριμιών) λύνεται το πρόβλημα των 8.000 αδιόριστων μαθηματικών και των σε ανάλογο βαθμό υπολοίπων συναδέλφων; Είχαμε κάποια ελπίδα στα μεταλυκειακά κέντρα. Όμως κι εκεί εργάζονται σαν ωρομίσθιοι με λίγες ώρες, στην πλειονοψία τους διορισμένοι καθηγητές και καθηγητές φροντιστηρίων. Ας απαντήσω και στην δικαιολογία ότι είναι όλες οι θέσεις συμπληρωμένες: Πώς εξηγείται ότι σε νομούς που υποτίθεται ότι δεν έχουν κενές θέσεις, να διδάσκει σε επαρχιακό γυμνάσιο φυσικός, μαθηματικά; Με την ευκαιρία αυτή θα θίξω κι άλλο σημείο. Σήμερα έχουμε επάρκεια μαθηματικών. Γιατί συνεχίζεται η εισαγωγή στα Μαθηματικά τμήματα των Φ.Μ.-Σ. φοιτητών σε σκανδαλώδη αναλογία προς τα υπόλοιπα τμήματα; Γιατί σε κάθε Πανεπιστήμιο υπάρχει κι από ένα Μαθηματικό τμήμα ενώ λείπουν άλλα;

Να ξέρεις επίσης ότι στα καινούργια ΑΕΙ που θα ιδρυθούν θα υπάρχουν πρώτα απ' όλα Μαθηματικά τμήματα. Γιατί αυτά; Μήπως επειδή το Μαθηματικό τμήμα δεν χρειάζεται εξοπλισμό σε εργαστήρια, βρίσκουμε την ευκαιρία και αραδιάζουμε στη σειρά Μαθηματικά τμήματα και έτσι και κόσμο «τακτοποιούμε» και χρήματα δεν ξοδεύουμε;

Και κάτι άλλο: Όταν μιλάμε για ανεργία, εμείς δεν υπολογίζουμε στους άνεργους. Κι όμως όλοι οι αδιόριστοι καθηγητές πρέπει να είναι συνολικά (απ' όλες τις ειδικότητες) 25.000 Γιατί;

Για όλα αυτά θα 'θελα να 'χω μια απάντηση σε κάποιο προσεχές τεύχος σου, όπως επίσης θα 'θελα να διαβάσω μια σχετική σου έρευνα. Και πάνω απ' όλα σκέψου τα ένδεκα χρόνια που υπολογίζω, αλλά σκέψου και πότε θα διοριστεί ο συνάδελφος που έχει σειρά 8.000.

Με τιμή
Θόδωρος Μακάριος
Καλλιράχη
Θάσου

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ

πέτρος μαρτινιδής
συνηγορία
της παραλογοτεχνίας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ» • ΑΘΗΝΑ 1982

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ
Μεροληπτική κατάθεση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ
ΑΘΗΝΑ 1982

Οδοιπορικό των
προσδοκιών και
απογοητεύσεων της
μεταπολιτευτικής
περιόδου.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΑΘΗΝΑ: Εκδόσεις «ΝΕΦΕΛΗ» •
Μαυρομιχάλη 9 • τηλ. 36.07.744,
36.39.962

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και
Σία» • Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

ΝΤΕΙΒΙΝΤ ΚΟΥΠΕΡ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ
ΤΡΕΛΛΑΣ

NORMAN ΜΑΙΗΛΕΡ

Ο απεσταλμένος
ενός μανιακού

Ζωοδ. Πηγής 17
τηλ. 36.39.980

ΜΟΝΟ Ο ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ;

● Με αφορμή τα τραγικά γεγονότα με τους 11 Κενυάτες, που ρίχτηκαν στη θάλασσα από μέλη του πληρώματος του ελληνικού πλοίου «Γαρουφαλιά» μας γράφουν δύο αναγνώστες μας. Το πρώτο γράμμα από τον ναυτεργάτη Γιώργο Κανάκη:

Αγαπητό ANTI,

Τον τελευταίο καιρό παρουσιάζεται κάτι που όχι και πολύ σπάνια συναντάμε στον ελληνικό Τύπο. Δηλαδή το να παραλαμβάνει ένα γεγονός το οποίο μπορεί να καταδικάζεται εύκολα στην «κοινή γνώμη» και που με τους κατάλληλους χαρακτηρισμούς (φονιάδες, ανθρωπόμορφα τέρατα κτλ.) να γίνονται πρωτοσέλιδα και να πουλά αναλόγως.

Μετά τη δρακολογία τροφοδοτείται τώρα ο Τύπος από αυτή την αποτρόπαιη, πράξη των ελλήνων ναυτικών, που έχει καταντήσει σήριαλ και όπως φαίνεται η κοινή γνώμη ευαισθητοποιείται εύκολα και σε πολύ μεγάλο βαθμό, αλλά για γεγονότα που χρειάζεται μόνο να καταδικάσει, να καταραστεί, αλλά όχι γι' αυτά που χρειάζεται έμπρακτα και με δυναμικό τρόπο η παρέμβασή της. Βέβαια κανείς δεν έφερε τον εαυτό του στη θέση του άλλου ή έθεσε στον εαυτό του μερικά ερωτήματα πράγματα βέβαια που θα στοίχιζαν πολύ ακριβά. Αλλά και γενικώς ο Τύπος στάθηκε μόνο στις φρικιαστικές λεπτομέρειες το —γιατί— έγινε αυτή η πράξη λίγο τον απασχόλησε, κανείς δε φαίνεται να προβληματίζεται σοβαρά πως συναντήθηκαν 12 περίπου δολοφόνοι στο ίδιο καράβι. Ίσως θα 'πρεπε να προβληματιστούν λίγο μερικοί, βαθυστόχαστοι σχολιαστές, αναλυτές με το πώς λειτουργεί και αναπαράγεται αυτή η καρικοτούρα της κοινωνίας αυτό που λέγεται ζωή μέσα στο καράβι.

Γιατί είναι γεγονός πως επικρατεί ένα κλίμα ρατσισμού σ' όλα τα καράβια, ένα κλίμα που τροφοδοτείται κατάλληλα και που τώρα περισσότερο οξύνεται με την ανεργία. Βλέποντας λοιπόν ο Έλληνας ναυτικός στο πρόσωπο του μαύρου ναυτικού τον κυριότερο ανταγωνιστή του, και συνοδεύοντας όλα αυτά οι προκαταλήψεις για τους μαύρους και κάμποσες εμπειρίες από λιμάνια εντείνουν περισσότερο αυτό, το εχθρικό κλίμα.

Υπάρχοντας πολλές φορές το πρόβλημα επικοινωνίας των ξένων λόγω γλώσσας, θρησκείας, νοοτροπίας, δημιουργείται ένα άλλο γκέτο μέσα στο, ίδιο το γκέτο του καραβιού, μα που δεν προσφέρει όμως την ασφάλεια αυτή του γκέτο, έτσι ώστε να υπάρχει πάντα μία εύθραυστη ισορροπία και ένα κλίμα αμοιβαίας καχυποψίας. Θέλοντας και μη λοιπόν μέσα από τα άτομα πρέπει να διαλέξεις εχθρούς και φίλους, αβίαστα τους διαχωρίζεις πολλές φορές από το χρώμα.

Θα μπορούσαν να αναφερθούν πάρα πολλά πράγματα για τις εργασιακές, κοινωνικές σχέσεις μέσα στο καράβι που θα φώτιζαν λιγάκι τις αιτίες μιας τέτοιας συμπεριφοράς. Δεν έρχομαι εδώ να δικαιολογήσω κανένα, ούτε να βρω ελαφρυντικά αλλά όταν όμως πολλοί ζητάνε την ίδια παραδειγματική τιμωρία των ενόχων, ίσως δεν ξεκινάνε και αυτοί από τα ίδια ελαττήρια ιδωμένα όμως από διαφορετική σκοπιά. Πιστεύω να σας ενδιαφέρει

το θέμα και να υπάρξει συνέχεια σ' αυτή την υποτυπώδη προβληματική από κάποιον πιο υπεύθυνο σ' αυτό το χώρο, ένα χώρο που με τόση προκατάληψη αντιμετωπίζεται από πολλούς.

Φιλικά
Γιώργος Κανάκης

● Το δεύτερο με αφορμή το ίδιο θέμα από το φοιτητή Ρ. Γουρνέλλη, ο οποίος θεωρεί ότι έπρεπε να δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στο θέμα από το ANTI:

Αγαπητό Αντι

Δεν είχε προλάβει ακόμη να στεγνώσει το μελάνι από το γράμμα του κ. Γεωργίου Τράκου για την αντίληψη που έχουμε εμείς οι Έλληνες για τους εαυτούς μας όσον αφορά τις ρατσιστικές αντιλήψεις (ότι δηλαδή θεωρούμε τους εαυτούς μας εκ προοιμίου θύματα των ιμπεριαλιστών και —φυσικά— συμπαραστάτες των καταδυναστευόμενων, άρα ρατσισμός και Έλλην έννοιες ασύμβατες) και συνέβησαν τα τραγικά γεγονότα των δύο ελληνικών εμπορικών καραβιών με θύματα συνολικά 11 μαύρους λαθρεπιβάτες. Και ο μεν κ. Τράκος δυστυχώς αποδείχθη πόσο δίκιο έχει, όχι μόνον γιατί τα γεγονότα επιβεβαίωσαν τις απόψεις του, αλλά και εκ της υποδοχής που αυτά έτυχαν (από το Υπουργείο, τους διάφορους άλλους «φορείς» —εξορκιστική την χαρακτηρίσεις— και κυρίως τις εφημερίδες).

Και εσύ αγαπητό ANTI έγραψες ένα αξιοπρόσεκτο δίστηλο στη σελίδα 30 του τεύχους 261 αλλά γιατί στη σελίδα 30;

Ο ημερήσιος Τύπος «έθαψε» το θέμα κάπου ανάμεσα στις σελίδες 7 και 11 και αυτό το σημείωσε πολύ σωστά. Εσύ όμως γιατί από την πλευρά σου δεν έδωσες μεγαλύτερη βαρύτητα στο γεγονός; Ειλικρινά εκπλήσσομαι γιατί ο καθημερινός έρπων «λαϊκίζων» φασισμός δεν σου διαφεύγει της προσοχής και πάντοτε του δίνεις τη δέουσα σημασία.

Φιλικά
Ρ. Γουρνέλλης

ΕΞΑΝΤΛΗΜΕΝΑ

● Από τον Αγγελή Δίπλα πήραμε την επιστολή που ακολουθεί σχετικά με τη διαφήμιση των βιβλίων της Εθνικής Τράπεζας:

Έτσι επιγράφεται, φίλτατο ANTI, η διαφήμιση της Εθνικής Τραπεζής της Ελλάδος (π.χ. και) στο τεύχος σου της 27-4-84. Βιβλίο πέμπτο, τρίτο αστεράκι: «Φ. Ανωγειανάκη —Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα, δρχ...». ΜΕ ΑΣΤΕΡΑΚΙ, ήτοι: «*Η ελληνική έκδοση εξαντλήθηκε. Κυκλοφορεί στην αγγλική γλώσσα». Αυτό συμβαίνει τουλάχιστον 5 (πέντε) χρόνια τώρα. Η έκδοση στην ελληνική γλώσσα εξαντλημένη, η επανέκδοσή της (η ποιότητα και η εκδοτική επιτυχία του έργου πανταπαχόθεν αναμφισβήτητες) ανύπαρκτη. ΩΣ ΠΟΤΕ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΑ; (Το αυ-

τό, παρεπιπτόντως, συμβαίνει και με το λεύκωμα-αφιέρωμα στον Θεόφιλο εδώ και δέκα τόσα χρόνια...)

Αγγελής Δίπλα:

ΕΞ ΑΠΑΛΩΝ ΟΝΥΧΩΝ

● Ο συνεργάτης μας Σπύρος Καβουνίδης σχολιάζει μία έκφραση παίρνοντας αφορμή την επιστολή αναγνώστη μας.

Αγαπητό Αντι,

Ένα παλιό πρόβλημα με τη γλώσσα είναι η κακοποίηση της λόγω αγνοίας. Ένα μάλλον κομικό σύμπτωμα είναι η χρήση λάθος εκφράσεων με ύφος περισπούδαστο. Ειδικότερα το «εξ απαλών ονύχων» έχει δεινοπαθήσει από τη γραφίδα πολλών, τελευταία δε και από αυτήν του επιστολογράφου σου Μ. Μεντζελίδη (Αντί 15/6/84) ο οποίος διαπιστώνει ότι (τα κόμματα) «πέρασαν "εξ απαλών ονύχων" το ζήτημα της πολιτικής ηχορύπανσης...»

Δηλαδή από νήπια, από τότε που τα νύχια τους ήταν μαλακά; Γιατί αυτό σημαίνει. Ούτε απ' έξω -απ' έξω ή απαλά- απαλά σημαίνει όπως φαντάζεται ο κ. Μεντζελίδης, ούτε «από την κορυφή ως τα νύχια» όπως υποθέτουν άλλοι, ούτε έχει σχέση με το «εξ ονυχος τον λέοντα» που συχνά νομίζουν άλλοι πάλι.

Φιλικά Σπύρος Καβουνίδης

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

● Ο φίλος Γιώργος Παπαγιαννόπουλος μας έστειλε την παρακάτω διευκρίνιση για τη Λουτσιάνα Καστελλίνα. Τη δημοσιεύουμε, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το λάθος μας συγχωρείται:

Αγαπητό «ANTI»,

Στο τχ. 263 φιλοξενείς μία συνέντευξη με τη Luciana Castellina την οποία αναφέρεις σαν ευρωβουλευτή της «Προλεταριακής Δημοκρατίας». Θα ήθελα να υπενθυμίσω, και παρακαλώ αν κρίνεις σκόπιμο να δημοσιεύσεις, ότι η Luciana Castellina δεν είναι ευρωβουλευτής της Προλ. Δημοκρατίας (Democrazia Proletaria) αλλά του Κόμματος Προλεταριακής Ενότητας (P.D.U.P.) το οποίο στις δύο τελευταίες εκλογές στην Ιταλία, το 1983 και στις 17-6-84 εμφανίστηκε σε κοινή λίστα συνεργαζόμενο με το ΙΚΚ, και με αυτή τη λίστα επανεκλέγεται ευρωβουλευτής η ίδια. Άλλωστε, προέρχεται από τον ιδρυτικό πυρήνα του «μανιφέστο» που «έφυγε» από το ΙΚΚ το 1969 (Λουίτζι Πιντόρ, Λούτσιο Μαγκκρι, Ροζάνα Ροζάντα, Λουτσιάνα Καστελλίνα) και εξέδωσε την ομώνυμη εφημερίδα, και μετά το «θερμό φθινόπωρο» του 1968-69 και την ανάπτυξη των ταξικών αγώνων, δημιούργησαν το Κόμμα Προλεταριακής Ενότητας για τον Κομμουνισμό (Partito di Unità Proletaria per il Comunismo).

Αυτά πολύ περιληπτικά και ευχαριστώ για τη φιλοξενία.

Γιώργος Παπαγιαννόπουλος

Μια επιστολή προσωπική και ανοιχτή στη μαθήτριά μου

λή μου Άννα, 'Να! που σου έδωσα ένα όνομα). 'Ετσι φανταζομαι θα 'γινε... 'Ησουν στο γραφείο σου και διάζες τον «Μικρό Πρίγκιπα» όταν ήπιασε το τηλέφωνο. Ο μπαμπάς σου, διέκοψε το διάγραμμα της εφημερίδας και σήκωσε ακουστικό. Η μαμά σου πήγε ντά του κι άρχισαν να μιλούν. μψώνισαν. Στο μεταξύ ο Μικρός Πρίγκιπας χε φθάσει στον πλανήτη με το βαλιδάκι... Σε διέκοψε όμως η φωνή του μπαμπά σου που χαρούμενος καλούσε στο σαλόνι. Δεν πήγες. Ο Μικρός Πρίγκιπας εξακολούθησε... Η μαμά ήρθε στο δωμάτιό σου και σου ανακοίνωσε την έκπληξη που είχαν για σένα. Κάποιο μεγάλο διαφημιστικό γραφείο σε ζήτησε για μια διαφήμιση. Όλοι στο σπίτι ήταν χαρούμενοι. Κι ο μικρός σου αδελφός. Εσύ μου είπες για το Μικρό Πρίγκιπα, τα ταξίδια του για τις σκέψεις σου. Τελικά σε είδε όλη η Ελλάδα κι εσύ ο δάσκαλός σου στη μεγάλη αίθουσα. Ένας μεγάλος πίνακας, κι α-

πό κάτω εσύ που έγραφε «ΠΡΩΤΑ Η ΕΛΛΑΔΑ».

Τι χαρά ήταν αυτή!

Όλοι οι συγγενείς, οι θείοι, οι θείες, τα ξαδελφάκια σου σε αγκάλιαζαν, σε φιλούσαν. Καμάρωναν για σένα. Πράγματι έχεις ωραία μαλλιά.

Όλη η Ελλάδα μιλούσε για σένα. Παντού έβλεπα το «ΠΡΩΤΑ Η ΕΛΛΑΔΑ» κι εσένα.

Ξαφνικά όμως μια μέρα άρχισαν να σκίζουν τις αφίσες. Ήταν οι φίλοι σου, οι συμμαθητές σου που καθάριζαν τους δρόμους. Χάθηκαν τα ωραία μαλλιά σου. Ο Μικρός Πρίγκιπας μόνος πια ταξιδεύει. Τώρα θα πλησιάζει στο τέλος του ταξιδιού του.

Ίσως του χρόνου να διαβάσεις την ιστορία του. Αλλά τι λέω!

Του χρόνου θα 'χουμε πάλι εκλογές, και πάλι ΠΡΩΤΑ Η ΕΛΛΑΔΑ. Ελπίζω να μην έχεις άγνωστες λέξεις σ' αυτά που έγραψα.

Καλό καλοκαίρι.

Ο δάσκαλός σου
Βασίλης Πανόπουλος

ΥΓ. Εγώ όμως, δεν κατάλαβα τι σημαίνει «ΠΡΩΤΑ Η ΕΛΛΑΔΑ».

Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΕΚΚΕ

Από το Ν. Καραβαζάκη πήρα το γράμμα που ακολουθεί για την αύξηση των ψήφων του ΕΚΚΕ στις ευρωεκλογές:

Αγαπητό ΑΝΤΙ, Στο τεύχος 264 (22-6-84), ενδιαφέρονσα είναι η αναφορά σας στο ΕΚΚΕ στις εκτιμήσεις σας για τα εκλογικά αποτελέσματα στις 17/6/84: «να επισημάνουμε "σταθερά περιθωριακή" (!) ερμηνεία των αριστεριστικών (!) μμάτων... καταγράφουν πλέ... τις "υπάρχουσες δυνάμεις". Τα νέα αξιοσημείωτα δεδομένα μπορούν μόνο εσωτερικές μεταβολές και "ικανοποιήσεις" όπως η κατάρρευση του ΕΚΚΕ έναντι του "Μ-Α / ΚΚΕ" και η είσοδος από το ΕΚΚΕ των ψήφων της "Επαναστατικής Αριστεράς" του 1981». Ή θα 'ταν προτιμότερο να μην υπήρχε καμιά αναφορά στο ΕΚΚΕ, ή θα 'πρεπε ήταν σαφέστερη, ώστε να εξηγήσεις τις «μετατοπίσεις και ικανοποιήσεις» με βάση τα αποτελέσματα:

1984 Εθν.
ΕΚΚΕ-Επ. Αρ.
18000-ΑΠΟΧΗ

*συνεργασία με το ΜΑ-ΚΚΕ

Σημειώνω ακόμα, ότι στο άρθρο «κομμουνιστική αριστερά», αγνοούνται δυνάμεις με πολιτική προσφορά και δράση όπως το ΕΚΚΕ, το ΚΚΕμ-λ κ.ά....

Λογικά λοιπόν προκύπτουν απορίες για το πόσο (και αν) είναι οι λόγοι που συντρέχουν, για να αντικεινται στην ενημέρωση και τεκμηρίωση.

Με εκτίμηση
Μ. Καραβαζάκης

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ

● Ο Αντ. Παπαντωνίου, φοιτητής της Νομικής, μας γράφει:

Αγαπητό ΑΝΤΙ,

Στο άρθρο του Γ. Μοράρη η Κύπρος αποφασίζει και η Ελλάδα συμπαραστέκεται ή πώς η κυπριακή πρεσβεία παρεμβαίνει στην ΕΡΤ (ΑΝΤΙ τχ. 264, 22.6.-1984) αναφέρεται μια νομική ανακρίβεια που αφορά το άρθρο του Κυπριακού Συντάγματος. Αναφέρεται ότι το άρθρο 2 §7α του Κυπριακού Συντάγματος του

1960 καθιερώνει την πατριαρχική ανισότητα διότι σύμφωνα με την συνταγματική αυτή διάταξη «η υπανδρος γυνή ανήκει στην κοινότητα του συζύγου αυτής». Η συνταγματική αυτή διάταξη δεν θα πρέπει να δώσει την εντύπωση ότι αφορά τις σχέσεις των δύο φύλων μέσα στο κυπριακό νομικό σύστημα, η ισότητα των οποίων προκύπτει από το άρθρο 28 §1 του Κυπριακού Συντάγματος σύμφωνα με το οποίο «πάντες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, της διοικήσεως και της δικαιοσύνης ...» και στην §2 του ίδιου άρθρου «έκαστος απολαύει πάντων των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των προβλεπομένων υπό του Συντάγματος άνευ ουδεμιάς διακρίσεως ...».

Το άρθρο 2 §7α που επικαλείται ο αρθρογράφος σας θα πρέπει να εξετασθεί μέσα στα πλαίσια του δικονομικού χαρακτήρα που έχει το Κυπριακό Σύνταγμα με μια τελολογική ερμηνεία για διατήρηση του status quo του ελληνοκυπριακού και του τουρκικού στοιχείου αντίστοιχα όπως το αντιλαμβάνοντο οι συντάκτες του Κυπριακού Συντάγματος το 1960.

Από άποψη συνταγματική η καθιέρωση της ισότητας των δύο φύλων στο Κυπριακό Σύνταγμα είναι μια πραγματικότητα. Άλλο είναι βέβαια το ζήτημα αν αυτή η ισότητα δεν έχει καταξιώθει στην συνείδηση του κυπριακού λαού ακόμα.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία
Αντώνιος Παπαντωνίου

ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ

● Ανώνυμος αναγνώστης μας, μας γράφει για τον Τύπο. Αναφέρεται στην αρχή στη δημοσιογραφία και τις σχέσεις της με την εξουσία και καταλήγει με τα παρακάτω:

Δεν έχουν αλλάξει προς το καλό τα πράγματα από τότε που έφυγε —ευτυχώς— η ΝΔ από την κυβέρνηση. Τότε μας λέγαν ότι όποιος κάθεται σπíti του αδιαφορεί για το αίσχος που κατρακυλάει η χώρα.

Κι καλώς κάναμε όλοι και βγαίναμε στους δρόμους. Τώρα οι συμπολιτευόμενες εφημερίδες έχουν μετονομάσει τον εφησυχασμό σε εγγύηση για τη δημοκρατική πορεία του τόπου.

Μας φάγαν το κεφάλι μ' αυτή τη δημοκρατική ομαλότητα και εθνική ομοψυχία που σε τελευταία ανάλυση δεν έχει κοινωνικό αντικρουσμα μιας και όπως και να το κάνουμε κάθε κοινωνία χαρακτηρίζεται από τις συγκρούσεις της.

Πριν 10 μέρες βγήκε η «Ρωμιόσυνη» η οποία καθώς ισχυρίζεται είναι αυτοδιαχειριζόμενη και κατά συνέπεια οι δημοσιογράφοι είναι ελεύθεροι στη δουλειά τους. Η απογοήτευση όμως ήρθε ξανά. Η «Ρωμιόσυνη» προστέθηκε σαν μια ακόμη συμπολιτευόμενη κα-

θιερωμένου περιεχομένου εφημερίδα παρά τις ελάχιστες διαφοροποιήσεις της.

Εντόπισε κάποια λάθη, αλλά τα απέδωσε σε ενέργειες υπόπτων προσώπων υπονομευτικών και όχι σαν λάθη - αποτελέσματα της διατήρησης των ιδίων κοινωνικών δομών που από τη φύση τους δεν έχουν σχέση με την πορεία στο σοσιαλισμό.

Για άλλη μια φορά, το εμπόρευσμο της εφημερίδας έχει τον τελευταίο και καθοριστικό ρόλο. Θα συνεχίσω λοιπόν κι εγώ να αγοράζω μόνο εβδομαδιαία, δεκαπενθήμερα και μηνιαία πολιτικά έντυπα μιας και ορισμένα από αυτά έχουν το ένα μάτι κλειστό κι όχι και τα δύο.

«Στη χώρα των τυφλών, βασιλεύει ο μονόφθαλμος».

ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ

● Με αφορμή το άρθρο του Μ. Τρανταλίδη «Ευρωεκλογές και προοπτικές της Αριστεράς» (ΑΝΤΙ τχ. 262) ο Δημήτρης Μαρκάκης σημειώνει μεταξύ άλλων:

Αγαπητό «ΑΝΤΙ»,

Κατ' αρχήν, φίλε Μάνο, συμφωνώ μαζί σου για τη μεγάλη κινητικότητα στο χώρο της αριστεράς. Συμφωνώ επίσης πως σήμερα η ιδεολογική πολυφωνία μπορεί να λειτουργήσει σαν στοιχείο δύναμης και εμπλουτισμού. Ως ε-δώ όμως η συμφωνία.

Διαφωνία πρώτη: Φίλε Μάνο, στην αρχή του άρθρου σου τοποθετείς τις δυνάμεις και τους αγωνιστές που αποδεσμεύονται από το ΚΚΕ μαζί με τους αγωνιστές των διαλυμένων σχημάτων της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Λάθος, φίλε Μάνο! Ανένταχτοι οι μεν, ανένταχτοι και οι δε, όμως:

Οι αγωνιστές της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς, εξακολουθούν να αμφισβητούν πλήρως (όπως τόσα χρόνια) τον «αριστερό» ρόλο των δύο ΚΚ' αρνούνται να ενταχθούν στη λογική του «υπαρκτού σοσιαλισμού» όπως και του «ευρωκομμουνισμού», και κυρίως αρνούνται την οποιαδήποτε σχέση των δύο ΚΚ με το σοσιαλισμό.

Διαφωνία δεύτερη: φίλε Μάνο, μέσα στις σημερινές συνθήκες της «εθνικής ομοψυχίας» (ταξικής συνεργασίας, θα 'λεγα εγώ, με συμφωνία ΚΑΙ των δύο λεγόμενων ΚΚ), ας ελπίσουμε πως θα βρεθούν οι δυνάμεις που ΕΜΠΡΑΚΤΑ θα αρνηθούν να συμ-πράξουν στις «εθνικοενωτικές προσκλήσεις». Ας ελπίσουμε πως η αμφισβήτηση του «αριστερού», «σοσιαλιστικού» προσώπου των δύο ΚΚ και του ΠΑΣΟΚ θα οδηγήσει σε πλήρη ρήξη μαζί τους.

Φίλε Μάνο, ήμουν για χρόνια οργανωμένος στην εξωκοινοβου-

λευτική αριστερά, και σήμερα είμαι ανένταχτος (όπως και συ). Ωστόσο, εξακολουθώ να πιστεύω πως η *οριστική* αμφισβήτηση του αριστερού προσώπειου των δύο ΚΚ, είναι βασικός όρος για τη γέννηση μιας αριστεράς («κάτω οι μάσκες», που είπε και ο Λεωνίδας στο σύνταγμα).

Περίμενα να βγουν τα οριστικά αποτελέσματα των εκλογών πριν γράψω αυτό το γράμμα. Και έμεινα έκπληκτος; Η μοναδική οργάνωση του εξωκοινοβουλευτικού χώρου που πήρε μέρος στις εκλογές, πήρε 17.500 ψήφους (για όσους παρακολουθούν από κοντά την πορεία αυτής της αριστεράς, καταλαβαίνουν πόσο σημαντικό είναι αυτό, ιδίως μέσα στη σημερινή πολωτική κατάσταση). Φυσικά, αυτό δεν έρχεται να επιβεβαιώσει την ΑΝΥΠΑΡΚΤΗ επαναστατική γραμμή του ΕΚΚΕ. Ωστόσο, αυτό το αποτέλεσμα έρχεται να επιβεβαιώσει την ύπαρξη σημαντικού αριθμού αριστερών, που ψάχνουν εναγώνια να βρουν την οργανωμένη έκφραση εκείνων των δυνάμεων που έρχονται σε ρήξη με το σύστημα της αστικής μας δημοκρατίας (και φυσικά, αυτοί οι αριστεροί δεν μπορούν να ξέρουν λεπτομέρειες για το ποιόν της «επαναστατικότητας» του ΕΚΚΕ, λεπτομέρειες άλλωστε, που μέχρι σήμερα δεν έχουν γίνει γνωστές). Και μην ξεχνάς, φίλε Μάνο, πως οι άλλες οργανώσεις της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς δεν πήραν μέρος, και πως πολλοί αγωνιστές προτίμησαν το λευκό ή την αποχή. Όλα αυτά (για μένα) δείχνουν πως οι προοπτικές είναι ευοίωνες, με τους όρους που είπα πιο πάνω.

Σε χαιρετώ φιλικά
Δημήτρης Μαρκάκης

ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

● Δεν πρέπει να καταγράφεται η «ΧΔ» στα κεντρώα κόμματα. Αυτή είναι η γνώμη των αναγνωστών μας Π. Καρανικόλα και Α. Γεωργίου με αφορμή άρθρα και αναλύσεις στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο.

Ιδού και το βασικό επιχείρημα του Α. Καρανικόλα:

Γ. Σπανδωνή

● ΘΡΗΝΟΣ
● ΚΑΠΟΤΕ
ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ

Δύο βιβλία
για το καλοκαίρι

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΚΑΛΕΝΤΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ε.Ε.
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ 15.
10 562 ΑΘΗΝΑ ΤΗΛ. 32.34.270

Αγαπητό ANTI,

Η ουσιαστική ανυπαρξία των κεντρώων κομμάτων σήμερα, νομίζω πως οφείλεται στο ότι ο ελληνικός καπιταλισμός για να επιβεβαιώσει και να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα, απαιτεί την ύπαρξη δύο μεγάλων πολιτικών κομμάτων, ενός κεντροδεξιού και ενός κεντροαριστερού (ΝΔ και ΠΑΣΟΚ) τα οποία να εναλλάσσονται στην εξουσία χωρίς στην ουσία να αλλάζει τίποτα, αλλά να γίνονται επί μερους αλλαγές του συστήματος, αφαιρώντας έτσι το λόγο ύπαρξης παραδοσιακών κομμάτων του κέντρου, που ανταποκρίνονται σε προγενέστερες φάσεις ανάπτυξης του καπιταλισμού στη χώρα μας.

Απ' την άλλη μεριά οι Χριστιανοσοσιαλιστές προσπαθούν με βάση τα κοινοτικά πρότυπα της ορθοδοξίας, όπως τα βρίσκουμε εκεί που βιώθηκε το πνεύμα και το μήνυμα της εκκλησίας, να διασώσουν την ελπίδα οικοδόμησης ενός πολιτισμού που να βρίσκεται στους αντίποδες του σημερινού τρόπου ζωής της εκμετάλλευσης, της αλλοτρίωσης και της κατανάλωσης, και ταυτόχρονα να δώσουν μια ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ διέξοδο στα σημερινά πολλαπλά αδιέξοδα του λαϊκού μας κινήματος που φαίνεται να ενσωματώνεται όλο και πιο πολύ στις απαιτήσεις μιας «σοσιαλιστικής» διαχείρισης της κρίσης του καπιταλισμού.

ΜΗΠΩΣ ΑΥΤΟ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΟΥΣ ΣΤΑ «ΚΕΝΤΡΩΑ» ΚΟΜΜΑΤΑ;
Α. Καρανικόλας

● Και η άποψη του Α. Γεωργίου: Φίλοι του ANTI,

Θα μου απαντούσε κάποιος πως αν εξετάσουμε την πολιτική δραστηριότητα και τις επιλογές της «ΧΔ» βγάζουμε το συμπέρασμα πως βρίσκεται στα πλαίσια του κεντρώου χώρου. Αυτό μπορεί να έχει βάση, αν περιοριστούμε στην εξέταση της πολιτικής της παρουσίας τα πρώτα μεταδικτατορικά χρόνια. Γιατί όμως παραγνωρίζεται η σύγχρονη δράση της «ΧΔ»; Να 'ναι άραγε άγνωστες οι διεργασίες μέσα στο κίνημα (βλ. 2ο Συνέδριο); Να αγνοείται η δράση της ΕΧΟΝ και η, τόσο υπονομευτική για το σύστημα παρέμβαση των Χριστιανοσοσιαλιστών φοιτητών στον πανεπιστημιακό χώρο; Τέλος οι θέσεις της «Χριστιανικής Δημοκρατίας» για την ΕΟΚ μοιάζουν με θέσεις κεντρώου κόμματος;

Κλείνω με κάτι άλλο. Να 'ναι εντελώς τυχαίο το ότι στις πρώτες μετεκλογικές δηλώσεις του Πρωθυπουργού δεν υπάρχει, ούτε για δείγμα, μια αναφορά στο «σοσιαλισμό» ή έστω στην «αλλαγή», παρά μόνο γενικές προτροπές για εργασία απ' όλους, για την ανάπτυξη της οικονομίας κτλ.; Φαίνεται πως ο αμέσως ε-

πόμενος τακτικός ελιγμός για τη μετάβαση στο σοσιαλισμό, είναι η εκ νέου προσέλκυση των αστών, που προτίμησαν στις πρόσφατες εκλογές να ψηφίσουν «Νέα Δημοκρατία»!!

Φιλικά
Α. Γεωργίου
Σπουδαστής

ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΓΡΑΜΜΑΤΑ...

● Έχουμε πάρει ακόμα μια σειρά επιστολές από αναγνώστες μας που είτε επειδή αναφέρονται σε θέματα που ήδη έχουν θίγει πολλές φορές και με την ίδια επιχειρηματολογία, είτε επειδή ο χώρος του περιοδικού είναι περιορισμένος δεν μπορούμε να τα δημοσιεύσουμε. Αναφέρουμε στη συνέχεια από ποιους πήραμε επιστολές και για ποια θέματα:

● Πέννητα τρεις Έλληνες και ξένοι που ζουν στο Δ. Βερολίνο διαμαρτύρονται για την κατασκευή λεωφόρου στη θέση της σημερινής Ιεράς Οδού.

● Η Βούλα Καψάλη για τη φυσιογνωμία του ΠΑΣΟΚ.

● Το ίδιο θέμα θίγει και ο Γιώργος Παπαντώνης που θεωρεί ότι το ΠΑΣΟΚ είναι «πολιτικός φορέας της αστικής τάξης και όχι κόμμα Αριστερό» αλλά είναι βέβαια «δημοκρατικό και προοδευτικό».

● Ο Γιάννης Λαζαράτος μας έγραψε για τις εκλογές, τα κόμματα και την προεκλογική εκστρατεία με αφορμή τις ευρωεκλογές.

● Η Μαρία Δημητρακοπούλου στο γράμμα της αναφέρεται στους «χριστιανομαρξιστές και νεοορθόδοξους» καθώς και στις «προσπάθειες των ανένταχτων και διαγραμμαμένων από τα κόμματα του αριστερού χώρου» για την «ανάπτυξη μιας νέας πολιτικής πρωτοβουλίας» και επισημαίνει τις αντιφάσεις και τις διαφορετικές εκτιμήσεις στο χώρο των ανένταχτων.

● Ο Πάνος Π. Θεσσαλονικιός επισημαίνει, στο γράμμα του, την ανάγκη του διαλόγου και της «προσπάθειας πολιτικής γνωριμίας των χώρων» με «πολιτική αντιπαράθεση και επιχειρήματα» που θα ξεκινάει από τα κόμματα της Αριστεράς και θα φθάνει μέχρι την ΕΠΕΝ.

● Ο Δημήτρης Ιωάννου τέλος με αφορμή την διακήρυξη προσωπικοτήτων για τον Ζαχάρωφ επισημαίνει το δράμα των Τούρκων φυγάδων και των Τούρκων αγωνιστών της δημοκρατίας που η «φωνή τους και η σκέψη τους αλλοιοδοείται από τους έκτακτους νόμους και τα απαγορευτικά μέτρα των Στρατοκρατών». Θα είναι «μία υποκρισία η φωνή τους που δίκαια όρθωσαν στις αρχές της Μόσχας» αν δεν καταγγείλουν και «τη βία, το σκοταδισμό και τη βαρβαρότητα της τυραννίδας των Στρατηγών» τονίζει ο αναγνώστης μας στο γράμμα του.

αντι

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
Μιλτιάδου 23β
Χαλάνδρι
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Καλλιτεχνική επιμέλεια:
ΜΠ. ΜΠΟΖΕΝΑ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«ΛΙΘΟΤΥΠ» Α.Ε.
Ιασίου 5 - Περιστέρι
Τηλ. 57.22.201

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξάμ. 600 δρχ. · Ετήσια 1.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 4.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη · Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 13
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 26
Η.Π.Α. · Καναδάς · Αν. Ασία:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 15
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 30
Αυστραλία · Ωκεανία:
εξάμηνη: απλή δολ. 11
" αεροπ. δολ. 20
ετήσια: απλή δολ. 22
" αεροπ. δολ. 40

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60,
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 50
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 80

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:

Εκδόσεις «Νεφέλη»
Μαυρομιχάλη 9,
Τηλ. 36.07.744 - 36.39.982

- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

Μιλάμε την ίδια γλώσσα

Ξέρουμε ότι όταν ταξιδεύετε στο εξωτερικό για τουρισμό, για δουλειές, για σπουδές ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, ζητάτε κάτι περισσότερο από ένα απλό μέσο μεταφοράς.

Κι επειδή σκεφτόμαστε με τον ίδιο τρόπο σας προσφέρουμε όλα αυτά που θα κάνουν το ταξίδι σας πραγματικά αξέχαστο: Από πλήρως οργανωμένα ταξίδια με πληρωμή σε δραχμές, μέχρι την άνεση και την πολυτέλεια της 1ης ή διακεκριμένης θέσης με τα ιδιαίτερα γκισέ, τις ξεχωριστές αίθουσες αναμονής, τις ειδικές θέσεις και την ιδιαίτερη περιποίηση στο αεροπλάνο. Και πάντα, φυσικά, φιλική εξυπηρέτηση, απολαυστικό φαγητό στο οποίο η Ολυμπιακή έχει παράδοση, 97% ακρίβεια στις πτήσεις, εκτεταμένο δίκτυο πτήσεων με πολλές διασυνδέσεις και υπερσύγχρονα αεροσκάφη.

Ταξιδεύοντας με την Ολυμπιακή θα αισθανθείτε άνετα και θα νιώσετε πραγματικά σαν στο σπίτι σας. Γιατί καταλαβαίνουμε και φροντίζουμε να ικανοποιούμε όλες τις απαιτήσεις και τις ανάγκες σας. Και, πάνω απ' όλα, στην Ολυμπιακή μιλάμε την ίδια γλώσσα!

Για περισσότερες πληροφορίες
απευθυνθείτε στα γραφεία της
ΟΛΥΜΠΙΑΚΗΣ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ
ή στον ταξιδιωτικό σας πράκτορα

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Γραφεία: ΑΘΗΝΑ: Λεωφ. Συγγρού 96, Τηλ. 9616.161, 9292.251 - Όθωνος 6, Τηλ. 9292.555
Μητροπόλεως 11, Τηλ. 9292.257 - ΟΜΟΝΟΙΑ: Κοτοπούλη 3 - ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Πύργος Αθηνών
ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Ακτή Μιαούλη 27, Τηλ. 4520.968, 9292.797/8 - ΚΗΦΙΣΙΑ: Κηφισίας 267, Τηλ. 8016.119
ΓΛΥΦΑΔΑ: Αθηνών & Αθ. Διάκου - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Κομνηνών 1 & 3, Τηλ. 260.121/9 και σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας.

ΓΕΝΙΚΟ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟ

ΕΔΡΑ: Ναυαρίνου 22, 106 80 'Αθήνα

τηλ.: 3644409 - 3617791

ΑΠΟΘΗΚΗ: Πλάτωνος 135, Καλλιθέα 176 73

'Αθήνα, τηλ.: 9428433

ΔΙΑΘΕΣΕΩΣ & ΔΙΑΝΟΜΗΣ
ΒΙΒΛΙΩΝ & ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΑΕ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΚΔΟΤΩΝ

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΓΧΙΒΑΣΙΗ
ΑΙΓΑΙΟ
ΑΙΓΟΚΕΡΩΣ
ΑΙΟΛΟΣ
ΑΙΧΜΗ
ACQUARIUS
ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΛΦΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΔΗΣ
ΑΝΔΡΟΜΕΔΑ
ΑΠΕΙΡΟΝ
ΑΠΟΣΠΕΡΙΤΗΣ
ΑΡΤΟΣ ΖΩΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ΒΑΒΕΛ
ΒΑΡΔΙΚΟΣ
ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΑΛΛΕΣΙΑΣ
ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ
ΓΛΑΡΟΣ
ΓΡΑΜΜΗ

ΔΑΜΙΑΝΟΣ
ΔΑΝΑΟΣ
ΔΕΛΗΘΑΝΑΣΗΣ
ΔΙΑΓΩΝΙΟΣ
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ
ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΔΙΟΔΟΣ
ΔΙΟΠΤΡΑ
ΔΙΠΤΥΧΟ
ΔΙΦΡΟΣ
ΔΟΜΟΣ
ΔΩΡΙΚΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ 70/ΠΛΑΝΗΤΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ
ΕΚΚΡΕΜΕΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΕΞΑΝΤΑΣ
ΕΞΟΔΟΣ
ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ
ΕΡΑΤΩ
ΕΡΜΕΙΑΣ
ΕΡΜΗΣ
ΕΣΤΙΑ
ΕΥΘΥΝΗ
ΕΥΡΩΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΗΡΙΔΑΝΟΣ

ΘΕΩΡΙΑ

ΙΔΡΥΜΑ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ-ΧΟΡΝ
ΙΘΑΚΗ
ΙΚΑΡΟΣ
IMAGO

ΚΑΚΟΥΛΙΔΗΣ
ΚΑΛΒΟΣ
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΠΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΡΑΒΙΑΣ Δ.
ΚΑΡΑΝΑΣΗΣ
ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΑ

ΚΕΔΡΟΣ
ΚΕΙΜΕΝΑ
ΚΕΝΤΡΟ ΙΣΠΑΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΜΜΟΥΝΑ
COMTECO
ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ
ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΟΣ
ΚΡΥΣΤΑΛΛΟ
ΚΥΚΛΟΣ

ΛΕΒΙΑΘΑΝ
LIBRO
ΛΙΝΟΣ

ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ
ΜΠΑΪΡΟΝ
ΜΠΟΓΙΑΤΗΣ

ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ
ΝΙΑΡΧΟΣ
ΝΟΤΟΣ

ΟΔΟΣ ΠΑΝΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
ΟΥΝΕΣΚΟ
ΟΥΤΟΠΙΑ
ΟΧΗΜΑ

ΠΑΛΜΟΣ
ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ
ΠΑΣΧΑΛΗΣ
ΠΕΡΙΗΓΗΤΗΣ
ΠΛΕΙΑΣ
ΠΟΛΥΠΛΕΥΡΟ
ΠΟΡΕΙΑ
ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ
ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΥΛΗ

ΡΑΠΠΑΣ
ΡΩΝΤΑ

ΣΙΔΕΡΗΣ
ΣΙΣΥΦΟΣ
ΣΠΑΝΟΣ
ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ
ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ
ΣΥΝΑΕΙΣ

ΤΑΜΑΣΟΣ
ΤΕΚΜΗΡΙΟ
ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ
ΤΟΛΙΔΗΣ

ΥΑΚΙΝΘΟΣ
ΥΠΟΔΟΜΗ
ΥΨΙΛΟΝ

ΧΑΡΒΕΪ
ΧΑΡΤΗΣ
ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΗ
ΧΕΛΩΝΑ

ΨΙΧΑΛΟΣ
ΨΥΧΟΓΙΟΣ

ΩΚΕΑΝΙΔΑ
ΩΡΟΡΑ